

570.82
ท ๒๕๕๐
c.3

วรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ"

ปริญญานิพนธ์
ของ
เตือนใจ สิ้นทะเก็ก

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคามหลักสูตร
ปริญญากการศึกษามหาบัณฑิต

มกราคม ๒๕๒๐

c.3

62788

12 ก.ค. 2520

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำตัวนิสิตได้พิจารณาปริญญานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้.

.....ว่าคณะกรรมการ.....ประธาน
.....ไม่รับ.....กรรมการ

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์นี้สำเร็จลงได้เพราะผู้เขียนได้รับความกรุณาจาก ดร.วิภา
กงกะนันท์ ประธานกรรมการ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์โมรี ชื่นสำราญ กรรมการ
ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำ ตักเตือนและสละเวลาตรวจแก้ไขข้อบกพร่องด้วยความเอาใจใส่
เป็นอย่างยิ่ง จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณแด่ดวงวิญญาณ ศาสตราจารย์สุกิจ นิมมานเหมินท์ ที่เคย
ให้คำแนะนำ และกรุณาให้ยืมหนังสือที่เป็นประโยชน์ต่อการค้นคว้าบางเล่ม

นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้รับความช่วยเหลือจาก รองศาสตราจารย์เต็มศิริ บุญยสิงห์
และคุณเสกจิตต์ รินทกุล ที่กรุณาให้ยืมหนังสือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์มานิช กงกะนันท์
คุณธีรพงษ์ สุทธินนท์ คุณรุ่งโรจน์ สุนตระกูล และคุณทองใบ เรืองนนท์ ที่กรุณาให้
รายละเอียดในเรื่องราวบางประการอันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้า จึงขอกราบ
ขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ระงับ วัชนะสิงห์ หัวหน้ากองวัฒนธรรม ที่ได้ให้ความ
อนุเคราะห์อุปการะการพิมพ์ และขอขอบคุณ คุณสำเริง รัตนประหาส ที่เป็นกำลังสำคัญ
ในการอัดสำเนา

อนึ่งปริญญานิพนธ์เรื่องนี้จะไม่สำเร็จลงได้ก็ด้วยคิดว่าไม่ได้รับความช่วยเหลือ
จาก อาจารย์เสาวรัตน์ การาวงษ์ คุณพิทยา เจริญสุวรรณ และกำลังใจจากเพื่อนๆ
ทุกคน และที่สำคัญที่สุดคือ พ่อ ผู้ให้ความอุปการะทั้งในทางกำลังใจ และกำลังทรัพย์ และ
ยังเป็นกำลังสำคัญในการจัดพิมพ์ถวาย พระคุณนี้หาที่เปรียบมิได้

เตือนใจ สิ้นทะเลเกิด

สารบัญ

บทที่	หน้า
๑. บทนำ	๑
✓ ความมุ่งหมายของการศึกษาคนควา	๓
สมมุติฐานในการศึกษาคนควา	๓
ความสำคัญของการศึกษาคนควา	๔
✓ ข้อตกลงเบื้องต้น	๔
✓ ขอบเขตของการศึกษาคนควา	๕
คำนิยามศัพท์เฉพาะ	๕
✓ วิธีดำเนินการคนควา	๑๐
แหล่งที่ทำการคนควา	๑๑
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาคนควา	๑๑
๒. ความเป็นมา ลักษณะและประเภทของหนังสือวัดเกาะ	๑๔
โรงพิมพ์วัดเกาะ	๑๔
✓ หนังสือวัดเกาะ	๓๑
✓ ลักษณะของหนังสือวัดเกาะ	๓๑
✓ ประเภทของหนังสือวัดเกาะ	๓๕
๓. วิเคราะห์วรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ"	๓๘
ไกรทอง	๓๘
ปลาบู่ทอง	๕๒
โสนน้อยเรือนงาม	๖๒
✓ พระรถเมรี	๗๗
พระสุธนคัมะโนรา	๘๐
นางอุทัย	๑๐๑

๔. คน จากวรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ"	๑๑๕
ไกรทอง	๑๑๖
ชาละวัน	๑๒๒
นางเมรี	๑๒๓
นางกุลา	๑๒๒
นางอุทัย	๑๓๓
ทวารกเศรษฐ	๑๔๕
เทวดา	๑๔๓
๕. วรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ"กับสังคมไทย	๑๕๔
✓ อิทธิพลของสังคมต่อวรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ"	๑๕๕
✓ ที่มาของเรื่อง	๑๕๕
✓ การสร้างตัวละคร	๑๕๓
✓ ลักษณะ อุปนิสัยและความนิยมของตัวละคร	๑๕๓
✓ ความเชื่อของตัวละคร	๑๖๔
✓ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ตัวละครยึดถือปฏิบัติ	๑๓๕
✓ การสร้างฉาก	๑๕๓
อิทธิพลของวรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ"ต่อสังคม	๑๕๓
อิทธิพลของวรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ"ต่อประชาชน ..	๑๕๓
อิทธิพลของวรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ"ต่อวรรณกรรม ..	๑๕๓
อิทธิพลของวรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ"ต่อศิลปะสาขาอื่น ..	๑๕๔
จิตรกรรม	๑๕๔
นาฏศิลป์และภาพยนตร์	๒๐๑
เพลง	๒๐๕

บทที่

หน้า

๒. บทสรุป	๒๑๐
✓สรุปผลการศึกษาค้นคว้า	๒๑๐
อภิปรายผล	๒๑๑
ข้อเสนอแนะ	๒๑๒
บรรณานุกรม	๒๑๓
ภาคผนวก	(๑)
ภาคผนวก ก. รายชื่อหนังสือประโลมโลกที่พิมพ์จากโรงพิมพ์ต่าง ๆ ..	(๑)
ภาคผนวก ข. เนื้อเรื่องย่อของวรรณคดีชาวนานจาก"วัดเกาะ" ...	(๗)

บัญชีภาพประกอบ

ภาพ	หน้า
๑. ปกหนังสือที่พิมพ์จากโรงพิมพ์ครูสมิธ	๒๒
๒. รายชื่อหนังสือของโรงพิมพ์ครูสมิธ	๒๓
๓. รายชื่อหนังสือของโรงพิมพ์ครูสมิธ (ต่อ)	๒๔
๔. ปกหนังสือที่พิมพ์จากโรงพิมพ์นายเทพ	๒๕
๕. รายชื่อหนังสือของโรงพิมพ์นายเทพ	๒๖
๖. ปกหนังสือที่พิมพ์จากโรงพิมพ์วัดเกาะ	๓๒
๗. หน้าปกในของหนังสือของโรงพิมพ์วัดเกาะ	๓๓
๘. ตัวพิมพ์ของหนังสือของโรงพิมพ์วัดเกาะ	๓๔
๙. ภาพนางมะโนรา โดย เหม เวชกร	๑๔๕
๑๐. ภาพเขียนแบบตราไปรษณียากรชุดนิทานพื้นบ้านไทยที่ชนะการประกวด ...	๒๐๒
ปลาบู่ทอง	๒๐๒
ไกรทอง	๒๐๒
นางแก้วหนามา	๒๐๓
พระรถเมรี	๒๐๓

ภูมิหลัง

ผู้ที่มีความรู้ เป็นที่เชื่อถือได้ในวิชาคติชาวบ้านคนหนึ่งกล่าวว่า ในบรรดาประชาชนทั้งหลายนั้นจะมีสักร้อยละ ๒ เท่านั้นที่เราไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ว่ามีต้นเค้ามาจากชาวบ้าน ประเทศไทยเราเป็นประเทศที่มีวัฒนธรรมเก่าแก่ ทั้งของตนเองและรับจากต่างประเทศมาสม จึงมีเรื่องคติชาวบ้านมากมาย เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าคติชาวบ้านคือเรื่องราวซึ่งเป็นมรดกตกทอดกันลงมาแต่บรรพบุรุษ ดังนั้นถ้าที่จะเป็นเหตุผลเพียงพอที่คนไทยควรจะสนใจคติชาวบ้านของไทยเพื่อจะใคร่รู้จักตัว เองและบรรพบุรุษของตน

ในการศึกษาคติชาวบ้านส่วนใหญ่จะ เน้นหนักไปในด้านการรวบรวมจัดประเภทของคติชาวบ้านตามรูปแบบและ เนื้อหา คติชาวบ้านสาขาที่ได้รับความนิยมจากนักศึกษาคติชาวบ้านมากที่สุดได้แก่คติชาวบ้านสาขาวรรณคดี อันประกอบกั นิทาน ตำนาน มหาकाพย์ ละคร และเพลง ซึ่งอาศัยภาษาเป็นเครื่องถ่ายทอดเป็นส่วนใหญ่

การถ่ายทอดนับว่าเป็นเรื่องที่สำคัญมากเพราะ เป็นการสื่อสารให้เกิดความเข้าใจซึ่งกัน และกัน ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า "ศิลปคือการสื่อสาร เมื่อมี ศิลปกรรมเกิดขึ้น มนุษย์ใดก็เห็น ได้สัมผัสศิลปกรรมนั้น ๆ จะต้องทำความเข้าใจกับผู้สร้าง ในทางใดทางหนึ่ง ซึ่งอาจไม่ตรงกันแต่ก็เกี่ยวกับเจตนาของผู้สร้างศิลปกรรม ในกรณีวรรณคดี การสื่อสาร เป็นไปโดยอาศัยภาษามนุษย์ ..." การถ่ายทอดวรรณคดีมี ๒ แบบ คือ

Alan Dundes, The Study of Folklore, p. 5.

"ครูเกา" (นามแฝง) "คติชาวบ้าน แห่งหนังสือวรรณคดีไทย" วิทยารย

๒๕(๕) : ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๑๓.

ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ วิเคราะห์วรรณคดีไทย หน้า ๒.

การถ่ายทอดความบอกเล่า และการถ่ายทอดความเขียน วิทย์ ศิวศรียานนท์ กล่าวว่า
วรรณคดีแรกเกิด เป็นวรรณคดีที่เป็นมรดกตกทอดกันมาทางมุขปาฐะภายในเผ่า เป็นเวลาที่ไม่มีการ
คำนวณใดถูกต้อง จนกระทั่ง เกิดการเขียนขึ้น วรรณคดีจึงได้มีการบันทึก

มนุษย์ส่วนใหญ่ไม่พอใจกับเรื่องราว เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ๆ ในชีวิตของตน ระหว่าง
ที่ต้องเห็นเห็นอยู่กับการหาอาหาร หาสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานอื่น ๆ มนุษย์ใครได้รับการปลอบใจ
จากเรื่องราวที่มิได้เกิดแก่ชีวิตมนุษย์โดยแท้จริง มนุษย์จึงมีการเล่านิทาน ฟังนิทาน จาก
ความต้องการของมนุษย์ตามธรรมชาติดังกล่าวมานี้ มนุษย์จึงมีความสามารถทางการประพันธ์
เกิดมีผู้แต่ง ผู้เล่า ผู้ฟัง การเล่านิทานมักใช้รอยแก้ว เป็นพาหะ นิทานพื้นบ้านเหล่านี้จะ
เล่ากันต่อจากรุ่นพ่อไปถึงรุ่นลูก และรุ่นหลาน มักมีการดัดแปลงเปลี่ยนแปลงเกร็ดของเรื่องไปเรื่อย ๆ
จนกระทั่งถึงสมัยมีความเจริญในระดับมีการเขียน มีอักษรวิธ นิทานพื้นบ้านเหล่านี้จะเขียนเป็น
เรื่องที่แน่นอน เปลี่ยนส่วนปลีกย่อยชาลงไป นิยายพื้นบ้านเหล่านี้จะเขียนโดยอาศัยรอยกรอง
เป็นพาหะมากขึ้น วรรณกรรมพื้นเมือง เหล่านี้ส่วนใหญ่จะถูกมองข้ามไป ผู้ศึกษาวรรณกรรม
พื้นเมืองอย่างลึกซึ้งต่างยอมรับกันว่า วรรณกรรมพื้นเมือง เป็นตนาว่า นิทาน หรือนิยายชาวบ้าน
นั้นเกี่ยวข้องกับวรรณคดี การที่วรรณคดีปรากฏขึ้นจนเป็นที่รู้จักกันได้นั้น อาศัยรากฐาน
หลายประการจากวรรณกรรมพื้นเมือง กล่าวได้ว่าวรรณกรรมพื้นเมือง เป็นต้นเคาของวรรณคดี

วิทย์ ศิวศรียานนท์ วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ หน้า ๔๔.

๒ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ วิเคราะห์วรรณคดีไทย หน้า ๓.

๓ ก. หน้า ๔.

๔ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ "หัวใจของวรรณคดีไทย" วรรณคดี หน้า ๖๓ - ๖๔.

๕ เทือก กุสุมา ณ อยุธยา "คติชาวบ้านกับวรรณคดีไทย" สื่อภาษา หน้า ๓๕ - ๔๒.

การบันทึกหรือการจารึก* นั้นมนุษย์รู้จักกันมานานนับเป็นพัน ๆ ปีแล้ว เริ่มด้วยการนำวัสดุต่าง ๆ ที่มีอยู่รอบ ๆ ตัว ใก้ลมือและหางาย เช่น ดิน และหิน มาเป็นเครื่องมือในการขีดเขียน สมัยต่อมาจึงเริ่มรู้จักนำวัสดุธรรมชาติเหล่านี้มาดัดแปลง เพื่อให้เกิดความสะดวกและใช้อย่างขึ้น เช่น นำเปลือกไม้มาทุบทำเป็นกระดาษ นำดินมาปั้นเป็นแท่งใช้เป็นดินสอสำหรับเขียน เป็นต้น การบันทึกหรือจารึกวรรณคดีในประเทศไทยของคนไทยโบราณมีในรูปต่าง ๆ กัน เช่น จารึกบนศิลา ใบลาน สมุดไทย

วัสดุในการรองรับอักษรของคนไทยโบราณนี้ ไรแตกต่างกันออกไปตามความเหมาะสมของเรื่องที่ต้องการจะจดลง คือถ้าเรื่องนั้นมีความสำคัญต้องการรักษาให้คงอยู่ยาวนานก็มักจะจารึกลงบนแผ่นหิน แผ่นทอง แผ่นเงิน แผ่นนาค หรือแผ่นตะกั่ว ถ้าเรื่องที่จะจดลงนั้นเป็นเรื่องที่ไม่จำเป็นสำคัญก็มักจะจดลงบนสมุดข่อยหรือใบลาน

ในปัจจุบันจารึกที่เก่าแก่ที่สุดที่ค้นพบในประเทศไทยคือ ศิลาจารึกอักษรขอมโบราณ ภาษาขอม อายุประมาณ พ.ศ. ๘๐๐ - ๑๐๐๐ ตามคำสันนิษฐานของศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเกส์ ได้มาจากเพี้ยก อำเภอมือง จังหวัดจันทบุรี ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่หอพระสมุดวชิราวุธ หอสมุดแห่งชาติ^๓ และยังมีจารึก เย ขมุเม ที่พระปฐมเจดีย์ ราว พ.ศ. ๑๑๐๐ - ๑๒๐๐ อักษรที่จารึกเป็นอักษรอินเดียน่าใช้ได้ ครั้นราชวงศ์สุโขทัย และราชวงศ์สุโขทัย แต่เนื่องจาก

กองแก้ว วีระประจักษ์ "เครื่องเขียนหนังสือของชาวไทยโบราณ" โบราณคดี

๒ : ๑๐๑ ตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๑๑.

๒. หน้า ๑๐๘

๓. ทรงธรรม นิลกำแหง กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร. หน้า ๑๐ (อ้างจากการสัมภาษณ์นายประสาร บุญประคอง บรรณารักษ์แผนกหนังสือตัวเขียนและจารึก กองหอสมุดแห่งชาติ ๒๗ กันยายน ๒๕๑๑)

๔. นิรันดร์ นามารค และผู้อื่น ประวัติวรรณคดีไทยเล่ม ๑ หน้า ๑๕.

* จารึก หรือจาร คือการเขียนโดยการเจาะ หรือสักรัดให้เป็นรอยลึกลงไปในเนื้อที่รองรับการเขียนลักษณะการจารนี้ชื่อเรียกต่าง ๆ กันตามวัตถุที่จารลง เช่น จารึกลงบนแผ่นหินเรียกว่า ศิลาจารึก บนแผ่นไม้เรียกว่าลายเขียนไม้ บนแผ่นทอง เงิน นาค ตะกั่ว เรียกว่าจารึกลานทอง ลานเงิน ลานนาค ลานตะกั่ว เป็นต้น

จารึกดังกล่าวไม่ใช่จารึกภาษาไทย นักประวัติศาสตร์ส่วนมากจึงลงความเห็นให้คือจารึกหลักที่ ๑
จารึกภาษาไทย อักษรไทยสมัยสุโขทัย ของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เป็นจารึกของไทยที่
เก่าแก่ที่สุด ซึ่งมีอายุประมาณ พ.ศ. ๑๘๓๕ ได้มาจากจังหวัดสุโขทัย เป็นของหอพระสมุดวชิราวุธ
หอสมุดแห่งชาติ แต่ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเพื่อความปลอดภัย

หนังสือที่เขียนเป็นภาษาไทยฉบับที่เก่าแก่ที่สุดที่มีอยู่เวลานี้คือ หนังสือมหาชาติคำหลวง
ฉบับบันทึกสำนวนที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ โปรดให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตแปล และเรียบเรียง
เป็นภาษาไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๐๒๕ บันทึกในสมุดข่อย

ถึงแม้จะเป็นต้นมา วรรณคดีไทยก็ได้รับการเขียนลงในใบลานสมุดไทย ซึ่งก็ไม่ได้ทำให้
วรรณคดีไทยแพร่หลายมากนัก เพราะเขียนและอ่านกันจำกัดอยู่เพียงในราชสำนัก บ้านเจ้านาย
และวัดเป็นส่วนใหญ่ ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นการอ่านวรรณคดีไทยจึง เริ่มแพร่ขยายวงออกไป
เล่ากันว่าในยุคที่หนานคำกลอนของสุนทรภู่กำลังเฟื่องฟูนิยมอ่านหนังสือของสุนทรภู่เป็นจำนวนมาก
กวีผู้อ่านจะได้อ่านแต่ละครั้งก็ต้องเขาคิ้วว้าง เงินมักจ้ำจี้ เขาหนังสือเพื่อขอยืม "หนังสือเขียน"
ที่สุนทรภู่ประพันธ์ขึ้น ซึ่งนับเป็นการไม่สะดวกเป็นอย่างยิ่ง

จากการเขียนก็เริ่มเข้าสู่ยุคของการพิมพ์ วรรณคดีไทยได้รับการพิมพ์เผยแพร่ในสมัย
รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นครั้งแรก โรงพิมพ์แห่งแรกที่พิมพ์วรรณคดีไทย
และหนังสือเรื่องต่าง ๆ ออกจำหน่ายก็คือโรงพิมพ์ของหมอบรัดเล (Dan Beach Bradley)
มิชชันนารีอเมริกันที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนาโดยอาศัยการนำการแพทย์สมัยใหม่ เป็นเครื่องมือจูงใจ
โดยเฉพาะเรื่อง สามก๊ก มีคนนิยมแพร่หลายมาก ต่อมา หมอสมิท (Samual John Smith)
ก็ตั้งโรงพิมพ์ขึ้นพิมพ์หนังสือเรื่องต่าง ๆ ออกจำหน่าย

ทรงสรศักดิ์ นิลกำแหง กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร หน้า ๑๐ (อ้างจาก
การสัมภาษณ์ นายประสาร บุญประคอง บรรณาธิการแผนกหนังสือตัวเขียนและจารึก กองหอสมุดแห่งชาติ
๒๖ กันยายน ๒๕๑๔)

๒ เปลื้อง ณ นคร ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนิสิตนักศึกษา หน้า ๕๕ - ๖๐.

๓ จักรวาล ขาญวงศ์ โลกหนังสือพิมพ์ หน้า ๑๔.

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๒ หมอบรัดเลย์ และหมอสมิธ ได้ตกลงแบ่ง เรื่องกันพิมพ์เฉพาะที่
เป็นเรื่องอ่านเล่น / คือหมอบรัดเลย์พิมพ์พวกหนังสือที่เป็นร้อยแก้ว มีพงศาวดารจีนทั้งหมก
หมอสมิธ พิมพ์หนังสือที่เป็นร้อยกรอง ที่เรียกว่า หนังสือประโลมโลก การพิมพ์นั้นหมอบรัดเลย์
พิมพ์เป็นเล่มสมุดใหญ่เย็บปกแข็งคือ เอาสมุดไทยหลายเล่มมารวมกันจับในสมุดฝรั่ง เล่มเดียวบาง
หลายเล่มจบบาง ทำเป็นหนังสือหลักฐาน การ งดงาม ราคาเล่มละราว ๔ - ๕ บาท
เป็นการลงทุนมาก ส่วนหมอสมิธ พิมพ์หนังสือประโลมโลกเป็นเล่มเล็ก ๆ เนื้อเรื่องเท่า
เล่มสมุดไทย ไซ้ปกอ่อน ขายราคาเล่มละ ๑ สลึง การตั้งโรงพิมพ์ของหมอบรัดเลย์ และ
หมอสมิธนี้จะได้เสนอรายละเอียดในตอนที่ว่าด้วยโรงพิมพ์วัดเกาะ ในภายหลัง

ต่อมาเมื่อกิจการพิมพ์หนังสือเป็นที่นิยม ก็ได้มีโรงพิมพ์ต่าง ๆ พิมพ์หนังสือออกจำหน่าย
มากขึ้น มีทั้งที่นำเอาวรรณคดีเก่า ๆ มาพิมพ์และพิมพ์เรื่องที่แต่งขึ้นใหม่ โรงพิมพ์ที่มีชื่อเสียงมาก
เห็นจะอยู่ในบริเวณย่านวัดเกาะ* โดยเฉพาะโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ หรือที่เรียกกันโดยทั่วไป
ว่าร้านหนังสือหน้าวัดเกาะ หรือโรงพิมพ์วัดเกาะ โรงพิมพ์นี้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายเพราะ
มีกลอนติดปากนิยมอ่านหนังสือเรื่องต่าง ๆ ในสมัยนั้นว่า

"เล่มละสลึงฟังภูพานผู้ชื้อ **
ร้านหนังสือหน้าวัดเกาะ เพราะหนักหนา
ราษฎร์เจริญโรงพิมพ์มีบรรดา
เชิญท่านมาซื้อดูคงรู้ดี
ไฉนพิมพ์คราวแรกแปลกแปลกเรื่อง
อ่านแล้ว เปลืองความทุกข์ เป็นสุขชี
ท่านซื้อไปอ่านฟังใหม่มี
เจริญศรีศิริสวัสดิ์พิพัฒน์ไชย"

(พ.ศ. ๒๔๕๘)

ประยูร สิริพันธ์ ความรอยบาทพระพุทธรูปเจ้าหลวง หน้า ๕๐.

๒
ก.

* วัดสัมพันธวงศ์ ในปัจจุบัน

** บางฉบับเป็น "ยี่สิบหาสดางคอง ภูพานผู้ชื้อ"

บทกลอนนี้ในยุคต่อมา เมื่อค่าของ เงินลดน้อยลง วรรณคดีของบทแรกก็เปลี่ยนเป็น

"บาทซากราคาเชษฐาชื่อ..."

(พ.ศ. ๒๔๕๐)

นอกจากจะขายกันอยู่ที่ร้านแล้วยังจัดให้มีเรือบรรทุกไปขายตามชนบทของไร่องานอีกด้วย กล่าวกันว่าพ่อค้าคนกลางทางโรงพิมพ์ก็จะเอาหนังสือบรรทุกเรือจนเพียบเประแจวไปตามลำคลองสู่ย่านชนบท ภายในไม่ช้าก็แจวเรือเปล่ากลับมาจนเอาไปอีก ทำให้วรรณคดีไทยซึ่งเคยเขียนและอ่านกันเพียงในราชสำนัก บ้านเจ้านาย และตามวัดโคกขยายวงออกไปสู่ประชาชนทั่วไป การที่โรงพิมพ์ เกิดขึ้นนี้เอง ผู้ที่โรงพิมพ์เก็บหนังสือที่ตนฉบับเป็นคัมภีร์เขียนมาพิมพ์ ทำให้หนังสือหลายชนิดแพร่หลาย และสืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้ได้สะดวก หากไม่แล้วหนังสือไทยคงจะสูญหายไปยิ่งกว่าที่ใด เป็นไปเป็นแน่

หนังสือที่โรงพิมพ์คัดลอกพิมพ์จำหน่าย ส่วนใหญ่เป็นเรื่องประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ หรือเรื่องประโลมโลก ซึ่งมุ่งในด้านให้ความเพลิดเพลินบันเทิงใจแก่ผู้อ่าน เนื้อเรื่องส่วนใหญ่ก็แต่งขึ้นจากนิทานชาดก นิทานพื้นบ้าน หรือได้เค้าเรื่องมา ดังนั้นนอกจากผู้อ่านจะได้รับ ความบันเทิงจากการอ่านแล้วยังจะได้รับคุณค่าในด้านต่าง ๆ ที่แฝงมาในเรื่องด้วย หนังสือเหล่านี้ในยุคหนึ่ง เคยเป็นที่ติดปาก ติดใจ ของประชาชนทั่วไป แต่ในปัจจุบันไม่แพร่หลายและไม่เป็นที่รู้จัก ถ้าไม่มีการเผยแพร่แล้ววรรณคดีเหล่านี้คงสูญหายไปโดยไม่ช้า ผู้ศึกษาจึงได้นำหนังสือวรรณคดีชาวบ้านเหล่านี้มาศึกษาเพื่อเผยแพร่และดำรงไว้ซึ่งวรรณคดีของชาติสืบไป

ยศ วชิรเสถียร ความเป็นมาการประพันธ์และนักประพันธ์ไทย หน้า ๕๓.

๒ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ "หัวเลี้ยวของวรรณคดีไทย" วรรณคดี หน้า ๗๕.

ความมุ่งหมายในการศึกษาคนควา

เพื่อศึกษาและ เผยแพร่วรรณคดีชาวบ้านจาก "วัดเกาะ" ในแง่ต่อไปนี้

๑. ลักษณะโดยทั่วไปของวรรณคดีชาวบ้านจาก "วัดเกาะ"
  - ๑.๑ ที่มาของเรื่อง
  - ๑.๒ จุดมุ่งหมายในการแต่ง
  - ๑.๓ รูปแบบ
๒. เนื้อหาของวรรณคดีชาวบ้านจาก "วัดเกาะ"
  - ๒.๑ เนื้อเรื่อง
  - ๒.๒ ตัวละคร
  - ๒.๓ ฉาก
  - ๒.๔ ทัศนะของผู้เขียน
๓. ท่วงทำนอง เขียนและกลวิธีที่นำมาใช้ซึ่งพิจารณาในด้านต่อไปนี้
  - ๓.๑ แนวเรื่อง
  - ๓.๒ การเรียงลำดับเหตุการณ์และการดำเนินเรื่อง
  - ๓.๓ การสร้างตัวละครและฉาก
  - ๓.๔ ศิลปะการโวหาร
๔. คุณค่าของวรรณคดีชาวบ้านจาก "วัดเกาะ"

สมมุติฐานในการศึกษาคนควา

๑. วรรณคดีชาวบ้านจาก "วัดเกาะ" นอกจากจะมีที่มาจากนิทานชาวบ้านแล้ว ยังมาจากนิทานชาดกอีกด้วย
๒. วรรณคดีชาวบ้านจาก "วัดเกาะ" มีรูปแบบที่เรียบง่าย

๓. กลวิธีของวรรณคดีชาวบ้านจาก "วัดเกาะ" น่าจะซ้ำกันเป็นส่วนใหญ่ และยึดธรรมเนียมในการแต่ง เป็นหลัก
๔. ลักษณะเด่นของวรรณคดีชาวบ้านจาก "วัดเกาะ" อยู่ที่ตัวเอก ซึ่งมีฤทธิ์ของวิเศษ หรือมีผู้คอยช่วยเหลือ
๕. วรรณคดีชาวบ้านจาก "วัดเกาะ" ให้คุณค่าทางอารมณ์ ปัญญา และทางศีลธรรม

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

๑. ทำให้ทราบถึงลักษณะโดยทั่วไป ^{เป็น} ตลอดจนกลวิธีที่ใช้ในการแต่งวรรณคดีชาวบ้านจาก "วัดเกาะ"
๒. ทำให้เห็นคุณค่าของวรรณคดีชาวบ้านจาก "วัดเกาะ"
๓. ทำให้ทราบความสนใจของผู้เขียนและรสนิยมในการอ่านของคนในสมัยนั้น
๔. ส่งเสริมความเข้าใจในวรรณคดีชาวบ้าน

ข้อตกลงเบื้องต้น

๑. เกณฑ์ในการเลือกศึกษาวรรณคดีชาวบ้านจาก "วัดเกาะ" มี ๓ ประการคือ
  - ๑.๑ วรรณคดีที่ได้รับเลือกจะต้องปรากฏอยู่ในหนังสือที่พิมพ์จากโรงพิมพ์วัดเกาะ
  - ๑.๒ วรรณคดีที่ได้รับเลือกเป็นวรรณคดีที่อยู่ในความสนใจของคนส่วนใหญ่ โดยพิจารณาจากสถิติการพิมพ์จำหน่ายซึ่งสอบถามจากผู้พิมพ์จำหน่ายที่ยังมีชีวิตอยู่
  - ๑.๓ วรรณคดีที่ได้รับเลือกเป็นวรรณคดีที่ผู้ศึกษาเห็นว่ามีความค่าสมควรได้รับการเผยแพร่

๒. ได้เลือกศึกษาวรรณคดีชาวบ้านจาก "วัดเกาะ" เรื่องต่อไปนี้
  - ๒.๑ ไกรทอง
  - ๒.๒ ปลาบู่ทอง
  - ๒.๓ โสนน้อยเรือนงาม

๒.๔ พระรณเมรี

๒.๕ พระสุชนต์ มะโนรา

๒.๖ นางอุทัย

๓. การคัดลอกคำประพันธ์ จะคัดลอกตามที่ปรากฏในต้นฉบับทุกประการ

ขอบเขตของการศึกษาคนควา

จะศึกษาคนควาวรรณคดีชาวบ้านเรื่องต่าง ๆ ที่เลือกไวข้างต้น

* คำนิยามศัพท์เฉพาะ

วรรณคดีชาวบ้าน ในปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ หมายถึงนิทานชาวบ้านที่เขียนขึ้นเป็น

บทร้อยกรอง

"วัดเกาะ" ในที่นี้หมายถึงโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า

โรงพิมพ์วัดเกาะ หรือร้านหนังสือหน้าวัดเกาะ

ธรรมเนียมนิยม หมายถึง ลักษณะที่กระทำตามแบบที่รุ่นก่อน ๆ เช่น การขึ้นต้นด้วย

บทประณามพจน์ การเปรียบเทียบ การชมโชม ไหวहारรัก ฯลฯ

กลวิธี หมายถึง วิธีที่ผู้ประพันธ์ใช้ในการประกอบวรรณกรรมขึ้นหนึ่งขึ้นมา

แนวเรื่อง หมายถึง จุดสำคัญของเรื่อง แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท

คือ

๑. แนวเรื่องใหญ่ ถือเป็นแนวหรือแกนกลางของเรื่อง หมายความว่า
เรื่องทั้งหมดจะผูกพันเกี่ยวโยงกับแนวเรื่องใหญ่นี้โดยตลอด

๒. แนวเรื่องย่อย หมายถึงแนวหรือแกนกลางของพฤติกรรม หรือเหตุการณ์
อย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งดำเนินอยู่ในเรื่อง

คุณค่า หมายถึงสิ่งที่งานที่ได้รับจากวรรณกรรมในด้านอารมณ์ จินตนาการ ปัญหา ประสบการณ์ คีลธรรม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์

สัญลักษณ์ หมายถึงสิ่งที่ใช้แทนความคิด หรือลักษณะบางประการของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งจะแสดงให้เห็นความคล้ายคลึงหรือความสัมพันธ์ระหว่างสัญลักษณ์กับสิ่งที่ถูกแทน เช่น สีขาว เป็นเครื่องหมายแทนความบริสุทธิ์ ดอกไม้ เพลง เป็นเครื่องหมายแทนหญิงและชาย เป็นต้น

วิธีดำเนินการค้นคว้า

วิธีดำเนินการค้นคว้าใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และเสนอผลงานแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษามีข้อมูลที่เป็นเอกสาร ซึ่งมีทั้งที่เป็นหลักฐานชั้นต้นและที่เป็นหลักฐานชั้นรอง และข้อมูลจากวิทยากร

เอกสารที่เป็นหลักฐานชั้นต้น คือหนังสือวรรณคดีชาวนานที่พิมพ์จากโรงพิมพ์วัดเกาะ

เอกสารที่เป็นหลักฐานชั้นรอง คือเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหรืออ้างถึงวรรณคดีชาวนาน และหนังสือวรรณคดีพิมพ์เนื้อหาคล้ายคลึงกับวรรณคดีชาวนานจาก "วัดเกาะ" ที่เลือกมาศึกษา วิทยากร ได้แก่คุณสุจิตต์ รัตนกุล เจ้าของโรงพิมพ์วัดเกาะคนสุดท้าย

วิธีการศึกษาค้นคว้ามุ่งเน้น

๑. ศึกษาประวัติความเป็นมาของวรรณคดีชาวนานจาก "วัดเกาะ"
๒. วิเคราะห์วรรณคดีชาวนานจาก "วัดเกาะ" ในด้านต่าง ๆ ดังนี้
  - ๒.๑ ลักษณะโดยทั่วไปของวรรณคดีชาวนานจาก "วัดเกาะ"
  - ๒.๒ กลวิธีที่นำมาใช้ในการสร้างวรรณคดีชาวนานจาก "วัดเกาะ"
๓. ประเมินคุณค่าของวรรณคดีชาวนานจาก "วัดเกาะ"

แหล่งที่ทำการคนควา

บ้านราษฎร์เจริญ (โรงพิมพ์กู่เกาะเก็ม)

หอสมุดแพะชาติ

หอสมุดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

หอสมุดอื่น ๆ เช่น หอสมุดสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ หอสมุดกลาง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศิลปากร

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาคนควา

จอร์จ คัมเบลว บอสเวล (George W. Boswell) ได้ศึกษาเรื่องราวของ
วิชาคติชาวบ้าน เขาแบ่งคติชาวบ้านออกเป็น ๔ ประเภทด้วยกันคือ การแสดง (Action)
ความรู้ความคิดเห็น (Science) ภาษา (Linguistics) และวรรณคดี (Literature)
ที่เขาแบ่งศึกษาคือคติชาวบ้านประเภทวรรณคดี อันได้แก่ นิทาน ตำนาน महाकाพย์ ละคร
นิยายกลอน เพลง ฯลฯ ซึ่งเขากล่าวว่าเรื่องราวต่าง ๆ เหล่านี้มีความสัมพันธ์กับวิชา
วรรณคดีเป็นอย่างมาก เพราะวรรณคดีส่วนใหญ่จะมีต้นกำเนิดมาจากคติชาวบ้าน

อลัน ดันด์ (Alan Dundes) ได้รวบรวมเรื่องราวของคติชาวบ้านเอาไว้
ตั้งแต่ความหมายของคติชาวบ้าน วรรณคดีชาวบ้าน คติชาวบ้านกับมานุษยวิทยา คติชาวบ้านกับ
การศึกษาวรรณคดี รูปแบบและหน้าที่ของคติชาวบ้าน

คัมเบลว เอ เอ็ม เอริคฮาร์ท (W.A.M. Urquhart) ได้รวบรวมนิทานพื้นเมือง
ของไทยรวมทั้งสิ้น ๒๑ เรื่อง ทั้งหมดมาจากนิทานชาดก นิทานอีสป และตำนาน

^๑ George W. Boswell., Fundamental of Folk Literature, 221 p.

^๒ Alan Dundes, The Study of Folklore, 481 p.

^๓ W.A.M. Urquhart, Tales From Old Siam, 155 p.

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการค้นคว้าที่เป็นภาษาไทยส่วนใหญ่ เป็นเรื่องของการรวบรวม และจัดประเภทของคติชาวบ้าน นิทานชาวบ้านจากท้องถิ่นต่าง ๆ และศึกษาคุณค่าที่ได้รับเป็นส่วนใหญ่ เช่น

ประจักษ์ สายแสง^๑ ศึกษาคติชาวบ้านจากตำบลศรีศรีมาศ จังหวัดสุโขทัย โดยได้รวบรวมวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ เช่น นิยาย นิทาน ประวัติ แผลขวัญ มหาภาพ และเพลง ทั้งยังได้จำแนกประเภทของวรรณกรรมและวิเคราะห์ห่อหุ้มของวรรณกรรม ซึ่งปรากฏว่าเน้นในเรื่องจริยธรรมมาก วรรณกรรมทุกเรื่องให้ความเพลิดเพลินและสาระอันก่อให้เกิดความเข้าใจเพื่อนมนุษย์ กับทั้งทำให้ผู้ศึกษาเกิดความซาบซึ้งภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นได้ขึ้น

ชำนานู รอดเหตุภัย^๒ ศึกษาคติชาวบ้านของพวกไทยลื้อ ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดเชียงราย โดยมีความมุ่งหมายเพื่อรักษาวรรณกรรมประเภทนิทานในท้องถิ่นไว้ และช่วยเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จัก ผลการศึกษาพบว่านิทานที่รวบรวมได้นี้ แสดงให้เห็นถึงขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมของชาวไทยลื้อ และยังพบว่านิทานหลายเรื่องมีความสัมพันธ์กับวรรณคดีไทย เรื่องชาดก ในพระพุทธศาสนา และวรรณกรรมของต่างชาติ แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมของชาติเพื่อนบ้านที่มีต่อวรรณกรรมไทย

จันทร์ศรี สุปัญญากร^๓ ได้รวบรวมวรรณกรรมไทยรามัญ จากตำบลทรงคนอง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ โดยมีความมุ่งหมายที่จะรวบรวม จัดประเภท และวิเคราะห์วรรณกรรมที่รวบรวมได้ว่าเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ และแนวคิดของชนในท้องถิ่นอย่างไร ผลการค้นคว้าพบวาทกรรมจำนวนมากได้เค้าเรื่องมาจากเรื่องราวในพระไตรปิฎก และคัมภีร์ทางพุทธศาสนา แนวที่แฝงอยู่คือการให้ข้อคิด คติ แสดงแนวคิดมาตรฐานและแนวการปฏิบัติตนในสังคม ทั้งในอดีตและปัจจุบัน

^๑ประจักษ์ สายแสง วรรณกรรมจากตำบลศรีศรีมาศ จังหวัดสุโขทัย ๒๓๓ หน้า.

^๒ชำนานู รอดเหตุภัย วรรณกรรมไทยลื้อ ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดเชียงราย ๓๔๕ หน้า.

^๓จันทร์ศรี สุปัญญากร วรรณกรรมไทยรามัญจากตำบลทรงคนอง ๒๒๕ หน้า.

กิ่งแก้ว อัครถาวร ศึกษาธิการบ้านจากบ้านโน จังหวัดชลบุรี โดยการรวบรวม และศึกษาโครงสร้างของ เรื่อง ผลการศึกษาพบว่า สามารถจำแนกโครงสร้างของ เรื่องได้เป็น

๓ ประการคือ

๑. สุกตนิยมในวรรณกรรม มีการเน้นและสอดแทรกคุณธรรมไว้ในนิทานและ บทเพลง นิทานแสดงคาถาผูกกรรม และแสดงชาชีวิตของแต่ละชีวิตว่ามีมาแต่เหตุใด และ เหตุอันก่อให้เกิดผลอย่างไร

๒. ทุกข์และสุขสังโยชน แสดงโครงสร้างของ เรื่องที่ได้รับอิทธิพลของอารมณ์ ผลการค้นคว้าว่ามีนิทานอยู่ ๑๓ เรื่องที่มีโครง เรื่องตั้งอยู่บนความสัมพันธ์ระหว่างความเห็นผิด วิชากรรม ความไม่เชื่อฟัง ความอกตัญญู ความโหดร้าย ความเย่อหยิ่ง และอื่น ๆ

๓. เสรีนิยมกับความหรรษา ซึ่งให้เห็นว่า เรื่องของมุขตลกเป็นวิธีการที่มนุษย์ ระบายความกักตันท่าง ๆ เป็นการแสวงหาทางออกและได้อธิบายถึง โครงสร้างของ เรื่องประเภทนี้

ปราณี ขวัญแก้ว ๒ ศึกษาวรรณคดีชาวบ้านจาก "บุคค่า" ตำบลรอนพิบูลย์ โดยเลือก ศึกษาวรรณคดีชาวบ้าน ๓ เรื่องคือ พระรถเมรี หอยสังข์ และวันการ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะ รวบรวมและเผยแพร่วรรณคดีชาวบ้านจากหนังสือ "บุค" ในท้องถิ่นภาคใต้ โคสรูปความสำคัญ ที่ไดจากการศึกษาวรรณคดีชาวบ้านในครั้งนี้ไว้ ๓ ประการคือ ประการแรก พุทธศาสนามีอิทธิพล ต่องานสร้างสรรค์ทางวรรณคดีของชาติ ประการที่สอง วรรณคดีชาวบ้านชี้ให้เห็นโครงสร้างที่มี แบบแผนของวรรณคดีไทยยิ่งขึ้น ประการที่สาม วรรณคดีชาวบ้านยอมสะท้อนสภาพชีวิต สังคม วัฒนธรรม ประเพณี กล่าวได้ว่าเป็นแหล่งรักษาไว้ซึ่งมรดกอันล้ำค่าของชาติ.

กิ่งแก้ว อัครถาวร วรรณกรรมจากบ้านโน ๔๔๔ หน้า.

๒ ปราณี ขวัญแก้ว วรรณคดีชาวบ้านจาก "บุคค่า" ตำบลรอนพิบูลย์ ๒๒๕ หน้า.

ความเป็นมา ลักษณะ และประเภทของหนังสือวัดเกาะ

โรงพิมพ์วัดเกาะ

ก่อนที่จะกล่าวถึงกำเนิดของโรงพิมพ์วัดเกาะ จะขอกล่าวถึงเรื่องราวของย่านวัดเกาะ อันเป็นที่ตั้งของ โรงพิมพ์วัดเกาะสักเล็กน้อย

ช่วง แผลงการ เปลี่ยนแปลงที่สำคัญของไทยเราช่วงหนึ่ง เห็นจะได้แก่ในสมัยปลายรัชกาล พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในช่วงเวลานี้ประเทศไทยเราเริ่มก้าวเข้าสู่ยุคใหม่ การติดต่อกับต่างประเทศมีมากขึ้นเป็นผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม ความเป็นอยู่ บ้านเมือง เจริญขึ้นเป็นลำดับ

ความเจริญของบ้านเมือง เห็นจะ เริ่มจากบริเวณใกล้ ๆ พระบรมมหาราชวังทางด้านริมแม่น้ำ ซึ่งมีคนอยู่มากทำให้เกิดความเจริญในด้านการค้า ส. ปลายน้อย ได้กล่าวไว้ใน "เล่าเรื่อง เมืองบางกอก ย่านวัดเกาะ" ว่า "ตลาดใหญ่แห่งแรกเมื่อเริ่มสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ เห็นจะ เป็นตลาดในท้องที่สำเพ็ง เพราะเป็นแหล่งที่มีคนจีนอยู่มาก และมีคลองอยู่ถึงสองคลอง คือ คลองโคกสามปลื้ม และคลองเหนือสำเพ็ง" จะเห็นได้ว่าความเจริญในสมัยแรกเกิดในเขตคนจีนเป็นส่วนใหญ่ ความเจริญในด้านการค้าและผู้คนอยู่กันหนาแน่นมากกว่าแหล่งอื่น น่าจะเป็นบริเวณตั้งแต่โคกสามปลื้ม วัดสำเพ็ง วัดเกาะ อันมีอาณาเขตติดต่อกัน^๒

^๑ สมบัติ ปลายน้อย "เล่าเรื่อง เมืองบางกอก ย่านวัดเกาะ" วิทยุศึกษา

๑๗(๓) : ๑๓ มีนาคม ๒๕๑๓.

^๒ ก. หนา ๑๔.

ยานักเกาะนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นยานที่มีชื่อเสียงมาก เพราะ เป็นจุดเริ่มต้นของ
พวกฝรั่งที่เข้ามาสอนศาสนาคริสต์ / นิกาย รัตนสัญญา โคกล่าวไว้ใน "ความเมืองเรื่องวัด
สัมพันธวงศ์" ว่า

เรื่องราวของวัดเกาะในทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจคือในสมัย
รัชกาลที่ ๔ มีเรื่องเล่ากันว่า มีพวกษัตริย์ชาวอเมริกันนาย
โปรแตสแตนท์เข้ามาเป็นครั้งแรก และต่อมาเขายานของนายกลัน
นองชายสมเด็จพะพุทธโกษาจารย์ (จี่) เปิดเป็นคลินิก เรียกว่า
"โอสถศาลาวัดเกาะ" และมักจะมีพวกฝรั่งมาเยี่ยมเยียนอยู่เสมอ
ในสมัยที่พระครูปานเป็นเจ้าอาวาสได้เกิดเรื่องขึ้น วันหนึ่งนายฮันเตอร์
(ทันตแพทย์) ไคฟากัปตัน เวลเลอร์ มาเยี่ยมที่โอสถศาลาวัดเกาะ ขณะที่
นายฮันเตอร์กำลังพูดคุยกับพวกษัตริย์ชาวอเมริกันอยู่ กัปตันเวลเลอร์ได้ความเป็น
เดินเข้าไปในวัดเห็นภิกษุจับกุมอยู่บนหลังคาพระอุโบสถจึงยกปืนขึ้นยิง
ไปนัดหนึ่ง ภิกษุภิกษุมาตกลงมาตายที่ลานพระอุโบสถ ขณะนั้นพระสงฆ์
และสามเณรกำลังสวดมนต์ทำวัตรเย็นอยู่ ได้ยินเสียงปืนก็ตกใจพากัน
ออกมาดู เมื่อทราบว่าอะไรเป็นอะไรจึงเข้ามาว่ากล่าว แต่คงจะพูดกัน
คนละภาษาเลยไม่รู้เรื่อง กัปตันเวลเลอร์จึงยกปืนขึ้นจะยิงนกอีก พระ เณร
ขัดขวาง และใช้ธนูยาวคล้องโทษกัปตันเวลเลอร์ถึงล้มไป ...

เมื่อเกิดเรื่องเช่นนี้ ผู้ใหม่ชนนารีเข้าที่ก็ไม่พอใจ จึงขับไล่พวกนิชชนนารีออกจากบ้านของตน โอสถศาลาที่กล่าวถึงนี้คือโอสถศาลาของหมอบรัดเล ซึ่งเปิดขายยาเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๓๙๔ ดำเนินกิจการอยู่ได้ ๒-๓ เดือน เมื่อเกิดเรื่องขึ้นหมอบรัดเลก็ย้ายไปอยู่ที่ตำบลกุฎีจีนใกล้โบสถ์วัดช้างค้ำครุส อยู่ที่นี่ได้ ๓ ปี จึงย้ายไปอยู่บ้านที่เจ้าพระยาพระคลังปลูกให้เขา ซึ่งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา และริมคลองหน้าวัดประยูรวงศ์ แดงเชิงสะพานพระพุทธยอดฟ้าในปัจจุบัน ที่นี้เองหมอบรัดเลได้ใช้เป็นสำนักพิมพ์ในเวลาต่อมา จนในปี พ.ศ. ๒๓๙๕ จึงได้ย้ายไปอยู่หลังป้อมวิทย์ประสิทธิ์ ปากคลองบางหลวง ซึ่งเดี๋ยวนี้เป็นบริเวณกรมเสนาธิการทหารเรือ ชื่อว่า อเมริกัน นิชชนนารี แอสโซซิเอชันเพรส (American Missionary Association Press)

* ย่านวัดเกาะนอกจากจะเป็นจุดเริ่มต้นของพวกฝรั่งที่เข้ามาสอนศาสนาคริสต์แล้วยังเป็นแหล่งผลิตวรรณกรรมแหล่งสำคัญ วรรณกรรมที่ผลิตจากแหล่งนี้ได้แก่ วรรณกรรมประเภทเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ หรือหนังสือประโลมโลก ซึ่งนิยมแต่งและอ่านกันมากในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว/ยศ วัชรเสถียร ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

... การประพันธ์ส่วนใหญ่ยังคงแต่งสำนวนร้อยกรอง เพียงแต่เปลี่ยนความนิยมจากแบบโคลง ฉันท์ มาเป็นแบบกลอน หรือสำนวนกลอนนิยมแต่งกันเช่นนี้จนล่วงถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ "เรื่องประโลมโลก" ซึ่งสมัยนั้นอันเป็นสมัยของคนสมัยใหม่ เปลี่ยนเป็นเรียกว่า "เรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ" ทั้งพากันลงความเห็นว่าคนที่นิยมอ่านเป็นคนคร่ำ คูณนี้ว่าเป็นเรื่องไม่ได้สติ โดยมองข้ามความโศกของกวีว่าจะที่ประกอบเป็นเรื่องไปเสีย ...

สมบัติ พลายน้อย ชาวต่างชาติในประวัติศาสตร์ไทย หน้า ๔.

๒. ก. หน้า ๕.

๓. ก.

กัศกร สติรกุล หนังสือและการพิมพ์ หน้า ๒๐๕.

๕. ยศ วัชรเสถียร ความเป็นมาของการประพันธ์และนักประพันธ์ไทย หน้า ๕๖.

ทั้งนี้กล่าวไปแล้วว่าหมอบรัดเล เป็นบุคคลแรกที่ตั้ง โรงพิมพ์หนังสือไทยขึ้นใน
เมืองไทย* โรงพิมพ์ของหมอบรัดเลกล่าวได้ว่าเป็นโรงพิมพ์แรกที่พิมพ์หนังสือ เรื่องออกชาย
หนังสือนี้ราศลอนดอนของหมอมราโชทัย จัดได้ว่าเป็นหนังสือร่ายกรอง เรื่องแรกที่ได้รับการ
ตีพิมพ์จำหน่ายในเมืองไทย คือตีพิมพ์จำหน่ายเมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๔๐๔ ก่อจากนั้น
ก็พิมพ์หนังสือวรรณคดีต่าง ๆ เช่น รามเกียรติ์ อิเหนา ออกขาย

ลาวัญย์ โชคามระ ได้กล่าวถึงเรื่องการพิมพ์หนังสือของหมอบรัดเลไว้ว่า

หนังสือที่โรงพิมพ์หมอบรัดเลพิมพ์ขายนั้น มีคนนิยมซื้อหาอย่างมาก
โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงซื้อหนังสือเรื่อง
สามก๊ก ของโรงพิมพ์หมอบรัดเลมาพระราชทานพระเจ้าลูกเธอพระองค์ละ
ฉบับ ๔ เล่มสมุดฝรั่ง สำหรับให้พระเจ้าลูกเธอทรงใช้เป็นหนังสือฝึกหัดอ่าน
ภาษาไทยให้แตกฉาน ซึ่งภาษาการศึกษามัธยมปลายเวลานั้นเรียกว่า ชั้นสมุด
คืออ่านหนังสือเรื่องต่าง ๆ จากสมุดฝรั่งนั่นเอง ๒

เมื่อกิจการพิมพ์หนังสือของหมอบรัดเลเจริญขึ้นเป็นลำดับ และพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดการบำรุงการศึกษา และทรงอุดหนุนทำให้การพิมพ์
หนังสือของไทยเจริญขึ้น จึงเกิดโรงพิมพ์ต่าง ๆ ขึ้นอีกหลายโรงพิมพ์

---

* Wibha Senanan ได้กล่าวเรื่องนี้ไว้อย่างละเอียดใน The Genesis of
the Novel in Thailand Chapter III the Consequences of the Introduction
of Printing Technology.

ชัย เรื่องศิลป์ ประวัติศาสตร์ไทยสมัย ๒๓๕๒ - ๒๔๕๓ หน้า ๕๑๖.

๒ ลาวัญย์ โชคามระ "เรื่องของสำนักพิมพ์" ไกรโกหวัระ หน้า ๒๑๒.

ในเดือนมิถุนายน ๒๔๑๖ เมืองไทยมีโรงพิมพ์อยู่ ๔ แห่ง ล้วนแต่อยู่ในกรุงเทพฯ ทั้งสิ้น โรงพิมพ์โรงแรกที่ตั้งขึ้นคือ โรงพิมพ์ของหมอสอนศาสนาคณะอเมริกัน มิชชันนารี แอสโซซิเอชัน ซึ่งตั้งอยู่ที่ปากคลองบางกอกใหญ่ มีหมอบรัดเล เป็นผู้จัดการ โรงพิมพ์อีกแห่งหนึ่ง เป็นของหมอสอนศาสนา คณะอเมริกัน เพรส โบเทเรียมิชชัน แห่งต่อไปเป็นของ บาทหลวงคณะโรมันคาทอลิกมิชชัน แห่งที่สองตั้งอยู่ที่วัดบวรนิเวศ เป็นโรงพิมพ์ที่เจ้าฟ้ามงกุฎ ทรงตั้งขึ้นด้วยทุนส่วนพระองค์ในปลายรัชกาลที่ ๓ แห่งที่สามคือโรงพิมพ์หลวง ตั้งอยู่ใน พระบรมมหาราชวัง แห่งที่หก เป็นของหมอมราชวงศ์องค์หนึ่ง ซึ่งเป็นโอรสหมอมเจ้าสุพร แห่งที่เจ็ดเป็นโรงพิมพ์ของหมอมัณวล จอนสมิธ แห่งที่แปดเป็นโรงพิมพ์ตั้งใหม่ของนายวอช จี เกรแฮม บรรณาธิการหนังสือพิมพ์บางกอกแอดเวอไทเซอร์ ซึ่งออกสัปดาห์ละ ๒ ครั้ง

ในบรรดาโรงพิมพ์ทั้งหลายนี้ โรงพิมพ์ที่น่าจะเป็นโรงพิมพ์ใหญ่พิมพ์หนังสือเรื่อง ออกจำหน่ายมีอยู่ ๓ โรงคือ โรงพิมพ์หลวง ตั้งอยู่ในพระบรมมหาราชวัง (ตรงบริเวณ สวนจิตรลักษ์ บัดนี้) กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ เมื่อยังดำรงพระยศเป็นกรมหมื่นอักษรสาสนโสภณ เป็นตำแหน่งจางวาง กรมพระอาลักษณ์ไต่ทรงบัญชาการโรงหนึ่ง โรงพิมพ์ของ หมอบรัดเล ตั้งอยู่ที่ริมคลองบางกอกใหญ่โรงหนึ่ง และโรงพิมพ์ของหมอสมิธ มิชชันนารีชาตอังกฤษ ตั้งขึ้นที่บางคอแหลมอีกโรงหนึ่ง โรงพิมพ์หลวงนั้นเมื่อขึ้นแรกในรัชกาลที่ ๕ ก็พิมพ์หนังสือ พงศาวดารจีนจำหน่ายหลายเรื่อง แต่ต่อมาเมื่อต้องพิมพ์หนังสือแบบเรียนสำหรับโรงเรียนหลวง และยังคงพิมพ์หนังสือราชกิจจานุเบกษา เลียงคัมภีร์หนังสืออื่น คงพิมพ์หนังสือเรื่องต่าง ๆ ขาด แต่โรงพิมพ์หมอบรัดเล กับโรงพิมพ์หมอสมิธ เจ้าของโรงพิมพ์ทั้งสองต่างไปขอคนฉบับหนังสือ เรื่องต่าง ๆ ที่สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการแย่ง เรื่องกันพิมพ์ สมเด็จพระยาจึงทรงไต่ถามให้พิมพ์หนังสือคนละประเภทคือให้หมอบรัดเล เอาหนังสือจำพวก ร้อยแก้ว เช่น พงศาวดารจีนไปพิมพ์ ส่วนหมอสมิธให้พิมพ์หนังสือจำพวกบทกลอน ที่เป็นพื้นนิยมมาก

* ไม่ได้เรียงตามลำดับเวลาที่ตั้ง

๑ ชัย เรื่องศิลป์ ประวัติศาสตร์ไทยสมัย ๒๓๕๒ - ๒๔๕๓ หน้า ๕๑๗.

๒ สมเด็จพระยาจักรีทรงราชทานภาพ ตำนานหนังสือสามก๊ก หน้า ๓๖.

๓ ค. หน้า ๓๗.

ได้แก่ พระอภัยมณี ของสุนทรภู่ ซึ่งแบ่งพิมพ์เป็นตอน ๆ ขายเล่มละสลึง ปรากฏว่าขายดี และช่วยเผยแพร่ชื่อเสียงของสุนทรภู่เป็นอย่างมาก หมอสมิธได้กำไรจากการพิมพ์หนังสือ พระอภัยมณีเป็นจำนวนมาก นับแต่นั้นมาหมอสมิธก็สืบเสาะหาหนังสือกลอนของสุนทรภู่เรื่องอื่น ๆ มาพิมพ์ขายและก็ขายดีทุกเรื่องจึง เป็นเหตุให้นักเขียนไทยหลายคนแต่งนิทานกลอนเอาอย่าง สุนทรภู่ขึ้นหลายสิบเรื่อง และมีการตั้งโรงพิมพ์ใหม่ขึ้นอีกหลายโรง ตั้งหน้าพิมพ์นิทานกลอน เอาอย่างหมอสมิธ

กิจการพิมพ์หนังสือของหมอบรัดเล และหมอสมิธ ดำเนินมาอย่างราบรื่นเป็นเวลา หลายปี จนเกิดมีฝรั่งห้องหมอสมิธในศาลกงสุลอังกฤษ ว่าพิมพ์หนังสือไม่เป็นศิลปะเป็นกรรม จำหน่ายหาผลประโยชน์ โจทย์อ้างพวกมิชชันนารีอเมริกันที่รู้ภาษาไทยเป็นพยาน และขอให้ เป็นผู้แปลหนังสือบทกลอนที่หมอสมิธพิมพ์บางแห่ง เช่น บทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนที่ค่อนข้าง หยิบ และบทละครตอนเข้าห้องสังวาสเป็นภาษาอังกฤษพิสูจน์ในศาล ศาลตัดสินให้หมอสมิธแพ้ ห้ามมิให้พิมพ์หนังสืออย่างนั้นจำหน่ายอีกต่อไป หมอสมิธก็ต้องเลิก^๒ กล่าวกันว่าเมื่อถูกห้ามนั้น หมอสมิธรวยเสียแล้ว เพราะเพียงหนังสือพระอภัยมณีของสุนทรภู่เรื่องเดียวพิมพ์ขายก็ได้กำไรงาม จนพอสร้างตึกโกดังหลังหนึ่งในบริเวณโรงพิมพ์^๓ ส่วนหมอบรัดเลนั้นอยู่มาจนถึงปี พ.ศ. ๒๔๑๗ ก็ถึงแก่กรรม ภรรยาดำเนินกิจการโรงพิมพ์ต่อมา แต่อยู่ได้ไม่นานก็ต้องเลิกโรงพิมพ์ การพิมพ์ หนังสือขายจึงกระจัดกระจายไปตามโรงพิมพ์ต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นใหม่

^๑ รัช เรื่องศิลป์ ประวัติศาสตร์ไทยสมัย ๒๓๕๒ - ๒๔๕๓ หน้า ๕๑๗.

^๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราไชย ตำนานหนังสือสามก๊ก หน้า ๓๔.

^๓ ก.

สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุภาพ ทรงกล่าวไว้ในตำนานหนังสือสามก๊ก
ก่อนหน้าว่า

โดยเห็นว่าเมื่อหมอสันธิถูกศาลทรมานมิให้พิมพ์หนังสือบทกลอนชาวนั้น
บรรดาหนังสือซึ่งพิมพ์ไว้แล้วนั้น และกำลังพิมพ์ค้างอยู่ นายเทพ
ทรหดแน่น อยู่แพทย์โรงเรียนราชินีเดิมนั้น รับชื่อจากหมอสันธิ
เอามาพิมพ์จำหน่ายที่โรงพิมพ์ของตน แล้วโรงพิมพ์อื่นจึงพิมพ์จำหน่ายบ้าง
ส่วนโรงพิมพ์หมอบรัดเลนั้น หลวงดำรงธรรมสาร (มี ธรรมาชีวะ)
เจ้าของโรงพิมพ์บำรุงนุกูลกิจรับชื่อหนังสือค้างมาพิมพ์จำหน่าย แล้ว
โรงพิมพ์อื่นพิมพ์จำหน่ายบ้าง

โรงพิมพ์ของหมอสันธิจะเลิกพิมพ์หนังสือในปีใดไม่มีหลักฐานปรากฏแน่นอน
แต่ในปี พ.ศ. ๒๔๓๐ หมอสันธิยังพิมพ์หนังสือเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ อยู่ และต่อมา
ในปี พ.ศ. ๒๔๓๓ จึงปรากฏว่านายเทพ (โรงพิมพ์นายเทพ) พิมพ์หนังสือเรื่อง
สุวรรณเคียร^๓ จึงอาจสันนิษฐานได้ว่าโรงพิมพ์หมอสันธิเลิกพิมพ์หนังสือในช่วงปี
พ.ศ. ๒๔๓๐ - ๒๔๓๓ เป็นที่น่าสังเกตว่าก่อนที่หมอสันธิจะเลิกกิจการพิมพ์ เป็นยุคที่
กิจการรุ่งเรืองมากคือในปี พ.ศ. ๒๔๓๐ นั้น โรงพิมพ์ของหมอสันธิมีตลาดหนังสือกว้างขวาง
ดังมีกล่าวไว้ในหน้าต้นของหนังสือที่พิมพ์ ณ โรงพิมพ์กุสินธุว่า

หนังสือไทยอื่นอันมีขายที่โรงพิมพ์บางคอแหลม ที่ศึกแม่แพอยู่ศึกเสาดึงชา
ถนนบำรุงเมือง ห้างนายยี่วัดเกาะ นายสินอยู่ริมสำเพ็ง แพนายเทพตรง
ปากคลองบางหลวงข้าม ถึกนายเทียนเหลียงอยู่กลางตลาดเมืองจันทบุรี^๔

^๑ สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุภาพ ตำนานหนังสือสามก๊ก หน้า ๓๘.

^๒ สุริวงศ์พรหมเมศ หน้าปกใน

^๓ สุวรรณเคียร หน้าปกใน

^๔ วงษวรรค หน้าปกใน

และเนื่องจากกิจการกาหนานี่เอง จึงมีแจ้งความว่า

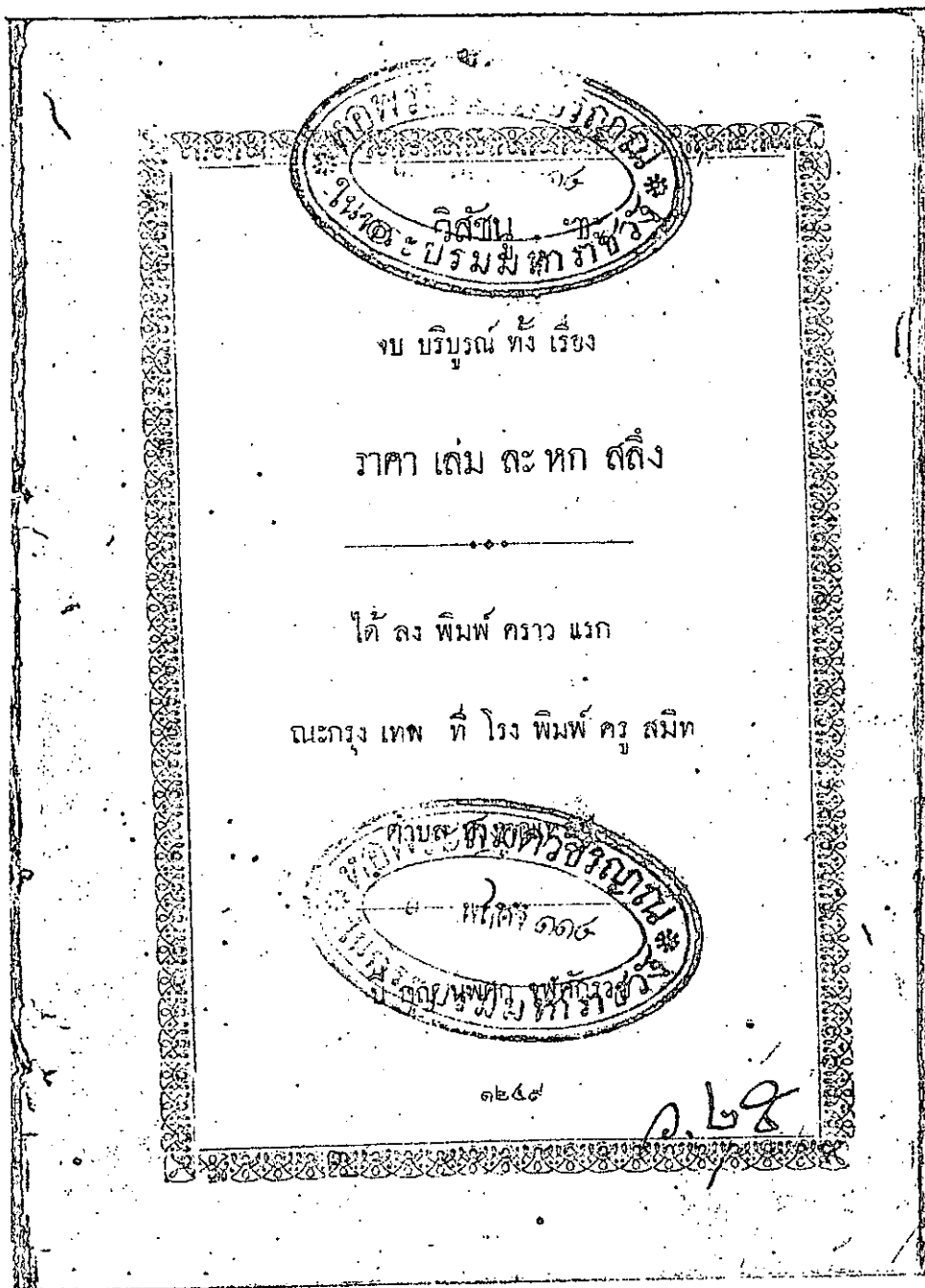
ทั้งนี้ไป เมื่อจะขายหนังสือใด แต่โรงพิมพ์ครุสมิจะตีตราสำหรับ
โรงประทับหนังสือที่ขายนั้นให้ไว้ เป็นสำคัญ ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดจะเอาหนังสือโรงพิมพ์
นี้ไปขาย ถ้ามิได้มีตราสำหรับโรงพิมพ์แล้วอย่าซื้อเลย เป็นอันขาดทีเดียว

โรงพิมพ์ต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นใหม่นั้นจะอยู่ในย่านสำเพ็ง เป็นส่วนใหญ่ ที่มีชื่อเสียง เช่น
โรงพิมพ์ของนายเทพ อยู่ปากคลองตลาด โรงพิมพ์นายศรี อยู่สะพานหัน โรงพิมพ์ทางสมุค
โรงพิมพ์บุญช่วยเจริญ โรงพิมพ์พานิชกุลผล และโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ สำหรับโรงพิมพ์หลัง
คือโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญนั้นชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งในหมู่ของนักอ่านหนังสือว่าโรงพิมพ์วัดเกาะ หรือ
ร้านหนังสือหน้าวัดเกาะ โรงพิมพ์นี้เป็นโรงพิมพ์พิมพ์หนังสือกลอนเป็นจำนวนมากยิ่งกว่า
โรงพิมพ์อื่น ๆ คงอยู่ริมถนนสำเพ็ง ข้างวัดสัมพันธวงศ์

ขอทีกล่าวว่า นายเทพเป็นผู้รับซื้อกิจการพิมพ์หนังสือ เรื่องจากหมอสมิธ ไปนั้น
พอจะดูหลักฐานได้จากประกาศแจ้งความรวมทั้งรายชื่อหนังสือที่ทางโรงพิมพ์ได้พิมพ์ออกจำหน่าย
ในหนังสือของหมอสมิธ และของโรงพิมพ์นายเทพในช่วงต่อมา ซึ่งจะ เป็นไปในทำนองเดียวกัน
ดังนี้

ลักษณะปกหนังสือที่พิมพ์จากโรงพิมพ์ครูสมิท

หน้าปกในของหนังสือที่พิมพ์จากโรงพิมพ์กรมธรรม์ซึ่งปรากฏรายชื่อหนังสือที่ทางโรงพิมพ์
โกจักษ์พิมพ์ขึ้น

๑ หนังสือ ออกใหม่ คือ วิสัยน์ คาวี จินลางณี พระ
สุริวงษ์ พรหมเมศ นิราศนาง กระษัตริ์ ซาบา . เรื่อง เมือง บา
บุโลน เมืองโรม เมือง อังกฤษ พระพุทธ ทำนาย นิมิตร
พระยา บัณเฑวน จดหมาย เหตุ ฝรั่ง โบราณ - จดหมาย เหตุ เมือง
พม่า จดหมาย เหตุ ฝรั่ง ครึ่ง กุ้ง เก่า จดหมาย เหตุ สยาม ไสย
๑ หนังสือ ไท อีบ อัน มี ชาติ ที่ โรง พิมพ์ บางคอแหลม ที่
ตึก แม่ แพร อยู่ ตึก เสาดึงช้าง ถนน บำรุง เมือง ทำง นาย ยี่
วัดเกาะ นบะสิน อยู่ริมลำเพง แพร นาย เทพ ตรง ปาก-คลอง บาง
หลวง ชำม ตึก นาย เทียน หลับ อยู่กลาง ตลาด เมือง จันทบุรี

เรื่อง ใหญ่ ใบ ปก แฉก คือ

๑ พระอะไยมะณี อุดรุต รัชสวรวค จันทะโครบ จิน
ลางณี เสภา ลักษณะวงษ์ นิเทศา พระสมุท สิงห์ไกรภพ
เบญจมาศทอง รามเกียรติ์ สังข์ทอง ซากี่ โลกนิตย ขงจู้
สุภาสิตจีน มงคล ที่ปิ่นแปล เป็นสุภาสิตสอนหญิง คำราวดาว
สุภาสิต คิด เลขอย่าง ใหม่ สิบสอง เหลี่ยม ทิวสังวาล ชูยถึง
ราชาริราช คาหลัง รัชชเทวราช สุวรรณ เคียร สยามวิปอติ
โศภี ปถมมาลา อังกฤษ พระศรีวงษ์ ตาม มัดราย

เป็น เรื่อง เล็ก ใบ ปก อ่อน คือ

๑ สุภาสิต สอนเด็ก สุภาสิต พระร่วง สุภาสิต ไคลง
ยี่อา เก่า สุภาสิต ไคลง อย่าง ใหม่ สุภาสิต ไทย สอน
หญิง สุภาสิต ซ้ายา พิเภก สอนบุตร อิศรญาณ เป็น ค
สุภาสิต สอนใจ กฎหมาย ลักษณะ ทาย ทง เก่า ทั้ง ใหม่

รายชื่อหนังสือที่พิมพ์จากโรงพิมพ์क्रमิธ (ต่อ)

รวม เข้า เล่ม เดียว กฎหมาย ลักษณะ ผัว เมีย เล่ม หนึ่ง
ว่าด้วย คำสัตย์ คำสอน สมการ สมโภชมหานคร บรมมัตถ์ พระ
สรีเส ปลาญทอง เรื่อง อุไท คำเตือนสติ ตำรา การโรงพิมพ์
กษ กกา ปณ ก กา ไทย ปณ มาลา อังกฤษ สมุด จะ หัก
อังกฤษ กา กับ สุนัข แล นกยาง ดูตร เลข พระยา นิตินัน
นา กระเจาบ กากิ คำ กลอน นาม สัตว์ เพ็ชรมงกุฏ สิบ
สองเหลี่ยม สวัสดิรักษา ขันวิวิธรัตน์ ตำรายาเกล็ด รามสิน
ว่า ด้วย ลม อากาศ ปทานุกรม บททนายณ สุบิน เรื่อง
ทำนายฝัน ตรา ชูทอง ฝรั่งเศส ทำศึก กับ จีน พงษาวดาร
ไทย พงษาวดารโบราณ เรื่อง ยะโฮซูอะ เป็นพงษาวดาร บุราณ
บุฉา แล วิถีนา ใน สาคนา แท้จริง คำ อังกฤษ แปลเป็น คำ
ไทย พระศรีษ วงษ ตามโยฮัน ราชทูตสยาม ไป กรุงฝรั่งเศส
ราชทูต สยาม ไป กรุง ลันตัน

๑ นิราศ เกาะ จาน นิราศ ชม ตลาด นิราศ เดือน นิราศ
พระแท่น ดงวัง นิราศ เมือง เพ็ชร นิราศ ฉลอง นิราศ พระ
บาท นิราศ พระ ปถวิ นิราศ อธิเนนา นิราศ พระปณ นิราศ
ราช นิราศ เมือง แกลง นิราศ ทวาราวดี นิราศ วัด เจ้าฟ้า
นิราศ มณฑล นิราศ บางปะอิน นิราศ สระบุรี นิราศ ยี่สาร
นิราศ บางวัด นา

๑ หนังสือ คำ พานิช จะ ชื่อ หนังสือ ต่าง ๆ ที่ เรา
สง พิมพ์ ไว้ นั้น คราว ละมาก ๆ ถึง อย่าง ละ รอย จบ
จึง จะ แถมให้ ฟรี จบ กอ ผู้ขาย นั้น จะ ได้/กำไร บ้าง

ลักษณะปกหนังสือที่พิมพ์จากโรงพิมพ์นายเทพ

๐ พระราชโพนธ์ ถึงทอง ราช

ทั้ง แก่ ถิ่น ๑ งาม ถิ่น ๙

ราคา ถิ่น ๑๐

ได้ คง พิมพ์ ขวาว แดง

ณ กรุง เพชร ๑ ที่ โรง พิมพ์ นาย เทพ

ที่ เพชร ทรง นำ โรง เขียน สุนันทาลัย

ทรง บำรุง คลอง บางหลวง จันท

(R. THEPH.)

มี วัดนโกลีเทพ ศก

๑๑๒

หน้าปกในของหนังสือที่พิมพ์จากโรงพิมพ์นายเทวซึ่งปรากฏรายชื่อหนังสือที่ทางโรงพิมพ์
ไกรจักรพิมพ์ขึ้น

[illegible]

สำหรับโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ หรือโรงพิมพ์วัดเกาะ ซึ่งเป็นโรงพิมพ์ที่มีชื่อเสียง ในสมัยนั้นก็เข้าใจว่าคงได้รับช่วงกิจการบางส่วน ของโรงพิมพ์หมอมสมิธมาด้วย เพราะปรากฏว่า ตั้งขึ้นในปีเดียวกับโรงพิมพ์นายเทพ คือในปี พ.ศ. ๒๔๓๓ ผู้จัดตั้งคือ นายสิน (เคยจำหน่าย หนังสือของโรงพิมพ์หมอมสมิธ) ซึ่งคงกิจการอยู่ที่สำเพ็ง

โรงพิมพ์นายเทพ พิมพ์หนังสือถึงปี พ.ศ. ๒๔๓๖^๑ หลังจากนั้นก็ไม่ปรากฏหนังสือ พิมพ์จากโรงพิมพ์นี้อีก เข้าใจว่าคงเลิกกิจการไป ส่วนโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ หรือโรงพิมพ์ วัดเกาะนั้น พิมพ์หนังสือติดต่อกันเรื่อยมาจนถึงสมัยรัชกาลปัจจุบัน หนังสือที่พิมพ์จากโรงพิมพ์ เป็นหนังสือขนาด ๑๖ หน้ายก ที่หน้าปกมีกลอนบอกราคาและที่ตั้งของโรงพิมพ์

เรื่องราวของโรงพิมพ์วัดเกาะไม่ปรากฏหลักฐานยืนยันเป็นที่แน่นอน ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ คุณสุจิตต์ รัตนกุล เจ้าของโรงพิมพ์วัดเกาะคนสุดท้าย ก่อนที่จะเลิกกิจการไปได้ความว่า เมื่อแรกตั้งโรงพิมพ์นั้นมีแท่นพิมพ์อยู่ ๒ แท่น คือแท่นมือ ๑ แท่น กับแท่นคัต ๑ แท่น เรื่อง ที่พิมพ์เป็นวรรณคดีเก่าส่วนหนึ่ง และเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นเองอีกส่วนหนึ่ง ผู้แต่งนั้นทางโรงพิมพ์จ้างไว้ ประจำ ที่มีชื่อเสียงมากคือ นายบุญชัย * นายพลอย นายเจริญ และแม่เมตตา การจำหน่ายหนังสือ จะส่งไปขายตามที่ต่าง ๆ ในต่างจังหวัด ปรากฏว่าที่ขายดีที่สุดคือทางภาคใต้

เรื่องที่ลงพิมพ์ในหนังสือวัดเกาะนั้น คุณสุจิตต์กล่าวว่า บางเรื่องนักเขียนของโรงพิมพ์ เขียนขึ้น เมื่อพิมพ์เป็นเล่มออกขายโรงพิมพ์อื่นก็เอาไปพิมพ์บ้าง เนื่องจากยังไม่มีกวดขันในเรื่อง ลิขสิทธิ์ นายบุญชัย คงจะไม่พอใจในเรื่องนี้ จึงมีกลอนกล่าวไว้ว่า

"ร่ำคาญแต่ผู้มีขันนิม

ลักลงพิมพ์แบบเขาเอาไปขาย

โดยก้านถือถือดีไม่มีอาย

ความมั่งง่ายหากินสิ้นปัญญา"^๒

^๑ สิ่งของ หน้าปกใน

* บางครั้งจะพิมพ์เป็นบุญ หรือบุญ

^๒ สุจิตต์ รัตนกุล ผู้ให้คำอธิบาย เคือนใจ สิ้นทะเลเกิด ผู้ขอคำอธิบาย

เมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๑๔ ณ บ้านราษฎร์เจริญ ตรอกจันทน์ กรุงเทพฯ

สำหรับกลอนที่แจ้งราคาและสถานที่พิมพ์ของโรงพิมพ์ก็เกาะที่กล่าวไปแล้วนั้น ต่อมาพบว่าโรงพิมพ์นั้นก็ใช้วิธีเดียวกัน เช่นโรงพิมพ์สำหรับราตรี สะพานหิน มีว่า

"หนังสือเล่มละสลึงราคาขาย
 ทรานนายศรียานตะพานหิน
 เรื่องออกใหม่หลายอย่างต่าง ๆ กัน
 สนุกครั้นแคลวนนาควรพ์
 ฉาแมนทานผู้ใดซื้อไปอ่าน
 จงสำราญสิ้นทุกข์ เป็นสุขยิ่ง
 ไพบราภยศลอมิซอด้
 จงมั่งคั่งสุขยังพลึง เอย"

หรือโรงพิมพ์บางกอกน้อย มีว่า

"หนังสือสนับหาสทางคณ
 ภอสมศรชอหาราคาขาย
 โรงพิมพ์บางกอกน้อยพลอยธิบาย
 ทัพ่ายบอกแจ้งอย่าแคลงใจ
 เรื่องต่างต่างวางดูอยู่กับราน
 ซื้อไปอ่านหางทุกข์ เป็นสุขใส
 ไพบราศจากโรคันสรรพไทย
 เจริญไชยสุขโขภิญโยเอย"

พระเทวโณางกูลา หน้าปกใน

รัตนาวา หน้าปกใน

แม่แต่ในหนังสือ "บุค" ของทางภาคใต้กันว่า

สิบสิ่งพึงรู้ทหารผู้อาน
เรื่องวันการ เลมนี่เพราะคิขยัน
เป็นที่แก่ปร' กันทุกสหนุครัน
จง เชื่อฉันทานดูจ' รูกิ
ฝูงช' นามานังโคพัง เรื่อง
คงจ' เปลื้องความทุกเป็นสุขชี
ขอผู้อานผู้ฟังจงมั่งมี
ให้สุขี่สุขขังมั่งคลา

สิบสิ่งพึงรู้ทหารผู้อาน
เรื่องวันการ เลมนี่เพราะคิขยัน
เป็นที่แก่ปร' กันทุกสหนุครัน
จง เชื่อฉันทานดูจ' รูกิ
ฝูงชนนามานังโคพัง เรื่อง
คงจะ เปลื้องปลดทุกข์เป็นสุขชี
ขอผู้อานผู้ฟังจงมั่งมี
ให้สุขี่สุขขังมั่งคลา

แต่ก็ไม่เป็นที่ติติปากผู้อานเท่าของโรงพิมพ์กเกาะ

นอกจากนี้หนังสือวัดเกาะรุ่นหลัง ๆ คือประมาณปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ในหน้าสุดท้าย
ของหนังสือจะมีคำอวยพร เป็นกาพย์ ว่า

ขออวยพรประชาชาว
หนังสือวัดเกาะนั้นฉันบอกนาม
จงสุขโขใหญ่ยิ่ง
กาวะสูงชันคาว เคือน
เกิดชาติใดใหม่สุข
สมสุขสโมสร
จริงดังคำอวยพร
สุขทวีพันนือนันต์

ในแกนดาวภพสยาม
ชื่อไว้อานตามบ้านเรือน
สรรพสิ่งไคอย่าเหมือน
ตลอดแดนพุทธันดร
อันความทุกข์นिरาศจร
เสมอเมสมบิตีสวรรค์
ให้ถาวรตลอดกัลป์
เอนกยิ่งทุกสิ่ง เอย

ปราชญ์ ขวัญแก้ว วรรณคดีชาวบ้านจาก "บุคคำ" ตำนานรอนพิบูลย์ หน้า ๒๕.

๒ ไกรทอง หน้าท้าย

หรือบางฉบับมีเป็นกลอนว่า

โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญขอเชิญซื้อ
 หนังสือนักวัดเกาะ เพราะนักหนา
 พิมพ์ไว้อย่างหลายอย่างต่างสารา
 ขอเชิญมาแวะดูกระทู้กลอน
 เรื่อง เกาะใหม่พร้อมฝรั่งดังใส่ดู
 ขอเชิญดูวิชาแะมากอน
 ซื่อไปอ่านคงสนุกคล้ายทุกขรอน
 เล่นละครรองรำตามน้ำใจ
 ถาแมนซื่อไปอ่านตามบานทอง
 หนังสือทองตกสถานถึงบ้านไหน
 ซื่อราษฎร์เจริญหนาท่านตกบ้านใคร
 ไหน่องใส่สุกซื้อมานน
 กระทำมาหากินบุญไญย
 จะนึกสิ่งไรสมอารมณ์มัน
 ไหยัง ๆ ยศถาพุลมาพลัน
 จะหมายมันสิ่งใดสใจเอย

หนังสือวัดเกาะ

๑. ลักษณะของหนังสือวัดเกาะ

หนังสือวัดเกาะ เป็นหนังสือแบบหนังสือฝรั่ง คือเขียนเข้าเล่มเป็นสมุดซึ่ง เป็นของใหม่สำหรับเมืองไทยในสมัยรัชกาลที่ ๕ เพราะแต่เดิมเรามีแต่สมุดพับเช่น สมุดข่อย สมุดคำ ซึ่งรวมเรียกว่าสมุดไทย หนังสือที่พิมพ์จากโรงพิมพ์วัดเกาะในยุคแรก ๆ เป็นหนังสือขนาด ๔ หน้ายกพิเศษ ซึ่งโตกว่าหนังสือขนาด ๑๖ หน้ายกเพียง เล็กน้อย มีปกกระดาษลอนคันทันที่เรียกว่า กระดาษลายน้ำ เรียกว่าสมุดฝรั่ง ในยุคต่อมาเป็นหนังสือขนาด ๑๖ หน้ายก หนาราว ๆ ๒ - ๓ ยก พิมพ์ด้วยกระดาษรูป เรียงกยตัวโต ๆ ขนาดตัวกลางบาง หรือตัวกลางโปร่ง โดยมากหลายสิบจบ เพราะเรื่องที่น่าสนใจพิมพ์ขายนั้นล้วนแต่เป็นเรื่องยาว ๆ ทั้งนี้ การพิมพ์จะพิมพ์จากสมุดไทยเป็น ๑ เล่ม พอจบเล่มจะเขียนว่า "จบเล่มสมุดไทย เล่ม .... ยังมีต่อไป" ราคาจำหน่ายปกติในยุคแรก ๆ เล่มละ ๑ สลึง แต่มีบางประเภทเช่นสุภาษิตซึ่งมีจำนวนหนาน้อยก็จะจำหน่ายเล่มละเฟื้อง ในยุคหลังจึงขึ้นราคาเป็นเล่มละ ๑ บาท

ในหน้าแรกของหนังสือวัดเกาะจะ เป็นการสรุปเนื้อเรื่องนั้น ๆ ก่อนที่จะขึ้น

เนื้อเรื่อง

ลาวัญย์ โทตามระ "เรื่อง ของสำนักพิมพ์" ไคร้ไคหัวเราะ

หน้า ๒๑๒

๒
ก. หน้า ๒๑๔

ลักษณะปกหนังสือที่พิมพ์จากโรงพิมพ์วัดเกาะ

โสนน้อยเรือนงาม

เล่ม ๓

พ.ร.ว. ๖

ราคา ๑.๕๐ บาท

พิมพ์จำหน่ายที่ โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ

วัด

จังหวัดพระนคร

เกาะ

หน้าปกในของหนังสือที่พิมพ์จากโรงพิมพ์วัดเกาะ

เรื่อง พิภพ ก๊ก ก้อ

เล่ม ๑

เล่ม สี่สิบ ฟัง รุทธาน ฐิต
บ้าน หนังสือ นำ วัด เกาะ เพาะะ นักหนา
ราช เจริญ โรง พิมพ์ ริม มรรคา
เจริญ ท่าน มา ฐิต ฐิต ฐิต
ได้ส่ง พิมพ์ ครัว แรก แปลก ๆ เรือง
อ่าน แล้ว แปลง ความ ทกซ์ เป็น ศกซ์
ท่าน ฐิต ไป อ่าน ฟัง ให้ มั่ง มี
เจริญ ศิริ ศิริ สวัสดิ์ พิพัฒน์ เอย

รัตนโกสินทร

วัด ศก. ๑๐๘ เกาะ

ลักษณะตัวพิมพ์ของหนังสือที่พิมพ์ที่โรงพิมพ์วัดเกาะ

๑

๐ น้ำ ตัน ๖๖

๐ เรื่อง พิภพ กึก กือ เล่ม ๑ ๖๖

๐ ตั้ง แก่ ท้าว อุดมโคตร ทรง พระ สุบิน ให้
ไพร่ ท้าวย แล้ว ขับ เจ้า พิภพ กึก กือ กับ เจ้า
คือ บัอง คันโอรส ทั้ง สอง ออก จาก เมือง ไป จน
ถึง ยักษ์ หวิ คะถั่ว มา ทำ อุบายให้ เกิด สึก
แล้ว ถัก เอา เสี่ยง อาหาร ของ พระองค์ ไป ๖๖

๐ จะ กล่าว เรื่อง เบื้อง บรรณ ชัน ประชุม
ยังไม่ มี ชานิน ถิ่น นิคม ทั้ง บรรณ กระษัตริ
ชาติยา เปน คราว ครั้ง เริ่ม ตั้ง พัทธกะปี่ ประ
มาณ นับ ถึง เตียว นั้หมื่น ปี กว่า ท่าน ผู้เฒ่า
เล่า ข้อ กัน ต่อ มา เรื่อง ไบรา ไบรา คำ
โบราณ ได้มย ครั้ง คน ยัง นุ่ง ไบไม่ ๖๖

๑

พ. ๒๖๕

๒. ประเภทของหนังสือวัดเกาะ

หนังสือที่โรงพิมพ์วัดเกาะจัดพิมพ์จำหน่าย อาจจัดจำแนกเป็นประเภทได้ดังนี้

๒.๑ หนังสือพงศาวดาร หรือแต่งแบบพงศาวดาร ส่วนใหญ่เป็นพงศาวดารจีน ที่พิมพ์มี ๒ เรื่องคือ เม่งเฉียว และ ชีเตงซันเจงไซ สำหรับเรื่อง เม่งเฉียวนั้น สมเด็จพระยามหาศรีสุริยางค์ ให้อแปล (เมื่อปีใดไม่ปรากฏ) เป็นหนังสือ ๑๗ เล่มสมุดไทย โรงพิมพ์หลวงพิมพ์ครั้งแรกในรัชกาลที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๔ เป็นสมุด ๒ เล่ม โรงพิมพ์วัดเกาะจัดพิมพ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๖ ส่วนเรื่องชีเตงซันเจงไซนั้น สมเด็จพระยามบรมมหาราชศรีสุริยางค์ ให้อินโดแปล เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๒ เป็นหนังสือ ๑๔ เล่มสมุดไทย โรงพิมพ์หมอบรัดเล พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๔๗ เป็นสมุด ๒ เล่ม โรงพิมพ์วัดเกาะจัดพิมพ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๖

๒.๒ วรรณคดีชั้นครู ทางโรงพิมพ์ได้นำเอาวรรณคดีชั้นครูมาจัดพิมพ์จำหน่ายเป็นจำนวนมาก เป็นการช่วยเผยแพร่วรรณคดีไทยให้แพร่หลายออกไป ที่นิยมอ่านกันมากเช่น พระอภัยมณี อีเหนา ขุนช้างขุนแผน รามเกียรติ์ สังข์ทอง มณีพิชัย คำวี้ ระเด่นลันได นิราศต่าง ๆ ของสุนทรภู่ เป็นต้น

๒.๓ วรรณคดีชาวบ้าน ได้แก่วรรณคดีที่แต่งขึ้นจากนิทานโบราณ นิทานพื้นบ้าน หรือใดเคาเรื่องมาจากนิทานพื้นบ้าน เช่นเรื่อง ปลาบู่ทอง แก้วหนามมา โสนน้อยเรือนงาม พระรถเมรี นางอุทัย แก้วพิศดาร สิงโตทอง ทับทิมทอง กายแก้ว พระสุธน พิรุณทอง สามฤดู หอยทอง เป็นต้น

สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ ตำนานหนังสือสามกก หน้า ๑๖.

๒ ก. หน้า ๑๔.

๒.๔ เรื่องเกี่ยวกับศาสนา ซึ่งอาจแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภทคือ

๒.๔.๑ เรื่องเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าและชาดก เช่น พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์
พระพิมพ์พระเชาณีพพาน พิมพ์พิลาป มหาเวสสันดรชาดก พระยาฉันทันต์ พระยาภาณุวงศ์

๒.๔.๒ หนังสือศีลธรรมและบทสวดมนต์ เช่น สติปัฏฐานสูตร
พระวินัยปิฎก สวดมนต์เจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน ท้าวไตรเศวตาคำ คำถวายทานต่าง ๆ
อาเนสงส์ต่าง ๆ

๒.๕ สุภาษิตคำสอน ส่วนใหญ่เป็นหนังสือพิมพ์ขนาดบางกว่าปกติ มีเรื่องราว
เป็นคำสอน เช่น อุทาหรณ์สอนจิตรขนิษฐา สวัสดิรักษา บัญญัติพระร่วง ภาลีสอนน้อง
ลักษณะกรรมาเจ็ดสถาน สุภาษิตสอนหญิง แม่ยายสอนลูก วรณศรีภานุธรรม ปกิระโงวาท
อวาศโวหาร มงคลพิณเปล สุภาษิตสอนเด็ก นารีศรีสวัสดิ์ คุณานุสติ สุภาษิตขี้ยา
พิเภกสอนบุตร สาสนะโวหาร สุภาษิตคำโคลง สุภาษิตขงจู ฉัตรสามชั้น (สุภาษิตสามอย่าง)
 เป็นต้น

๒.๖ คำรา มีทั้งที่เป็นคำร่าทำนายฝัน และคำร่าเรียน เช่น มูลบทบรรพกิจ
ประณม ก.กาแจกลูก

๒.๗ กลอนลิเก พิมพ์ออกจำหน่ายมาประมาณปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ส่วนมากเป็น
บทร้องแทรกเงาะเงี้ยว หรือคำบรรยาย เช่น เรื่องดาบฏบัลลังก์ ราชธานีราช ตอนพระยานอย
ชมตลาด และตอนสมิงพระรามอาสา โคมิน ประสาทเนรมิตร บัลลังก์แก้ว ไกรทองกลอนลิเก
ซึ่งมี ๓ เล่มด้วยกันคือ เล่ม ๑ ตอนพอลาง เล่ม ๒ ไกรทองรับอาสา และเล่ม ๓ ไกรทอง
ฆ่าชาละวัน รุมนมกลอนลิเก ซึ่งมี ๔ เล่มคือ เล่ม ๑ กลอนร้องเกี่ยว ชาย - หญิง เล่ม ๒
กลอนโอเจ้าจอมมะลิซ้อน เล่ม ๓ กลอนเกี่ยวไถนา เล่ม ๔ กลอนเกี่ยวเกี่ยวข้าว เล่ม ๕
กลอนเกี่ยวเกี่ยวชายชม เล่ม ๖ กลอนขุนแผนเข้าทองแก้วกิริยา เล่ม ๗ กลอนลักษณะวงศ์ตอนยี่สิบ
หิ้งสพรานมณ และเล่ม ๘ กลอนเกิดมาเป็นคนจน

๒.๔ ประเพณี และเบ็ดเตล็ด เช่น เพลงเรือ เพลงลำตัด กลอนลำ
 ภาควิสาณ บททำขวัญ บทแหล่ต่าง ๆ มีแหล่เสด็จประพาสสหรัฐ ประพาสยุโรป
 แหล่เสด็จนิวัติพระนคร แหล่ทศกัณฐ์สังฆมโต แหล่ร่าง แหล่พระยาภาไ้ม แหล่บาปบุญ
 แหล่เมา แหล่คาราวลูกไก่ แหล่ปลาทอง แหล่เครื่องเล่นมโหรี

หนังสือที่พิมพ์จากโรงพิมพ์วัดเกาะก็กล่าวนี้ บางชนิดไม่พบหนังสือจริง ๆ
 พบเพียงรายชื่อเท่านั้น หนังสือที่พบส่วนใหญ่เป็น วรรณคดีชั้นครู วรรณคดีชาวบ้าน และ
 เรื่อง เกี่ยวกับศาสนา ในปฏิญาณพันธันนี้ จะเลือกศึกษาเฉพาะหนังสือประเภทวรรณคดีชาวบ้าน
 เท่านั้น.

วิเคราะห์วรรณคดีชาวบ้านจาก "วัดเกาะ"

ในการวิเคราะห์วรรณคดีชาวบ้านจาก "วัดเกาะ" นี้จะแยกกล่าวทีละเรื่องดังนี้

ไกรทอง)

ผู้แต่งเรื่องไกรทองคือ นายบุญย์ ไม่ปรากฏเวลาที่แต่ง และปีที่พิมพ์ครั้งแรก ฉบับที่พบพิมพ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๔ พบจำนวน ๓ เล่ม คือเล่ม ๑ - ๓ (๗ เล่มจบ)

๑. ลักษณะทั่วไป

๑.๑ ที่มาของเรื่อง เรื่องไกรทองเป็นนิทานพื้นบ้านของเมืองพิจิตรซึ่งเล่าต่อ ๆ มาโดยหาที่มาหรือผู้แต่งไม่ได้ เนื้อเรื่องที่กล่าวถึงจรเข้และการปราบจรเข้นั้น อาจมีต้นเค้ามาจากความจริงคือในสมัยหนึ่งอาจมีจรเข้ขึ้นมาอาละวาดอยู่แถวเมืองพิจิตร ผู้คนหวาดกลัวกันมาก ผู้ใดประสบเหตุการณ์จึงเล่าเรื่องนี้ให้คนรุ่นหลังฟัง และมีการแต่งเติมเสริมเรื่องเกี่ยวกับไสยศาสตร์เข้าไปจนเป็นที่รู้จักแพร่หลาย

ในคำนำบทละครนอกกรม ๖ เรื่อง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีกล่าวไว้ว่า "เรื่องไกรทองก็ถือกันว่าเป็นเรื่องจริงอีกเรื่องหนึ่ง กล่าวกันว่าตำบลบ้านนายไกร ที่แม่น้ำอ้อมในแขวงจังหวัดนนทบุรี เป็นบ้านเดิมของเจ้าไกรทองและที่เมืองพิจิตรเก่าก็ยังมีตำบลเรียกว่าวังชาละวัน และบ้านคงเศรฐ์ อ้าวว่ามาแต่เรื่องไกรทอง ปรากฏอยู่"^๒

---

^๑ เสาวลักษณ์ อนันตศาสน์ บทละครนอกสมัยกรุงศรีอยุธยา หน้า ๕๕.

^๒ ศิลปากร, กรม บทละครนอกกรม ๖ เรื่อง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย หน้า ข.

ท. กล้วยไม้ ฌ อยุธยา ๑ กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า นิทานชาวบ้านเรื่องไกรทองนี้ ยังมีสถานที่ยืนยันประกอบอยู่คือ "ดงเศรษฐี" "เกาะวิมาลา" และ "ถ้ำชาละวัน" อยู่ที่จังหวัดพิจิตร และในคลองบางกอกน้อย ถ้าท่านนั่งเรือบนตลิ่งเข้าไปจากปากคลองราวชั่วโมงครึ่งก็จะถึงตำบล บางขุนกอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี จะมีคลองเล็ก ๆ กว้างเพียง ๒ วา ที่ปากคลอง มีงอนมีศาลเจ้าตั้งอยู่หลังหนึ่ง มีศิระजरเข้า ขนาดใหญ่ตั้งฝังอยู่เหนือเครื่องบูชาบนศาลนั้น ถือกันว่า เป็นศาลศักดิ์สิทธิ์ ยังมีผู้เข็นสรวงสังเวद्यอยู่จนบัดนี้ และตรงกันข้ามกับศาลเจ้ามีวัดชื่อ วัดบางนายไกรนอก ท่านสุนทรภู่ได้กล่าวไว้ในนิราศพระประธมว่า

"บางนายไกรไกรทองอยู่คลองนี้
ชื่อจึงมีมาทุกวันเหมือนมันหมาย
ไปเช่นชาละวันให้พลันตาย
เป็นเลิศชายเชี่ยวชาญวิชา
ได้ครอบครองสองสาวชาวพิจิตร..."

เรื่องราวของไกรทอง ชาละวัน ตะเภาแก้ว ตะเภาทอง ดังกล่าวนี้ เดิมทีอาจมี ความจริงของท้องถิ่นเรื่องบางตอนเกิดขึ้นแถวจังหวัดพิจิตร และนนทบุรี มีมาแต่โบราณก็อาจเป็นได้ แต่เมื่อมีคนชอบเล่าชอบฟังกันมากก็มีการดัดเติมเสริมแต่งจนเป็นนิทานไป

๑.๒ จุดมุ่งหมายในการแต่ง เรื่องไกรทองนี้ผู้แต่งได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการแต่งไว้ว่า เพื่อให้ความสนุกสนานแก่ผู้อ่านช่วยแก้เหงาและคลายทุกข์ดังกลอนว่า

"ฉันช่วยทำคำขอตอกระทุ้ ให้ใคร่คุณปลายทั้งชายหญิง อ่านสนุกทุกข์คลายวายประวิง
จะนอนนิ่งยามเศร้าให้เหงาใจ"

---

๑ ท. กล้วยไม้ ฌ อยุธยา (นามแฝง) "นิทานชาวบ้านกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว"

๒.๒ ตัวละคร ตัวละครในเรื่องนี้มี ๓ ประเภทคือ มนุษย์ อมนุษย์ และตัวละครที่มีลักษณะ
 ตัวละครที่เป็นมนุษย์ได้แก่ ขุนไกร ไกรทอง พระพิจิตร นางสาคร นางตะเภาแก้ว ตะเภาทอง
 ไกรแก้ว ไกรดา ขุนราม นางสายหยุด อาจารย์ ท้าวทศไชย และเจ้าแซก และยังมีตัวละคร
 ที่เป็นกึ่งมนุษย์ กึ่งจระเข้ เพราะมีพ่อเป็นมนุษย์ และมีแม่เป็นจระเข้คือ ไกรวงศ์ และไกรเวช
 ตัวละครที่สับสนได้แก่ ท้าวโศกร ท้าวพันตา ท้าวพันวัง ชาละวัน

วิมาลา เลื่อมไลวรรณ และ เพรา

ตัวละครที่เป็นอมนุษย์ ได้แก่ เทวดาที่รักษาน้ำทางฝ่ายใต้

— ขอล่าวถึงตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในเรื่องดังต่อไปนี้

ไกรทอง ไกรทองเป็นตัวละครที่จัดได้ว่าเป็นตัวเอกของเรื่อง ไกรทองเป็นลูกของ
 หมอจระเข้เก่า และตัวไกรทองเองก็ได้เรียนรู้เวทวิเศษต่าง ๆ จนชำนาญ สามารถปราบ
 พระยาชาละวันซึ่งเป็นจระเข้ที่มีฤทธิ์มากได้ ในบทต่อไปจะได้กล่าวถึงบุคลิกภาพ และพฤติกรรมของ
 ไกรทองอย่างละเอียด

ชาละวัน ชาละวันเป็นตัวละครที่มีความสับสนมากทั้งในทางกายภาพ ซึ่งจะเป็น
 จระเข้เมื่ออยู่นอกถ้ำ และเป็นมนุษย์เมื่ออยู่ในถ้ำ และพฤติกรรมของชาละวันก็มีความสับสนอยู่ไม่น้อย
 ดังจะได้กล่าวถึงในบทต่อไป

วิมาลา นางวิมาลาเป็นภรรยาของชาละวัน เมื่ออยู่ในถ้ำเป็นหญิงรูปงาม
 นางวิมาลาเป็นภรรยาเอกที่ชาละวันยกย่อง และนางก็สมควรได้รับการยกย่องเพราะเป็นภรรยาที่ดี
 เป็นที่ปรึกษาและคอยเตือนสติ เช่น ตอนชาละวันทนหัน "ฝ่ายโฉมวิมาลา มารศรี เห็นสามีซุ่มหมอง
 ไม่นองใส เข้าย้อยยุคลุคร่าพระอย่าไป แล้วกราบไหว้วอนว่าสารพัน จงเงืองคอดใจเอาไว้มั่ง
 อย่าทำอย่างเนโกศนโมหันต์ ท้าวรำไพว่าไว้อย่างไรกัน หม่อมอย่าคั่นถึงคือทำถ้อยก็" นอกจากนี้
 นางยังเป็นหญิงที่มีใจซื่อสัตย์มั่นคงต่อชาละวัน เมื่อไกรทองลงมาหานางนั้นนางกำลังเศร้าโศกถึงชาละวัน

"จะเชื่อกศอกคายวายชีวี ในชาตินี้ไม่ให้ต้องเป็นสองชาย แล้วก็น้ำโศกไม่สร้างโศก
 กำเริบโรคแรงรักหักไม่หาย คิดถึงผิวของตัวที่วางวาย ห่มหอดกายคือกชกร" แค้นางก็ต้อง
 ตกเป็นภรรยาไกรทองเพราะไกรทอง "... เสกมหาอาคมนิมพลาง เป้าต้องนางวิมาลา
 ยอดนารี" เมื่อนางตามไกรทองไปช่วยเวทมนตร์อีกเช่นกัน ก็ถูกนางตะเภาแก้ว ตะเภาทอง
 ตามมาหึงหวงจนนางทนไม่ไหวต้องกลับถ้ำด้วยความเจ็บช้ำใจ นางวิมาลานั้นว่าเป็นหญิงที่น่าเห็นใจ
 มาก เพราะในที่สุดนางก็ต้องเสียไกรทองไปเพราะ "... โดยวิสัยใจเหตุนิตเพศกัน จะผูกพัน
 รวมจิตก็ผิดไป" นางจึงต้องคืนไกรทองให้กับนางตะเภาแก้วตะเภาทอง

อย่างไรก็ตาม วิมาลาก็มีนิสัยอย่างหนึ่งเหมือนกับหญิงส่วนใหญ่คือ ขี้หึง เมื่อชาละวัน
 พาตะเภาทองมา นางก็ตามไปหึงหวง และเป็นปากเป็นเสียงกับนางตะเภาทอง จน "วิมาลาพึงว่า
 ให้แสนขี้ต สาราพิตรเจรจามาบักดี แล้วตอบว่าชาติชั่วอิตัวดี ทำจู้เสี่ยงชิงขึ้นมึงมัน จะเป็นไร
 เป็นไปคงได้เห็น คนมันเล่นสักผางอย่างางกัน นางเจ็บช้ำกำหนดแล้วก็หัน เลื่อมไฉวรรณขวางไว้
 เข้าใกล้ขี้ต"

ตะเภาแก้ว ตะเภาทอง ทั้ง ๒ เป็นธิดาพระพิจิตร และนางสาคร เป็นหญิงที่
 "อรชรผุดผ่องทั้งสองศรี ฟุ้งรุ่งสาวชาวขำถึงสำลี น่าเป็นที่เชยโฉมประโลมตา" ทั้ง ๒ เป็นลูก
 ที่อยู่ในโอวาทของบิดา มารดา และมีอุปนิสัยของผู้หญิงยุครบครั้น คือมีอารมณ์แปรผกผันง่าย ขี้หึง
 แสงนอน และชอบพูดประชดประชัน เช่น พอรู้ว่าไกรทองพานางวิมาลามาอยู่ด้วยก็ "... ต่างมี
 โมโหหึงส์ เสี่ยงเอ็ดอึงคุดำไม่ปราศรัย จะดบเล่นเสียให้เห็นประจักษ์ใจ จะเป็นไรก็เป็นกันในวันนี้"
 ไกรทองก็รู้สึกเสียใจของภรรยาทั้ง ๒ ก็ ถึงกล่าวว่า "เห็นขี้ตของอยู่ด้วยสองมารศรี หลอนจู้พูดจา
 ให้ว่ารุ่น ไปไหนนิตติดตามซุลมุน หลอนหมกมุ่นเรื่องหึงส้ออึงไป" ไม่ว่านางทั้งสองจะพูดอะไรก็ตาม
 มักแฝงความเชิงประชดประชันไว้เสมอ เช่นตอนไกรทองขึ้นมาจากถ้ำเพราะอาจารย์ลงไปตาม
 เมื่อไกรทองมาบอกกับนาง "ทั้งสองนางฟังผิวต่างหัวเราะ เป็นคราวเคราะห์แทบ้วยด้วยป่วยไข้
 เพราะจรเข้เล่ห์กลเข้ากลใจ โรคจึงได้ติดตัวอยู่มัวเมา น่าแค้นใจพระอาจารย์ท่านไหน ไปแก้ไข
 ทำเป็นหมอขี้ตขอเขา เสียไม่ได้ไฉลคลามาหาเรา หาไม่เล่าคงเป็นศพอยู่ภูบดาล"

โกรแก้ว โกรดา โกรวงศ์ โกรเวช ทั้งสี่เป็นบุตรของโกรทองกับมารยาทั้ง ๔

ตามลำดับคือ ตะเภาแก้ว ตะเภาทอง วิมาลา และเลื่อมไฉววรรณ เป็นผู้มีความรู้
เก่งกล้าสามารถ และมีสติปัญญาทัดเทียมกัน โกรแก้ว และโกรดา โสคติที่ได้อยู่กับพ่อและแม่
พร้อมหน้าพร้อมตาทั้ง ๒ มีนิสัยว่าง่าย เชื่อฟังพ่อแม่ ส่วนโกรวงศ์ และโกรเวช อยู่กับแม่
ในกำ ได้รับความรักมาก จึงค่อนข้างมีนิสัยถือ เอาแต่ใจตัว ทั้งตอนที่ทั้ง ๒ ลาแม่ไป
ท่องเที่ยวผจญภัย นางทั้ง ๒ เกรงลูกจะเป็นอันตรายแท้ก็ "สุดจะหักห้ามห้ามตามนิสัย"
โกรวงศ์เป็นคนใจร้อน ส่วนโกรเวชใจเย็นรู้จักคิด จึงเป็นผู้คอยห้ามปรามเตือนสติโกรวงศ์เสมอ
ตอนที่ทั้ง ๒ ไปตามหาพ่อโกรวงศ์พอเห็นบ้านก็บอกว่า "พี่อย่าใคร่เข้าไปดูให้รู้กัน" แต่โกรเวช
เตือนว่า "... ข้าไว้ก่อน จะรีบร้อนว่ารุ่นทำคุณผลัน เราไม่รู้จักพ่อชื่อสำคัญ รูปพรรณผิวก
มิได้ยล รู้จักแต่ชื่อดอกกรบอกไว้ ว่านามโกรทองแจ้งแห่งนุสนธิ ไม่รู้แท้แน่จิตต์จะผิดคน ต้องหา
คนใดถามนามกร" ครั้นพอไปพบบิดานอนอยู่กับนางทั้ง ๒ โกรวงศ์ก็ "ให้เฉียวฉุนขุ่นแค้นแน่นอุรา
นึกจะฆ่าสองนางไม่บางเบา เจ้าโกรวงศ์เงือกดาจะปราบปราม ฝ่ายน้องห้ามบาปกรรมอย่าทำเขา
ถ้าแน่นพอรูเรื่องจะเคืองเรา เราจักเอาบิดานั้นพาไป"

เทวดา ในเรื่องโกรทองนี้ เทวดาเข้ามามีบทบาทในเรื่องมากพอสมควร บทบาทที่มี
ก็คือยื่นมือเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องของมนุษย์โดยมิได้ขอร้อง เช่นตอนท้าวพันวังรบกับท้าวโคจร
เทวดาก็เกิดสงสารท้าวพันวัง เพราะ "... จรเข้าข้างเหนื่อนั้นเหลือร้าย จะทำลายชีพลง
คงเป็นผี ไม่เข้าด้วยช่วยไว้ก็ไม่ดี ด้วยกุ่มกิลข้างใดเป็นฝ่ายเรา" และตอนขุนไกรรบกับจรเข้
คางเขนไชย จนบาดเจ็บจนตาย เทวดาเห็นว่าขุนไกรถึงคราวตาย "... แต่สงสารเชื้อสายอยู่
ภายหลัง มิได้สังรู้เห็นเป็นโฉน จะต้องเอ็นดูหน่อยปล่อยมันไป แต่พอได้สังกันมันก็ตาย" แต่เมื่อ
ขุนไกรกลับมาบ้าน กลับได้รับการรักษาเป็นอย่างดีจนหายเกือบเป็นปกติ เทวดาเห็นดังนั้นจึงสั่งจิ้งจก
"มึงไปจงปากแผลที่แก้หายให้กลับกลายกุดมิจิตต์มิพิสสง ด้วยตัวมันถึงกำหนดจะปลดปล่อยก็ควรคง
มรณาแรงกล้าไคล"

๓. กลวิธีและท่วงทำนอง เขียน

๓.๑ แนวเรื่อง

เนื้อหาของวรรณคดีไทยส่วนใหญ่จะมีแนวที่คล้าย ๆ กันคือ เป็นเรื่องของความรักและการรบ

สำหรับเรื่องไกรทองนี้แนวเรื่องใหญ่ที่พบคือความรักและการผจญภัยของตัวเอก คือไกรทอง สำหรับเรื่องในช่วงหลังตอนที่กล่าวถึงรุ่นลูกการวิวาห์บาคหมางของลูกนั้นเป็นเรื่องที่เข้าใจยากี่แต่เพิ่มขึ้นมาภายหลัง เพราะในเล่ม ๖ ตอนจบไกรทองจัดการแต่งงานให้กับไกรแก้ว และนางสายหยุก แล้วจบลงว่า "ทางร่วมกันสามัคคีมีไคหมอง ลงปรองคองวงศ์ญาติไม้อาตมุนย คางสุขชีสิ้นภัยไม้อาตมุน สืบตระกูลสุขโขทัยโกไคย" ซึ่งเรื่องนี้จะจบลงเพียงนี้เมื่อชนเล่ม ๘ ผู้เขียนก็กล่าวว่า "เรื่องไกรทองของท่านโบราณเล่า เนื้อความเก่าจบลงอย่าสงสัยที่ผู้เล่าความตามต่อไป ได้เข้าใจยังมีเรื่องนิยาย ฉันจะขอตอบตามที่ความรู้ เอามาสู่กันฟังท่านทั้งหลาย ไม่ลงเล่ห์เสแสร้งแกล้งอุบาย จะขยายข้อความตามกิจจา"

ในแนวเรื่องใหญ่นี้มีแนวเรื่องย่อยอยู่อีก ๒ แนวเรื่องคือ การอธิบายระหว่างภรรยาหลวงและภรรยาหยอก กับการวิวาห์บาคหมางระหว่างลูกซึ่งเกิดจากภรรยาทั้ง ๔ ของตัวเอก แต่อย่างไรก็ตามจุดใหญ่ก็มาจากรักเกือบท่งสิ้น ความรักระหว่างชายและหญิง ความรักของพ่อกับลูก ความรักของแม่กับลูก และความรักในศักดิ์ศรีของคน

๓.๒ การเรียงลำดับเหตุการณ์และการดำเนินเรื่อง ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ได้กล่าวถึงการเรียงลำดับเหตุการณ์ในการดำเนินเรื่องว่ามีด้วยกัน ๔ วิธีคือ

ก. ดำเนินตามปฏิทินธรรมชาติ เริ่มด้วยตัวเอกเกิดมาเป็นเด็ก เป็นหนุ่มสาว แล้วแก่

ข. เริ่มกล่าวถึงปัจจัยนัยของตัวละคร แล้วย้อนกลับไปเล่าถึงปฐมวัย แล้วดำเนินตามลำดับเหตุการณ์มาเรื่อยจนถึงมีชนิวัณ ปัจจัยนัย

ค. คำเนินเรื่องสลับไปมาคือ อาจกล่าวถึง เหตุการณ์ในปัจจุบันก่อน
แล้วย้อนกลับไปกล่าวถึงอดีต แล้วย้อนกลับมาถึงปัจจุบัน

ง. กล่าวถึง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นสถานที่ เช่น เกิดในเมือง สอง เมือง
สลับกันไปมา

เรื่องไกรทอง เริ่มเรื่องไม่มีการไหว้ครู เมื่อบอกจุดมุ่งหมายในการแต่งแล้ว เริ่ม
เรื่อง เลย "แต่ปางหลังยังมีกุมภีลหนึ่ง แควยถึง เสน่เซ่ตามเพศไสย ชื่อโคจร เรื่องอิทธิ
ฤทธิ์ไกร ได้เป็นใหญ่ฝ่ายเหนือเชือกุมภา" ต่อจากนั้น เป็นการกล่าวถึงภูมิหลังของชาละวันว่า
เป็นลูกไกร มีอุปนิสัยและความเป็นอยู่อย่างไร แล้วคำเนินเรื่องไปจบจบในเล่มที่ ๗
ซึ่งเขียนไว้ว่าจบบริบูรณ์ แต่เนื้อเรื่องเพื่อนยังไม่จบ เพราะกล่าวถึงไกรวงศ์ว่า
"ชนไกรวรรณ* นั้นผายทั้งผายนั้น ไปเซตจันทะคามตามรับสั่ง ได้กินเมือง เลื่องลือมีชื่อดัง
แต่ใจยังไม่สมอารมณ์ลง" แล้วกล่าวถึงไกรดาไปเยี่ยมบิดามารดา และได้พักอยู่กับบิดามารดา
กลอนบทสุดท้ายมีว่า "เจ้าไกรดาผดุงกลิ่นทุกขรอน อยู่พักนอนที่บิดากับมารศรี ยังมีได้ไคยคลา
ไปบุรี หลายราตรีพักกายสบายมา" เรื่องจบลงเพียงนี้

ในเรื่องนี้จะเห็นว่าคำเนินเรื่องตามปฏิกิริยาธรรมชาติ เริ่มด้วยเหตุการณ์ก่อนตัวเอก
จะเกิดคือเหตุการณ์ของชาละวัน พ่อไกรทอง แล้วมาถึง เหตุการณ์ของตัวเอกคือไกรทอง เกิด
เป็นเด็ก เติบโตเป็นหนุ่ม แล้วแก่ จนถึงเหตุการณ์รุ่นลูกของไกรทอง และยังมี การกล่าวถึง
เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่างสถานที่คือถ้ำของชาละวัน และบานของพระพิรุณสลับกันไปมา

การคำเนินเรื่อง ผู้เขียนคำเนินเรื่องอย่างรวบเร็ว ไม่ค่อยมีการพรรณนาอย่างยืดยาว
เช่นการชมธรรมชาติ หรือชมความงามของตัวละคร ในการคำเนินเรื่องพบว่าอาศัยอำนาจของ
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น เทวดา หรืออาจารย์ผู้เฒ่าเวทมนตร์ ยื่นมือเข้ามาสร้างปัญหาต่าง ๆ
ทำให้เรื่องคำเนินไป และสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่เป็นจุดให้เกิดเรื่อง และเรื่องคำเนินไป
คือ อารมณ์ของตัวละคร ซึ่งมีทั้งรัก เกลียด โกรธ พยาบาท

* ตอนต้น ๆ บอกว่าชื่อไกรวรรณ

๓.๓ การสร้างตัวละครและฉาก

ในเรื่องไกรทองพบว่าผู้เขียนสร้างตัวละครขึ้นจากชีวิตมนุษย์จริง ๆ ในสังคมของผู้เขียน เพราะตัวละครแต่ละตัวจะมีอารมณ์ ความรู้สึก เช่น มีความรัก เกลียคซัง หึงหวง โกรธแค้น อิจฉาริษยา และอาฆาตพยาบาทกัน ตัวละครมีทั้งดีและเลวปะปนกันไป และมีความสมจริง เพราะตัวละครที่ดีก็มีข้อบกพร่อง และตัวละครที่เลวก็มีข้อดี เช่น ไกรทอง ซึ่งเป็นตัวเอกของเรื่อง เป็นผู้มีความกตัญญู มีความเก่งกล้า สามารถในทางปราบจระเข้ แต่เมื่ออยู่ในบ้านไกรทองก็ไม่อาจแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของภรรยา หรือแม้แต่ห้ามปราม ภรรยาก็ไม่เชื่อเสียแล้ว

สำหรับการสร้างฉากนั้น ผู้เขียนใช้สถานที่จริง ๆ และสภาพสังคมจริง ๆ ของสมัยนั้นเป็นฉาก เช่น เมืองพิศตร ทิวคະນອງ คลองบางกระเจ้า เป็นต้น สถานที่เหล่านี้ยังคงมีอยู่จนถึงทุกวันนี้ นอกจากฉากที่เป็นสถานที่จริง ๆ แล้ว ยังมีฉาก ซึ่งผู้เขียนสร้างจากจินตนาการ คือฉากภายในถ้ำของชาละวันซึ่งมีความงดงาม มีแสงสว่างอยู่เสมอ จระเข้เมื่อเข้ามาอยู่ในถ้ำจะกลายร่างเป็นคนและจะอิมทิพย์อยู่เสมอ

๓.๔ ศิลปะการใช้ภาษา

๓.๔.๑ การใช้คำ

๓.๔.๑.๑ ใช้คำง่าย อ่านแล้วเข้าใจได้ทันที เช่นตอนกล่าวถึงกริยาท่าทางของไกรทอง เมื่อถูกภรรยาทำ ๒ คือ ตะเภาแก้ว ตะเภาทอง ต่อว่า "เจ้าไกรทองจนแค้น หึงแค้นเห็นบึ้ง ลงเกาะเลื้อยยืมแห้งแล้วแก้งถามไฉนเจ้าเข้าแห่งระแวงความ พีบอกตามแน่นอน กลับค้อนคอง จนเกินงามเสียเพราะหล่อนมันงอนมาก เข้าถ้ำดางดาก่อนชอกเจ้าบอกหญิง"

๓.๔.๑.๒ ใช้ภาษาพูดธรรมดา มากกว่าที่จะเป็นภาษาเขียน เช่น "เทียวลามาเล่นเล่นพอเป็นการ ขึ้นจักจั่นเถาะจะดีเดี๋ยวนี้แหละ วิธฉลวโหมยหลววังที่หวงหึงสั กลังมันคึงยืมเยาะหัวเราะแทะ เน้นหม่อมชಾಯ้ายอนมากอนแคะ หนมเบื่องแะควยปากไม่ยากรับ" "เจ้าเอาไปกำหราบปราบจระเข้ คงเค้เก้กระฉานสิ้นหาญกล้า"

๓.๔.๑.๓ มีการแปลงคำ เพื่อประโยชน์ในการรับและส่งสัมผัส
ทั้งสัมผัสนอกวรรค ซึ่งเป็นสัมผัสบังคับ และสัมผัสในวรรค ซึ่งบางครั้งทำให้ได้คำแปลก ๆ มาใช้
เช่น

"จะขอ <u>สู้</u> สู้ให้ <u>มี</u> ชัย	มิให้ใคร <u>เกี่ยว</u> ของมา <u>พอง</u> พาล"
"จะมี <u>หมอ</u> วิทยาก <u>ลา</u> ชา <u>ญ</u> ชัย	มา <u>ฆ่า</u> ให้ <u>มรณ</u> งใน <u>ครั้ง</u> นี้"
" <u>ออก</u> ว่า <u>ย</u> ว่า <u>คลา</u> ไค <u>ล</u> ไป <u>ตะ</u> บึง	แล้ว <u>ทำ</u> ถึง <u>ตรง</u> มา <u>ถ้ำ</u> บา <u>คาล</u> "
	"จาก <u>สถาน</u> ชั้น <u>นั่ง</u> หลัง <u>กุมภ</u> ภิล"
พร้อม <u>ด้วย</u> พวก <u>จร</u> <u>เข้า</u> เ <u>เทระ</u> ณาน	ออก <u>พล</u> ก <u>พล</u> ่าน <u>ว่า</u> ย <u>มา</u> ชะ <u>ละ</u> ล <u>ี</u> "
" <u>แพ</u> ชนะ <u>พล</u> ก <u>พล</u> ้า <u>ธ</u> รร <u>ม</u> คา	ใคร <u>เสีย</u> ทำ <u>คอง</u> กลับ <u>ถอย</u> ทัพ <u>ไป</u> "
" <u>เห็น</u> คร <u>ว</u> า <u>น</u> ก็ <u>ชะ</u> บุญ <u>พระ</u> คุณ <u>ช่วย</u> "	
" <u>กล</u> าว <u>สุน</u> ทร <u>ว</u> อน <u>ทั้ง</u> สอง <u>ว่า</u> น <u>อง</u> รัก	อย่า <u>หา</u> ญ <u>หัก</u> จา <u>บ</u> เจ <u>น</u> ให้ <u>เก</u> ิน <u>การ</u> "
" <u>ท</u> าน <u>พระ</u> ครู <u>ผู้</u> ก <u>วี</u> ไม่ <u>มี</u> สอง	เห็น <u>พ</u> ็น <u>อง</u> มา <u>หา</u> จ <u>ิง</u> ว่า <u>ช</u> าน"

๓.๔.๑.๔ บางครั้งใช้คำค่อนข้างหายาบ ซึ่งเหมาะสมกับอารมณ์
ความรู้สึกของตัวละคร เช่น ตอนวิมาลาเกิดเป็นปากเป็นเสียงกับตะเภาทอง
"วิมาลาพังว่าให้แค้นชัก สารพัทรเจรจาหน้าบัคลี แล้วคอบว่าชาติชั่วอิตวิติ
จำจู้เลียยอิงชนมิงมัน"

๓.๔.๑.๕ มีการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ เพื่อความไพเราะของ
คำประพันธ์ และให้อารมณ์ ความรู้สึกแก่ผู้อ่าน เช่น

" <u>แ</u> ล <u>ง</u> อ <u>่าน</u> า <u>ร</u> ฟ <u>าค</u> ท <u>าง</u> <u>เล</u> ีย <u>ง</u> ม <u>าง</u> ม <u>อง</u>	แม่น <u>้ำ</u> ไ <u>ค</u> ล <u>ง</u> ค <u>ล</u> ัน <u>ก</u> ระ <u>ท</u> ัง <u>ถึง</u> ม <u>ัง</u> ผ <u>า</u> "
" <u>ท</u> ้าว <u>ไ</u> ค <u>ร</u> ว <u>้าง</u> ท <u>าง</u> <u>เล</u> ีย <u>ง</u> ม <u>าง</u> ม <u>ึง</u>	โล <u>ก</u> ห <u>ะ</u> ล <u>ิง</u> ฟ <u>าค</u> <u>เป</u> ร <u>ีย</u> ง <u>เล</u> ีย <u>ง</u> ช <u>ร</u> ม"
" <u>ท</u> ้าว <u>พ</u> ัน <u>ว</u> ัง <u>พล</u> ั่ง <u>เพ</u> ล <u>ีย</u> ง <u>ห</u> ล <u>บ</u> เล <u>ีย</u> ง <u>รับ</u>	แล้ว <u>ก็</u> กลับ <u>ฟ</u> าค <u>ท</u> าง <u>ม</u> ิง <u>ม</u> าง <u>ม</u> อง"
" <u>ท</u> ัง <u>ช</u> า <u>ย</u> ห <u>ญ</u> ิง <u>ว</u> ิง <u>ค</u> ู <u>ย</u> ห <u>น</u> ก <u>ห</u> น <u>า</u>	บ <u>้าง</u> ช <u>ว</u> ้าง <u>ป</u> าก <u>ัน</u> ต <u>ัง</u> <u>เล</u> ีย <u>ง</u> ม <u>ล</u> ง <u>ม</u> ล <u>ง</u> "

บางครั้งใช้คำที่แสดงอาการของสิ่งต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี เช่น

"ในวิงวอลลธารสะท้อนสะท้อน คงเคลื่อนเป็นละลอกกระลอกกระลอก"

๓.๔.๑.๖ บางครั้งใช้คำที่ไม่มีความหมาย หรือไม่เกี่ยวข้องเข้ามา เพื่อให้คำครบ หรือสัมผัสครบตามกำหนด เช่น

"กูจะไป ปล่อยสังหารโทษ ให้สิ้นโคตรกุ่มภาซลาสิ
 "สองตายายชอบพอหัวร่อ แล้วชวนกันพายมาในวาริ"

บางครั้งใช้คำที่มีความหมายไปแล้ว เช่น

"ช่วยทั้งสองตายายพายวาริ ไม่ช้าที่รีบพ่ายทะเล"

และบางครั้งก็ใส่คำความหมายซ้ำ ๆ กันลงไป เช่น

"ในใจ จับทั้งไฟ ประลัยไหม้ ณพิโรชโกรธกริ้วฉิวในใจ"

๓.๔.๒ สำนวนโวหาร

๓.๔.๒.๑ ใช้การพรรณนาตรง ๆ ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพพจน์ และเห็น
 นามการ เช่น ตอนกล่าวถึงการต่อสู้ของจรเข้ว่า

"ทะเล้งปราดฟาด ผางทาง กระหวัค เข้าไล่กัดท้าวกุ่มภาไม่ปราศรัย
ท้าวโคจรรอนราญ ด้วยชาญไชย ทะเล้งไล่กุ่มภาในวาริ กระหวัคหัวแว้ง หางมึงผางฟาด ถูกตัวชวด
หัวกระเด็น ไม่เห็นผี จรเข้ตายกลาดกลานที บ้างก็หนีหลบหน้ามาหานาย"

"กำลังโกรธ โธษอันย่น คาเหลือ พุงหัวเสือก เหวี่ยงมึง ทะเล้งไกล
ท้าวโคจรรับรองด้วยวงไว คาบค้นไคตัน คอไว้พอดิ"

๓.๔.๒.๒ ใช้สำนวนเปรียบเทียบ อุปมาอุปมัย ซึ่งจะพบมากที่สุด เช่น

"เจ้าเซตต์คันธัพพ์พันตาอันกล้าหาญ	ได้ทราบสารตั้งชนักเข้าปักเคียว"
"ท้าวพันตาได้ฟังให้คังแค้น	คังหลาวแหลนแทงลอคตลอดไส้
สุกโหลสาตาแคง เป็นแสงไฟ	ทะลึ่งไล่ฟาดพิคเข้ากักกลม"
"โคจรแว้งกักขาพันตาฟาด	กัมปนาทครึกกรืนเป็นคลื่นคลั่ง
แทบประหนึ่งฝั่งสมุทรจะทรุดพัง	ควายกุ่มกิลมีกำลังอันคึกคาก"
"แลไปเห็นนาริศรีสมร	อรชรผูกคองทั้งสองศรี
พองร่นสาวขาวชาคังสำลี"	
"นางทราบว่าสามีได้เมียน้อย	งามแซมซ้อยสวยสมพิศตร์คนสัน
พิโรธใจคังไฟประลัยกัลป์	จะผอนผ่นฉินโคโคฉินคิ"
"ตะเกาทองหมองจิตคังคิวิตก	ซ้ำในอกแสนเจ็บเหมือนเห็บหนาม
เหลือจะงอกคังใจเช่นไพลาม	ถึงเกิดความขุ่นบ้างข้างเป็นไร"
"ประเดี่ยวนี่ชีวิต้องบันคาล	กูจะฉลาญเสียให้ยับเช่นสับปลา"
"ข้างไกรทองทุกขรอนนังอ่อนเปลี้ย	ราวกับเสียเงินทองสีกห้องคัก"
"เจ้าไกรแก้วไกรท้าวพิงว่าชาน	ให้เคือกคาลคังมาเชือกให้เลือกไหล"
"ถึงตัวเรากรวนี้เสียทีเขา	เหมือนเนื้อเน่าต้องอุดสักรักษาแผล"
"สองกุมารว่าเขาทำเจ็บช้ำนัง	คังหอกปักอกคิโคโลหิตไหล"

๓.๔.๒.๓ บางครั้งมีการใช้โวหารเปรียบเทียบโดยนัย (อุปลักษณะ)

นำสิ่งนั้นมากล่าวแทนที่ เช่น

"อนิจจาทวงใจเจ้าไกรพิ	คังคังคังเห็นไม่เป็นสุข
ทั้งสองนางเอาไฟเข้าสมทุก	ความลามลูกมีฉาวแล้วคราวนี้"

ปลาบู่ทอง

เรื่องปลาบู่ทองนี้ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง เวลาที่แต่ง และปีที่พิมพ์ครั้งแรก ฉบับที่พบพิมพ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๔ พบจำนวน ๔ เล่ม คือเล่มที่ ๑ - ๔ (๔ เล่มจบ)

๑. ลักษณะทั่วไป

๑.๑ ที่มาของเรื่อง เรื่องปลาบู่ทองนี้ผู้เขียนกล่าวว่า เป็นนิทานที่เล่ากันมาแต่โบราณดั่งว่า "ท่านผู้อ่านทั้งหลายเอ๋ย ฉันไม่เคยผูกเรื่องราว ปลาบู่ทองเป็นของเก่ากว่าเรื่องราวแต่โบราณ"

๑.๒ จุดมุ่งหมายในการแต่ง เพื่อให้ความเพลิดเพลินบันเทิงใจแก่ผู้อ่านดังกล่าไว้ว่า "บทกลอนไม่พรั่งเพราะ ไม่เสนาะพจนานลย์ แต่งไว้พอได้อ่าน แก้วาคาญะท่านเอ๋ย" และมีคำกล่าวอยู่ตอนหนึ่งชวนให้เข้าใจว่าก็แต่งขึ้นเพื่อหาเงินมาเลี้ยงชีพ ดังตอนที่ว่า "ผู้อ่านอย่าจินตนา ว่ากลอนพาไม่เพราะเลย หมากพลูบู่หรือเอ๋ย ไม่มีเลยลำบากกาย"

๑.๓ รูปแบบ เป็นนิทานร้อยกรอง คำประพันธ์เป็นกาพย์ ซึ่งมีทั้งกาพย์ยานี กาพย์ฉบัง และกาพย์สุรางคนาง ผู้แต่งเลือกใช้คำประพันธ์ได้เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง เช่น ใช้กาพย์ฉบัง กาพย์ยานีในการดำเนินเรื่อง และใช้กาพย์สุรางคนางในการพรรณนาคร่ำครวญ คำประพันธ์ที่ใช้ถูกต้องตามฉันทลักษณ์ทุกประการ / แต่บางครั้งจำนวนคำก็เกินลักษณะบังคับ เช่น "ท่านผู้อ่านทั้งหลายเอ๋ย ฉันไม่เคยผูกเรื่องราว ปลาบู่ทองเป็นของเก่า กว่าเรื่องราวแต่โบราณ"

ผู้เขียนขึ้นต้นเรื่องด้วยบทไหว้ครู ขอพรให้ตัวเองว่า

"ขอกรประณมเหนือเกล้า ข้าพเจ้าเล่าเรียนมา ขอให้มิปริชา สติปัญญาเพิ่มพูน
ตัวข้าพึ่งแรกหัด ไม่สันหัดช่วยเกื้อหนุน เกษชาติไค้บริบูรณ์ ให้เพิ่มพูนแล้วโรคา" และกล่าว
ออกตัวขอโทษถ้าผิดพลาทว่า "ข้าพเจ้าผู้ประคิษย์ ถ้าพลั้งผิดอย่าโกรธา ขอภัยเสียเถิดกรา..."
แล้วจึงเริ่มดำเนินเรื่องโดยกล่าวถึงทารกเศรษฐีกลับจากหาปลา และดำเนินเรื่องอย่างรวดเร็ว
ไปจนจบ : ลงตอนนางเอื้อยให้เงินทองแก่เศรษฐีผู้บิดา

๒. เนอหา

๒.๑ เนอเรื่อง กล่าวถึงทารกเศรษฐี มีภรรยา ๒ คน คือนางขนิษฐา

และนางขนิษฐี นางขนิษฐามีลูกสาวชื่อ เอื้อย นางขนิษฐีมีลูกสาวชื่อ อ้าย และอี ทารกเศรษฐี มีอาชีพทอดแหหาปลาขาย วันหนึ่งออกหาปลากับนางขนิษฐา วันนั้นทารกเศรษฐีทอดแหครั้งใดก็ได้ปลานู๋ทองตัวหนึ่งติดขึ้นมาทุกครั้ง โดยไม่ได้ปลาอื่นเลย ทอดแหอยู่จนเย็นเมื่อได้ปลานู๋ทองขึ้นมาครั้งไร นางขนิษฐาก็กวอนขอเพื่อจะไปฝากลูก เศรษฐีเกิดความโมโหจึงตีนางตกน้ำตาย ด้วยจิตใจที่ผูกพันกับปลานู๋ทองตัวนั้นนางขนิษฐาก็ไปเกิดเป็นปลานู๋ทอง นางเอื้อยเมื่อแม่หายไ้ก็เสียใจร้องไห้และยังถูกแม่เลี้ยงทุบตี กลั่นแกล้งต่าง ๆ เมื่อนางร้องไห้ไปถึงท่าน้ำจึงได้พบกับปลานู๋ทองและได้รู้ว่าเป็นแม่ ตั้งแต่นั้นมานางเอื้อยก็มีความสุขกับการที่ได้เอารำมาโปรยให้ปลานู๋ทองทุกเย็น เมื่อนางขนิษฐารู้เรื่องก็ริษยา จึงให้นางอ้ายมาหลอกจับปลานู๋ทองฆ่าเสีย นางเอื้อยกลับจากเลี้ยงโคจึงได้แต่เกล็ดปลานู๋ทองที่เบ็ดเก็บไว้ให้ นางนำเกล็ดปลาไปฝังดิน เกิดเป็นคันมะเขือ นางได้ทำนุบำรุงคันมะเขือเป็นอย่างดี แต่นางขนิษฐารู้อีกจนได้ และให้นางอ้ายมาหักคันมะเขือทิ้งเสีย นางเอื้อยกลับจากเลี้ยงโคจึงพบแต่ไม้คันมะเขือที่เบ็ดเก็บไว้ให้ นางได้นำไม้คันมะเขือไปฝังดินไว้ใกล้ ๆ ที่นางไปเลี้ยงโค แล้วอริษยานเกิดเป็นต้นโพธิ์เงินโพธิ์ทอง

วันหนึ่งพระเจ้าพรหมทัตเสด็จประพาสป่า และได้พบต้นโพธิ์เงิน โพธิ์ทองเข้า จึงให้เสนาบดีสืบหาเจ้าของ เมื่อรู้ว่าเป็นของนางเอื้อยก็พ้อพระทัย และรับนางไปเลี้ยงเป็นสนมเอก นางขนิษฐารู้เรื่องก็เกิดริษยา จึงไปหาหมอเสน่ห์ให้ทำเสน่ห์ท้าวพรหมทัตและนางอ้าย แล้วทำอุบายให้นางอ้ายและนางอีไปลวงนางเอื้อยมาฆ่าเสีย แล้วให้นางอ้ายไปเป็นมเหสีแทน นางเอื้อยเมื่อตายไ้ก็ไปเกิดเป็นนกแขกเต้า และมาเกาะที่ต้นโพธิ์เงินโพธิ์ทอง ท้าวพรหมทัตพบเข้าจึงได้รู้เรื่อง และให้นางอยู่ในกรงทอง ขณะนั้นพรานมาทูลว่าได้พบช้างเผือกพระองค์จึงเสด็จออกคล้องช้าง นางอ้ายคิดผูกพยาบาทนางนกแขกเต้าจึงไปลักมาแล้วให้แม่ครัวนำไปแกง ขณะที่แม่ครัวถนอมขนเตรียมแกง นางนกก็กินตกลงไปในรังหนู และหนีไปจนพบพระฤาษี พระฤาษีได้ช่วยให้นางเป็นคนอย่างเดิม และชุบกุมารช้อลบให้อยู่เป็นเพื่อนนาง วันหนึ่งเจ้าลบเข้าไปในเมืองและได้พบกับ

ท้าวพรหมหัตต์ ท้าวพรหมหัตต์เมื่อเห็นพวงมาลัยคอกไม้ที่เจ้าลอบประทับมาก็คิดถึงนางเอื้อย และได้รับความจริงจึงไปรับนางเข้าเมือง อภิเษกเป็นมเหสี และลงโทษนางอ้าย.

๒.๒ ตัวละคร ตัวละครในเรื่อง มี ๒ ประเภทคือ ตัวละครที่เป็นมนุษย์ และตัวละครที่เป็นสัตว์ ตัวละครที่เป็นมนุษย์ส่วนใหญ่เป็นกษัตริย์ และชนชั้นสูงจะได้แก่ท้าวพรหมหัตต์ ทารกเศรษฐี นางชนิษฐา นางชนิษฐ์ นางเอื้อย นางอ้าย นางอี่ พระฤาษี และเจ้าลอบ ส่วนตัวละครที่เป็นสัตว์ได้แก่ ปลาบู่ทอง และนกแขกเต้า นั้นจะอยู่ในลักษณะของมนุษย์แฝงมาในร่างของสัตว์ เพราะจะมีความรู้สึกนึกคิด มีชีวิตจิตใจและสามารถรู้ภาษามนุษย์ได้เหมือนมนุษย์ทุกอย่าง ต่อไปจะขอล่าวถึงตัวละครที่มีบทบาทสำคัญคือ

นางเอื้อย เป็นธิดาของทารกเศรษฐี และนางชนิษฐา เป็นสตรีรูปงามดังกล่าว่า "งามคือนางฟ้า ต่ำในไค้หล้า ไม่มีถึงสอง" เมื่อมารดาสิ้นชีวิตนางก็ถูกกลั่นแกล้งจากแม่เลี้ยงต่าง ๆ จนเมื่อได้เป็นสนมเอกของท้าวพรหมหัตต์ก็ยังถูกกลั่นแกล้ง นางเอื้อยเป็นสตรีที่เพียบพร้อมไปด้วยคุณสมบัติของกุลสตรี โดยเฉพาะในด้านการร้อยคอกไม้ จะเห็นได้จากตอนที่เจ้าลอบจะเข้าเมืองนางก็ "... กรองคอกมาลา เป็นปริศนาเรื่องนิยาย แต่ต้นมาจนปลาย เป็นนิยายของชายา" และนางยังเป็นคนฉลาด เช่นเมื่อนางไปเกิดเป็นนกแขกเต้าแล้วนางก็กลับมาหาท้าวพรหมหัตต์ และเล่าเรื่องที่นางถูกกลั่นแกล้งให้ฟัง เมื่อถูกจับไปแกลงนางก็แกล้งทำเป็นตายเพื่อจะหาทางหนี ดังกล่าวว่า "แขกเต้ารู้แบบคายน ทำเป็นตายไม่พริบตา มีให้ยายสงกาน่าไม่หายใจให้ใครเห็น" และเมื่อเจ้าลอบลานั้นจะไปตามหาบิดา นางอยากให้ท้าวพรหมหัตต์รู้ว่านางอยู่ที่ใดเพื่อจะได้มาตามนางและรับเข้าเมือง นางจึงร้อยพวงมาลาเป็นเรื่องราวประดับร่างกายเจ้าลอบไป

นอกจากนี้นางยังเป็นผู้ที่มีความกตัญญูต่อบิดา และผู้มีพระคุณ เช่น พระฤาษี

ท้าวพรหมหัตถ์ เป็นกษัตริย์ มีอำนาจเต็ม เมื่อรักและประสงค์สิ่งใดต้องได้ตาม.

ปรารถนา ท้าวพรหมหัตถ์รักนางเอื่อยมาก แต่ด้วยอำนาจเวทมนตร์ทำให้ลืมนางไป จนเจ้ากลับมาเผ่าจึงระลึกได้

นางเอื่อย เป็นธิดาทารกเศรษฐี และนางชนินธุ์ เป็นสตรีรูปงาม เช่นเดียวกับนางเอื่อย เพราะเมื่อปลอมเป็นนางเอื่อยนั้นท้าวพรหมหัตถ์ก็ได้เฉลียวใจแต่อย่างใด นางเป็นคนที่ไม่ค่อยมีบทบาท หรือความคิดของตนเอง จะเห็นได้จากนางต้องทำตามคำสั่งของนางชนินธุ์อยู่ตลอดเวลา นอกจากในตอนท้ายที่รู้เรื่องนางนกแขกเต้า นางก็กลัวตัวเองจะมีความผิดจึงให้นำไปฆ่าแกงเสีย ตอนหลังเมื่อนางถูกเขียนจองจำ นางจึงกินยาตาย

ทารกเศรษฐี เป็นเศรษฐี ซึ่งแม้จะเป็นเศรษฐีแต่ก็ต้องทำงานหาเลี้ยงชีพ และงานที่ทำงานก็เป็นงานสามัญซึ่งคนยากจนทั่ว ๆ ไปทำกันคือการทอดแหหาปลาขาย จากเนื้อเรื่องชวนให้คิดว่าทารกเศรษฐีอาจเป็นเศรษฐีเพียงในนามเท่านั้น เพราะฐานะความเป็นอยู่ยากจน ดังกล่าวไว้ว่า "... ชวนกันชนปลาขึ้นไป ถึงเคหาใน ก็ไปเร่ขายบักตล ซ้อขายจ่ายมาเลี้ยงตน ตามยากทรพลเป็นนิจทุกวันมา" แต่เนื้อเรื่องในตอนหลังที่นางปลาบู่ทองถามนางเอื่อยว่า "...ทรัพย์สิ้นเงินทอง แก้วแหวนเนืองนอง สิ่งของอสงไขย ชันน้ำพานรอง ทองคำกำไล ของเจ้าได้ไว้ บ้างหรือทูลหัว" ตอนนั้นแสดงให้เห็นว่าทารกเศรษฐีมีฐานะร่ำรวย มีทรัพย์สมบัติมากพอสมควร

ทารกเศรษฐีมีภรรยา ๒ คน จากเนื้อเรื่องแสดงให้เห็นว่าทารกเศรษฐีให้ความยุติธรรมแก่ภรรยาทั้ง ๒ เสมอกัน ดังจะเห็นได้จากการออกไปหาปลา ภรรยาทั้ง ๒ จะต้องผลัดกันไปช่วย แต่เป็นคนใจคอค่อนข้างโหดร้าย และใจร้อน สาเหตุเพียงหาปลาไม่ได้ก็พาลโกรธภรรยาถึง "... ลูกเล่นเข้ามา ดิฉันวนนางอรทัย ทุบตองคบค้อยทราบวัยพักเข้าดำไป เลือกไหลก็คืนยัน ๆ สามใจร้ายอาชกรรม ผลักลงน้ำพลัน นางนั้นก็จมน้ำตาย ..." และเมื่อนางเอื่อยร้องไห้คร่ำครวญ เมื่อรู้ว่าแม่ตายก็ "... โกรธเกรี้ยวเลี้ยวมา ชันคร่ำตัวนางลงไป บิดาจิกหัวลงไว้ แม่เลี้ยงเอาไม้ โขยรันมันไม้ปราง" ในตอนหลังทารกเศรษฐีก็สำนึกตัวได้ กล่าวกับนางเอื่อยว่า "พอได้ทำผิดแล้ว พระลูกแก้วของพ่ออา ออย่าผูกกรรมเวรมา ขอสะมาพระจอมขวัญ หลงด้วยยัสตรี เล่ห์กลก็ใครจะทัน ยาแฝดเข้ากวตขัน พ่อจึงพ้นเพื่อนในใจ ..."

นางชนินทร เป็นภรรยาหลวงของทาร์กเศรษฐี นางเป็นคนที่มีความรักใคร่
ผูกพันกับลูกมาก ก่อนจะไปหาปลานางก็เรียกลูกมาว่าลา เมื่อสามีทอดแหได้ปลานู่นางก็คิด
ถึงลูก จึงวอนขอจนสามีโกรธ และเมื่อตายไป ด้วยจิตใจที่ผูกพันกับลูกมากนางจึงเกิดเป็น
ปลานู่นมาหาลูก นอกจากนี้นางยังเป็นคนมีจิตใจดี ไม่อิจฉาภริยา ทั้งตอนจะไปหาปลานางก็
เรียกลูกมาสั่งว่า "... มารดาจะไป หาปลาที่โน้นที่ เจ้าอยู่กับน้องจงดี สิ่งแล้วจระลี
สองศรีก็ลงนาวา" จะเห็นว่านางสั่งนางเอื้อยให้ดูแลน้อง และอี่ ซึ่งเป็นลูกของภรรยาหน้า
โดยมิได้ถือว่าไม่ใช่ลูกของตนเอง.

นางชนินทร เป็นภรรยาหน้าของทาร์กเศรษฐี มีจิตใจอิจฉาภริยา โท่ร้าย หาเรื่อง
ทุบตีลูกเลี้ยง คือนางเอื้อยเป็นประจำ และคอยหาทางกลั่นแกล้งอยู่ตลอดเวลา เช่นทำลายของ
อันเป็นที่รักของลูกเลี้ยง ในที่สุดนางก็ได้รับกรรมที่ก่อไว้

๒.๓ ฉาก ในเรื่องปลานู่นนี้ ฉากแยกออกเป็น ๓ แห่งคือ บ้านทาร์กเศรษฐี
ฉากภายในพระราชวัง และในป่าซึ่งเป็นที่อยู่ของพระฤๅษี ผู้เขียนไม่ได้กล่าวบรรยายสถานที่ต่าง ๆ
อย่างละเอียดว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร แต่ผู้อ่านก็สามารถทราบลักษณะของสถานที่ได้จากเนื้อเรื่อง
เช่น บ้านของทาร์กเศรษฐีเป็นบ้านไม้ไผ่ตงสูง ตั้งอยู่ริมน้ำ หลังบ้านเป็นทุ่งนา เป็นต้น

สภาพสังคมในเรื่องจะเห็นว่าชนัตริย์มีอำนาจสิทธิ์ขาดในทุกสิ่งทุกอย่าง เช่น
ท้าวพรหมหัตถ์เห็นต้นโพธิ์เงินโพธิ์ทอง และต้องการ นางเอื้อยก็ต้องยกให้ หรือแม้แต่ตัวนางเอื้อยเอง
ท้าวพรหมหัตถ์ก็ได้ไปโดยทาร์กเศรษฐีมารู้เรื่องในภายหลัง การมีภรรยา ๒ คน ในสมัยนั้นก็มิใช่
เป็นเรื่องแปลกประหลาดแต่อย่างใด หรือการเป็นเศรษฐีถึงแม้จะร่ำรวยแต่ก็ต้องทำมาหากิน และ
ไม่เห็นว่าการอาชีพทอดแหหาปลาหาเร่ขายเป็นอาชีพที่น่ารังเกียจ นอกจากหาปลาหาขายแล้วทาร์กเศรษฐี
ยังเลี้ยงเป็ด ไก่ และวัวด้วย ลูกสาวเศรษฐีคือ นางเอื้อย เวลาเช้าก็ต้องต้อนวัวออกไปเลี้ยง
และต้องตำข้าวเลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ด้วย นอกจากนี้ยังจะได้เห็นว่าเพื่อนบ้านมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
มีเมตตา เช่นตอนนางเอื้อยถูกขโมยสลบอยู่ "...บางคนโอบอุ้มพองา บางคนเอายา มาใส่แก้เมา
ให้นาง ... คางคนต่างคิดปราณี ข้าวปลาถนอม ให้นางกินอาบุญ ..." และ... "บางคนบ่อนให้
ทรมานวัย กินผลางนางให้ กราบไหว้ที่ท่านพยาบาล"

๒.๔ ทัศนะของผู้เขียน ในเรื่องผู้เขียนได้แทรกแง่คิด ประชญา ในทาง พุทธศาสนา คือ ความเชื่อในเรื่องกรรมเวร การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วไว้มาก เรียกได้ว่า ถึงแต่ตนจนจบเรื่องที่เดียว เช่น ในเนื้อเรื่องนางเอื้อยทำความดีในท้ายที่สุดก็ไฉไลก็ต่อสนอง ส่วนนางอาฮามทำความชั่วก็ตอกลายไปอย่างอเนจอนาถ หรือในการดำเนินเรื่อง ผู้เขียนก็แทรก ประชญาไว้เป็นตอน ๆ เช่น "พระเจ้าเทศนา เราท่านเกิดมา ในโลกโลดก็ย เคยกลางผลาญกัน ไหววยชีวิ เกิดมาชาตินี้ ท่านจึงต่างตน จะทำสืบไป เห็นว่าโทษภัย จะตามเวียนวน ไห้ทุกข์แก่ท่าน ทุกชนนถึงตน มิได้เป็นผล ยอมทนเวทนา" หรือ "ถ้าแม้นนางตาย ชาติไหน เล่าไซ้ จะเป็นเวรว่า จะผูกพยามาบท คาคเวรแลณา ถอยทีถอยมา นันนหารอยกลับ"

๓. กลวิธีและท่วงทำนองเขียน

๓.๑ แนวเรื่อง แนวเรื่อง ของเรื่องปลาบู่ทองนี้ได้แก่ แนวเรื่อง ความริษยาของแม่เลี้ยงที่มีต่อลูกเลี้ยง คือนางขนิษฐาซึ่งเป็นแม่เลี้ยงจ้องลางจ้องผลาญ หาทาง กลั่นแกล้งพยายามทำลายนางเอื้อยผู้เป็นลูกเลี้ยงอยู่ทุกวิถีทางที่นางจะทำได้ แนวเรื่องอีกแนวหนึ่ง คือแนวเรื่องหญิงตกยากได้แต่งงานกับเจ้าชาย นอกเหนือจากนี้ยังมีแนวเรื่องย่อยเกี่ยวกับหลักทาง พระพุทธศาสนา แสดงกฎแห่งกรรมเข้ามาแทรกอยู่ แสดงให้เห็นว่าใครทำกรรมใดไว้อยมไ้รับ กรรมนั้นตอบสนอง ใครทำดียอมไ้รับผลดี และใครทำชั่วยอมไ้รับผลชั่ว เช่น นางขนิษฐา และ นางเอื้อย ทำกรรมไว้ในชาติก่อนจึงต้องมาชกใช้กรรมในชาตินี้ และเมื่อชกใช้กรรมหมดแล้วใน บั้นปลายของชีวิตนางก็ไ้รับผลดีจากกรรมดีในชาตินี้ ส่วนนางขนิษฐาและนางอาฮามนั้น ทำกรรมชั่ว ในชาตินี้ นางจึงต้องชกใช้กรรมนั้นในบั้นปลายของชีวิต

๓.๒ การเรียงลำดับเหตุการณ์และการดำเนินเรื่อง เหตุการณ์ในเรื่องดำเนิน ตามปฏิทินธรรมชาติ เริ่มด้วยตัวเอกเป็นเด็ก และเป็นหนุ่มสาว และจะมีการแทรกการเล่าเรื่อง ของตัวละครตัวใดตัวหนึ่ง เช่น นางเอื้อยเล่าเรื่องชีวิตของตนให้ชาวพรหมทัตฟัง หรือมีการ ทวความไปยังชาติปางก่อนเช่น พระโพธิสัตว์ตรัสเล่าเรื่องในชาติปางก่อนของนางเอื้อยให้

ท้าวพรหมทัตฟังว่า "บังอรชาติหลัง เขาซังหนักหนา บิคามารกา ก่าพรานารี เป็นคนเขื่องใจ
 ลำบากยากไร เขื่องใจสุดที่ เลี้ยงไก่แม่ลูก พันผูกควายก็ คือชนมฺฐี แม่ลูกสองคน เจ้าเอาลูกไก่
 มาให้ลูกคน เอาแต่แม่ไก่ ไปแกสับบน ชาตินี้เป็นคน ตามกินเนื้อกัน ครั้งเกิดเป็นปลา
 เพราะกรรมเวร มาตามควายพลัน ถึงเป็นมะเขือ กินเนื้อแห้งกัน ไม่คิดติดพัน จะเป็นเวร ...
 ให้แต่ลูกน้อย กับลูกโตคอย เป่าในเคหา อุมลูกไก่เล่น ไม่มาเห็นใคร เจ้าจึงร้องไห้
 ควายพอมะเขือ จึงเอาลูกไก่ หึ่งลงบักใจ ในนารอนรน เพราะกรรมเวร จึงมาถึงตน ครั้งเกิด
 เป็นคน จึงล้างผลาญกัน" และโคตรสเลาถึงชาติปางก่อนของทวารกเศรษฐีควาย และยังมีกรกล่าวถึง
 เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่างสถานที่สลับกันไป คือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในมานของทวารกเศรษฐี และเหตุการณ์
 ที่เกิดขึ้นในวังของท้าวพรหมทัต

การดำเนินเรื่องเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีโครงเรื่องง่าย ๆ ไม่สลับซับซ้อน
 เช่น พอเริ่มเรื่องก็กล่าวเลยว่า "บัดนั้นเศรษฐีสองรา ครั้นถึงเวลา กลับมาถึงหำพานพลัน
 ไถทุ่งไคปลาครามครัน เรียกลูกจอมขวัญ นางเอื้อยนางอายสายใจ" สิ่งที่ช่วยให้เรื่องดำเนินไป
 คือเรื่องของกรรม ผู้เขียนมักกล่าวเสมอว่าเพราะกรรมจึงทำให้เกิดเหตุการณ์เช่นขึ้น เช่น
 สาเหตุที่นางเอื้อยถูกฆาตายเพราะ "... ชาติหลังนั้นเล่า ข้าเขาเป็นผี จึงถูกเวร ตามมาชาตินี้
 ให้เขาฆาตี ถึงม้วยอาลัย" หรือสาเหตุที่ท้าวพรหมทัตมาพบนางเอื้อยและนางไปเป็นสนมเอก
 เพราะ "ชาติก่อนของนางทรมวย เคยเก็บมาดัย รวมใจใหญ่ดูดี ไถถวายกับพระชินศรี จึงขุนนารี
 ชาตินี้จึงมาพบกัน"

สร้างตัวละครให้มีอารมณ์และเหตุผล

๓.๓ การสร้างตัวละครและฉาก ในการสร้างตัวละคร ผู้เขียนรู้สึกนึกคิด
 ตัวละครที่ดีและรายออกจะเกินจริงไปสักเล็กน้อย เพราะตัวละครที่ดีมีความดีมาก และตัวละครที่ร้าย
 เช่น นางชนมฺฐีก็ร้ายเหลือ แต่อย่างไรก็ตามนางก็เป็นผู้ที่มีความรักลูกและทำอะไรทุกอย่างก็เพื่อลูก
 ส่วนตัวละครที่เป็นสัตว์ ผู้เขียนก็สร้างใหม่ความรู้สึกนึกคิด และภาษาเช่น
 เป็ดที่คอยเก็บสิ่งของไว้ให้นางเอื้อย หรือนกแขกเต้าที่รู้ภาษา หรือแม่เตหุที่อยู่ใต้ถุนครัวก็สามารถ
 รู้ภาษา รู้เรื่องราว และสามารถพูดคุยกับนกแขกเต้าได้เป็นอย่างดี

การสร้างฉาก เขาใจว่าผู้เขียนสร้างจากสภาพสังคมที่ผู้เขียนพบเห็น
อยู่ทุกวัน จะเห็นได้ว่าลักษณะสภาพความเป็นอยู่ในวัง เหมือนกับสภาพบ้านทั่ว ๆ ไป เช่น
นางแม่ครัวในวัง เมื่อจะแกงนกก ก็ถอนขนวางไว้ แล้วออกไปหาฟืน เมื่อกลับมาปรากฏว่า
นกหายไปเสียแล้วนางจึง "เหียวแลหาโกลาหล แมาพมาหรือว่าคน ช่างซุกซนเอาคนไป"
เมื่อไม่พบจริง ๆ นางจึง "... เอาเบ๊ยใส่ตะกร้า แอบออกมาตลาดพลัด ซ้อโค่นก้องขึ้น
แล้วผายผ้ากลับคืนมา"

๓.๔ ศิลปะการโวหาร

๓.๔.๑ การใช้คำ

๓.๔.๑.๑ ใช้คำง่าย ถ้อยคำภาษาส่วนใหญ่ในวรรณคดีชาวบ้าน
เรื่องปลานูทองส่วนใหญ่เป็นคำพื้น ๆ ง่าย ๆ คนทั่วไปอ่านแล้วเข้าใจ ภาษาที่ใช้มีลักษณะคล้าย
ภาษาพูด เช่น

"... ส่วนนางแก้วขนิษฐา รูปร่างมา กิ่งไปรับพันใจ ขวยก้นขนปลาริ้นไป ถึงเคหาใน
ก็ไปเรขายบักคด ซ้อขายจายมาเลี้ยงตน ตามยากรพด เป็นนิจทุกวันมา ..."

"ทรรกเศรษฐี พังคำภูมิ กระทบกตใจ ละสนละดาน ถอยกลานเข้าไป ขาบาทนั้ไสร
เป็นคนไหลหลง หังลูกหังเมีย ขาบาทฆ่าเสีย ชีวิตปลิดปลง โทษชาฉิดแล้ว พระแก้วไฉน
เป็นคนไหลหลง ไค้ไปรคปราชดิ์"

๓.๔.๑.๒ ใช้คำแปลกบางครั้งใช้ภาษาพูด เช่น

"นางเชื้อตระกูล มีบุญเหลือใจ ยกโพธิ์ขึ้นไค้ เบาว่องของศรี"

"ขอยยับทั้งตัว พูลหัวลูกอา เลือดไหลโหมหน้า ทานไม่ปราชดิ์ คีตองคอยคบ
งกอนซอนซบ ลูกสลบกับไค้"

"ส่วนนกแขกเต้า เจ้าหนึ่เงา ระเหิดเส็ดสัง ตกใจสิ้นที วิ่งหนีละล้ง ลดเลี้ยวเหลี้ยวหลัง
เจ้ายังคิกกลัว"

"ยามเย็นวันนั้น พระทัยทวน ๆ สนั่นพร้อมเพียง บรรทมมอย ๆ ละห้อยคอยเสียง
เทวามายเปียง เล้าโลมราชา"

"ไรม่ไรพ้อ คัวเดียวเลยหนอ หงอนหงอยยากใจ"

บางครั้งใช้คำที่ไม่มีความหมาย เช่น

"นางหญิงใจร้าย ภายในแบบค้าย ผลาญนางโฉมตรู มึงแนบเอางว ลอยเข้ามาอยู่
มิให้ใครรู้ ท้ากลมารยา"

๓.๔.๑.๓ มีการซ้ำคำ ย้ำคำเพื่อเป็นการย้ำให้ภาพและอารมณ์
แก่ผู้อ่าน เช่น

"ไยวันองค์สั้นรว ๆ นางขอโทษคัว หูลห้อยยาให้ลูกค้าย ร้องพลางทางกั้นไขว่ ๆ
งามปลอดทอศกกาย โฉมฉายเพียงม้วยมรณา"

"เขียนพลางตามไป ถึงให้การมา นางอายราชา ร้องกั้นไขว่ ๆ เขียนลงผลึง ๆ
เลือกหลังหนาพุง ออกจากแผลหวาย"

"พักโบกจามร อภิรมลอน เลื่อม ๆ พราย ๆ"

๓.๔.๑.๔ บางครั้งใช้คำขยาย คำคุณศัพท์ เพื่อให้สมกับบทบาท
ของตัวละครในเรื่อง เช่น

"ขอจงไปพบ เศรษฐีบัณฑิต อพยพถอนหนี"

"มึงท้ามารยา ให้กูเมามัว อื้ออายท้าวชาติชั่ว โปยกัยไม่กลัว ชิงตัวของเขา"

"ชาติหญิงใจพาล ชั่วชาสาชารณ อื้อกาลกิณี"

๓.๔.๑.๕ นิยมใช้คำอุทาน ในตอนที่เป็นบทพรรณนาคร่ำครวญ
เช่น

"โธ่อกูอา ปลาบฏแมช่า แม่มาวอควาย"

"พระเอยพระแม่เจ้า ลูกโศรกเศร้าและโศก สาครัญญูสัญญา โพร้นนาคือชนนี้"

"ไอ้ตัวกูอ่า เกิดมาสาธุกรรม มาเป็นเคียรฉาน ท้าวไม่วู้ดี้"

"ท้าวสะอั้นเป็นครู ไอ้ไอ้ตัวกู ฟังรู้คดี ลำบากยากใจ อยู่ในพงพี ไอ้เจ้าเหว
ป่านนี้เป็นไฉน"

๓.๔.๑.๖ บางครั้งมีการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ เช่น

"คิดแล้วช่างแกลดลาคิด ร้องแปรนแดนไป งวงงาคละหนึ่งซักย่นค"

"ส่วนพระมารดา ไคฟงดูญา เพียงจะซาคใจ สะอั้นเฮือก ๆ กลิ้งเกลือกรำไห
กรรมเราหรือไร ลูกแกลวแมยา"

"ส่วนนางแกลก่าพรา ฟังมารคากมหน่าอยู่ หายใจเสียงฟู ๆ เงยขึ้นดูรับวาจา"

๓.๔.๒ สำนวนโวหาร

๓.๔.๒.๑ มีการพรรณนาแบบตรงไปตรงมาให้ภาพพจน์ และทำให้ผู้อ่าน
เห็นการเคลื่อนไหว เช่น

"งูเห่าเห็นนก เลี้ยวไล่จะฉก รัศนกสาละวน แหกเต่าขวัญหาย แทะคายวายชนม์
นกตกอยู่บน ต้นแคแลมา เห็นนกกับงู รักพันกันอยู่ วางงูแตกตา โฉนบินบน จากต้นแคมา
รำปีกปองหนา ตั้งท่าเข้าไป คลี่หางกางปีก ท่าหลบท่าหลีก ฉวยจิกงูไว้ งูตกใจกลัว
ระยั่วหัวนไหว คลายรัศบักใจ แหกเต่าหนีทัน"

บทพรรณนาคร่ำครวญก็ทำได้อย่างดี ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์คล้อยตามไปด้วย เช่น
ตอนนางปลาบู้คร่ำครวญว่า

"เพื่อนยากเพื่อนซี้ใจ ไปอยู่ไหนไม่เห็นมา ตัวแม่ขอเห็นหน้า แกลก่าพราเมื่อจะตาย
ทรมวยเจามา จะเรียกหาแม่เปล่าตาย ลูกรักจักวอดวาย หอดคนตายถึงมารดา จะอยู่เป็นเพื่อนแกล
มิไคแลวแกลวแมอา มีกรรมเราสองรา แม่จะลาลูกทรมวย"

การชมธรรมชาติจะอีกธรรมชาตินิยมนิยมในการแต่งเป็นหลัก เช่น

"ทวามายหนาซาง เขาในปากวาง ชุมไพรพฤษยา รักโมกโสดสรอย หอยย่อยลงมา
ชุมแสงแจ่งป่า ต้นคลาเนื่องนอง ชวักชวาคคากขง ประอูปรูปรง หล่นลงเป็นกอง ปีนเป่าเต็งรัง
มาสังกรายทอง กรางไกรไทรทอง ซองแมวแนวไพร ตะขบไซเนา สูงลิ่ววังวาว กะพ้อหงอนไก่
กะแบนกะบาก ชิกซากหมากไพร พยอมหอมไป ในไพรพฤษยา"

๓.๔.๒.๒ ใช้โวหารเปรียบเทียบ อุปมาอุปไมย ที่ไพเราะคมคาย

เช่น

"สมเด็จเจ้าคุณเฒ่า พึงนึกแซกเฒ่า กล่าวความนุสนธิ์ ในน้ำพระทัย คือไฟลามลน
นำเนตรจุ่มพล ไหลคือธารา"

"รูปร่างนงคราญ ถ้ายะประมาณ สักสิบห้าปี งานยิ่งกว่าเก่า รอยเห่าพันทวี
สาวพรหมจารี มีศรีเรืองรอง งานคือนางฟ้า ท่าในโคธลา ไม่มีถึงสอง"

"เห็นลูกตกยาก ล่ามากหนักหนา ออกของมารดา รอนคือส้มไฟ"

"พระพายชายพัด โพธิ์ทองสะบัด ใบพัดฟาดกัน เสียงกังววังเวง กุญเพลงสวรรค์
พระองค์ทรงธรรม พึงศัพทสำเนียง"

โสนน้อยเรือนงาม

เรื่องโสนน้อยเรือนงามนี้ ผู้แต่งคือนายบุญ ไม่ปรากฏเวลาที่แต่ง และปีที่พิมพ์
พบจำนวน ๒๐ เล่ม คือเลข: ๑ - ๒๐ (๒๐ เล่มจบ)

๑. ลักษณะทั่วไป

๑.๑ ที่มาของเรื่อง ผู้แต่งกล่าวถึงที่มาของเรื่องโสนน้อยเรือนงามไว้ว่า
เป็นนิทานเก่าที่เล่ากันมาแต่โบราณ ดังว่า

"จะกล่าวถึงเรื่องหลัง เราได้ฟังแต่มนาน ผู้เล่าเล่านิทาน แต่ยังเยาว์ก่อนเก่ามา"

๑.๒ จุดมุ่งหมายในการแต่ง เรื่องโสนน้อยเรือนงามนี้ผู้แต่งคือนายบุญ
ได้กล่าวไว้ว่า เป็นกลอนสวดที่ไพเราะเพื่อความเพลิดเพลินบันเทิงใจแก่ผู้ฟังและผู้อ่าน ดังว่า
"นายบุญคิดความ คอตามเรื่องมา อย่าไค้นหา ผิดพลั้งอย่างไร ควยเป็นกลอนสวด
ฉันไม่แกล้งอวด กับท่านผู้ใด ท่านให้คิดต่อ ก็พอว่าไป ยังไม่เข้าใจ ว่าในสารา"

ปราณี ขวัญแก้ว ได้กล่าวถึงเรื่องของการสวดหนังสือไว้ว่า "การอ่านหนังสือของชาวชนบทเรียกว่า "สวดหนังสือ" คือจะมีผู้สวดคนเดียว คนอื่นจะเป็นผู้ฟัง ผู้สวดต้องมีความชำนาญและสวดได้ไพเราะ แต่ละหมู่บ้านจะมีคนสวดหนังสือคนหนึ่ง หรือสองคนรับจ้างสวดตามบ้านแล้วแต่ใครจะจ้าง ค่าจ้างตกลงกันเอง มักจะเลี้ยงอาหารมากกว่าจะคิดค่าจ้างเป็นเงิน ผู้สวดคนใดเสียงไพเราะจะมีคนจ้างสวดทุกคืน เรื่องที่นิยมสวดเป็นนิทานร้อยกรอง เรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ไทแก้วเรื่อง วรวงศ์ พระรถเมรี สุวรรณคีรี เป็นต้น"

๑.๓ รูปแบบ เป็นนิทานร้อยกรอง คำประพันธ์เป็นกาพย์ ซึ่งมีทั้งกาพย์ยานี กาพย์ฉบัง และกาพย์สุรางคนาง ในตอนขึ้นต้นของเนื้อเรื่องแต่ละตอนจะมีลักษณะแปลกคือคล้ายการขึ้นต้นของกลอนบทละคร คือจะมีคำว่า ปางนั้น เมื่อนั้น ฝ่ายว่า จะกล่าวถึง เช่น

" ๐ ปางนั้นพระวิจิตรเลขา สมดังจินดา เขาที่ชำระสระสงระง "

" ๐ บัดนั้นอำมาตย์ กรมเกลฉกรรบบาท รับราชมณฑล มาจัดพหล พวกพลเสนา ราชรถจินดา พาชีภูธร "

" ๐ เมื่อนั้นกาลศึกคราซ พังอำมาตย์แจ้งคดี เขียนตกเกยมณี ประภาษสั่งขุนเสนา "

" ๐ จะกล่าวถึงกุลา เน้าวเคหานอกกรุงศรี พอแม่ม่ายชีวี ก็อยู่เดียวเปลี่ยวเอกรา "

กาพย์ที่ใช้ส่วนใหญ่จะถูกดัดตามฉันทลักษณ์

เริ่มเรื่องด้วยบทไหว้ครู เป็นกาพย์ยานี ว่า "ยกกรอพิภพาท พระโลกนารถปิ่นโมฬี ของจงเจริญศรี ศิริสวัสดิ์คำจกเชษฐ..." แล้วจึงเริ่มเนื้อเรื่องกล่าวถึง ท้าวกาลศึก คำเนินเรื่องไปเรื่อย ๆ จนจบเรื่อง ตอนจบมีโคลงกระทู้คอดหาว่า

"สิ้น บทตามแบบเบื่อง	โบราณ
ครบ เรื่องในนิทาน	กล่าวอ้าง
จบ เสรีที่ประมาณ	ยี่สิบ เล่มแฮ
พบ ฉบับสืบสร้าง	สุกสันบริบูรณ์"

๒. เนื้อหา

๒.๑ เนื้อเรื่อง ท้าวกาลตึก และพระนางประไพ ครองกรุงนพรัตน์ มีโอรสชื่อ พระวิจิตรจินดา เมื่อมีอายุได้ ๑๕ ปี พระวิจิตรจินดาก็ลาบิดามารดาไปชมป่า เผลอไปถูกพิษของ พระยานาคซึ่งมาคายไว้บนแท่นหิน สลบไปจะแก้ไขอย่างไรก็ไม่ฟื้น ท้าวกาลตึกและพระนางประไพ เสียพระทัยมาก แต่ไทรทำนายว่าอีก ๗ ปี เนื้อคู่ของพระองค์จะมาแก้ไขให้ฟื้น

ท้าวหัตถีไชย และพระนาง เกศสะณี ครองเมืองโรมวิไลย มีธิดาชื่อ โสนน้อยเรือนงาม เพราะเวลาเกิดมีเรือน้อยติดมาด้วย เมื่อนางมีอายุได้ ๑๔ ปี ไทรก็ทำนายว่า นางมีกรรมจะต้องออกจากนครไป และจะได้คู่และความทุกข์ยาก ถ้านางยังอยู่ในเมืองต่อไป ท้าวหัตถีไชย และพระนาง เกศสะณีจะสิ้นพระชนม์ นางโสนน้อยเรือนงามจึงออกเดินป่า พระอินทร์ สงสารนางจึงเอายาวิเศษสามารถรักษาคนตายให้ฟื้นได้มาให้นาง

กล่าวถึงนางกุลา รูปร่างดีเหาะ มีอาชีพเก็บพื้นขาย วันหนึ่งถูกงูกัดตาย นางโสนน้อยมาพบก็ช่วยรักษาให้ฟื้น จึงออกเดินทางไปด้วยกัน จนถึงพลับพลาที่พระวิจิตรจินดาอยู่ และไ้รักษาพระวิจิตรจินดาจนหาย ขณะพระวิจิตรจินดาจะฟื้นนางก็เอาเครื่องทรงให้นางกุลาถือ แล้วเข้าอาบน้ำ นางกุลาหลงรักพระวิจิตรจินดาจึงสวมเครื่องทรงของนางโสนน้อย แล้วบอกว่าตน เป็นผู้รักษา ส่วนโสนน้อยนั้นเป็นข้าของนาง กษัตริย์ทั้ง ๓ มีความสงสัยในที่ทำของนางกุลาอยู่ พระนางประไพทอดสอบนางกุลา เช่น ให้ท่ายาศรี ให้ย้อมผ้า ซึ่งสำเร็จด้วยมือนางโสนน้อยทุกครั้ง

วันหนึ่งพระวิจิตรจินดาลาบิดามารดาจะไปชมทะเล แต่ถอนสมอไม่ขึ้น จึงให้ บ่าวร้องว่าใครต้องการฝากซื้อสิ่งใดบ้าง นางในทั้งหลายต่างฝากซื้อของ แต่ก็ยังถอนสมอไม่ขึ้น เสนาพูลว่ายังเหลือนางที่เลี้ยง เป็ดอยู่ยังไม่ได้อาบน้ำ พระพี่เลี้ยงจึงไปตามนาง ๆ ฝากซื้อโสนน้อยเรือนงาม เรือจึงออกได้ พระวิจิตรแล่นเรือไปถึงเมืองโรมวิไลย เข้าเฝ้าท้าวหัตถีไชย หาของฝากต่าง ๆ แล้วลากลับ แต่ถอนสมอไม่ขึ้น จึงต้องไปหาซื้อโสนน้อยเรือนงาม ท้าวหัตถีไชย จึงรู้ว่าธิดาของพระองค์ ยังมีชีวิตอยู่ จึงมอบโสนน้อยเรือนงามให้พระวิจิตรไป เรือจึงเคลื่อนไปได้

พระวิจิตรจินตาเล่นเรือกลับเมืองนำเรือนโสนน้อยมาให้แก่นางโสนน้อย

พอถึงเวลาสองยามก็ถึงฤกษ์ที่นางจะสิ้นกรรม พวกข้ารับใช้ที่อยู่ในเรือนก็เปิดประตูออกมารับนาง เข้าไปอยู่ข้างใน ฝ่ายพระวิจิตรจินตาคิดถึงนางก็ลอบมาหา นางกลาเกิดสงสัยแอบดูรู้เข้าจึงคิด ทำลายเรือนแต่ไม่สำเร็จ พระวิจิตรให้จับนาง นางโสนน้อยเล่าเรื่องของนางให้ภักษีทั้งสามฟัง และขอชีวิตนางกลาไว้ ท้าวกาลศึกจึงพิชิตภักษีให้ และมีสวสนไปแจ้งให้ทาง เมืองโรมวิไลยทราบ

วันหนึ่ง นางโสนน้อย และพระวิจิตรจินตา ลาท้าวกาลศึกไปเมืองโรมวิไลย

เกิดพายุเรือแตกทั้งสองพลัดกัน นางขึ้นฝั่งได้ พระวิจิตรได้ไปอยู่กับพระฤาษี ขณะนั้นมีเงาะ สองตัวเมียคือพัชรี และนางวันนา มาเที่ยวป่า พัทธลี ถูกเสือกัด นางโสนน้อยมาช่วยไว้จึงเกิดทาง ไปด้วยกัน จนไปพบยักษ์จัตุภักตร์ ซึ่งหลงรักนาง และนำนางไปไว้ในสวนกับยายตา พระวิจิตรจินตา ออกตามหานางมาถึง เมืองท้าวจัตุภักตร์ และแปลงเป็นท้าวจัตุภักตร์เข้าไปหาแม่เหลืคือนางสร้อยทอง เกิดต่อสู้กับท้าวจัตุภักตร์ และฆ่าท้าวจัตุภักตร์ตาย นางโสนน้อยชุบให้ฟื้น ยักษ์ทั้งสามเชิญเข้าเมือง อยู่ได้ ๓ วันก็ลากลับ

นางโสนน้อยทรงครรภ์ นางกลาแกล้งเอางูเห่าใส่กล่องแล้วบอกว่าเป็น กล่องจันทร์หอม นางโสนน้อยจึงเอาไปให้พระวิจิตร พระวิจิตรเปิดดูก็โกรธให้ไล่นางออกจากเมือง โสนน้อยและนางกลาเดินทางไปพบปู่เจ้า ๆ บอกให้ไปชุบตัว นางกลาผลักโสนน้อยลงในบ่อน้ำขรึก ตัวเองลงชุบตัวในบ่อทอง แล้วได้ไปอาศัยอยู่กับยายตา ขณะนั้นบุตรเศรษฐีชื่อ วิไลย มาเที่ยวป่า พบนางกลาก็เกิดหลงรักจึงรับนางไปอยู่ด้วย และนางโสนน้อยไปเป็นข้า นางคลอดบุตรเป็นชาย นางกลาหาเรื่องกลั่นแกล้งต่าง ๆ และนำบุตรของโสนน้อยไปถ่วงน้ำ เทวดาพบเข้าจึงช่วยไว้จนได้ ไปอยู่กับพระฤาษี

พระวิจิตรจินตาสำนึกตัวได้จึงออกตามหานางไปถึง เมืองท้าวศรีวิลาส ซึ่งมียักษ์ มารบกวน พระวิจิตรช่วยสหายยักษ์ ท้าวศรีวิลาสจึงยกนางเกษสุวรรณพระธิดาให้ ต่อมาพระวิจิตร ลานางไปตามหานางโสนน้อย ได้พบกับพระไพลวันจึงรู้ความ และชวนกันออกตามไปจนพบนางโสนน้อย และพากลับเมือง นางกลาถูกประหารชีวิต

พระไพลวันเกิดคลังหนีออกจากเมืองไปพบพระฤาษี พระฤาษีชบรราชสีห์กับ
 สุนัขให้เป็นนาง พระไพลวันพานางกลับเมือง ระหว่างทางพระยาวานรมาลักนางทั้งสองไป
 พระไพลวันตามไปฆ่าลิงตาย นางสุนัขให้ความให้ทั้งนางราชสีห์ พระไพลวันพานางสุนัขไปเฝ้า
 พระวิจิตร พระวิจิตรจับพิรุณนางสุนัขได้จึงให้ฆ่าเสีย แต่พระไพลวันขอไว้ให้นำไปปล่อย พระอินทร์
 เห็นว่านางจะก่อความเดือดร้อนต่อไปจึงสาปให้เป็นสุนัขอย่างเดิม พระไพลวันออกตามหานางสิงหะรา
 พากลับเมือง เค้นป่าไปถึงเมืองศรีภูมิ ซึ่งยักษ์ทำลายภพ และนางสมุลตาครองอยู่ มีธิดาคือ
 นางเกสรศรี เกิดรบกัน ยักษ์ถูกฆ่าตาย พระไพลวันได้นางเกสรศรี พานางทั้งสองกลับเมือง
 แล้วจะไปเมืองตา ขณะอยู่กลางป่ายักษ์กุมภราชมาลักนางสิงหะราไปพานางพระวิจิตรพิชิตและลูก
 กุมภราชไว้ นนทจิตรอยากได้นางจึงเกิดรบกับกุมภราช กุมภราชถูกฆ่าตาย นางหนีไปอยู่กับฤาษี
 พระไพลวันออกตามหานางไปถึงเมืองท้าวศรีสุภะ ซึ่งมีธิดาชื่อสร้อยแก้ว พระไพลวันได้นางสร้อยแก้ว
 มาท้าวศรีสุภะตาย และได้ครองเมือง นางสิงหะราแปลงเป็นพรหมชวนกุมภะรัตน์ออกตามหาสามี
 ได้ถวายช้างเผือกพระไพลวันและขอนางสร้อยแก้ว พระไพลวันก็ยกให้ นางจึงพานางสร้อยแก้ว
 ไปเมืองท้าวสุริยาจัน

กุมภะรัตน์เที่ยวหาครุฑาราคะไสย นางวิไลศมารีหลงรักนางสิงหะราให้พี่เลี้ยง
 มาพูด สิงหะราให้กุมภะรัตน์แทนตัวและได้นางวิไลศมารี ท้าวสุริยาจันจับได้เกิดรบกันและยอมแพ้
 ในที่สุด พระไพลวัน นางสร้อยแก้ว และได้พบนางสิงหะรา จึงพานางทั้งสองกลับเมือง แล้วให้
 มารับนางเกสรศรีไปอภิเษก นางเกษรยกพลมาค้ำกลางป่า นางยักษ์กาลวันมาลักนางไป หักแขน
 หักขาเสีย แล้วแปลงเป็นนางเกสรไปอภิเษกกับพระไพลวัน นางยักษ์หักคอกนางสร้อยแก้ว และ
 คิดฆ่าท้าวหิวิไชย กับนางสิงหะรา ท้าวหิวิไชยมีสารไปถึงพระวิจิตร และกุมภะรัตน์ กุมภะรัตน์
 มาจับนางยักษ์ นางยักษ์อุ้มเอาพระไพลวันหนีไป พระวิจิตรจับนางยักษ์ได้ แล้วรับพระไพลวันมาเมือง
 นางโสนน้อยแก้ไขนางเกสรศรีกับนางสร้อยแก้วคืนก็ถึงแก่ แล้วอภิเษกให้ครองเมือง

๒.๒ ตัวละคร ตัวละครในเรื่องอาจแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภทคือ ตัวละครที่เป็นมนุษย์ ตัวละครที่เป็นอมมนุษย์ และตัวละครที่เป็นสัตว์ในร่างของมนุษย์ ตัวละครที่เป็นมนุษย์ส่วนใหญ่จะเป็นภคิรีหรือผู้มีฐานะดี เช่น เป็นเศรษฐีตัวละครประเภทนี้มีพระวิจิตรจินดาไอรส ท้าวกาละศึกและนางประไพ นางโสนน้อยธิดาท้าวหัตวีไชย และนางเกศสะณี นางกุลา วิไล พัทธลี และวันนาซึ่งเป็นเงาะ เกษสุวรรณธิดาท้าวศรีวิลาส พระไพบรวัน พระฤาษี

ตัวละครที่เป็นอมมนุษย์คือเป็นยักษ์ ซึ่งมีทั้งยักษ์ที่ดี เช่น นางสร้อยทอง ธิดาท้าวจันทกัศร นางเกสรธิดาท้าวท้าวลายภพ กุมภะรัตน์ ไอรสกุมภราช นางสร้อยแก้วธิดาท้าวศรีสุริย์ และยักษ์ที่ไม่ดีเช่น นางวิไลศมารีธิดาท้าวสุริยาญจน์ กาลวัน และนนทจิร

สำหรับตัวละครที่เป็นสัตว์ในร่างของมนุษย์ได้แก่นางสิงหะรา และนางสุนัข และยังมีตัวละครที่เป็นสัตว์แต่ไม่สู้มีบทบาทมากนักคือ พระยาวานร ถ้าสังเกตดูจะพบว่าเนื้อเรื่องแบ่งออกเป็น ๒ ช่วงคือ รุ่งพ่อ และรุ่งลูก ตัวละครในเนื้อเรื่องทั้ง ๒ ช่วงนี้จะมีความคล้ายคลึงกัน เนื้อเรื่องที่เด่นคือในช่วงแรก ฉะนั้นในการกล่าวถึงตัวละครจะกล่าวถึงตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในเนื้อเรื่องในช่วงแรกเท่านั้นคือ

นางโสนน้อย เป็นตัวเอกของเรื่อง และมีบทบาทมากที่สุด นางเป็นธิดาท้าวหัตวีไชย และนางเกศสะณี เป็นผู้มีบุญญาธิการมาก เพราะปรากฏว่าเมื่อนางเกิดนั้นมีของวิเศษคู่บุญคือ เรือนเล็ก ๆ ดิคม และยังมีเสียงประโลมค้าย ดังกล่าวว่า "... เมื่อประสูตุนั้น อัจฉรย์มีมา เรือนน้อยโสภา ดังช้างน่านาง เสียงสังข์เสียงแตร ประโลมแข่งแซ่ พังเสียงค่าง ๆ บังเกิดมาเอง ครบเพลงศุริยาค์ ปางก่อนได้สร้าง กุศลสงมา" แต่ชีวิตในตอนต้นของนางมีกรรม จึงต้องจากบ้านเมืองเมื่ออายุได้ ๑๔ ปี ออกเดินป่าและได้รับความทุกข์ทรมานต่าง ๆ จนในบั้นปลายของชีวิตจึงได้รับความสุข

นางเป็นหญิงรูปงาม "เหมือนจันทร์ทรงกลด ห่มผเมฆเมฆา งามรับพักตรา
 ลักษณะสมทรง เนตรสมคมขำ รับเกศาคำ สองเต้าคือบง กชเตงเคร่งครัด คอหักคองส์
 ผิวเนียนวลผะจง กุจเคลือบสุวรรณ" นอกจากเป็นคนงามแล้วนางยังมีความเป็นกุลสตรีสงบเสงี่ยม
 เจียมตัว เก่งในการบ้านการเรือน งานของผู้หญิงเช่น เย็บบายศรี ย้อมผ้า และมีความเมตตา
 กรุณา เช่นขอชีวิตนางกุลาไว้ไม่พยายาทจองเวรทั้ง ๆ ที่นางกุลาเคยกลั่นแกล้งนางต่าง ๆ นานา
 เนื่องจากนางมีความเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ทำให้เป็นที่รักของบรรดาสมณกษัตริย์ เมื่อนางถูกขับ
 ออกจากเมือง นางสนมก็คร่ำครวญว่า "... แต่ใจจะดับดวง หูลเกล้าเอ๋ยเคยโปรกปราน
 ผ้านอนแลแพรพรรณ ทุกสิ่งสรรพก็ประทาน บรรดาข้าราชการ หูลกระหม่อมย่อมปราณี"

นอกจากนี้นางยังเป็นผู้มีความอดทนเป็นเยี่ยม เมื่อนางกุลากลั่นแกล้งใส่ร้ายต่าง ๆ
 นางก็มิได้ปริปากบ่น นางจะระงับความโศกเศร้าได้โดยคิดว่า "... โฉมของเราไซ้ กรรมแสงใบ
 ให้เสียหน้า เนตรเปล่านี้กว่ากรรม แรกก่อนสร้างจะโทษใคร" นางมีความฉลาดที่จะเอาตัวรอด เช่น
 ตอนท้าวจตุภักดิ์จับไป และเกลี้ยพา นางก็ขอผัดผ่อนไปสัก ๓ วัน เมื่อท้าวจตุภักดิ์ทำว่าจะไม่
 ยินยอม นางก็แกล้งทำเป็นกลั่นใจตาย ท้าวจตุภักดิ์จึงยอม แต่นางมีข้อเสียคือ เชื้อคนง่าย และ
 ไว้วางใจง่ายเกินไป ไม่ค่อยมีความหยากระแวง ทำให้นางต้องได้รับทุกขอยู่เสมอ

พระวิจิตรจินดา เป็นโอรสของท้าวกาละตึก และนางประไพ เป็นชายหนุ่มรูปงาม ไม่สู้จะ
 มีบทบาทในเรื่องมากนักเพราะบทส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับตัวเอกฝ่ายหญิงคือนางโสนน้อยมากกว่า
 พระวิจิตรจินดาเป็นชายที่ใจอ่อน เช่นตอนลาไปชมทะเลแล้วท้าวกาละตึกยับยั้งไว้ "พระวิจิตรจินดา
 ใต้พิงบัญชา น้ำเนตรลามไหล..." นอกจากนี้ยังใจร้อนวู่วาม ไม่ใคร่ไตร่ตรอง เช่นพอนางโสนน้อย
 เบิกกลองแล้วมึงออกมา พระวิจิตรจินดาก็มิได้ซักถามความจริงว่าเป็นอย่างไร สั่งให้ขับไล่นางออก
 จากเมืองในคืนนั้น ขณะนางกำลังตั้งครรภ์ พอนางโสนน้อยถูกขับไล่ก็ครวญว่า "ไอ้องค์ลัสดา
 ไม่ทรงปราณี พระทัยมิ ยิ่งกว่าเปลวไฟ ไม่คิดก่อน ว่าเพื่อนยากร้อน คิดตามกันไป จนกลับ
 มาเมือง ทรงเคืองพระทัย กลับมาขับไล่ พระไม่เมตตา"

นอกจากนี้ยังเป็นคนเจ้าชู้ มีนางโสน้อยอยู่แล้วยังไปได้นางสร้อยทอง และนางเกสรสุวรรณเป็นภรรยาอีกด้วย

นางกุลา เป็นหญิงชาวป่า พ่อแม่ตายหมด มีรูปร่างอัปลักษณ์ ถึงว่า "รูปร่างคำกำยำ ผิวเนื้อคล้ำดำน้กหนา เหมือนเงาะในพนา ผมนั้นหยิกยุ่งยิ่งครัน" นางมีอาชีพเก็บพื้นขาย ถึงแม้ว่านางกุลาจะเป็นหญิงชาวป่าแต่นางก็มีความฉลาด เช่นเมื่อนางบอกกับท้าวกาละสีกว่านางเป็นธิดา กษัตริย์ เป็นผู้รักษาศรีวิจิตรจินดาโดยนางเอาเครื่องทรงนางโสน้อยมาสวมใส่ แต่เสื้อนั้นคับไป นางก็แก้ตัวว่านางสวมเครื่องทรงนั้นมาแต่เด็กเมื่อโตขึ้นจึงคับ หรือเรื่องผิวดำนางก็แก้ตัวว่า "ผิวเนื้อกุไฮร้ คำน้กคำหนา พลัดพรากเวียงไชย เติบในพนา ต้องแสงแดดกล้า เนื้อคล้ำดำไป" นางกุลาเป็นคนที่ไม่รู้คุณค่า นางโสน้อยซึ่งซบชิตนางมานานยังกลั่นแกล้งให้ได้รับความทุกข์ทรมาน จนแทบเอาชีวิตไม่รอด แม้กระทั่งนางโสน้อยคลอดบุตร นางก็เอาบุตรไปถ่วงน้ำเสีย และนางยังเป็นคนปากแข็งใจแข็ง ไม่ยอมรับผิด ถึงจะทรมานนางต่าง ๆ จนนางตายไปโดยมิได้เอ่ยปากว่า คนผิด การทรมานให้นางรับผิดนั้น พวกทหาร "... เอามีกะเชือก ค่อยเถื่อเนื้อเลือด ออกทีละชิ้น เชือกทีหนึ่งถาม เอาความยุพิน อีใจหมิ่น ไม่รับเลยนา เชือกวันละน้อย เลือดโทรมไหลย่อย หัวทั้งกายา กุลาเหลืออัน จะทนมรณา จนสิ้นมังสา ในกายไม่มี มันมิได้รับ จนตากลอกกลับ สิ้นกับชีวี ..." บุคลิกภาพและพฤติกรรมของนางกุลานี้จะได้อธิบายอย่างละเอียดในตอนต่อไป

๒.๓ ฉาก ในเรื่องโสน้อยเรื่อนางนั้นฉากแยกออกได้เป็น ๒ แห่งคือ ฉากในเมือง ซึ่งไม่ว่าจะเป็นเมืองยักษ์หรือเมืองมนุษย์จะมีลักษณะเหมือนกัน นอกจากฉากในเมืองก็เป็นฉากในป่า ซึ่งภูมิประเทศจะเต็มไปด้วยพรวนไม้ และสัตว์นานาชนิด ซึ่งก็เหมือนกับวรรณคดีไทยทั่ว ๆ ไปที่จะขาดบทชมธรรมชาติ ชมนกชมไม้เสียมิได้ การพรรณนาสภาพธรรมชาติที่พบเห็นของกวีจะยึดถือธรรมเนียม หรือแบบแผนที่วิรูณาก่อน ๆ ทำเอาไว้เป็นหลัก

ซึ่งก็มีลักษณะเหมือนกับวรรณคดีไทยประเภทเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ หัว ๆ ทั่ว ๆ ไปคือ พระเอกเป็น
โอรสกษัตริย์ ออกจากบ้านเมืองไปได้คูครองแล้วพาชายากลับเมืองไปนอนอยู่กลางป่ามียักษ์หรือ
คนธรรพ์มาลักนางไป พระเอกตื่นขึ้นมาออกตามหาแล้วได้เผชิญภัยต่าง ๆ กว่าจะได้พบชายาก็ได้
ลูกสาวเจ้าเมืองอื่น ๆ อีกหลายคน นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้แทรกเรื่องกรรมเอาไว้ ใครทำกรรมดี
จะได้รับผลดีตอบแทน แต่ถ้าทำกรรมชั่วก็จะได้ผลชั่วตอบแทนเช่นกัน ในเรื่องนี้นางโสนน้อย
ทำกรรมไม่ดีไว้มากในชาติปางก่อน ชาตินี้นางจึงต้องชดใช้กรรมที่ทำไว้ในนั้นปลายของชีวิต เมื่อนาง
ชดใช้กรรมหมดแล้ว ผลแห่งความดีในชาตินี้ของนางก็ทำให้นางได้รับความสุข ส่วนนางกุลานั้น
ทำกรรมชั่วไว้ในนั้นปลายของชีวิตนางจึงต้องชดใช้กรรมนั้น

๓.๒ การเรียงลำดับเหตุการณ์และการดำเนินเรื่อง การเรียงลำดับเหตุการณ์
ในเรื่องโสนน้อยเรือนงามนี้ เรียงตามปฏิทินธรรมชาติคือเริ่มตั้งแต่ตัวเอกเป็นเด็ก เป็นหนุ่มสาว
แล้วแก่ แล้วจึงกล่าวถึงเรื่องราว. คนรุ่นลูกต่อไป และมีการกล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่างสถานที่
กันในตอนแรกคือเหตุการณ์ในเมืองโรมวิไลย และเหตุการณ์ในเมืองนพรัตนสลักันไพบา

การดำเนินเรื่องเป็นไปอย่างรวดเร็ว จะมีการพรรณนาบ้างก็เน้นไปตาม
ธรรมเนียมนิยมเช่นตอนที่ตัวเอกเดินป่ามักมีการชมนกชมไม้เสมอ สิ่งที่ช่วยให้เรื่องดำเนินไปคือ
เรื่องของกรรม เพราะผู้เขียนมักจะกล่าวถึงอยู่เสมอว่าสาเหตุที่ตัวละครตัวนั้นเป็นอย่างนั้น หรือ
ตัวละครตัวนี้ต้องทำอย่างนี้ก็เพราะกรรม เช่น นางโสนน้อยถูกนางกุลาทำร้ายก็เพราะ "คำอ้าง
ก่อนว่ามา ว่ากุลาคือมหาสี โสนน้อยเฝ้าบุปผิ ความกตัญญูทำไ้หมัน ถึงแท้กับชีวิต กรรมจึง
ติดตามมาทัน ไม่วายผูกเวรกัน จึงได้แคนแสนทวี" หรือสาเหตุที่พระวิจิตรจินดาถูกพิษนาคถึงตาย
ก็เพราะ "ชาติก่อนพระวิจิตรจินดา ฆ่าตัวนาครา เจ็ดทิวาจึงฟื้นขึ้นมา บัดนี้จึงตามมาประจัญ จักได้
ร้อนรน - ทนทุกข์ไ้เจ็ดปีปลาย" หรือสาเหตุที่ท้าวหิรัญชโลให้โหรดูชะตาของนางโสนน้อยก็เพราะ
เทวดามากลใจเนื่องจากเห็นว่า "กรรมของจอมขวัญ โสนน้อยแจ่มจันทร์ จะจากกรุงศรี
ศรีเนตรกลใจ หัตถ์บุญมี แล้วเสด็จจรลี สู่ยังวิมาน"

การดำเนินเรื่องในช่วงหลังซึ่งเป็นการผจญภัยของพระไพลวันนั้นใช้โครงเรื่องซ้ำ ๆ กันคือ พระไพลวันออกตามนางไปถึงเมืองยักษ์ได้อิถายักษ์ และเกิดต่อสู้กับยักษ์ยักษ์เจ้าเมืองแพพระไพลวันได้ครองเมือง แล้วออกติดตามนางต่อไป และก็ไปได้อิถายักษ์เมืองอื่นเกิดการต่อสู้กันอีก และไต่พนนางในที่สุด

๓.๓ การสร้างตัวละครและฉาก ในการสร้างตัวละครในเรื่องนี้พบว่าผู้เขียนสร้างตัวละครขึ้นจากชีวิตมนุษย์จริง ๆ ผสมกับจินตนาการของผู้เขียนลงไป เช่นนางโสนน้อยเป็นสตรีที่มีรูปสมบัติ และคุณสมบัติ ตามแบบของกุลสตรีที่ดีงาม ซึ่งอาจพบได้ในความเป็นจริง แต่ในเรื่องความอดทนเป็นเยี่ยม อดทนต่อการถูกกลั่นแกล้งต่าง ๆ ยอมรับทุกข้ออย่างหน้าหน้านั้นผู้เขียนอาจสร้างขึ้นเป็นตัวละครในอุดมคติของผู้เขียน เพราะตามความเป็นจริงแล้วยากที่จะหาคนที่มีลักษณะเช่นนี้ได้ หรือนางกุลาก็เป็นตัวโกงในเหตุการณ์การขู่ของผู้เขียนที่คว่ำไปทุกอย่าง ตั้งแต่รูปกายภายนอกนิสัยใจคอ ปากแข็งใจแข็ง ไม่รู้คุณคน การสร้างตัวละครให้มีลักษณะขัดแย้งกันอย่างมากเช่นนี้ก็มีผลให้เรื่องมีความเข้มข้น สนุกสนานยิ่งขึ้น ถือเป็นกลวิธีอย่างหนึ่งของผู้เขียน

ในการสร้างฉาก ส่วนใหญ่ลักษณะสภาพบ้านเมืองและสภาพสังคมมีลักษณะคล้ายสภาพบ้านเมืองปัจจุบัน สำหรับฉากภายในพระราชวังนั้นบางครั้งเข้าใจว่าผู้เขียนสร้างขึ้นเองจากจินตนาการของผู้เขียน เช่นที่อยู่ของนางกุลาในเมืองนพรัตน์ ซึ่งพระนางประไพจัตติให้อยู่เตรียมเพื่ออภิเษกกับพระวิจิตรจินดา จากเนื้อเรื่องทำให้มองเห็นสภาพบ้านว่าเป็นบ้านไม้ไค้ตุนสูง ซึ่งนางกุลาให้นางโสนน้อยอยู่ไค้ตุนบ้าน และมีการเลี้ยงเป็ดอยู่ไค้ตุนนั่นเอง เพราะเมื่อพระนางประไพให้ท้าววยศรี หรือย้อมผ้า นางก็ฉีกใบทอง หรือเศษผ้าทิ้งลงร่อง แล้วนางโสนน้อยบ้าง เป็ดบ้างก็ช่วยกันเก็บมาทำ

ส่วนฉากในป่านั้นผู้เขียนสร้างโดยยึดแบบแผนของกวีรุ่นเก่าไม่ว่าจะเป็นการชมนก ชมไม้ หรือชมสัตว์บก สัตว์น้ำ จะมีลักษณะคล้ายคลึงกับที่กวีรุ่นเก่าทำไว้ เช่น "ปริงปรางปริกปรูปรวงปรัง เทียงหาคมหาทงษ์ เกกแก้วโกะกุลกรรณิกา ทุมเคี่ยมคักเค้าเคศาจำปีจำปา จากจิกจิงจ้อจวงจันท์..." บทบาทพรรณนาดังกล่าวนี้อาจมีลักษณะคล้ายกับบทชมธรรมชาติในลิลิตพระลอที่ว่า

"หวกเหียงหาคเหนหัน
ปริงปรังปริงปรัง
เพ็ล็กพลองฟองไฟไฟไฟ

จันทน์แจ่งจันทน์จวงจิก
คุณแคคาง คัค คัค
ตะโกตะกล่าพูล่าแพง..."
ลิลิตพระลอ

๓.๔ ศิลปะการใช้ภาษา

๓.๔.๑ การใช้คำ

๓.๔.๑.๑ ใช้คำง่าย อ่านแล้วเข้าใจและเห็นกริยาอาการได้เป็นอย่างดี
เช่น ตอนนางกล่าขอมผ้า

"กล่ามั่งคล่า จก ๆ จ้อง ยอง ๆ ขย่ำ น้ำเหลืองคอกคำ เก็บไว้ด้วยดี"

หรือ

"พบพยัคฆ์กล่าหาญชาญไชย สกัถทางขวางไว้ เจ้าเงาะก็เข้ารวี เสือคบเงาะหลบ
พยัคฆ์ เสือกักเงาะดี ต่างหาญต่างกล่าหากัน เสือพัดเงาะบีบคอคั้น ต่างเจ็บครามครัน
ทั้งสองก็สิ้นตักไชย"

บางครั้งใช้ภาษาพูด เช่น

"พระกุมารไล่ตะเพิด ผุ่งสัตว์เบียดออกวังหนึ หน่อไทให้ยินดี เล่นไพรคดทรงสำราญ"

๓.๔.๑.๒ มีการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ เพื่อความไพเราะ และให้อารมณ์แก่ผู้อ่าน เช่น

"บักษางหมูกี่มา ขอแซแซซา กะทาชันร้องก้องกิง"

"ครั้นถึงที่ปู่เจ้า เข้าหาสู่นอมวันทา ผู้เฒ่าเข้าภาวนา เสียงกรียกรกรลูกแลไป"

๓.๔.๑.๓ ใช้คำแปลก เช่น

"เจ็บช้ำน้ำใจ เนตร์ไหลคือธาร มั่นชางประจัน จากเงินเกินตัว"

"นั่งไหนนั่งควย มิได้เขินขวย คิดแต่เส่นหา ชกลั่นชกคาง ลอยหน้าลอยตา

พระวิจิตรจินดา อภัยศอกอวย"

"พิศงามเลิศยิ่ง คุไทนพร้อมพรั่ง วงภักตร์ลักษณ์า ใช้เชือกกระทก หากตกคำซ้ำ
พลัดบ้าง เมืองมา เผลอญเมินไป"

๓.๔.๑.๔ บางครั้งมีการแปลงคำเพื่อประโยชน์ในการรับและส่งสัมผัส
ทำให้มีคำแปลก ๆ ไข่มากขึ้น เช่น

"พักคืพระวิจิตร อัญชลิตทูลขยาย บเหบาทนาถกรกราย ก็พรั่งพรูหมู่เสนา"

"ปางนั้นพระวิจิตร อัญชลิตสนองไซ"

"ปางพระวิจิตรเลขา ชวนองค์ชายา ลาท้าวกุมภันท์ทันที เสด็จมาทรงราชระถิ
ถ้วของค์เทวี ให้เลิกพลพลมาร"

"ขึ้นทรงรถา โยธาไสว ก็เคลื่อนคลาไคล ออกจากธานี"

"ยกยศว่าเป็นมเหสี ไม่เสกสักที ปั้นจี้ ปั้นเจือเต็มประดา"

"ภูธรจรไป ครรโดยณดิน เข้าในไพร่สิทธิ์ เสาะหานางมา"

บางครั้งใช้วิธีการตัดคำ เช่น

"ขอเชิญพระองค์ จงทรงสำราญ หลานขอมัสการ ไปตามโฉมยง"

๓.๔.๑.๕ มักใช้คำที่ไม่มีประโยชน์ ไม่มีความหมาย หรือความหมายซ้ำ ๆ กัน

เช่น

"ยักชิตีหรือมีป่า จะบิทาให้ตกไผ่ ยันแปรเล็งแลไป เห็นตาเพาแก่ชรา"

"เสียทีที่เกิด เลิศลักษณ์าทรง เลื่อมสูญสุริวงษ์ กษัตริย์ที่ปาง"

"เมื่อนั้นหนอนารด พังเจ้าเยาวราช สุกคึกพิสมัย เห็นความซื่อสัตย์ มีพระยศในใจ
มิได้รักใคร่ ถ้วยท้าวยักษา"

๓.๔.๒ สำนวนโวหาร

๓.๔.๒.๑ ใช้การพรรณนาแบบตรง ๆ ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพพจน์และเห็นเหตุการณ์ เช่นตอนกล่าวถึงการเกิดพายุ

"มีกลุ่มชะอุ่มฝน ก็อิงอลท้องชาตรี ทิณกรอับแสงสี พิรุณโรยโปรยปรายมา อะสนี
กระทำเสียง อึงก้องเปรี๊ยะบนเวหา แว่ววับวาววามตา เกตราตุจตุคัพังโถม สีลาแตกกระจาย
ก็ลงสายชะลาโครม นายใบก็ทุกข์โหม หึ่งนายท้ายก็คังอล"

๓.๔.๒.๒ ใช้โวหารเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย คือการกล่าวเปรียบเทียบโดยตรง หรือโดยอ้อม ให้เห็นและรู้สึกชัดเจนยิ่งขึ้นกว่าคำอธิบายตามธรรมดา เช่น
"ปางองค์เขวเรศ ไค้แจ้งเหตุเพียงอาสัญ คังหนึ่งพระเศียรนั้น หักสับนั้นออกจากกาย"
"ออกโอ้แต่นี้ เสียพระบุตร เหมือนเสียนครา เสียแก้วคู่มือง เสียยศเกชา เสียทีเกิดมา
ตระกูลสูงทรง"

"นางคอยคลายวันทก หยิบโอสกลหุลเกษา ทาลงที่เมื่อยล้า หายทั้งหยิบจากองค์ไป"
"อีกลูทังกาปลัก จะเสือกก็กัษัตรา เหมือนหยิบสุวรรณา รุกะเบื่องทองเสียสี"
"ตัวเราเหมือนเพชรรัตน์ จมกินอัครกลบแสงมัว อีชาติปากร้ายชั่ว คล้ายกึ่งกาได้ทองคำ"
"จะปล่อยนางหรือ นัยอย่าพะวงสงกา เจ้าทั้งหนึ่งดวงจินดา ตกในหัตถา ขอด่อน
จะได้คืนไป"

๓.๔.๒.๓ ใช้โวหารที่เป็นคติสอนใจ ให้แง่คิดแก่ผู้อ่าน และกล่าวเป็นเชิงสั่งสอน เช่น

"ผู้เขากล่าวไว้ว่า ชาตชีชาแม่ไค้ดี มันมักทำร้ายใครรักกายหมายว่ากลัว"
"รูปร่างนางจอมขวัญ งามคนสันทั่วกายา มาระยาศร์ก็เรียบร้อย หงิม ๆ หงอย
เสงี่ยมหน้า พุคคิมิอัมณา อย่างนี้หนาเรียนารี"
"ดูท่านทั้งหลาย ไค้พึงนินาย จำไค้เถิดหนา จงเมตตาจิตต์ อย่าคิดโทษา มีใจกรุณา
รักษาศีลทาน"

๓.๔.๒.๔ ใช้โวหารเชิงนิราศ คือการชมธรรมชาติพร้อมทั้งรำพึงถึงความรัก หรือนางอันเป็นที่รัก เช่น

"ยลระกำ ๆ ร้าง ระกำห่านันครา สละละปรางปราง เล็งสะท้อนถอนไทย เห็นโศก
แหวกโศกซ้ำ โศกมาน้ำน้ำเนตรไหล กระบากปากภักตร์ไป ต้นยมโดยโดยอารัญ โอ้รักคอก
รักซ้อน รักบิทรกลัวอาสัญ พุกาลาทรงธรรม มะลิวันวันจากมา"

๓.๔.๒.๕ การชมธรรมชาตินิยมใช้กลบทชนิดต่าง ๆ เช่น มังกรคาบแก้ว
รวีพันหลัก ศรีประคัม อักษรล้น กังถ้อย่าง

"โมกม้วนมุกมณีนามมี สนโลกเสียดสี ยุงยางยอโยมยง ปริงปรางปริกปรูปรางปรง
เหียงหาหมหาหงษ์ เกดแก้วโกะกุลกรรณิกา คุนเคี่ยมคัตเค้าเคศา จำจำปา จากจิกจิ้งจ้อจวงจัท
ชั้นชูชาชาติชิงชั้น ค่อมเคื้อคูกัน โฟพุกแพงแพวพงพี สมอสมันสมุนเสม็กเสมสมี่ พลับพลวงพลูพลี
तालतुताคเต็งเตงเตว" (อักษรล้น)

"บุงทองทองทองไพระหง จ่องจ่องจ่องลง ในลาลาลาลาลาชาฯ พระยาลอลลลลเอิงงาน
อ้ออ้ออาหาร ก็แย่งแย่งกันกิน กระทาท้าต้านิน กลุ่มกลุ่มกลุ่มบิน ลงยังยั้งยั้งเนินไพร
โกปาดาด้าไป เทียวไลไลไล จิกเหยงเหยงเหยงแมงค้ำ นกกระเด็นเต้นเต้นต่ายมา
แว่งแว่งแว่งหา อาหารซึ่งซึ่งซึ่งกัน เขาคูคู้คู้ขึ้น เอียงเอียงเอียงหัน หน้าจ่อจ่อจ่อเจรจา"
(ศรีประคัม)

"ฉันฉายไพโรนายฉายฉัน พลันไป ๆ พลัน ไหวหวั่นไพรวันหวั่นไหว ในคงที่ทรงคงใน
ใจเจน ๆ ใจ มายังบุรียังมา ผาเนินเคินข้ามเนินผา คลาคลาด ๆ คลา วันหลายไ้มาหลายวัน
ชันแข็งพลมารแข็งชัน กันพา ๆ กัน มารเร่งพลพลมาร หายกล้าโยฮากกล้าหาญ การคง ๆ การ
ลงยับพฤษายับลง" (มังกรคาบแก้ว)

"หน่อนารดชวนโถม โถมเจ้าบรรจง จงชม ๆ คง คงไม่มามี มีไม้หลายพรรณ
พันช่อชู้ช้น ชันฉัตรพฤษี สีคอกเป็นนวล นวลนั้นสารภี สาระพรรณมาลี มะลูลีมะลิลา"
(รวีพันหลัก)

หรือบางบทก็มีลักษณะผสมระหว่างกลบท ๒ ชนิด เช่น

"...มาเนื่อง ๆ กลางพนา พนาแน่น ๆ ล้วนพฤษา สาลิการอนรา ราปิก ๆ เคียง ๆ กัน
กันปิก ๆ ผินบินผิน ผินจิก ๆ หัน หันเห ๆ หา ๆ ผล ผลเกล้า ๆ โกรง ๆ คน คนกะตัวเต็นจน
จนถึงลูกไม้ ๆ กิน"

เป็นกลบทผสมระหว่างวृพจน์หลัก ซึ่งกำหนดให้คำสุดท้ายของวรรคแรกซ้ำกับคำต้นของวรรคถัดไป
กับกร้อย ซึ่งกำหนดให้ใช้คำซ้ำกันหนึ่งคู่ อยู่ชิดกันในแต่ละวรรค.

พระรถเมรี

เรื่องพระรถเมรี ผู้แต่งคือนายบุษย์ ไม่ปรากฏเวลาที่แต่ง และปีที่พิมพ์ครั้งแรก ฉบับที่พบ
พิมพ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๒ พบจำนวน ๔ เล่ม คือ เล่ม ๑ - ๔ (๔ เล่มจบ)

๑. ลักษณะทั่วไป

๑.๑ ที่มาของเรื่อง พระรถ เมรี มาจากนิทานพื้นเมือง ในนิญาสชาดกพบว่า
มีชาดกเรื่องรถเสนชาดก ซึ่งเป็นชาดกที่แปลกกว่าชาดกเรื่องอื่นคือไม่มีคำบรรยายเริ่มความในเบื้องต้น
และไม่มีการกล่าวถึงการกลับชาติในคอนท้าย

ชนิด อยู่โพธิ์^๑ กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ในนิทานวรรณคดีว่า ในท้องเรื่องเองก็
กล่าวถึงนครของนางสันธมาร แม่นางเมรีว่าชื่อ คชปุระ คล้ายกับจะแปลได้ว่า "เมืองลานช้าง"
ซึ่งเรารู้จักกันดีในพงศาวดาร และก็ยังเอื้อที่ฝั่งขวาแม่น้ำโขงตรงหน้าเมืองหลวงพระบางนั้นมีเขา
ย้อม ๆ อยู่ลูกหนึ่ง เรียกกันว่าเขานางเมรี กล่าวว่านางเมรีติดตามพระรถเสนผู้สามีมาสิ้นชีวิตลง
ที่ตรงนั้น แล้วเลยกลายเป็นเขาไป และว่าที่ฝั่งซ้ายแม่น้ำ (โขง ?) ยังมีรอยเท้าของนางเมรี

---

^๑ชนิด อยู่โพธิ์ นิทานวรรณคดี หน้า ๒๔.

กล่าวกันว่าเป็นรอยเท้าเบื่องขวา เท้าอีกข้างหนึ่งก้าวข้างแม่น้ำโขงซึ่งกว้าง ๑๐๐๐ หลา^๑
และมีเมืองพระรถปรากฏเป็นเมืองโบราณอยู่ในจังหวัดชลบุรีเดี๋ยวนี้ด้วย ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าประหลาดมาก

ในรถเสนชาตกเรียกนางเมรีว่า "กังรี" ซึ่งในโคลงนิราศหริภุญชัยก็ยังเรียก
กังรีเหมือนกัน เหตุใดในวรรณคดีต่อ ๆ มาจึงเรียกว่าเมรีก็ไม่ทราบ เรื่องพระรถเสนกับนางกังรีนี้
ก็บังเอิญไปตรงกับชื่อในพงศาวดารล้านช้างตอนต้นซึ่งกล่าวไว้ว่า "อันนี้จักจารึกด้วยวงษาอันเป็น
พระยาักษ์ผู้แต่เมืองลังกามาเป็นใหญ่ในนครศรีสัตนาคนหุตนี้ แต่ปฐมหัวที่ยังมีพระยาักษ์คนหนึ่งชื่อว่า
พันเทา เมียชื่อพระมหาเทวี ลูกชื่อนางกางอี (คือกังรี) เขาเจ้าฉ้วนางตายก่อนเมีย จึงไปเป็น *
พระยาอินทปัตต์เกิดลูกชื่อเจ้าพุทธเสน (คือพระรถเสน) มาเอานางกางอีเป็นเมีย มีลูกชายคนหนึ่ง
ชื่อว่าท้าวพิศ มีลูกหญิงชื่อนางพิสย เขาเจ้าผอากันเป็นัวเมียกัน"^๒

๑.๒ จุดมุ่งหมายในการแต่ง เรื่องพระรถเมรีนี้ผู้แต่งไม่ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมาย
ในการแต่งไว้ แต่ก็พอจะสันนิษฐานถึงจุดมุ่งหมายในการแต่งเรื่องนี้ได้ว่า เพื่อให้ความสนุกสนาน
เพลิดเพลินบันเทิงใจแก่ผู้อ่าน

๑.๓ รูปแบบ เป็นบทละคร คำประพันธ์เป็นกลอน - บทละครมีการบอกทำนอง
เพลงกำกับ เช่น

"เมื่อนั้น สิบเอ็ดนางพี่น้องวายร้องไห้ ต่างเห็นท้าวเทวีก็ใจ ก็คลาไคลตามรอย
อ้อยมา ฯ เชิด ๒ คำ"

"ครั้นถึงที่นางต่างคน จงกลเข้าสู่เคหา เห็นท่านบิดามารดา ต่างโศกอาศรวุศราร่าพัน ฯ
โอด ๒ คำ"

* เข้าใจว่าเป็นเมีย

^๑ ษนิต อยู่โพธิ์ นิทานวรรณคดี หน้า ๓๑.

^๒
ก.

หรือ

"มาถึง ยังซึ่งเขาไม่ไพร่ลี เข้าสู่เงื้อมเขาคิริ ส้ารวมอินทรีย์นางมาร ฯ สาธุการ"

ผู้เขียนขึ้นต้นเรื่องด้วยบทไหว้ครูว่า "ข้าขอเคารพขอทักดิ์ พระรัตนไตรยทั้งสาม ไหว้บิครมารดาพยายาม มีความอุปถัมภ์คำชู ทั้งพระองค์ทรงเมืองเรืองเดช เป็นเลิศเลิกลักษณะอีกชู อีกองค์พระสยามชนก ทั้งคุณครูอาจารย์ชาญชัย" จากนั้นจึงกล่าวบอกนามผู้แต่ง การบอกนี้ไม่ได้ บอกตรง ๆ แต่บอกไว้ว่า "ข้าผู้แต่งนามบอกตอสกค อีกกำหนดสละอุประจุโล่ ท่านที่มีปรีชาญาณดูเอา ก็คงได้แจ้งความตามการ" จากนั้นจึงเริ่มเรื่องกล่าวถึงเศรษฐีพรหมจรรย์ มีลูกสาวสิบสองคน แล้วดำเนินเรื่องไปเรื่อย ๆ จนจบในเล่มที่ ๔ เมื่อทำศพระรตและนางเมรี เมื่อจบเรื่องแล้ว ก็มีการกล่าวถึงการกลับชาติ แต่แปลกกว่าเรื่องอื่น ๆ ตรงที่การกลับชาติในเรื่องนี้มีไขกลับชาติมาเป็นชาติของพระพุทธรองค์ แต่เป็นการกลับชาติมาเป็นชาติของพระสุชนด์ ดังกล่าวว่า "นางเมรี เมื่อนายบวรลย์ กลับไปเกิดชนฟ้าราศี บุตรีท้าวจอมเมลี นามมีมะโนรายาใจ พระรตเมื่อวายชีวา เกิดในชาติยาเป็นใหญ่ ท่านท้าวอาทิตย์ทรงไชย ภูวนายเป็นพระราชบิดา โฉมยองค์จันเทวี เป็นพระชนนีนาถา พระรตเมื่อกลับชาติมา มีนามนั้นว่าพระสุชนด์ ก็สืบเรื่องพระรตเมรี แต่เพียง เท่านั้นสารนุสนธิ์ ถ้าอยากฟังต่อไปในนิพนธ์ จงอ่านเรื่องพระสุชนด์มะโนรา ฯ"

๒. เนื้อหา

๒.๑ เนื้อเรื่อง เศรษฐีพรหมจรรย์ และนางพรหมณี มีลูกสาว ๑๒ คน ตั้งแต่ มีลูกทั้งสอง ก็ยากจนลงจนต้องนำลูกทั้ง ๑๒ ไปปล่อยในป่าครั้งแรก นางเกาน้องคนสุดท้ายต้องหาทาง กลับบ้านได้เพราะความฉลาด แต่ครั้งที่ ๒ หาทางกลับไม่ได้ ทั้ง ๑๒ คน จึงหลงอยู่ในป่า ขณะนั้น นางยักษ์สารตราออกป่าได้พบนางสิบสอง เกิดความรักใคร่จึงแปลงร่างเป็นมนุษย์เอานางทั้ง ๑๒ ไปเลี้ยง เป็นธิดา เมื่อนางสารตราออกจำศีลนางสิบสองจึงแอบไปพบชายกมมนุษย์ และพวกมนุษย์ที่ถูกยักษ์จับมาขังไว้ ได้รู้ความจริงว่า แม่ของตนเป็นยักษ์จึงพากันหนี นางสารตราโกรธมากออกติดตามแต่ไม่พบเพราะ เทพารักษ์ช่วยนางสิบสองไว้ จนนางสิบสองได้ไปพบท้าวยาสีห์ซึ่งออกประพาสป่า ท้าวยาสีห์จึง รับไปอุปถัมภ์เป็นมเหสี ต่อมานางสิบสองลาท้าวยาสีห์ไปเยี่ยมบิดามารดาที่เมืองไทยสาละ มอทรพิสัยสิน เงินทองให้บิดามารดาแล้วจึงกลับเมือง

กล่าวถึงท้าวปทุมราชเป็นยักษ์ มีมเหสีเป็นมนุษย์ชื่อศรีสมุท วันหนึ่งนางมีครรภ์ และฝันว่าไค้กินน้ำจืดหวานาวโห้ เมื่อตื่นขึ้นนางก็เล่าความฝันให้ท้าวปทุมราชฟัง ท้าวปทุมราช จึงมีสารไปของจืดหวานาวโห้จากนางสารตรา ซึ่งเป็นมเหสีของท้าวผกาผู้เป็นเพื่อนกันเมื่อท้าวผกายังมีชีวิตอยู่ นางสารตราก็ให้มาโดยคิ ต่อมานางศรีสมุทประสูติธิดาฝาแฝดชื่อนางเมรี และศรีทัศนากนางสารตราผู้เข้าจึงมีสารมาขอธิดาคนหนึ่งของท้าวปทุมราชเพื่อจะให้ครองเมืองต่อไป ท้าวปทุมราช จึงมอบนางเมรีให้นางสารตราไป นางสารตราผู้ชำนางสิบสองไปเป็นมเหสีท้าวยาสีหิ ก้วย ความแค้นและความพยาบาทนางจึงแปลงร่างเป็นสาวงามไปนั่งอยู่ริมสระ เมืองท้าวยาสีหิ นาง ค่อม มาพบเข้าไปพูลท้าวยาสีหิ ท้าวยาสีหิจึงมารับนางไปเป็นมเหสี ก้วยอำนาจเวทมนตร์ทำให้ ท้าวยาสีหิหลงใหลถึงกับให้นางสิบสองไปตั้งอุโมงค์ก้วยสาเหตุเพียงนางสิบสองตามมาหิงนางสารตรา ต่อมานางสารตราคิอุบายทำเป็นป่วยหนัก ต้องการทาสิบสองคู่ของหญิงมีครรภ์มาทำยา ท้าวยาสีหิ จึงให้ควักลูกตางสิบสองมา เสนาสงสารนางเถาจึงควักลูกตาแต่ข้างเดียว นางสิบสองได้รับความทุกข์ทรมาน ก้วยความอดอยากหิวโหย เมื่อคลอดลูกออกมาก็นึกเนื้อออกแบ่งกันกิน นางเถา น้องคนสุดท้อง เมื่อได้รับส่วนแบ่งก็เก็บเอาไว้ และ เมื่อนางคลอดบุตรนางก็เอาเนื้อที่เก็บไว้ออกมาแบ่ง และเลี้ยงบุตรจนโต ให้ชื่อว่ารณเสน

ฝ่ายพระอินทร์มีความสงสารพระรณเสน จึงส่งไก่มาให้พระรณเสนนำไปตีพนัก พระรณเสนพาไก่ไปทุกครั้ง รวงวัลที่พระรณเรียกเอากจากการชนะพนักคือข้าว ๑๒ ห่อทุกครั้งไป ขณะนั้น กษัตริย์เมืองวัดคามิโกชนก็จึงเที่ยวทำชนไก่พนักเอาเมือง มาจนถึงเมืองท้าวยาสีหิ ท้าวยาสีหิ ให้คนไปหาไก่มาชนกับไก่เมืองวัดคามิโก พระรณไปชนและได้รับชัยชนะ พระรณขอข้าว ๑๒ ห่อ เป็นรางวัล นางสารตราผู้เรื่องจึงคิอุบายทำเป็นป่วยหนัก และให้พระรณไปเอาผลจืดหวานาวโห้ ที่เมืองทานตะวันมาทำยาโดยมอบสารซึ่งมีใจความว่า ให้ส่งผู้ถือสารทันทีที่ไปถึง พระอินทร์มาเข้าฝัน พระรณทำให้พระรณได้ม้าดี และรับเอาสารไปเมืองทานตะวัน ระหว่างทางพบพระฤาษี พระฤาษีจึง แปลงสาร เป็นว่านางสารตราส่งคูมาให้นางเมรี เมื่อพระรณไปถึงเมืองทานตะวันจึงได้อภิเษกกับนางเมรี

พระรณมีความสุขกับนาง เมรีจนมัวต้องเตือนให้คิดถึงแม่ พระรณจึงทำอุบายเก็บผลงั่วหวานาวให้มอมเหล่านางเมรี ขโมยห้อยต่าง ๆ ตลอดจนห่อลูกตานางสิบสองซึ่งนางสารตราฝากพระพายมาให้ นางเมรีเก็บไว้ และไม่เท่าวิเศษหนีไป นางเมรีตื่นขึ้นมาก็ออกติดตามไปทันที่แม่น้ำกรกซึ่งเกิดจากอำนาจยาวิเศษที่พระรณขโมยไป นางเมรีร้องไห้ให้พระรณกลับ พระรณไม่ยอม นางอ่อนวอนจนในที่สุดนางก็อธิษฐานว่าชาติหน้าให้พระรณต้องตามนางบ้างแล้วชาติใจตาย พระรณสั่งให้เสนายักษ์รักษาศพนางไว้คนจะกลับมาเมื่อเรื่องทางบ้านเมืองเรียบร้อย

พระรณมาถึงเมืองนำผลงั่วหวานาวใหม่ให้นางสารตรา นางสารตรารูว่านางเมรีเสียทีพระรณก็โกรธ กลับร่างเป็นยักษ์ต่อสู้กับพระรณ และในที่สุดนางก็ต้องตาย ท้าวยาสีห์เมื่อหมดอำนาจเวทมนตร์ของนางสารตราก็คิดถึงนางสิบสองและให้ไปรับนางกลับเข้าเมือง พระรณนำลูกดาไล้ให้แม่และป้า แล้วกลับไปเมืองทานตะวันคร่ำครวญกับศพนาง เมรีจนตายตามนางไป

๒.๒ ตัวละคร ตัวละครในเรื่องพระรณเมรีมีทั้งที่เป็นมนุษย์ ยักษ์ และสัตว์ ตัวละครที่เป็นมนุษย์ได้แก่ เศรษฐีพรหมจรรย์ นางพรหมณี นางสิบสอง ท้าวยาสีห์ พระรณเสน (รดยาเสน) นางศรีสมุทร นางเมรี พระฤาษี ตัวละครที่เป็นยักษ์ได้แก่ นางสารตรา ท้าวปฐมราช และตัวละครที่เป็นสัตว์ได้แก่ ม้าของพระรณซึ่งรู้ภาษากนทุกอย่าง นอกจากนี้ยังมีเทวดาคือพระอินทร์ และเทพารักษ์ คอยให้ความช่วยเหลือเมื่อตัวเอกอยู่ในสถานการณ์ที่คับขันด้วย ตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในเรื่องได้แก่

นางสิบสอง นางสิบสองเป็นธิดาเศรษฐีพรหมจรรย์ และนางพรหมณี ซึ่งเมื่อมีลูก ๑๒ คน เศรษฐีพรหมจรรย์ก็มีฐานะยากจนลงจนต้องนำลูกทั้ง ๑๒ ไปปล่อย นางทั้งสิบสองคนที่มามีบทบาทในเรื่องได้แก่นางเกา ซึ่งเป็นลูกคนสุดท้าย ในเรื่องของลูกคนสุดท้ายนี้เป็นแบบอย่างเรื่องทำนองปรัมปราซึ่งกุหลาบ มัลลิกะมาส ได้กล่าวถึงไว้ว่า ลักษณะสำคัญของนิทานประเภทหนึ่งคือ ตัวสำคัญในเรื่องนิทานจะต้องแปลกพิสดารกว่าตัวอื่น ๆ ในเรื่องอาจเป็นเทวดา สัตว์ประหลาด แม่มด หรือคนที่มีความแปลกพิเศษออกไปไม่ว่าอย่างใดก็อย่างหนึ่ง เช่น แม่เลี้ยงใจร้าย ลูกสุดท้อง ลูกกำพร้า เจ้าหญิงตกยา

นางเกาเป็นหญิงรูปงาม และมีสติปัญญาเฉลียวฉลาดมาแต่เด็ก ดังตอนที่ถูกนำไปปล่อยครั้งแรก พวกพี่ ๆ พวกน้องโศกเศร้าครวญ แต่ "นางเกาปริษาหาไหน บอกพี่นางทั้งนั้น หนัก ตัวข้าไค้สังเกตุเหตุนา เมื่อเราออกจากถ้ำก็กินน้อย ตามขันรอยคะเนไปเคหา ก็เห็นจะสมมาตรไม่คลาดคลา พวกนี้มาโศกกว่าไร" เมื่อถูกนำไปปล่อยครั้งที่ ๒ พี่ทั้ง ๑๑ ก็ร้องไหวพลัดกับพอ แต่นางเการู้ว่าพอแม่นำมาปล่อยเพราะเห็นชาวคลุกทราย "... นางเกาปริษาจะหาไหน ภูมิธรรมภาคาไม้อาลัย แกล้งให้ลูกน้อยปล่อยมา" นอกจากนี้นางเกาจะเป็นผู้ที่ได้รับความรัก ความสงสารมากกว่าพี่ ๆ และมักได้รับความเมตตามากกว่า เช่นตอนหอยาวใหญ่เพื่อนำไปปล่อย นางพรหมณี "... เอาทรายคลุกขาวปลาเสร็จสรรพ สิบเอ็ดหอยพอไปไหน แต่หอยหนึ่งนั้น ไม่คลุกทราย ใ้หม่นนางเกาเขาวลัษณ์ กล้วยยังรักกว่าลูกทั้งหลาย" และเมื่อเสนามาควักลูกคาก็ควักลูกคานางเกาไปเพียงข้างเดียว เมื่อถูกขังนางเกาก็แสดงความมีสติปัญญาออกมาอีก คือพี่ ๆ คลอดลูกแล้วเอาเน้อออกแบ่งกัน "... แต่นางเกาสู้คทองน้องรัก แลหมหลักปริษามารศรี เอาเน้อที่ไค้เก็บไว้ค นางเทวีสู่อครันทคใจ" และเมื่อนางคลอดลูก "... เอาเน้อก่อนซ่อนมา แจกให้พี่ยามาปล้น" เมื่อพี่ ๆ พวกนี้สงสัยในกลิ่นเหม็นของเน้อ "... นางเกาผันแปรแก้ไข อันลูกขานันมรรลย แต่ในครรภามานาน ออกมาเน้อจึงเปื่อยเน่า พี่เจาฟังข่าวขาน"

พระรถเสน เป็นโอรสของท้าวยาสีหะกับนางเกา เกิดเมื่อแม่ตกยากถูกขังอยู่ในอุโมงค์ ทำให้พระอินทร์เกิดความสงสารจึงคอยช่วยเหลืออยู่เสมอ พระรถเป็นคนรูปงาม ดังที่นางกานัลบรรยายให้นางเมรีฟังว่า "รูปร่างดูในยเหมือนหนึ่งกลิ้ง ผิวเนื้อนวลล่องดังทองทา ในคิตหลาไม่มีใครเปรียบถึง บางวามจริงยิ่งกว่ากลิ้ง เปรียบพระรามนั้นแลจึงจะทัดเทียม สูงต่ำพอควรไม่อ้วนผอมงามพรอมทุกอย่างส่าอังกเอี่ยม โดยเทวามาเปรียบเขาเทียบเทียม เห็นจะเยี่ยมกว่ารูปของเทวัน" พระรถเป็นผู้มีความกตัญญูคุณมารดา จะเห็นว่าหาเลี้ยงแม่ตั้งแต่เด็ก ๆ เมื่อโตขึ้นความรักก็ยังไม่สามารถเอาชนะความกตัญญูได้ พระรถจึงต้องจากนางเมรีที่แสนรักมาเพราะ "... บิดารับสั่งให้แม่ไปในกิจนิกรับสั่ง หนึ่งมารดาทุกขทนทนกำลัง ต้องโทษขังยากแสนแค้นเคือง"

พระรตเป็นผู้มีรักเดียวใจเดียว รักจริง เมื่อช่วยแม่และป้าได้แล้วจึงกลับมาตามนาง ก่อนตายก็คร่ำครวญว่า "ตัวพี่มีขอพิสมัย คอยหญิงไครวมรสเสนาหา พนจากนองแหวแหวตา จะขอสิ้นชีวาด้วยเทวี ตามที่สัญญาว่าไว้ เกิดชาติใดให้พบโฉมศรี อย่าให้แคลวคลาดเหมือนชาตินี้ แล้วพระกลันชีวาวาย" นอกจากรักจริงแล้วจะเห็นว่า พระรตรักสาส์นญาที่ให้ออกกับนาง เมรี อย่างมั่นคง นอกจากนั้นยังเป็นคนมีเหตุผลไม่โกรธท้าวยาสีหะ แม่ท้าวยาสีหะจะทำให้แม่และป้าไคร้รับทุกขทรมานต่าง ๆ และยังมีสัญญาที่ให้ออกกับพระรตที่ว่าจะดูแลนางสืบสอง เป็นอย่างดีเมื่อพระรตไปเมืองทวนตะวัน พระรตไม่โกรธและยังช่วยอ้อนวอนแม่และป้าให้หายโกรธท้าวยาสีหะด้วย เพราะ "... คอยภูธรทรงฤทธิพิคา เพราะท่านต้องมนตร์อมาร จึงทำหักหาญแม่ป้า"

นางเมรี นางเมรีเป็นธิดาท้าวปทุมและนางศรีสมุท แตนางต้องมาอยู่กับนางสารตรา ตั้งแต่ยังเล็ก ชีวิตของนางเมรีนั้นอาภัพมาก คอยนางต้องพบกับการพลัดพรากจากผู้ที่นางรักตั้งแต่จนถึงบั้นปลายของชีวิต ดังจะไคล่กล่าวถึงเรื่องราวของนางอย่างละเอียดในบทต่อไป

มา มาของพระรตมีบทบาทในเรื่องมากพอสมควร เป็นสัจธรรมจิตใจ ความคิดเหมือนมนุษย์ทุกอย่าง เป็นผู้นำพระรตไปและกลับจากเมืองทวนตะวัน มีความฉลาดเฉลียว ช่างคิด เป็นที่ปรึกษาของพระรตไคร้เป็นอย่างดี และคอยเตือนพระรตไม่ให้หลงใหลในเสน่ห์แม่และป้าที่อยู่ข้างหลัง เชนตอนพระรตเห็นนางเมรีแล้วนางเมรีตามมาอ้อนวอนจนพระรตใจอ่อน มากก็เตือนว่า "แม่ทรงฤช รักขุนองนาง อีกปางใจจะได้ไปเมือง อันสมเด็จพระเจ้าปามาดุเรศ จะเทวศทุกขตรอมแอมเหลืออง ถ้าแม่พระไม่ไปเมือง ที่แคนเคื่องไหนจะไคร้ทดแทนท่า ซึ่งรักเมียเสียทางกตัญญู พระยอมรูขอความงามข้า ..." หรือเมื่อตอนพระรตหลงนางเมรีจนลืมเวลา มากก็เตือนว่า "... อะไรมาทหลงรักศัตรู ไม่รู้คิดเห็นจะเป็นผี ทั้งแม่ป้าทั้งไคร้ไคร้ดี ลืมคำมุนที่สั่งมา ทั้งพระชนนีมีกำชับ ให้รีบกลับเร็วไคร้ไปหา ไคร้ยากลำบากลนคณนา จะตั้งตาเฝ้าคอยละหอยใจ"

๒.๓ ฉาก ในเรื่องพระรถเมรีนี้ มีฉากทั้งในเมือง และในป่า ฉากในเมืองนั้น ไม่ว่าจะเป็นเมืองยักษ์หรือเมืองมนุษย์จะมีลักษณะคล้ายกัน คือจะเป็น "บ้านเมืองเรื่องจับระยิบตา" เสียเป็นส่วนใหญ่ สำหรับฉากในป่านั้น ก็จะมีบรรยายโดยยึดธรรมเนียมนิยมเป็นหลัก คือมีการชมไม้ ชมนก ชมสัตว์ เช่น "มะโพงมะเฒ่าข้างตามทางไป ตะขบตะเคียนตะครอตะไคร่ที่ในดง สมอสมี้ ส้มคัส้มคัส้มเทศกลิ้งขร ชะอุมชะอ้ออำพรสูงระหง ขุนขนันนอยแหนนอยหนาพุทราคง พะยอมพะยอม มะลูดิมะลิดา" หรือ "ฝูงนกฝูงหนูคู่ขับสลับสลอน นกพรากนกพริกจิกวอนแลสลาง มะยูเรศมะยูรา ราชาทาทาง นกกระยางบินรอนสัจจมา" และ "กะทิงทิงนกคี่ทั้งหมีเม่น กะต่ายกะแต้วทั้งเฒ่าริมเชิงผา ชะนีชะนางคางลิงกังมา พยัคฆ์พยัคฆ์มาคอยมองเมียง ฝูงช่างตามช่างส้างสลอน คลสืทไกรสร ร้องส่งเสียง ละมั่งละมวดผาดผายมารายเรียง ส่องสำเนียงเสนาะเพราะวังเวง"

สภาพสังคมที่ปรากฏจะเห็นได้ว่ากษัตริย์เป็นใหญ่ มีอำนาจสูงสุดจะลงโทษใคร ด้วยวิธีการที่รุนแรงอย่างไรก็ได้ บ้านเมืองอยู่ในกำมือของกษัตริย์ แมื่กษัตริย์จะนำไปเป็นเค็มพันในการพนันก็ไม่ใคร่คัดค้าน ผู้คนอยู่กันอย่างมีความสุข เมื่อมีงาน "ชาวเมืองมาดูพุ่มพรวง คับคั่งหญิงชาย เป็นหนักหนา เบียดเสียดสรวลเสกันเฮฮา" และ "ที่พวกเจ้ามาดูงาน เห็นสาวสาวชาวบาน หมอสาส์กเกี้ยวพาปราศรัยเป็นไมตรี ไคบุหรืพามาพลูสู้กันกิน"

๒.๔ ทัศนะของผู้เขียน ทัศนะหรือปรัชญาของผู้เขียนที่แทรกไว้ในเนื้อเรื่องและในคำพูดของตัวละครที่พบก็คือ ความเชื่อในเรื่องกรรม เช่น

"จึงปดอบว่าเจอาอย่าละอ่อน งามขึ้นพักตร์ผองจะหมองไหม้ ธรรมคามีจนทุกคนไป บุญแลกกรรม ทำไว้จึงได้เป็น บาปมีมาแต่เกากอน เจาจงนอนอดใจปลงให้เห็น นั้นแลรอนก็จะนอนไคความเย็น ถ้าไม่เห็นธรรมบางช่วงเต็มที"

"แต่ซึ่งนางเกาเยาวเรศ สมเพชกัลยาณมารศรี ควักแต่หนึ่งตาถวายปราณี ควยนางมีกรรม เจาเบาบาง"

๓. กลวิธีและท่วงทำนองเขียน

๓.๑ แนวเรื่อง ในเรื่องพระรถ เมรี แนวเรื่องคือความรัก ที่เด่นได้แก่ความรักของพระรถที่รักนิคมารดา มีความกตัญญูทเวทื่อเป็นเรื่องใหญ่สำคัญยิ่งกว่าความรักสตรี เมื่อตอบแทนบุญคุณนิคมารดาแล้วจึงคิดถึงคนรักในภายหลัง นอกจากความรักของพระรถแล้วความรักยังก่อให้เกิดผลแก่บุคคลต่าง ๆ เช่น ความรักของนางสารตราต่อนางสิบสอง เมื่อผิดหวังความรักก็กลายเป็นความเคียดแค้น อาฆาต พยาบาทคอยทำลาย ความรักของนางเมรีซึ่งต้องการได้สิ่งที่คนรักมาครอบครอง เมื่อไม่ได้ดังที่หวังนางก็ไม่ต้องการมีชีวิตอยู่ในโลก นางจึงกลั่นใจตาย และความรักของพระรถต่อนางเมรีซึ่งเป็นรักเดียวใจเดียว ไม่มีหญิงใคมาแทนนางได้ เมื่อนางเมรีตายพระรถจึงกลั่นใจตายตามนางไป

นอกจากนี้ผู้เขียนยังแทรกหลักทางพระพุทธศาสนา แสดงผลของกรรม ใครทำกรรมใดไว้อยู่ได้รับกรรมนั้นตอบสนอง เรื่องของกรรมนี้จะเห็นผลให้ทั้งกรรมที่ทำไว้ในชาติปางก่อน และในชาติปัจจุบัน เช่นนางสิบสองรอยคาปลาที่จับได้จึงถูกควักลูกตาจะเห็นว่านางเก่านั้น รอยลูกคาปลาเพียงข้างเดียวจึงถูกควักลูกตาไปเพียงข้างเดียว นางยักษ์สารตราทำกรรมไว้ในชาตินี้ ในทายที่สุดจึงต้องชดใช้กรรม

๓.๒ การเรียงลำดับเหตุการณ์และการดำเนินเรื่อง การเรียงลำดับเหตุการณ์ในเรื่อง เรียงตามปฏิทินธรรมชาติ เริ่มต้นเหตุการณ์เมื่อนางสิบสองเป็นเด็ก แล้วเติบโตเป็นสาว โตเป็นสนมของท้าวยาสีห์ พระรถเล่นและนางเมรีเกิดเป็นเด็กเติบโตเป็นหนุ่มสาว ได้อภิเษกกัน จนนางเมรีและพระรถเล่นสิ้นชีวิต และมีการกล่าวถึงเหตุการณ์ต่างสถานที่กันคือ เหตุการณ์ในเมืองท้าวยาสีห์ เหตุการณ์ในอุโมงค์นางสิบสอง และเหตุการณ์ในเมืองทวนตะวันสลับกันไปมา

การดำเนินเรื่อง ผู้เขียนดำเนินเรื่องอย่างรวดเร็ว มีการพรรณนาบางในตอนทั่วๆออกนอกหม่า ตอนอาบนํ้าทรงเครื่อง ฆมา ฆมรด ซึ่งเป็นไปตามธรรมเนียม นอกจากนั้นก็พรรณนาคร่ำครวญของนางเมรี เมื่อออกตามพระรถ ในการดำเนินเรื่องพบว่าอาศัยอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้ามาช่วยให้เรื่องดำเนินไปมาก เริ่มตั้งแต่เทพารักษ์ช่วยนางสิบสองให้หนีพ้นนางสารตรา พระอินทร์ส่งสารพระรถส่งไถ่มาให้ และมาเข้าฝันเมื่อพระรถจะไปเมืองทวนตะวัน

แนะนำมาให้ ตลอดจนพระภิกษุช่วยแปลงสาร และยังมีของวิเศษต่าง ๆ ที่ช่วยพระรถให้พ้นจาก การติดตามของพวกยักษ์ สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่ช่วยในการดำเนินเรื่องคือเรื่องของกรรม และ อารมณ์ของตัวละคร ซึ่งมีทั้งรัก โกรธเกลียด พยาบาท อาฆาตจองเวรกัน

๓.๓ การสร้างตัวละครและฉาก ตัวละครส่วนใหญ่ในเรื่องมีลักษณะ นิสัยใจคอ อารมณ์ พฤติกรรมเหมือนคนธรรมดาที่เราพบเห็นอยู่ทั่ว ๆ ไปในชีวิตประจำวัน ตัวละครที่เป็นกษัตริย์ ผู้เขียนก็สร้างให้มีอารมณ์ พฤติกรรมเหมือนคนธรรมดา เช่นท้าวบาลีศรีแม่จะอยู่ต่อหน้าบรรดา เสนาอำมาตย์ก็ยัง "... ลูกขึ้นเฝ้าทูลทูลพระเพลา" เมื่อสบอารมณ์ขึ้นมา หรือตัวละครที่เป็นยักษ์ ก็เหมือนคนธรรมดา เช่นตอนจัดทัพในเมืองทวนตะวัน ก็มียักษ์ที่เป็นแขก ยักษ์ที่เป็นจีน เป็น ชาวเหนือ และเป็นชาวนคร ซึ่งมีลักษณะแปลกไปจากพลยักษ์ทั้งหลาย

ชีวิตความเป็นอยู่ของยักษ์ในเมืองทวนตะวันก็เหมือนความเป็นอยู่ของคนทั่ว ๆ ไป คือ "ที่คนแก่อมลูกแลจูงหลาน มาดูงานตามจิตต์คิดวิต ข้อลูกบัวด้วยยี่สงู้กันกิน บิ้อรู้หมคสั่นกลับไป" หรือ "ผัวนั้นชวนเมียคิดทำสวน เมียเห็นไม่ควรจึงห้ามว่า จะทำสวนไยนะท่านตา ท่านาเด็กดี ลักปีเดียว ก็จะได้ข้าวปลาหมากอีกไซ แลกปลาแห้งแดงโมของหวานเปรี้ยว กินเล่นให้สบายในใจเจียว ผัวเปรี้ยวเบื่อนหน้าว่าเต็มที การนาตัวข้าไม่เข้าใจ ถ้าเรือกลสวนทำไต่ไม่ค่อยหนี เมียนัวหน้าพุดจาว เต็มที เรือกลสวนข้าไม่เข้าใจ ลูกห้ามว่าอย่าคิดให้ป่วยการ ขี้ตู่เข้าขอสมภารกินก็ได้ ข้าวปลา ที่วัดมีถมไป ต่างไม่ถูกใจทุมเถียงกัน"

การสร้างฉาก ฉากส่วนใหญ่ที่เป็นป่าเขา ผู้เขียนก็สร้างโดยยึดแบบแผนจาก วรรณคดีเก่า ๆ เป็นหลัก เช่นการชมไม้ ชมนก ชมสัตว์ต่าง ๆ เป็นต้น ส่วนสภาพสังคมก็สร้าง จากสภาพสังคมที่เราพบเห็นได้ เช่นสภาพของบ้านเมืองที่มีชาวต่างประเทศเข้ามาอยู่ "...ทั้งแขกเทศ ะวะมะลายู ชายเข้าของอยู่ที่ตักแกง ทั้งตักชาวเลากี่ชายซึ่งสิ่งของ มากมายมูมองทุกห้องแห่ง ที่สำเพ็งเสาชิงช้าราคาแพง พวกจีนแขกชาวยุโรปมากมายครั้น" และ "คืออังกฤษอเมริกันฝรั่งเศส โปรตุเกสรัสเซียพวกไซดี เยอรมันวิลันดามากมี พระเปรมปรีปราโมทย์ด้วยโปรดปราน ให้กงสุล ตั้งตึกอยู่กึกกัก มากนักท้ายพารามหาสถาน รายเรียงเป็นลำดับคอยรับการ ตามสถานราชกิจซึ่งคิปปอง"

ส่วนลักษณะของบ้านเมืองก็คือลักษณะของกรุงเทพฯ ในสมัยหนึ่งเช่น "ข้างฝ่ายน้ำท่าหนักแพแลวิไล
ทั้งเหนือใต้ก่อป้อมพวงล้อมวง ตึกทหารรายรอบขอบวังหลวง ทุกกระทรวงจัดสร้างอย่างประสงค
เรือกลไฟข้างซ้ายมีทิวธง ทอดเป็นวงอยู่หน้าท่าหนักแล"

๓.๔ ศิลปะการวิจารณ์ภาษา

๓.๔.๑ การใช้คำ

๓.๔.๑.๑ ใช้คำง่าย คำส่วนใหญ่เป็นภาษาพูดมากกว่าภาษาเขียน
ทำให้สื่อความหมายแก่ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี เพราะเป็นภาษาที่ผู้อ่านใช้อยู่ในชีวิตประจำวัน เช่น
"ไ้พระรดควักตีป่น ไ้เหล่าชาวชนบทไม่ไหว บ่นแยะเพี้ยกลับไป ยอมให้ข้าวน้ำตามมี"
"ไ้พระหน่อไ้ควักตี ตีไ้ราชทูตลงหัก หัวปักวิ่งชนหมันจี่ ร้องจ้อกออกเบียดเสียด
วิ่งหนีเคล็ดเปิดไป บรรดาพวกชาวพารา เลี้ยงฮาโหล่นหัวนั้ไหว ชุนนางพวกต่างกรุงไ้กร เสียใจ
หนาจอยมอยลง"

๓.๔.๑.๒ บางครั้งคำที่ใช้เป็นคำหยาบ คำมรสุวาท ซึ่งก็เหมาะสม
กับเนื้อเรื่อง หรืออารมณ์ของตัวละครในคอนนั้น ๆ เช่น

"จะทำฉันทไ้ไ้เล่าเจ้าพี่ เพราะอีลูกเกิดมากาลิ อัปรียสินทรัพย์อัปจน พรหมจรรยจึงว่า
กับเมีย อีลูกเหี้ยไม่เห็นเป็นผล"

"ทุคอายชาติหน้าบาทว ชั่วชาติหารณลิ้มคนเเข้า ไ้เลี้ยงชุนชุนนางไม่บางเบา
กลับลิ้มเจ้าขาวแดงแองร้อน"

๓.๔.๑.๓ มีการใช้คำแผลงเพื่อประโยชน์ในการรับและส่งสัมผัส
ซึ่งบางครั้งคำที่ใช้ก็เปลี่ยนไปจากเดิม เช่น

"มาไ้พระศพนางเทวี พร้อมกับวระดิพาชีชาณ"

"ทั้งพระองค์ทรงเมืองเรืองเดช เป็นเกศเลิศลักษณะอัคข"

"ออกจากเศหายพาพิน เข้าไ้พรสิดถิ่นดงตรงไป"

"ลู่หนาลำบากยากเย็น คายเป็นบุงไปไพร่สามัค"

"นางมีใจเสน่หาพระสามิตร องค์ท้าวยาสีหิธินรังสรรค์"

"เมื่อนั้น พระรณคยทรงพังสสาร จึงคำนับรับราชโองการ แล้วทูลฝากขนิมานสืบสององค์"

๓.๔.๑.๔ ใช้คำที่ไม่มีความหมาย หรือไม่มีความสำคัญในที่นั้น เพื่อประโยชน์ทางคำฉันทลักษณ์ เช่น

"ชาวเขินเย็นใส่ในพระทรวง ก็เลยลวงลุ่มาในป่าวัน"

"อยากจะให้พระแม่สืบสองนาง กับตัวข้าวงวายชีวาลา"

"ว่าพลางทางทำนีวนวก เจ็บปวดกายาน้ำตาไหล"

"ปากคอเราะรานพาลเอะกะ มีธุระฝากข้างช่วงควรหรือ แต่เด็กนิตนี้ไต่ใจกระพือ"

"ครั้นจะเกียงเยียงเลี้ยงไว้ ก็ยากไร้สารพัชรชัชชวาง"

"แต่เขินนั้นมีหน้าจะซ้ำลูก คึดพันธุจะแก้งฆ่าเสีย น้องเข็ดแล้วทูลหัวไม่บัวเบีย เชิญไปอยู่กับเมียให้สำราญ"

บางครั้งก็ใช้คำที่มีความหมายซ้ำกันเพื่อให้ได้จำนวนคำครบตาม

ลักษณะบังคับ เช่น

"เจ้ามาตามพ่อไปตัดไม้ยาง ในไพร่กว้างมาจำหน่ายชายกิน"

"สรวทราทำเนนเกินหน้า น่านางลูกยามารศรี"

"มาถึง ยังซึ่งเขาไม่ไพร่สี เข้าสู่เงอมเขาศิริ"

"เห็นมีห้องสำคัญกันอยู่ ไม่มีทวารบานประตู โฉมตรพิศวงสงกา"

๓.๔.๑.๕ ใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ เพื่อความไพเราะและสร้างอารมณ์ให้กับผู้อ่าน เช่น

"ทะเล้งโลกโตโคตแล่นคักลมพัด ชบักคโยชาไม่ปราศรัย คึดโขกโปกบับสืบสนไป ค้ายฤทธิกรพาริ"

"เมฆาหมอกชะอุม่กลุ่มควัน พ้าลันเปริย ๆ เสียงขรม หนาวเยือกเย็นใจในอารมณ์ พลมารลูกลมไม่สมประเก"

๓.๔.๒ สำนวนโวหาร

๓.๔.๒.๑ ใช้การพรรณนาแบบตรง ๆ ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพพจน์

และเห็นภาพการ เช่น

"ชาวบ้านนอกคอกนานั้นมาตุ้ หน้ผ้าสีชมพูงามไสว พวกคนพาลฉวยชิงวิ่งราวไป
เจ้าของไล่ทันชกหกตะเมน ได้ผ้าคืนกลับมาขับพลัน กำลังหนังนั้นออกกราวเซ่น คนพาลหนีตรง
ลงในเลน โคนคนตีระเนนล้มทับกัน"

"เหยียบโกลงโจนขึ้นหลังสินธพ เลิศลบท่าแห่งแข่งกล้า ควบขับขับไวกุไปมา เร็วทั้งอาชา
ม้าพระพาย แล้วชักน้อยซอยเตนแผ่นไฉน กระพือโกลงเตนเหาะเหมาใจหาย ออกฝั่งม้วนช้อย่อยท้าย
งามคล้ายกับเทพพาลี"

๓.๔.๒.๒ ใช้โวหารเปรียบเทียบ อุปมาอุปไมยให้เห็นและรู้สึก

ยิ่งกว่าธรรมดา เช่น

"อันตัวข้าสิบสองพี่น้องนี้ ผาสุกวิมารดาจนอาสัญญ์ เป็นเกิดทองขององค์ทรงธรรม
คิดหมายมั่นเหมือนพระชนนี"

"รู้ว่าลูกรักในอุทร บังอรให้ก็กลับมา ทั้งสองชื่นชมโสมนัสส์ ดังไคสมบัติไตรทรีศา"

"ลคอง คองนั่งบัลลังก์แก้ว พรายแพรวเลิศล้ำไม่มีสอง อันนางงามสงวนนวลละออง
พัศตร์ผองเพียงจันทร์อันอำไพ"

"แล้วก็เสด็จลุกจากอาสน์ ยุยยาตรออกพระโรงเรื่องศรี กรายกรคังจวงกฤษี
เหล่าสมณาวีก็ตามมา"

๓.๔.๒.๓ ใช้โวหารที่ทำให้คิดแง่คิดแก่ผู้อ่าน เช่น

"ไปไหนจะไม่ไ้ภิรมย์รัก เต็มซ่านักลี้เกื้อนคงสมหมาย จะชิงสุกก่อนหามไ้ความอาย
ผู่หญิงชายบุรินจะนินทา"

พระสุณคัมมะโนรา

เรื่องพระสุณคัมมะโนรา ผู้แต่งคือนายพลอย ไม่ปรากฏเวลาที่แต่ง และปีที่พิมพ์ครั้งแรก ฉบับที่พิมพ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๒ พบจำนวน ๖ เล่ม คือเล่ม ๑ - ๖ (๖ เล่มจบ)

๑.. ลักษณะทั่วไป

๑.๑ ที่มาของเรื่อง ผู้แต่งกล่าวไว้ว่า พระสุณคัมมะโนรา เป็นนิทานชาดกที่เล่ากันมาแต่โบราณ ถึงความว่า "นายพลอยขอต่อกลอนอักษรไทย ที่มีไว้เรื่องเก่าแต่โบราณ ฉันทักไขไฉ่แต่ขอพอสเนาะ ให้ฟังเพราะฟังกลอนเล่นอ่อนหวาน เกิมเป็นเรื่องชาดกยกตำนาน ออกบรรพการตามบาลีที่มีมา"

เรื่องพระสุณคัมมะโนรา นี้ เป็นเรื่องเล่นละครกันมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา แต่งเป็นฉันทบ้าง เป็นหนังสือสวดบ้าง สืบค้นปรากฏว่าในปัญญาสชาดก * พบว่ามีสุนชาดก ซึ่งมีเนื้อความเป็นไปในทำนองเดียวกัน จะผิดกันในเรื่องละเอียดปลีกย่อยบางประการ เช่น ชื่อของตัวละคร เรียงผิดกันไป เช่น ในสุนชาดกกล่าวถึงท้าวอาทิตย์และนางจันทาเทวีครองปัญจานคร ในพระสุณคัมมะโนรา มีท้าวอาทิตย์และนางจันเทวีครองอุครปัญจาราช เป็นต้น

ชนิด อยู่โพธิ์^๑ ได้กล่าวถึงที่มาของสุนชาดกว่าเป็นนิทานที่ได้เข้ามาจากต่างประเทศโดยตรง เรื่องนี้มีอยู่ในคัมภีร์ทิวยาวนาน ภาษาสันสกฤต เป็นคัมภีร์ชาดกคัมภีร์หนึ่งของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน เรียกชื่อว่า สุนกุมาราวทาน และในคัมภีร์มหาวิศุเรียกว่า กิณรีชาดก และมีจารึกเป็นภาพจำหลักอยู่ที่กำแพงมหาสถูปบุโรพุทโธในชวา เนื้อเรื่องและรายละเอียดของนิทานในสุนชาดกกับในสุนกุมาราวทานคล้ายคลึงกันเป็นอันมาก อาจเป็นเพราะผู้แต่งได้ไปทราบมาเมื่อคราวไปศึกษามาจากลังกา หรือพวกที่มาจากลังกาได้นำเอาฉบับของนิทานเรื่องนี้เข้ามาด้วย แล้วนำมาแปลงเป็นภาษาบาลีเสีย

---

* นิทานไทยในพื้นที่เมืองไทย ซึ่งสมเด็จพระยาดำรงฯ ทรงสันนิษฐานว่าพระสงฆ์ชาวเขมรใหม่รวบรวมแต่งเป็นภาษามคธขึ้นในระหว่างปี พ.ศ. ๒๐๐๐-๒๒๐๐

^๑ ชนิด อยู่โพธิ์ นิทานวรรณคดี หน้า ๒๒ - ๒๓.

๑.๒ จุดมุ่งหมายในการแต่ง ผู้แต่งกล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการแต่งไว้ว่า เพื่อให้
ความเพลิดเพลินบันเทิงใจแก่ผู้อ่าน ดังว่า "ฉันแก้ไขไฉนแต่ขอพ้อเสนาะ ไพรงเพราะฟังกลอนเล่น
อนทวน"

๑.๓ รูปแบบ เป็นนิทานคำกลอน คำประพันธ์เป็นกลอนสุภาพ ขึ้นต้นด้วยวรรครับ
และจบเรื่องด้วยเอย ผู้แต่งเริ่มเรื่องด้วยบทไหว้ครูว่า "ขอยกหัตถ์สักการพระชินศรี คางประทีป
ส่องหล้าทุกธานี ไฉนเป็นทั้งพาประชาชน ไหวพระองค์ทรงเดชเกศกษัตริย์ สุขสวัสดิ์พูลเพิ่มเฉลิมผล
มีพระเดชปกครองสากล ทุกตำบลราษฎร์ไมรอนใจ ไหวหังคุณบิดาราชมาตุเรศ มาปกเกศชอง
ไฉนองใส" จากนั้นกล่าวถึงที่มาของเรื่อง แล้วเริ่มเรื่องกล่าวถึงท้าวอาทิตย์ และนางจันทิมา
ครองเมืองอุครปัญจราช แล้วดำเนินเรื่องไปเรื่อยจนจบเรื่อง เมื่อเนื้อเรื่องจบแล้วกล่าวถึง
การกลับชาติตามแบบนิทานชาดกทั่วไป แต่ไม่กล่าวอย่างละเอียด เพียงบอกว่า

"... แค้นเมษชาติยาปรีชาชาญ	เลยบันดาลกลับชาติตามฎาติวงศ์
ฉันว่าไฉนแต่ขอพ้อให้แจ้ง	ไฉนแสดงขอความตามประสงค์
เชิญอ่านบางฟัง เทศน์ที่เจตนจง	ฉันบอกตรงตามจริงทุกสิ่งเอย"

๒. เนื้อหา

๒.๑ เนื้อเรื่อง กล่าวถึงท้าวอาทิตย์และนางจันทิมาครองเมืองอุครปัญจราช วันหนึ่ง
นางจันทิมาฝันว่ามีเทวดามาอุ้มนางไปวางไว้ที่ภูเขา และนางได้ช้างขมป่า ช้างหักคอกบัวไฉนนาง
โหรทำนายว่าจะมีโอรสที่มีเดชานุภาพมาก ในที่สุดนางจันทิมาก็ประสูติโอรสให้ชื่อว่า สุนทรกุมาร
กล่าวถึงพระยานาคจิตต์ธมมอยู่ในเมืองบาดาลริมสระนอกเมืองอุครปัญจราช
ผู้คนในเมืองนับถือมากและพากันมาบูชาเสมอ พระยานาคพอใจทำให้ราษฎรในเมืองมีความสุข
อาหารการกินบริบูรณ์ มีเมืองอีกเมืองหนึ่งชื่อปัญจา ราษฎรประสบความทุกข์ยากพากันหนีไปอยู่เมือง
อุครปัญจากันเป็นจำนวนมาก ปัญจราชรู้เรื่องก็คิดริษยาจึงให้หมอผู้รู้ตำราไปเอาตัวพระยานาคมา
เมื่อหมอทำพิธีจิตต์ธมมก็เกิดความรุ่มร้อนอยู่ในเมืองไม่ไค่ต้องขึ้นมาจากเมือง แปลงเป็นชายหนุ่ม
ขึ้นมาดู ขณะนั้นเองพราหมณ์ ออกมาล่าสัตว์พบเขา จิตต์ธมมจึงเล่าเรื่องให้ฟัง พราหมณ์จึงช่วย

จิตต์ชมนูชาหมอเข้าตาย จิตต์ชมนูจึงชวนพรานบุญไปเที่ยวเมืองบาดาล เมื่อกลับจากเมืองบาดาลแล้ว พรานบุญก็ท่องเที่ยวลาลับตัวไป วันหนึ่งก็ไปพบกนิรทั้ง ๗ มาเล่นน้ำ พรานบุญอยากได้ไปถวาย พระสุธน จึงไปยืมบ่วงบาศก์ของจิตต์ชมนูมา และจับนางมะโนราภินรีคนสุดท้ายได้ และนำไปเพื่อจะถวายพระสุธน

พระสุธนออกประพาสป่าพอก็คพบพรานบุญและนางมะโนราภินรี จึงนำนางเข้าเมือง ท้าวอาทิตย์และนางจันทวีก็พอรพระทัยจึงจัดการอภิเษกให้ ขณะนั้นกนิรียอีกเมืองหนึ่งทราบเรื่อง นางมะโนราภินรีอยากจะได้นางจึงยกทัพมาตีเมืองอุดรบุญจา พระสุธนออกรบ ขณะนั้นพราหมณ์ประโรหิต ซึ่งมีจิตวิเศษนางมะโนราภินรีก็คิดลอบขาย ทำนายสุทินนิมิตรของท้าวอาทิตย์ว่าเป็นเรื่องร้ายแรงมาก ให้เอานางมะโนราภินรีไปบูชายันต์เสียเพื่อป้องกันชีวิตของพระองค์และความเดือดร้อนของประชาชน นางมะโนราภินรีจึงคิดลอบขายขอปีกหางมาใส่เพื่อรำถวายก่อนตาย เมื่อได้โอกาสนางก็บินหนีไปได้พบพระฤาณีนางจึงฝากขำมรงค์ และภูษาพระฤาณีย์ไว้ให้พระสุธน แล้วนางก็กลับไปเมืองไตรลาล

พระสุธนขณะเข้าศึกยกทัพกลับเมืองไม่พบนางมะโนราภินรีเสียใจ จึงลาพระมารดา ออกติดตามนางมะโนราภินรี และได้พบพระฤาณีย์ พระฤาณีย์จึงมอบของที่นางมะโนราภินรีฝากไว้ให้พระสุธน เดินทางต่อไป และพบอุปสรรคอันตรายต่าง ๆ มากมายแต่ก็ได้ปฏิบัติตามที่นางมะโนราภินรีสั่งพระฤาณีย์ไว้ จนไปถึงเมืองนางมะโนราภินรี และได้พบกับนางซึ่งอยู่นอกเมือง เพื่อทำพิธีสงฆ์น้ำชำระล้างมลทินที่ติดมาจากเมืองมนุษย์ พระสุธนได้เข้าเฝ้าท้าวประทุมและนางจันทกนิร พระประทุมให้พระสุธนแสดงเดชานุภาพยกศร แล้วจึงให้นางกนิรทั้ง ๗ ออกมาให้พระสุธนรู้ตัวว่าคนไหนคือนางมะโนราภินรี พระอินทร์ลงมาช่วยจนพระสุธนได้อภิเษกอีกครั้ง ต่อมาท้าวประทุม นางจันทกนิร พระสุธน และนางมะโนราภินรีได้ไปเมืองอุดรบุญจาราช และลงโทษพราหมณ์ประโรหิต ครั้งแรกจะให้ประหาร แต่นางมะโนราภินรีของชีวิตไว้ จึงให้เนรเทศไปจากเมือง

๒.๒ ตัวละคร ตัวละครในเรื่องมีทั้งที่เป็นมนุษย์ คือ พระสุธน ท้าวอาทิตย์ นางจันทวี พรานบุญ พราหมณ์ประโรหิต และพระฤาณีย์ และตัวละครที่เป็นอมมนุษย์ แต่คล้ายมนุษย์ ทุกอย่างคือ นางมะโนราภินรี พระประทุม นางจันทกนิร และจิตต์ชมนู ซึ่งเป็นพระยานาคที่สามารถแปลงกายเป็นมนุษย์ได้

พระสุธน เป็นโอรสท้าวอาทิตย์และนางจันทวี ในเรื่องกล่าวว่าเป็นพระโพธิสัตว์
 ยังมีกลอนกล่าวไว้ตอนนางจันทวีจะทรงครรภ์ว่า "วันนั้นองค์โพธิสัตว์ปฏิสนธิ พระสุริยลับเหลี่ยม
 คีรีศรี" เป็นภษัตริย์หนุ่มที่มีรูปร่าง "พินิจรูปทรงองค์หล่อไท่ งามวิไลเนกโฉมประโลมตา"
 และได้ร่ำเรียนวิชากับอาจารย์ผู้มีวิชาความรู้ ดังกล่าวไว้ว่า

"จนโสกันต์ชันษาได้สิบสี่ มีฤทธิ์เดชล้ำจะหาไหน เรียนพระเวทกับอาจารย์ชญาไชย
 ชำนาญใจอาจองค์ในสงคราม เทียวคะนองลงฤทธิ์ทุกทิศา ท้าวพารว้อยเอ็ดนั้นเข็ดขาม" และ
 "จอมอาทิตย์ปิตุรงค์ผู้ทรงนาม เจ้าแต่ตามใจลูกศิษย์ผู้พัน มอบนิเวศน์ทั้งเขตอาณาจักร
 ให้ลูกรักเป็นใหญ่ไฉสรวรย์"

พระสุธนเป็นที่รักใคร่ของพระราชาบิดาและพระราชมารดา มาก ทั้งท้าวอาทิตย์
 และนางจันทวีมักเห็นว่าพระสุธนเป็นเด็กอยู่เสมอ ดังจะเห็นจากตอนที่พระสุธนลาไปประพาสป่า
 ก็ตกเตือนให้รีบกลับด้วยความเป็นห่วงว่า "...ทางเดินเนินป่าพนาลัย สิ่งสัตว์ใหญ่เสื่อสา
 กลางวันนา อย่าเพลินองค์หลงเล่นให้เย็นนัก แต่พอพักแรมนอนสุขซา ตะวันบ่ายชายแสงสุริยา
 รีบกลับมานักเรศขอบเขตคั่น" และ "พระมารดาองค์พระลูกแก้ว เก็บนมแมวล้นนม
 นมสวรรค์ ทั้งยี่สิบบุหงาสารพะพัน แม่จะสรรร้อยเล่นเป็นมาลัย" นอกจากนี้ยังเป็นผู้ที่มีความรัก
 แน่วแน่มั่นคง รักเกียรติยศของพระองค์ และของพระราชาบิดามารดา ไม่อยากให้คนทั้งหลายดูถูกว่า
 เป็นคนซื่อลาคหาอุปายชาญหญิง ด้วยความรัก และต้องการกู้เกียรติของคนและชื่อเสียงของพระราชา
 บิดามารดา พระสุธนจึงออกติดตามนางมะโนรา ประกอบกับพระสุธนเป็นผู้มีความเพียรพยายาม
 อุตสาหะ เป็นเลิศจึงติดตามฝ่าฟันอุปสรรคนานัปการไปจนพบนางมะโนราที่เมืองของท้าวประทุมได้

นางมะโนรา เป็นธิดาท้าวประทุมและนางจันทกนิรี แห่งเมืองไตรลาล นางเป็นหญิง
 รูปร่าง พราหมณ์เห็นนางก็อยากได้แม้พระฤทธิก็ห้ามไม่ฟัง หรือพระสุธนเมื่อ "...ทอดพระเนตร
 เห็นบุษสุกสงสาร น้าประโลมโฉมงามเกินตามพราณ พระกุมารเพ่งพิศติดพระทัย" และเมื่อ
 สื่ออำมาตย์เห็นกัณฑ์เป็นเสียงเดียวกันว่า "...ลักษณะโฉมประโลมใจ เจริญร่างเหมือน
 อย่างนางสวรรค์ ทั้งผิวพรรณผ่องพักตร์น่ารักใคร่ ในใต้ฟ้าหาจบทั่วภพใคร ไม่มีใครเปรียบองค์
 งดงาม"

นอกจากมีความงามแล้วนางมะโนรายังเป็นคนฉลาด เมื่อรู้ตัวว่าจะถูกนำตัวไปบูชาไฟ ตอนแรกนางโศกเศร้าเสียใจมาก แต่ตอนหลังจึงได้คิดว่า "ใครช่างพาลบูชพระทรงศรี ช่างไม่มีใจพระวงศ์สงสาร จะพาเราเผาไฟบรรลัยกัลป์ นี่เพราะการริษยาหรือว่าไร" และจากนั้นนางก็ "ตรึกตรองความตามปัญญาปริชาโว หวังจะให้รอดตนพ้นความตาย จะอยู่โยให้ทน อคติเผาไหม้เป็นเจ้าปลกปลิดชีวิตหาย กลับคืนหลังยังวิมานสำราญกาย จะสบายยิ่งกว่าในธานี จักจะทำแบบคยาอุบายบอก แล้วพுகหลอการความวาระศรี ขอบิกทางของนางกินรี แต่งอินทรียั้ เต็มยคิให้กงาม จะว่าเพื่อนอ่อนกายถวายนแม่..." แล้วนางก็บินกลับเมืองไตรลสา

เมื่อจากไปแล้วนางคิดว่าอย่างไร เสียพระสฐนค์ก็จะต้องออกติดตาม และอาจพบกับอันตรายต่าง ๆ เพราะทางกันดารมาก นางจึงฝากแหวนและกุญแจของนางไว้กับพระฤาษี ให้มอบให้พระสฐนค์เมื่อตามมาถึง และนางยังสั่งความต่าง ๆ ตลอดจนวิธีการเดินทางไปถึงเมืองของนาง โดยปลอมกษัยไว้จนพระสฐนค์ตามไปได้

ท้าวอาทิตย์ เป็นกษัตริย์ครองกรุงอุทราปัญจราช อันอุดมสมบูรณ์ ราษฎรมีความร่มเย็นเป็นสุข ท้าวอาทิตย์รักพระราชโอรสมาก แต่ก็เป็นคนใจอ่อนไม่เข้มแข็ง จึงจะเห็นได้จากพระองค์ไม่กล้าต้านทานความคิดของประโรหิต แม้จะรักนางมะโนรามากแต่เมื่อประโรหิตแนะนำให้นางมะโนราไปบูชาไฟ มิฉะนั้นจะเกิดภัยพิบัติต่าง ๆ ครั้งแรกพระองค์ก็คัดค้านว่า "ซึ่งเสียวงศ์ นงนุชบุตรสะไภ้ ให้ท่านไปเช่นฆ่าชีวิตวาย ความชื่อนั้นท่านพราหมณ์ประโรหิต อย่าหวังจิตต์ประสงค์ จานงหมาย ท่านต้องการสิ่งใดไม่เสียกาย เลือดในกายก็จะให้เป็นโรมี ขอแต่องค์มะโนราสุตาสมร เพราะงานงอนแรกรุ่งเจริณศรี เรายังนางปานอย่างดวงชีวิ หล่อนเอ็กก็ไว้วงศ์พงศ์ประยูร" แต่เมื่อฟังการมของประโรหิตมากเข้าพระองค์ก็เชื่อ และยินยอมทำตาม

นางจันทวี เป็นมเหสีท้าวอาทิตย์ รักลูก และรักนางมะโนรามาก เมื่อรู้ข่าวว่านางมะโนราจะถูกนำไปบูชาไฟก็รีบไปทัดทาน แต่ก็ไม่สำเร็จ ดังนั้นเมื่อรู้ว่านางมะโนราจะต้องตายจึงตามใจนางเป็นครั้งสุดท้าย โดยมอบปิกทางให้แก่นาง เมื่อนางมะโนราหนีไปได้นางจึงดีใจมาก

ประวัติ เป็นที่ปรึกษาาราชการงานเมืองต่าง ๆ แต่เป็นผู้มีจิตริษยาอาฆาต
 คอยหาทางทำลายพระสุธนอยู่เสมอ เมื่อได้โอกาสจึงพูดแนะนำท้าวอาทิตย์ให้นางมะโนรา
 ซึ่งเป็นพี่รักของพระสุธนไปบูชาไฟเสีย

๒.๓ ฉาก ฉากในเรื่องมีทั้งฉากในป่าที่ประกอบไปด้วย โขดเขา ป่าไม้
 และมีฝูงสัตว์นานาชนิด เช่น "ในป่ากว้างยางสูงไสว เสียงเรไรร้องหึ่งบนสิงขร
 หอมคัดเคาะสายพุดพุดขจร ศศิธรไม่สองทองสกลนธ" หรือ "หอมยี่หุบบุบผาจำปาเทศ การะเกษ
 ชอนชูคอกบุหงา แกวกระดินอินสุกตูกพุทรา ปีบจำปาฐกานบานสลับ เสียงหึ่ง ๆ ภูผงเคาะเคสร
 ออกบินรอนพาเพื่อนเขาเขื่อนจับ แลวโยนบินไปเสียไกลลับ แมลงทับจับกินกระดินพร"

ส่วนฉากในเมืองนั้นก็ไม่ได้อธิบายถึงสภาพบ้านเมืองอย่างละเอียด กล่าว
 เพียงว่าเป็นเมืองใหญ่มีความอุดมสมบูรณ์ มีเมืองขึ้นมาก ดังว่า "แล้วเร่งเขียนหมายส่งเกณฑ์ลงไป
 เมืองน้อยใหญ่บริบทให้จัดทัพ กระทรวงวังตั้งเกณฑ์พลสมทบ ชำนาญรบสามหมื่นล้นเป็นทัพ พลช้าง
 ผูกช้างอยู่คั้งคับ หมอกำกับสวนควานชำนาญยุทธ์"

สำหรับความเชื่อที่พบว่าผู้คนส่วนใหญ่มีความเชื่อในเรื่องกรรมเก่า
 เชื่อโชคลาง และความฝัน แม่แต่กษัตริย์เองก็ทรงเชื่อในเรื่องความฝันจนต้องนำเอานางมะโนรา
 ไปบูชาไฟ

๒.๔ ทัศนะของผู้เขียน ทัศนะหรือปรัชญาของผู้เขียนที่แทรกไว้ในเรื่อง ได้แก่
 ทัศนะในเรื่องกรรม ซึ่งผู้เขียนมักแทรกไว้ในคำพูดของตัวละครเสมอ เช่น

"เพราะชาติก่อนมีกรรมจึงนำตน	ให้คนคนบีบมาเอากาย"
"กรรมเราเออเคยสร้างแต่ปางใด	จึงมาได้จากกันเห็นทันตา"
"แมนัสคากลับมาถึงเวียงไชย	จะสั่งไว้ม่ายหูลมุลคี่ ว่าลูกมีกรรมต้องจำคลาด

ขอลามาทบทวนทศรี"

"ตัวหลานมีกรรมต้องจำจาก	เวรพาพรากหักรักไกลหนักหนา"

"หลานมีกรรมจำไปไกลโยคี ตั้งแต่เมื่อมาหาอาจารย์ พระโคตมสมเพชสายสมร
เอื้อสุนทรตอบองควาสงสาร เจ้ามีกรรมจำคล้ายพาพาน ไปสำราญเถิดสีกายาราคี"

"อนิจจามารคาของลูกแก้ว กรรมลูกแล้วตามวาทันตาเห็น ที่ทรงว่าจมน้ำเนตรกระเด็น
ลูกทางไหนรอยซังแล้วคร่งน"

"ชลดนัยไหลลงทรงโสภี วากรรมกรรมแล้วพอแก้วตา"

"กรรมของแม่แนแล้วลูกแก้วเอ๋ย เวรโคเลยตามมาลงแต่ปางไหน แม่ห้ามเจ้าเฝ้า
แต่ห้ามไม่ตามใจ เจ้าช่างไม่ฟังคำแม่ว่าพรรณ"

นอกจากนี้ยังมีทัศนะเกี่ยวกับสตรีว่าสตรีที่ดีจะต้องมีใจเดียว รักเดียว จะต้อง
ไม่แต่งงานเป็นครั้งที่ ๒ ดังว่า

"เป็นสิทธิ์ขาดชาตินี้ไม่มีผู้	อยู่แต่ตัวเอาก็มีสุขซา
ชายคนใดไม่ไ้ครองครองกายา	แนมอุราเขาประคอง เป็นสองชาย"

๓. กลวิธีและท่วงทำนองเขียน

๓.๑ แนวเรื่อง แนวเรื่องสำคัญของเรื่องพระสุธนค์ มะโนราคือ เรื่อง
ความรักและความริษยาของกษัตริย์เมืองปัญจาถึงกับใช้โหดเหี้ยมมาทำพิธีเพื่อเอาตัวจิตต์ขมูไป
และความริษยาของกษัตริย์คาง เมืองที่ยกทัพมาตีเมืองเพื่อชิงนางมะโนรา ตลอดจนถึงความริษยา
ของพราหมณ์ประโรหิตจนต้องหาทางกำจัดนางมะโนรา และอีกแนวเรื่องหนึ่งคือการเดินทางผจญภัย
ของตัวเอกคือพระสุธนค์ เมื่อออกตามนางมะโนรา ต้องผจญกับสัตว์ร้ายนานาชนิดซึ่งพระสุธนค์
ก็รอกพนอันตรายมาได้เพราะของที่นางมะโนราฝากพระฤาษีไว้และคำแนะนำในการเดินทาง

นอกจากนี้ยังมีแนวคิดที่แทรกเข้ามาคือเรื่องของกรรมในชาติปางก่อนและกรรม
ในชาตินี้ ซึ่งผู้เขียนได้กล่าวไว้ในตอนที่นางมะโนราบินหนีไปว่า "เพราะชาติก่อนมีกรรมจึงนำตน
ให้คนคนบินมาเอากาย" เนื่องจาก "เรื่องชาตกยกออกกว่าให้ปรากฏ องค์พระรถคือสุธนค์
แต่หนหลัง มะโนรามะเหลืหนีจากวัง คือรอยซังเมรีขี้นมาร" นางทำกรรมไว้ในชาติก่อนจึงต้อง
ชดใช้กรรมในชาตินี้ ส่วนพระสุธนค์ต้องออกติดตามนางก็เพราะในชาติที่เป็นพระรถนั้นได้หนีนาง

เมรีมา นางเมรีจึงอธิบายไว้ก่อนตายว่าชาติต่อไปขอให้พระภคตตามนางบ้าง ส่วนพราหมณ์ประโรหิตนั้นทำกรรมไว้ในชาตินี้จึงต้องชดใช้กรรมในบันปลายของชีวิต

๓.๒ การเรียงลำดับเหตุการณ์และการดำเนินเรื่อง การเรียงลำดับเหตุการณ์ในเรื่อง ดำเนินตามปฏิทินธรรมชาติ เริ่มตั้งแต่ตัวเอกคือ พระสุนต์เกิด เป็นเด็ก เต็มโต เป็นหนุ่ม ได้อภิเษก ต้องพลัดพรากจากกัน และได้พบกันในที่สุด มีตอนที่ตัวละครเล่าเรื่องบ้างแต่ก็เป็นเหตุการณ์เดิมที่กล่าวไปแล้ว เช่นตอนนางกนิรทั้ง ๒ เล่าเรื่องที่นางมะโนราถูกจับให้นางจันทกนิรฟัง หรือตอนที่นางมะโนราเล่าเรื่องของตนให้พระฤาษีฟัง

การดำเนินเรื่องเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีบทพรรณนาคร่ำครวญ หรือ บทชมธรรมชาติบ้างแต่ไม่มากนัก และไม่ยืดเยื้อ เว้นแต่บทคร่ำครวญของนางมะโนราเมื่อต้องออกจากวังค่อนข้างจะเป็นการพรรณนาซ้ำ ๆ กันยืดยาวเกินไป ทั้งนี้ผู้เขียนอาจต้องการย้ำให้ผู้อ่านเห็นถึงความเศร้าโศกของนางมะโนราก็เป็นได้ ในการดำเนินเรื่องนั้นผู้เขียนใช้เรื่องของกรรม ในการดำเนินเรื่องโดยมักจะกล่าวเสมอว่า เพราะกรรมตัวละครตัวนี้จึงเป็นอย่างนี้ หรือจึงได้ทำอย่างนี้ พระอินทร์เข้ามามีบทบาทในตอนท้ายคือตอนที่นางทั้ง ๓ นั่งให้พระสุนต์ชี้ตัวว่าคนไหนคือนางมะโนรา เมื่อพระอินทร์ "เห็นหน่อไทโพธิสัตว์ชิตยา กรรมวิบัติชิตคู่มารู้จัก ละล่ำละลัก มัวมิดรณินะ ไม่ช่วยไว้ให้สมเจตนา ผูกเวททั้งหลายจะโยไฟ" แล้วจึงแปลงเป็นแมลงวันทองไปเกาะที่นางมะโนรา พระสุนต์จึงชี้ตัวถูก

๓.๓ การสร้างตัวละครและฉาก ลักษณะตัวละครในเรื่องมีลักษณะเป็นตนจริง ๆ มีอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด มีความรักเกลียด โกรธ อิจฉาริษยา ตัวละครที่เป็นกษัตริย์บางครั้งมีกิริยาอาการเหมือนคนธรรมดา เช่น ท้าวประทุมเมื่อเห็นฤทธาณาพของพระสุนต์ "ฝ่ายพระจอมนี้เพ็นสินราช เห็นอำนาจฤทธาศักดิ์ดาหาญ โจนจากแท่นแผ่นสุวรรณฉัตรน่าน พระภูบาลกอดองค์กุมาร"

ส่วนการสร้างฉากก็มีทั้งฉากที่เป็นจริง คือลักษณะฉากที่เราสามารถมองเห็นได้ โดยทั่ว ๆ ไป ฉากที่มาจากวรรณคดีรุ่นเก่า ๆ เช่นลักษณะป่าที่มีดอกไม้ นานาพันธุ์ "เห็นคัตถ์เค้าสาวหยุดพุดบุหงา บิปัจปาสุกรรมมสรวรรค..." ซึ่งมีลักษณะคล้าย บทชมธรรมชาติในลิลิตพระลอ ถึงกล่าวไปแล้ว ตลอดจนฉากที่สร้างขึ้นจากจินตนาการของผู้เขียนเอง เช่น ฉากเส้นทางไปยังเขาไกรลาส ซึ่งเป็นเส้นทางที่แสนลำบาก ทูรกันดาร มีสัตว์ร้ายนานาชนิด เช่น นกยักษ์ งูใหญ่ เท่าล่าตาล ยักษ์ แม่น้ำกรก และสัตว์ร้ายอื่น ๆ เป็นต้น

๓.๔ ศิลปะการใช้ภาษา

๓.๔.๑ การใช้คำ

๓.๔.๑.๑ ใช้คำง่ายช่วยในการสื่อความหมายได้เป็นอย่างดี เช่น "ตามอกกล้วยตัวสั้นอยู่นังก แล้วจึงยกยกอรช้วนอนไหว แก้วพระเวทเร็วพลันในทันใด พรานบุญไม่รังรอคาหมอกี้ เอมักมันพันคอคาหมอนับ พินาศยับชีวงลงเป็นผี กำลังโกรธโคดชกอีกหกที่ หมอชีวีวางวายชายคงคา"

บางครั้งมีการใช้ภาษาพูด แทนภาษาเขียน เช่น

"นางหิวอ่อนอ่อนนั่งพอสะเบย แล้วลงเลยเลียบทางหว่างสังขร"

๓.๔.๑.๒ มีการแผลงคำเพื่อประโยชน์ในการรับและส่งสัมผัส ทั้งสัมผัสบังคับและสัมผัสภายในวรรค เช่น

"เพราะงามงอนแรกรุ่งเจริญศรี เรารักนางปานอย่างดวงชีวี หล่อนเอ๋ยไว้วงศ์พงศ์ประยูร"

"เอามักมันพันคอคาหมอนับ พินาศยับชีวงลงเป็นผี"

"ตาพรานไพรครใดเข้าสู่หม คอยแอบซุ่มคูนางหว่างวิถี แหกหักถึงพฤษภาบังกาย ทำคิบัติซ่อนเร้นไม่เห็นกาย"

"ครบเจ็ดวันชวนกันจากไกรลาส กินนราชบินคว้างกลางเวหา"

"นาคระหัวทึบรึคองค่นางนงลักษณ์   นางเจ้บักเพียงชีวังจะสังขาร"
 "ตกประหม่าพากันนอกสิ้นร้าว   ด้วยความกลัวนาคนแทบสิ้นใจ"
 "กีนรินยีน้องร้องตอบว่า   อนิจจางานชิ้นไม่คืนหลัง"

๓.๔.๑.๓ ใช้คำแสดงกิริยาต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพได้

เป็นอย่างนี้ เช่น

"ตาพรานบุญนงงานออกชานเชอ   ทำหน้าเกอหมายรักสมัครสมาน"
 "เรียกนาคี่เฝ้าทวารหน้า   พวกนาคาเร็วพลันชนันชนี   นาคก็เปิดรับพลันด้วยทันที
 จรลีพาพรานอนลามา"

"ล้วนเกล้าเกล้าสามารถอาจอุทธี   ออกวังจีแล่นไต่กันไผมา"

นอกจากนี้มีการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ และเสียงอุทาน เช่น

"เสียงหึ่ง ๆ ภูผงเคล้าเกสร   ออกบินร่อนพาเพื่อนเข้าเชื่อนจับ"
 "ตำรวจในไคสทึบเลยจับมัด   บ้างกำหมัดคอบผิงเสียงอึงมี"
 "พระชันศรพาศายทำลายล้าง   เสียงโผงผางไม่ปนไม่ทนไค"
 "ด้วยอ่านาจุฑุฑีคิใจหาย   พอวางสายลั่นผางไปทางกาย"
 "ซัททิวศทรวงพังแสนสังเวช   เพียงชลเนตรหยดเหาะเหาะ ๆ ไหล"
 "เอะชรอยวันนี้จะมีเหตุ   อัมเรศเธอพะวงคิดสงสัย"

๓.๔.๑.๔ มีการใช้คำที่ไม่มีความหมาย ไม่มีประโยชน์ หรือ
 คำที่มีความหมายซ้ำ ๆ กันเพื่อประโยชน์ในเรื่องของฉันทลักษณ์ เช่น

"จะกล่าวถึงอสุรีมีตนหนึ่ง   อยู่ลึกซึ้งในชะง่อนสิงขรชั้น"
 "มีทั้งทอกโกสมุภประหม่าลย์   ณะกาการรายรอบในขอบคันช์"
 "จนสิ้นทางถึงทว่างเขาสิงขร   พงางอนกินรามาระศรี โผนทยานบินผ่านชั้นเมฆ
 ข้ามพงพิทางวิมพิพานต์"

คำขยายบางตอนใช้ไม่ถูกต้อง เป็นไปในลักษณะกลอนพาไป เช่น

"หรือญาติโยมพี่น้องของลิตธา พวกมันมาสร้างสรรพไว้มันคง สนุกสนาน ปานสระโคโนคาช
สวยสะอาคแลเลิศระเหติกระหัง หรือนักลีลหิมิตไว้มันคง น่าจะลงอาบเล่นให้เย็นใจ"

๓.๔.๒ สำนวนโวหาร

๓.๔.๒.๑ ใช้โวหารพรรณนาแบบตรงไปตรงมาทำให้ผู้อ่านเห็นภาพ
และการเคลื่อนไหว เช่น

"ตาพรานบุญญใจดังไฟกาล โคกทะยานฉวยมิดไต้วังโรมมา จิกเกศาตามหอนจนคองาย
วามิงตายวันนี้อายชืชา เหตุไฉนใยช่างอหังกา ทำหาญกล้าชมเหงไม่เกรงใจ"

"เข้ากอบบาทมาทูลพระทรงยศ แทบจะปลดชีวิตมาชดสังขาร โอ้แต่ผู้มีไ้เห็นวนิดา
จะแลหาเปลี่ยวเปล่าทุกเช้าเย็น อนิจจามารดาของลูกแก้ว กรรมลูกแล้วตามมาทันตาเห็น
ตีทรวงว่าจมน้ำเนครกระเด็น ลูกห่าง เห็นรอยขังแล้วครั้งนี้"

บทบรรยายธรรมชาติเป็นไปในลักษณะของนิราศ และใช้แบบแผนการบรรยาย
ของกวีรุ่นก่อน เช่น

"สาระภียีสันพิกุล เกศ การะเกดอังกาบกุหลาบสี เห็นม่วงโมกโกสกแซมแถมจำปี
มะลูลีลชอุอรชร"

"เสียงวิถกนกรอคนบ่นยอคพลับ เหมือนงามสรรพแจ่ง เหตุกับเชษฐา ชำนิให้เรียง
เคียงชมภิรมยา ในปรางค์ปราสาทรัตนัชชีวาลย์"

"เห็นคักเค้าสาวหยุดทุกบุหงา บีจำปาสุกรมมณสวรรค หอมประพินเหมือนกลิ่น
แม่แจ่มจันทร์ ที่น้องครรโลลัับไม่กลัับมา"

๓.๔.๒.๒ ใช้โวหารเปรียบเทียบ อุปมาอุปไมย เช่น

"แม่ต้องขับกลับมาให้อาวรณ์ อูระร้อนดังไฟบรรลัยกัลป์"

"นางคนหนึ่งเป็นจำปากกล้าเหลือ ๆ เหมือนเสือจะเข้าจับเหมือนรับสั่ง"

"ยิ่งโคกรักหนักใจอาลัยลาญ ในทรวงปานกับรุ่มสุมอัคคี"

"แสนระกำข้าหวางดวงสมร   ประหนึ่งศรเสียบชิวังนางสังขาร"
 "พระบิดุรงค์ว่าองค์พระลูกรัก   พอโศกนักอวารถอนสะอื้น
 จนรู้นางดาววังคัง เหมือนเป็น   ว่าพอกลิ่นโศกคล้ายพันทวี"

๓.๔.๒.๓   มีการไขว่หาเรเกินจริง
 "โศกสะอื้นกล้ำกลืนพระชลนา   คือราเสียงฝั่งอิงหึงวัง"

นางอุทัย

เรื่องนางอุทัยนี้ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง เวลาที่แต่ง และปีที่พิมพ์ครั้งแรก ฉบับที่พิมพ์เมื่อ
 ปี พ.ศ. ๒๕๐๑ เนื้อเรื่องจบใน ๑ เล่ม

๑. ลักษณะทั่วไป

๑.๑ ที่มาของเรื่อง   ผู้แต่งกล่าวว่าเรื่องนางอุทัยเป็นนิทานเก่าที่พระพุทธเจ้า
 ยกขึ้นมาสั่งสอนมนุษย์ทั้งหลาย ดังกล่าวไว้ว่า "ขอคุณนิทาน ตามคำบุราณ นานแล้วแสนกลบ
 พระเจ้าเทศนา ว่าตามทางธรรม สอนสัตว์อนันต์ เราท่านทั้งหลาย ผู้เป็นนิทาน ตามคำบุราณ
 พระเจ้าพิปราย ..." ซึ่งคำกล่าวของผู้แต่งก็คือนิทานชาดกเรื่องหนึ่งนั่นเอง แต่ในนิทานชาดก
 ทั้งนิบาตชาดก และปัญจาสชาดก ไม่ปรากฏว่ามีนิทานเรื่องนี้ จึงเข้าใจว่าผู้แต่งนิทานเรื่องนี้ขึ้น
 ได้แบบอย่างการแต่งมาจากนิทานชาดก และอาจได้เค้าโครงเรื่องมาด้วยเช่น การที่ตัวเอกซ่อนร่าง
 อยู่ในร่างของสัตว์อื่นได้จากสุวรรณสังข์ชาดก เป็นต้น

๑.๒ จุดมุ่งหมายในการแต่ง   นอกจากเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่ผู้อ่านแล้ว
 ผู้แต่งยังกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่าตนแต่งเรื่องนางอุทัยขึ้นเพื่อเป็นการสร้างบุญกุศล ดังกล่าวไว้ว่า
 "...ข้าพเจ้าแต่งขึ้นนี้ ขอถึงโศกา..." และ "... ขอคุณนิยาย เลิศล้ำฤาสาย ไว้เป็นแก่นสาร
 ข้าขอประสพ พบพระศรีอารียะ เข้าสูนิพพาน ตามพระจอมไตร..."

๑.๓ รูปแบบ เรื่องนางอุทัยมีรูปแบบเป็นนิทานร้อยกรอง คำประพันธ์เป็นกาพย์ ซึ่งมีทั้งกาพย์ยานี กาพย์ฉบัง และกาพย์สุรางคนาง ลักษณะของคำประพันธ์เคร่งครัดในฉันทลักษณ์พอสมควร แต่มักมีการส่งสัมผัสซ้ำบ่อย ๆ เช่น "ยายจึงลงไป ผู้ชายไทย อย่าให้ ครั้น เครง เงินทองคำจาง นางห่อเอาเอง มีให้ ครั้น เครง นางลงเรือไป"

ผู้แต่งชั้นต้นเรื่องถวายบทไหว้ครู ว่า "... ข้าขอประณม ยอกรบงคม ไหว้พระศาสดา อันเป็นที่พึ่ง ตัวหนึ่งปรารถนา ไหว้พระธรรมมา แด่หมั่นลุ่มพัน ข้าไหว้พระสงฆ์ แด่สืบพระองค์ คือพระอรหันต์ ไพรคสัตว์ทั่วโลก ข้าหมั่นขอมนต์ ตัวข้าแต่ด้นนี้ ขอถึงโสดา..." แล้วเริ่มเรื่องว่า "ขออุกนิทาน ตามคำบุราณ นานแล้วแสนกัลป์" จากนั้นจึงกล่าวถึงกำเนิดของตัวเอกในเรื่องคือนางอุทัย แล้วดำเนินเรื่องไปเรื่อยจนจบเรื่องตอนพระสุทกุมาร และนางอุทัยได้อภิเษกให้ครองเมือง เมื่อจบเนื้อเรื่องแล้วมีการกล่าวถึงการกลับชาติตามลักษณะของนิทานชาดก คือ "... ส่วนพระบิดาโสด ศิริสุโทธน์แลห่าวไท มารคนั้นเล่าไซ้ กลับชาติไปศิริมหามายา เจ้าสุทกุมาร ครั้นสิ้นกาลม้วยมรณา จอมนาถกลับชาติมา พระศรีราชาตุกุมาร โฉมงามนาฏทรมวย นางอุทัยยอดสงสาร กลับชาติไม่ช้านาน นางพิมพ์าสายสมร ภัยจางวนารถ ท้าวกลับชาติคามนุช อานนท์เถรอันบวร ค่างม้วยมรณา..."

๒. เนื้อหา

๒.๑ เนื้อเรื่อง นางสมุทมาลา เป็นธิดาของพระยานคร วันหนึ่งนางลาบิศาขึ้นมายังเมืองมนุษย์ ขณะนั้นเทวดาเจ้าป่าเห็นนางก็เกิดความรักใคร่จึงมาเกี่ยวพาและไถ่ นางสมุทมาลาตั้งครมภ์และไต่กำหนดกลับเมือง นางกลับบิดาจะรู้เรื่องจึงสารถออกไปออกไว้พร้อมทั้งพนพิชเคลือบ พร้อมทั้งทั้งแหวนวิเศษไว้ด้วยแล้วจึงกลับเมือง นางคางคกออกหาเหยื่อมาพบไข่นางนาคจึงกลืนเข้าไป และกลืนแหวนเข้าไปด้วย นางจึงคายด้วยพิษนาค ไข่นางนาคเมื่อถึงกำหนดก็แตกออกเป็นหญิงงามใคอาศัยอยู่ในร่างคางคก ต่อมา

วันหนึ่งเจ้ากุลโณดาต และยายกาวัล ออกหาปลาจับคางคกได้และจะปล่อยไป แต่คางคก
 ขอร้องให้ยายตานำคนไปเลี้ยง ทั้ง ๒ จึงนำคางคกไปเลี้ยงไว้ เมื่อยายตาออกไปหาปลานางที่ซ่อน
 ในร่างคางคกก็ออกมาช่วยเนรมิตอาหารไว้ให้ด้วยอำนาจแหวนวิเศษ จนยายตา^{รู้}ความจริงและขอร้อง
 ให้นางออกจากร่างคางคกเสีย แต่นางไม่ยอมจนกระทั่งวันหนึ่งเป็นวันพระมีเทศน์ที่วัด นางในร่าง
 คางคกจึงถอดรูป แล้วเนรมิตข้าทาสบริวาร สิ่งของต่าง ๆ ไปวัด ตายายตั้งชื่อนางว่านางอุทัย
 เพราะนางถอดรูปในวันอาทิตย์ และวันนั้นเองพระสุทกุมาร โอรสท้าวการพ และนางกาวิณมาพึ่งเทศน์
 เจอนางอุทัยเข้าก็หลงรัก และไปชวนนางยายกาวัล และเจ้ากุลโณดาตจึงบอกให้สร้างปราสาทและสะพานทอง
 จากวังมาถึงบ้านคนจึงจะยกนางอุทัยให้ ท้าวการพโกรธมากจึงมีสารมาถึงยายตาบอกให้สร้างปราสาทก่อน
 นางอุทัยจึงเนรมิตปราสาทขึ้น ฝ่ายท้าวการพจึงต้องสร้างสะพานทองและปราสาทบ้าง พระสุทกุมาร เกรง
 จะไม่ได้นางเพราะการสร้างของทหารล่าช้า พระอินทร์เห็นว่าทั้งสองเป็นเนื้อคู่กันจึงเนรมิตปราสาท
 และสะพานทองให้ทันเวลา ท้าวการพจึงจัดการอุปภิเษกพระสุทกุมารและนางอุทัย

กล่าวถึงท้าวทัญญา และนางสันตรา มิชิตา^{ชื่อ}นางฉันทา นางฉันทานำท้าวการพได้^{รู้}ชื่อไว้
 ให้พระสุทกุมาร เมื่ออายุได้ ๗ ปี เมื่อนางฉันทามีอายุ ๑๕ ปี ท้าวทัญญาจึงมีสารไปเคื่อน^{ท้าว}การพ
 พระสุทกุมารจึงจำใจต้องลานางอุทัยเกินทางมาอภิเษกกับนางฉันทา ก่อนจากกันทั้งสองได้ให้^{ให้}ลอรูปรูปรูของตน
 และมอบให้แก่แต่ละฝ่ายไว้ เมื่อพระสุทกุมารอภิเษกกับนางฉันทาแล้วก็มี^{ได้}อยู่ร่วมกับนาง ฝ่ายแต่เชยชม
 รูปนางอุทัย นางฉันทารู้เรื่องเข้าก็โกรธจึงขโมยรูปนางอุทัยไปทิ้งน้ำ และให้ยายตา^{ผู้}มีเวทมนต์
 ไปลวงนางอุทัยมา เมื่อได้ตัวนางอุทัยมาแล้วก็ให้หุบคืบ โยนนางจนสลบ และนำไปทิ้งน้ำ นางอุทัย
 เป็นลูกนางนาค เมื่อถูกน้ำก็ฟื้นมีกำลังขึ้นมา ขณะนั้นมีตายายพายเรือมาขายของผ่านมาพบเข้า จึงนำ
 นางไปรักษานหาย และเลี้ยงดูนางเป็นอย่างดี นางอุทัยเมื่อหายดีแล้วก็ช่วยตายายพายเรือออกขายผัก
 พายไปจนถึงหน้าวังของนางฉันทา นางจึงแปลงตัวเป็นหญิงชรา แต่มี^{มี}ต่ายาวงดงาม นางฉันทานั้น
 มี^{มี}ต๋องอกหยาบแห้ง นางอยากมี^{มี}ต๋องงามบ้าง นางอุทัยในร่างของหญิงชราจึงรับอาสาจะทำให้
 นางฉันทานายินดีมาก นางอุทัยให้^{ให้}กัน^{กัน}มาน้ำ^{น้ำ}พิธิปลุก^{ปลุก}ณ^ณโดย^{โดย}โกณ^{โกณ}ณ^ณออก^{ออก}หมด^{หมด} ไข่มุก^{ไข่มุก}สับ^{สับ}แล้ว^{แล้ว}ราด^{ราด}ด้วย^{ด้วย}ปลาร้า
 แล้วเอาหม้อครอบไว้ นางฉันทาได้รับทุกขเวทนามาก แต่นางก็ทนเพราะอยากมี^{มี}ต๋องงาม นางอุทัย
 เมื่อได้รับรางวัลและจากไปไม่กลับมาอีก นางฉันทาคอยอยู่จนใกล้ตายจึงให้คนไปบอกท้าวทัญญา นางสันตรา
 และสุทกุมารมา เมื่อนางเล่าเรื่องให้^{ให้}ษัตริย์^{ษัตริย์}ทั้งสาม^{ทั้งสาม}ฟัง แล้วนางก็^{ก็}ชาติ^{ชาติ}ใจ^{ใจ}ตาย

พระสุทกุมารได้พาหน้าศพนาง ต่อมานางอุทัยพายเรือขายแป้งหอมผ่านมาทางหน้าวัด จึงได้พบกัน พระสุทกุมารลาสิกขา และพานางอุทัยกลับเมือง และได้ครองเมือง

๒.๒ ตัวละคร ตัวละครในเรื่องมีทั้งที่เป็นมนุษย์ ได้แก่ ยายกาวัล เขากุลโกธาค ท้าวการพ นางกาวัน พระสุทกุมาร ท้าวกัญญา นางสังตรา นางฉินนา และยายตา และยังมี ตัวละครที่เป็นสัตว์ ได้แก่ แปลกกว่ามนุษย์อื่นคือเป็นลูกของนางนาค และเทวดา คือนางอุทัยซึ่งเป็นตัวเอก ของเรื่อง นอกจากตัวละครที่เป็นมนุษย์ก็มีตัวละครที่เป็นเทวดา และตัวละครที่เป็นนาค ได้แก่ พระยานาค นางวิมาลา และนางสมุทมาลา ตัวละครที่สำคัญได้แก่

นางอุทัย เป็นธิดาเทวดาเจ้าป่ากับนางสมุทมาลา นางอุทัยเป็นหญิงรูปงาม เมื่อเป็นเด็ก นางซ่อนตัวอยู่ในร่างคางคก และยายกาวัล กับเขากุลโกธาคเอาไปเลี้ยงไว้ นางอุทัยมีของวิเศษคือ แหวนที่นางสมุทมาลาทิ้งไว้ให้แหวนนี้สามารถเนรมิต สิ่งต่าง ๆ ได้ตามใจปรารถนา และช่วยเหตุที่ นางอุทัยเป็นลูกของนางนาค ฉะนั้นเมื่อใดก็ตามที่นางถูกน้ำนางจะมีพลังกำลังขึ้นมาทันทีที่จะเห็นได้จาก ตอนที่นางฉินนาให้ข้าทาสโขนางจนสลบแล้วนำไปทิ้งน้ำแทนที่นางอุทัยจะตาย เมื่อได้น้ำนางก็ฟื้น จากสลบและมีเรี่ยวแรงทันที นางอุทัยซ่อนตัวอยู่ในร่างของคางคกจนนางโคเป็นสาวจึงได้ถอดรูป เป็นนางงามเพื่อจะไปพึ่ง เทศน์ และได้พบกับพระสุทกุมาร

นางอุทัยเป็นผู้ที่มีความรักมั่นคง และสามารถทำทุกอย่างเพื่อรักได้ เช่นตอนนางแก้แค้น นางฉินนาซึ่งออกจะเป็นการโหดร้ายเกินไป และแสดงอุปนิสัยของนางออกมาอีกประการหนึ่งคือเป็นคน ใจแข็งที่สามารถใช้มีดสับศีรษะนางฉินนา รวดด้วยปลาร้าได้ นอกจากนั้นนางยังเป็นผู้มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด เห็นใช้วิธีการพายเรือขายผักเพื่อตามแก้แค้นนางฉินนา และพายเรือขายแป้ง เพื่อจะได้พบกับพระสุทกุมาร ทั้งจะได้กล่าวถึงบุคลิกภาพและพฤติกรรมของนางอย่างละเอียดในบทต่อไป

สุทกุมาร เป็นโอรสพระเจ้าการพและนางกาวัล สุทกุมารเป็นกษัตริย์หนุ่มรูปงามและมีความเชื่อมั่นในอำนาจของตนเองมากจนในบางครั้งก็ลืมคิดถึงศีลธรรมหรือความถูกต้องไป เช่นเมื่อแรกพบ นางอุทัย พระสุทกุมารก็หลงรักและต้องการนาง จึงกล่าวกับทหารว่า "น้องแก้วจอมขวัญ นางนั้นลูกใคร มีผิวหรือยัง รูปทองร้อยซึ้ง โฉมงามทรามวัย แม่นว่ามีผิว จะกลัวมันไย จะเอาให้ได้ ไม่ไว้ตัวเลย"

แต่พระสุทกุมารก็เป็นคนใจบุญจะเห็นได้ว่าในเนื้อเรื่องพระสุทกุมารมาพบนางอุทัยที่วัด แสดงว่ามาทำบุญฟังเทศน์เช่นเดียวกับนางอุทัย นอกจากนั้นยังเป็นคนที่มีความกตัญญูกตเวที แม่จะรักนางอุทัยมาก แต่ก็ต้องเดินทางไปแต่งงานกับนางฉันทา เพราะเป็นความต้องการของพระราชบิดา และต้องการรักษาเกียรติของพระราชบิดาไม่ให้ติดสัญญาที่โกหกไว้กับท้าวทัญญา แม่จะแต่งงานกับนางฉันทาแล้ว แต่เนื่องจากเป็นคนที่มีรักเดียวใจเดียวจึงมิไย่ยุ่งเกี่ยวกับนางฉันทาแต่ประการใด จิตใจยังคงผูกพันอยู่กับนางอุทัยเสมอมา แม่เมื่อนางฉันทาตายลงพระองค์จะได้วชอุทิศส่วนกุศลให้นางก็ตาม แต่ในส่วนลึกของจิตใจก็คำนึงว่าสาเหตุที่บวชประการหนึ่งก็คือต้องการกลับไปหานางอุทัยโดยไม่มีใครครหานินทา เพราะทำหน้าที่ให้แก่นางฉันทาอย่างสมบูรณ์แล้ว

พระสุทกุมาร เป็นคนที่ค่อนข้างจะมีใจอ่อน ดังจะเห็นได้ว่ามักจะร้องไห้บ่อย ๆ หรือคิดฆ่าตัวตายอยู่เสมอ เช่นเมื่อตอนจะจากนางอุทัยไปแต่งงานกับนางฉันทา ก็คิดไปว่าถ้ากลับมาแล้วเกิดไม่พบนางอุทัยก็จะฆ่าตัวตาย ดังว่า "อยู่เถิดน้องแก้ว อยู่ด้วยแม่แล้ว กว่าพี่จะมา โอ้ออกกุเอ๋ย ไหนเลยชีว่า มิได้เห็นหน้า จะกลั่นใจตาย"

นางฉันทา เป็นธิดาท้าวทัญญาและนางสันตรา เป็นหญิงรูปงาม เมื่อมีอายุได้ ๗ ปี ท้าวการพุกได้ขอหมั้นไว้ให้กับพระสุทกุมาร นางเป็นคนที่อาภัพเพราะคู่หมั้นไปได้หญิงอื่นแล้วจึงเดินทางไปมาภิเษกกับนาง และได้มีความรักใคร่กันมาเลย ด้วยความแค้นเมื่อพบว่าพระสุทกุมารหลงใหลในรูปหล่อของนางอุทัย นางจึงขโมยรูปหล่อตั้งน้ำเสีย และให้คนไปลวงนางอุทัยมาทำร้ายคิดจะฆ่าให้ตาย เนื่องจากนาง "ซัดอกแค้นใจ เอาตัวให้ได้ อุทัยเหวี่ จะเขียนให้ตาย วายชีพเป็นผี ด้วรักแด้นี้ จะครวญหาใคร"

นางมีความรักในตัวพระสุทกุมารมาก ในตอนท้ายผลกรรมที่นางทำไว้กับนางอุทัย ก็ตอบสนองนาง นางต้องตายลงด้วยความทุกข์ทรมานเพียงเพื่อต้องการให้รูปงาม เพื่อพระสุทกุมารจะได้หันมาสนใจรักใคร่กับนางบ้าง

กาวัด กลุโกลาต เป็นชาวประมงยากจนออกหาปลามาเลี้ยงชีวิต ทั้ง ๒ เป็นผู้มีใจเมตตากรุณา นำนางคางคกมาเลี้ยงไว้โดยมิได้รังเกียจมีแต่ความรักใคร่ ทั้งสองเป็นคนค่อนข้างปากร้วยชอบคำว่า นางคางคก หรือนางอุทัยเสมอ แต่ใจจริงแล้วก็รักนางเหมือนลูกหลาน เช่นเมื่อนางคางคกขออนุญาตไปพึ่ง เทศน์ทั้งสองก็คุกคามด้วยความเป็นห่วงว่า "จะไปพึ่งธรรม จะนั่งที่ไหนไม่อาย" ด้วยผลของความเมตตากรุณาของทั้งสองในภายหลัง เมื่อนางอุทัยได้อภิเษกกับพระสุทกุมาร ทั้งสองจึงได้รับการเลี้ยงดูเป็นอย่างดี

นอกจากนี้ยังเป็นคนฉลาด มีสติปัญญา เช่นตอนพระสุทกุมารมาชวนนางอุทัยแทนที่ทั้ง ๒ จะดีใจรีบยกนางอุทัยให้ทันที กลับเรียกสินสอดที่สูงค่าคือสะพานทอง และปราสาท เพื่อให้พระสุทกุมารเห็นค่าของนางอุทัย และเมื่อท้าวการพเรียกตัวไปเจรจา กลุโกลาตก็อ้างว่า ชาคคนไม่สู้จะดี และอ้างธรรมเนียมว่า ท้าวการพจะขอหลานสาวตนก็ควรจะมาหา เมื่อท้าวการพไม่ยอมออกมาเพราะถือตัวว่าเป็นกษัตริย์ทั้ง ๒ จึงขอให้แต่งขบวนช้างมารับ

๒.๓ ฉาก มี ๒ สถานที่ คือภายในวัง กับบ้านราษฎรนอกวัง คือบ้านของยายตา และฉากวัด ผู้เขียนไม่ได้ให้รายละเอียดในเรื่องของสถานที่ ทราบแต่ว่าไม่ว่าจะเป็นวัง หรือบ้านใครก็ตาม จะตั้งอยู่ริมน้ำ หรือมีสระน้ำอยู่ใกล้ ๆ เสมอ

สำหรับสภาพสังคมที่ปรากฏในเรื่อง เป็นสังคมในระบบสมบูรณาญาสิทธิราช กษัตริย์มีอำนาจเต็มที่ในการที่จะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด คนไทยในสมัยนั้นยึดมั่นในพระพุทธศาสนาถึงวันพระก็ชวนกันไปพึ่ง เทศน์ฟังธรรม แม้แต่กษัตริย์เองก็เสด็จไปบำเพ็ญพระราชกุศลในวันพระเสมอ และจะเห็นได้ว่าในตอนท้ายของเรื่องพระสุทกุมาร ก็วชอุทิศส่วนกุศลให้นางฉันทนาเมื่อวันทำศพนาง

๒.๔ ทัศนะของผู้เขียน ทัศนะหรือปรัชญาของผู้เขียนที่แทรกอยู่ในเรื่องนี้จะแฝงอยู่ในโครงเรื่องและคำพูดของตัวละคร ใต้แก่ความเชื่อในเรื่องกรรม และความมีเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของบุคคล และนอกจากนี้ผู้เขียนยังแฝงทัศนะในเรื่องของความใจกว้างมิตของผู้คนเอาไว้ด้วย เช่นนางฉันทนาให้หลวงนางอุทัยมาบอกจนสลบแล้วนำไปทิ้งน้ำหวังจะให้ตาย นางอุทัยก็แก้แค้นด้วยวิธีการอันทารุณโหดร้าย เช่นกันด้วยการโกนผมนางฉันทนา สับศีรษะ แล้วเอาปลาร้าราด เป็นต้น

๓. กลวิธีและท่วงทำนองเขียน

๓.๑ แนวเรื่อง แนวเรื่องหลักของเรื่องนางอุทัยนี้ แนวเรื่องใหญ่คือเรื่องของความอิจฉาริษยา พยาบาทอาฆาต และการแก้แค้นซึ่งมีสาเหตุมาจากความรัก พระสุทกุมารรักในเกียรติของพระราชบิดาจึงต้องเดินทางไปอภิเษกกับนางฉันทน์ด้วยจิตใจที่เต็มไปด้วยความทุกข์ เพราะต้องจากนางที่รัก ส่วนนางฉันทน์นั้นเพราะความรักที่มีต่อสุทกุมารแล้วไม่ได้รับรักตอบ นางจึงหาทางทำลายบุคคลที่พระสุทกุมารมอบความรักให้คือนางอุทัย แต่นางก็ยังไม่สมรักจึงหาวิธีอื่นจนต้องตายเพราะความที่อยากให้รูปงามเพื่อให้สุทกุมารหันมารักนาง ส่วนนางอุทัยนั้นด้วยความรักที่มีต่อสุทกุมารและความอาฆาตแค้นพยาบาทในใจนางทำให้นางหาทางทำร้ายนางฉันทน์ถึงแก่ชีวิต เพื่อให้ได้มาซึ่งผู้ที่นางรัก

๓.๒ การเรียงลำดับเหตุการณ์และการดำเนินเรื่อง การเรียงลำดับเหตุการณ์ในเรื่องนางอุทัยนี้ เรียงตามปฏิทินธรรมชาติคือ เริ่มตั้งแต่เรื่องผู้ให้กำเนิดของตัวเอก ตัวเอกเกิดเป็นเด็กเป็นหนุ่มสาว การดำเนินเรื่องเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีการพรรณนาบ้างเช่น ตอนพระสุทกุมารต้องจากนางอุทัย หรือตอนที่นางอุทัยถูกส่งเข้ามาพลกเอาตัวไปก็เป็นการคร่ำครวญของท้าวการพ นางกาวิน กาวิน และบุลโกลาต ตลอดจนนางสนมกำนัลทั้งหลาย เช่น "อุทัยแม่เอ๋ย กลับมาก่อนรา ให้แม่เห็นหน้า กำพร้าทรมานเชย บัวเจ้ากลับมา จะหาใครเลย ลูกรักแม่เอ๋ย จะชาติใจตาย ส่วนยายกาวิน ตกใจตัวสั่น ไม่มีน้ำลาย ปากแห้งคอแห้ง ลมคว่ำลมหงาย ร้องไห้ไม่วาย หน้าตามีสีเบบ" การดำเนินเรื่องอาศัยลักษณะนิสัย และอารมณ์ของตัวละครช่วยให้เรื่องดำเนินไป เช่นอารมณ์แค้น บวกความหึงหวงของนางฉันทน์ทำให้ไปลงนางอุทัยมา นิสัยมีใจเมตตาของนางอุทัยทำให้นางหลงกลนางฉันทน์ และเมื่อนางถูกโอบยสลบและนำมาทิ้งน้ำ นางไม่ตายเพราะเป็นธิดาของนางนาถ และความมีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของชน ทำให้นางอุทัยได้ไปอยู่กับยายคำที่หายเรือขายของ และได้กลับมาแก้แค้นนางฉันทน์ในที่สุด

๓.๓ การสร้างตัวละครและฉาก การสร้างตัวละครพบว่าเป็นลักษณะของมนุษย์ที่มีชีวิตจิตใจ ความรู้สึก มีอารมณ์ รัก เกลียศ โกรธแค้น หึงหวง และริษยาอาฆาต ตัวละครที่ก็ไม่ได้จืดจางไปเช่นตัวเอกของเรื่องคือนางอุทัยแม้นางจะมีความถืออยู่มาก แต่ด้วยความแค้นทำให้นาง

หาทางแก้แค้นนางฉันทาได้สำเร็จ หรือตัวละครที่เลวก็ยังมีชีวิต เช่น นางฉันทาที่นางทำไปทุกอย่าง เพราะนางมีความรักในตัวพระสุทกุมาร ซึ่งเป็นรักแท้ รักที่ต้องการได้คนรักมาเป็นของตน และพยายามทำทุกวิถีทาง แม้จะเป็นการก่อความทุกข์ให้คนอื่นนางก็มีได้คำนึงถึง ลักษณะเช่นนี้จะพบว่า เป็นลักษณะของคนจริง ๆ นี่เอง

ในการสร้างฉากผู้เขียนก็สร้างจากสภาพความเป็นจริงในสังคมที่เราจะพบเห็นได้ในสมัยหนึ่ง เช่นวังดังอยุธยาแม่น้ำ มีการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช สภาพสังคมที่ผู้คนไปวัดฟังเทศน์ ฟังธรรมกันในวันพระ หรือการมีมหรสพหลาย ๆ คนของบุคคลในสมัยนั้น

๓.๔ ศิลปะการใช้ภาษา

๓.๔.๑ การใช้คำ

๓.๔.๑.๑ ใช้คำง่ายไม่มีศัพท์สูง ๆ ที่จะต้องแปลความ ซึ่งก็เหมาะสมกับ

ลักษณะของหนังสือเป็นอย่างดีเช่น

"เราเจ็บหัวเข่า ชะราแก่เข่า เข้าไปกระไร งก ๆ กัน ๆ จะทันที่ไหน ภู่น่าแค้นใจ ภูไม่เคยเห็น เกิดมาอาภัพ เห็นว่าน้อยทรัพย์ กลับมาว่าเล่น มุสสาวาหา เราว่าไม่เป็น แต่เพราะว่าเล่น เห็นหน้าบัลลี"

นอกจากนี้ยังมีการใช้ภาษาปาก เช่น

"ซังเซเรหา หน้าตาบสะเบย มีพบลูกแล้ว นางแก้วทรมเซย น้ำตาแม่เอ๋ย เร่งไหลออกมา"

"นางร้องไห้ว่า กาลเกิดเลือกซ้ำ หน้าตาบสะเบย"

๓.๔.๑.๒ ใช้ศัพท์โบราณ เช่น คำว่า มะเมอ "เข้าทั้งสองรา

บุรุษการ มะเมอเอามา" หรือ "เตียงกันไผมา ทานท้าวให้หา เชิญตัวเข้าไป เหตุใดพระเจ้า มาเกาะเราไย เลือกเลื่องลือไป ว่าหยอกลือกา"

๓.๔.๑.๓ มีการแปลงคำ ตัดคำเพื่อประโยชน์ในการรับและส่งสัมผัส

เช่น

"นางเยาว์เจ้าพึ่งเชื่อว่า วอนยายกับตา ว่าข้าจะไปพึงกรรม ตาเฒ่าซึ่งโกรธโกเล่า
จะไปพึงกรรม จะนั่งที่ไหนไม่อาย"

"คางคกออกคราบ ทำปากงาย ๆ ร้องบอกออกไป"

บางครั้งการแปลงคำทำให้ได้คำแปลกออกไป และกวีมักมุ่งสัมผัสมากกว่าความหมาย
ของคำ ทำให้ใช้คำที่ไม่เหมาะสมกับเนื้อความ

"ไต่ถามนางทรมวย เจ้านายไต่คนเคียว จึงนางเข้าไปใกล้ ยกมือไหวด้วยนบเดียว"

"ครั้งนี้พลัดพราง จากพระมารดร หักอกกระฉอน ก่อนกรรมญเคย"

๓.๔.๑.๔ ใช้คำแปลก เช่น

"เจ้าเกิดมาคนเดียว แม่จะเหลียวเห็นใครเลย นกโทนของแม่เอ๋ย ตักชองน้อยแ่พอตัว"

"ยายชาตาเอ๋ย ช่วยเลี้ยงหลานไว้ ยายตาข้าไหว เลี้ยงไว้เอาบุญ ยึดไปเบื้องหน้า
ยายทุนหัวข้า หลานจะแทนคุณ"

"เดินตามกันไป ถึงพระโรงไชย ระเสิทระสัง ปุสสาคลาคพรม ให้สองเฒานัง
หมอนอิงพิงหลัง สองเฒาคักเื่อน"

"มิทันจะถึงปี พระสามีผู้ทรามเชย เมียร้องอยู่เบย ๆ แก้วเมียเอยกรมลิงได"

"เข้าคงอำพัน หอมกลิ่นจวงจันทน กระสันบอย ๆ "

"ไปอยู่ถึงไหน อุหยเทวี่ กลังเกลือกับที่ น้ำตาหลอไล"

๓.๔.๑.๕ ใช้คำหยาบ คำคำ ซึ่งใช้ได้เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง และ

อารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร เช่น

"ยายซอนอีกเล่า คากคกวีงเข้า เฒาคาจัญไร เมื่อกุซอนปลา มิงเ้ามาไย

คางคกจัญไร เทเลียบนาน"

"ซึ่งโกรธหนักหนา คางคกตายหา ไม่มารู้ตัว จะตีให้ตาย อย่าให้เคยตัว ทั้งเมียทั้งตัว
ซึ่งโกรธคือไฟ"

"ทำได้หรือมิได้ อิจฺฉโรให้หนีหาย แต่งแฉอวคณูชาย เหตุค้นปลายเพราะมิงนา"

๓.๔.๑.๖ มีการใช้คำซ้ำ ๆ กัน เพื่อย้ำหรือสร้างภาพให้แก่ผู้อ่าน

เช่น

"เราเจ็บหัวเข่า ขะราแกเข่า เข้าไปกระไร งก ๆ งาม ๆ จะทันที่ไหน"

"งก ๆ งาม ๆ นินฉนชัยชวา ตัวสันไพบา ถึงเคหาตน"

"เข้าคงพุดคาล มะลิพื้งบาน หอมพุงเอาใจ รวย ๆ ริน ๆ เหมือนกลืนอุทัย โอ้แก้วทรมวย
ใจพี่ชายหาย เข้าคงชะมค กลี๋หอมปรากฏ ชูสมีววย รวย ๆ ริน ๆ ดังกลืนโนมฉาย คิดถึงไม่หาย
ไม่วายน้ำตา"

๓.๔.๒ สำนวนโวหาร

๓.๔.๒.๑ ใช้โวหารบรรยายแบบตรงไปตรงมา ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพ
และการเคลื่อนไหวได้เป็นอย่างดี เช่น ตอนที่คางคกเข้าไปพบอาหารที่นางอุทัยจัดเตรียมไว้

"เล็งแลแปรไพบา เพ้าสองราทางงัน โบกมือให้ถอยหลัง ถึงจึงนั่งลงถวยพลัน
ตกใจตัวเข่าสัน ทางงันดังมีลง หยักยังเข่าซังใจ คดานเข้าไปด้วยใจจง มือหยิบขนมลง สมประสงค์
แล้วถอยหลัง ถวยไ้เพ้าใส่ปาก ถวยความอยากเป็นกำลัง เคี้ยวพลางทางเหลียวหลัง วึ่งเก็กัง
ทั้งสองคน เพ้าเล่นไปสุดแรง ล้มตะแคงคั่นเลือกสน คอแห้งน้ำลายข้น วึ่งลูกกลนยายช่วยรา"

การชมเชยชมชดชยิยิทธิกรรมเนียมเนียมในการแต่ง เข้าลักษณะนิราศ เช่นตอนพระสุทกุมาร
ต้องจากนาง

"เข้าคงพุดซัน พุดจิบกลีบอ่อน วิจิตรจนา รวย ๆ กระดิน ดังกลืนพังงา ทรงสุคนธา
แล้มาแผ้วแผ้ว... "หรือ"... ลูกแก้วเกด วิเศษหอมหวาน คิดถึงนงคราญ ท้าวนองอุทัย มาด้วยพี่ยา
ลูกไม้โนป้า พี่จะเก็บให้ เจ้ากินเล่นพลาง นวลนางทรมวย ครอบครวทางไ้ ไม่วายน้ำตา"

๓.๔.๒.๒ ใช้โวหารเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย เช่น

"ผมเฝ้าเจ้าคำขลับ ตัวแมลงท่งงามสวยสม อ่อนแอ้นสะเอวกลม นวลละอองกึ่งทองคำ
นางเมืองเยื้องย่างเดิน เมื่อคำเนนดังจะรำ แขนอ่อนกึ่งระบำ เหมือนนางหงส์เมื่อลีลา
ควงพัศตร์คือวงเกื่อน สองแขนเหมือนงวงไอยรา เต้านมนางชាយา คือพลับพลาองค์จิตใจ"

"นำไปหลเจ้าฟ้า วายายกับตา โกรธคือไฟเลีย"

"น้ำตาพี่เอ๋ย เร่งไหลออกมา คือทอธารา โศกาจาบัลย์"

"เมื่อนั้นฉันนา ชักคันขึ้นมา โกรธคือไฟ"

"ชั้นสำเภาแล้ว ชักยนต์ไปพลัน เร็วคือกังหัน ทันแล้วจับเอา"

บางครั้งอนมิตเปรียบเทียบแปลก เช่น

"สองเฒ่าตกใจ หน้าขาวคือหนู เร่งส่งหลานมา ให้ข้าชาวภู"

๓.๔.๒.๓ บางครั้งใช้โวหารเกินจริง เพื่อสร้างอารมณ์คล้อยตาม
ให้เกิดขึ้นกับผู้อ่าน เช่น

"พบโจรที่กลางป่า มนต์ข้าให้จำตาย มันทำมิเกรงกลัว แผลกทั้งตัวล้วนหนามหวาย
มันคิดว่าข้าตาย เห็นวอควายทั้งคงคา"

"ยายคมน้ำพลัน ประคบหลาหะขวัญ โดยใจกลัว แด่ล้วนหนามหวาย ยายเก็บเสียสิ้น
ทั้งตัวยุพิน ได้เป็นกะบาย"

สรุป

ลักษณะทั่วไปจะเห็นว่าวรรณคดีชาวบ้านจากวัดเกาะส่วนใหญ่มีที่มาจากนิทานพื้นบ้านที่เล่ากัน
ด้วยปากมาแต่ครั้งโบราณโดยไม่ปรากฏนามผู้แต่งแน่นอน บางเรื่องเป็นนิทานพื้นบ้านโดยตรงปรากฏ
หลักฐานเช่น สถานที่ที่อ้างถึงอยู่คือเรื่องไกรทอง ซึ่งเป็นนิทานพื้นบ้านของเมืองพิศตร บางเรื่องก็มา
จากนิทานชาดกซึ่งมีผู้รวบรวมขึ้นไว้เป็นหนังสือปัญญาสาตก ซึ่งเป็นนิทานไทยพื้นเมืองที่สมเด็จพระยา
คำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า พระสงฆ์ชาวเชียงใหม่รวบรวมขึ้นเป็นนิทานสอนคน เช่น

พระรตเมรี มาจากกรณเสนชาตก พระสุนตมะโนรา มาจากสุนชชาตก เป็นต้น ส่วนเรื่องนางอุทัยนั้น ผู้เขียนกล่าวว่ามาจากชาตกตอนท้ายมีการกล่าวถึงการกลับชาติแต่ในปัญาสาชาก และนิพนธ์ชาตก ไม่ปรากฏนิทานเรื่องนี้อยู่เข้าใจว่าคงแต่งขึ้นเอาอย่างนิทานชาตก และเรื่องปลาบู่ทองกับโสนน้อยเรือนงามนั้นแต่งขึ้นโดยอาศัยเค้าโครงมาจากนิทานชาวบ้านที่เล่าสู่กันมา

จุดมุ่งหมายในการแต่งวรรณคดีชาวบ้านดังกล่าวนั้นมุ่งให้ความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่าน และมักแทรกคติสอนใจ บางเรื่องผู้แต่งกล่าวว่าแต่งเพื่อสร้างกุศล เช่น เรื่องนางอุทัย และบางเรื่องก็แต่งเพื่อเลี้ยงชีพ เช่น เรื่องปลาบู่ทอง สำหรับรูปแบบนั้นเป็นนิทานร้อยกรองที่ใช้คำประพันธ์ ง่ายคือ กาพย์และกลอน และมักมีโครงครัดในฉันทลักษณ์ มักขึ้นต้นเรื่องด้วยบทไหว้ครู เพราะธรรมเนียมไทยเรามักมีการไหว้ครูก่อนทำงานเสมอ พริชาติ ลีรพัฒนางกูร กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า "แต่แรกเป็นการเช่นสรวงบุชาฉวีบรรพบุรุษ ฉวีบรรพบุรุษ ฉวีธรรมชาติ และฉวีราย ต่อมาภายหลังจึงสักดิ์เทพเจ้าฮินดู พระรัตนตรัย กษัตริย์ บิคาฆารกา อาจารย์ ญาคิหรือผู้มีคุณ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ มีคำอธิษฐานขออำนาจสิ่งเหล่านี้คุ้มครองให้ทำงานลุล่วงโดยปลอดภัย แม้จะสักดิ์เจย ๆ ไม่อธิษฐานก็ถือว่าเป็นสวัสดิมงคลแล้ว" และกล่าวถึงบทไหว้ครูในวรรณกรรมว่า "วรรณคดีเป็นของคู่ชาติ เป็นของสูงนับถือว่าศักดิ์สิทธิ์ก็มี เช่น คัมภีร์พระเวท และประกาศแข่งน้ำโคลงห้า เป็นต้น ฉะนั้นจึงนิยมมีก่านมัสการ ก่อนเริ่มงานวรรณกรรมด้วย" ๒ ในตอนจบของวรรณคดีชาวบ้านมักจบที่คือตัวเอกพบความสุข มีเรื่องพระรตเมรีเท่านั้นที่ตัวเอกได้รับทุกข์และตายจากกัน เรื่องที่ผู้เขียนได้มาจากนิทานชาตกจะกล่าวถึงการกลับชาติไว้ด้วย

ความรักและ:
เนื้อหาเป็น เรื่องของกษัตริย์ ชนชั้นสูงส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการผจญภัย และพบคู่ครองแล้ว มีการอภิเษกกันพบปัญหาต่าง ๆ แต่ในท้ายที่สุดก็จบลงด้วยดี ตัวละครส่วนใหญ่ตัวเอกจะเป็นกษัตริย์ เว้นเรื่องไกรทอง ตัวเอกนั้นจะเป็นผู้มีบุญมาเกิดมีบุญวาสนา และมีของวิเศษติดตัวเมื่อต้องออกผจญภัย

เช่น พระรณมีวิเศษ นางอุทัยมีแหวนวิเศษ นางโสนน้อยมีเรือน และไกรทองมีมนต์ เป็นต้น หรืออาจมีผู้คอยช่วยเหลือ เช่น พระรดเมื่อเป็นเด็กก็ได้พระอินทร์ช่วย โศชนาก็มีพระฤาษีและพระอินทร์คอยช่วย นางเอี่ยมมีพระฤาษีช่วย เป็นต้น ตัวละครฝ่ายหญิงมักเป็นผู้เผชิญชะตากรรม ต้องถูกทอดทิ้ง เช่น นางเมรี นางวิมาลา ต้องพลัดพรากถูกขับไล่ ต้องเดินทางระหกระเหินลำพัง เช่น นางอุทัย นางเอี่ยม นางโสนน้อย นางมะโนรา เมื่อภายหลังจึงได้รู้ความจริง ส่วนเรื่อง ฉากนั้นมักสร้างจากสภาพความเป็นจริงที่เราจะพบเห็นได้ประการหนึ่ง และ เป็นฉากในจินตนาการ ซึ่งผู้เขียนได้แนวจากวรรณคดีรุ่นก่อน ๆ เช่น ฉากป่า เขา เมืองบาดาล เมืองสวรรค์ อีกประการหนึ่ง ผู้เขียนมักแทรกคติสอนใจ แนวความคิดหรือปรัชญาของผู้เขียนลงไว้ในเรื่อง เช่น เรื่องของกรรมดี กรรมชั่ว ในเรื่องนี้ ดร. วิทย์ ศิวะศรียานนท์ กล่าวไว้ว่า "นักประพันธ์ทุกคนมีปรัชญาแห่งชีวิตประจำตน แต่บางทีเมื่ออ่านดูเป็น ๆ เราจะไม่เห็นแนวความคิดนี้เพราะไม่เด่น ไม่น่าฟังพอเหมือนในบทประพันธ์ ของกวีชั้นเยี่ยม แนวปรัชญาตัวเองเป็นสิ่งที่ผู้แต่งสร้างและดำเนินเรื่อง ตลอดจนการจัดวางและวางนิสัยใจคอของตัวละคร นักประพันธ์โดยมากแกล้งไปเขียนไปโดยไม่สะอึกใจเลยว่าตนอยู่ใต้อิทธิพลของแนวปรัชญา ซึ่งสักเพราะทัศนคติคนนั้นกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชีวิตของกวีเอง"

กลวิธีและท่วงทำนองเขียน สำหรับแนวเรื่องจะพบว่าเกือบทุกเรื่องประกอบไปด้วยแนวเรื่องมากกว่าหนึ่ง เนื่องจากหนังสือประเภทนี้จะมีเนื้อเรื่องยืดยาว แนวเรื่องที่พบมักเกี่ยวกับการผจญภัยของตัวเอก ความอัจฉริยะหาสิ่งหาว ความรัก และความแค้น เป็นต้น การดำเนินเรื่องเป็นไปอย่างรวดเร็ว รวดเร็ว ไม่ค่อยพรรณนามากนัก เทวคา อิทธิฤทธิ์ อภินิหาร อำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์มักเข้ามาช่วยในการดำเนินเรื่อง เรื่องนี้ พรพรรณ ชารานุมาส์ กล่าวไว้ว่า "วรรณคดีของไทยเรานั้น เมื่อทำท่าว่าจะเดินเรื่องต่อไปไม่ได้ก็มักจะอัญเชิญเทวคาหรืออมมุขอื่น ๆ เข้ามาช่วยแก้ไขเกือบทุกครั้งไป อันที่จริงก็ต้องการอธิบายเรื่องของกรรมนั่นเอง เทวคาเป็นตัวแทนของกรรมดี อมมุขต่าง ๆ เป็นตัวแทนของกรรมชั่ว"^๒ การเรียงลำดับเหตุการณ์จะเรียงตามปฏิทินธรรมชาติ

^๑ วิทย์ ศิวะศรียานนท์ วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ หน้า ๑๖๕.

^๒ พรพรรณ ชารานุมาส์ วรรณคดีที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา หน้า ๕๕๓.

คือเริ่มกล่าวถึงตั้งแต่ตัวเธอเป็นเด็ก เติบโตเป็นหนุ่มสาวจนแก่ การสร้างตัวละครและฉาก มักสร้างจากความเป็นจริงที่เราสามารถพบเห็นได้ อาจมีการเสริมแต่งบ้างเพื่อให้เข้ากับเนื้อเรื่อง ตัวละครที่เป็นกษัตริย์... จะมีกิริยาท่าทางเหมือนคนสามัญ

ศิลปะการใช้ภาษา ส่วนใหญ่แล้วผู้เขียนไม่ได้มุ่งแสดงความสามารถในการประพันธ์มากไปกว่าเนื้อหา ดังนั้นจะพบว่าสำนวนโวหารที่ใช้ไม่วิจิตรบรรจง การใช้คำก็ใช้ค่าง่าย ๆ ภาษาง่าย ๆ เป็นภาษาพูดมากกว่าภาษาเขียน เรื่องที่เกี่ยวกับกษัตริย์ก็ไม่เคร่งครัดในเรื่องของราชาศัพท์ ใช้ภาษาชาวบ้านเป็นส่วนใหญ่ และบางครั้งผู้เขียนเน้นในเรื่องของฉันทลักษณ์มากจึงแต่งคำ หรือตัดคำทำให้เกิดคำแปลก ๆ หรือบางทีก็ใช้คำที่ไม่เหมาะสมกับเนื้อความในตอนนั้นเพื่อให้ได้คำครบหรือให้ได้สัมผัส สำนวนโวหารเป็นโวหารแบบตรงไปตรงมา และโวหารเปรียบเทียบชอบเอาอุปมาอุปไมยใช้แบบง่าย ๆ ที่ผู้อ่านสามารถมองเห็นได้ เช่น เปรียบความรอนงค์ไฟลุ่ม ขาวดังสำลี แดงเป็นไฟ สวยเหมือนนางฟ้า หน้างามดังดวงจันทร์ ก็ใจถึงได้สมมติพระอินทร์ เป็นต้น และมีมีการแทรกโวหารที่เป็นคติสอนใจไว้ด้วย นอกจากนั้นบางเรื่องก็ผู้เขียนต้องการแสดงฝีมือจึงแทรกกลบทลงไว้ เช่นในเรื่องโสนน้อยเรือนงาม เป็นต้น.

คน จากวรรณคดีชาวบ้านจาก "วัดเกาะ"

ในการศึกษาและวิเคราะห์เรื่องของตัวละคร หรือ "คน" จากวรรณคดีชาวบ้านจาก "วัดเกาะ" นี้จะขอกล่าวถึงตัวละครที่มีลักษณะ และบทบาทเด่นของแต่ละเรื่องโดยกล่าวถึงชีวิตของตัวละคร พฤติกรรม และสาเหตุของพฤติกรรม ตลอดไปถึงพัฒนาการของตัวละครนั้น ๆ โดยอาศัยหลักวิชาจิตวิทยา และปรัชญาเข้ามาช่วยในการวิเคราะห์ตัวละครที่เลือกศึกษาแบ่งออกเป็น ๓ ประเภทคือ

๑. ตัวละครที่เป็นมนุษย์ หรือมีรูปร่างเป็นมนุษย์ แบ่งออกเป็น

๑.๑ ตัวละครฝ่ายชาย ได้แก่ ไกรทอง ทารกเศรษฐี

๑.๒ ตัวละครฝ่ายหญิง ได้แก่ นางกุดลา

๒. ตัวละครที่เป็นอมมนุษย์ ได้แก่ เทวดา

๓. ตัวละครที่มีบทบาทสืบพันธุ์ ได้แก่ ชะลวัน นางเมรี นางอุทัย

ทฤษฎีทางจิตวิทยาที่นักจิตวิทยาสนใจศึกษาพฤติกรรมของบุคคลให้ความนิยมอย่างแพร่หลาย และอาจถือว่าเป็นทฤษฎีพื้นฐานสำหรับการศึกษาคนควาในเรื่องนี้คือทฤษฎีจิตวิเคราะห์ อันเป็นทฤษฎีที่ควบคุมบุคลิกภาพ ผู้นำกลุ่มนักจิตวิทยาในแนวทฤษฎีจิตวิเคราะห์คือ จิตแพทย์เชื้อสายยิว ชื่อศาสตราจารย์ซิกมุนด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) แนวคิดของทฤษฎีนี้ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในกลุ่มนักจิตวิทยาทั้งในยุโรป และอเมริกา แม้บางเรื่องจะมีผู้คัดค้าน แต่หลายเรื่องก็เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป นอกจากนี้ยังมีทฤษฎีบุคลิกภาพสำคัญ ๆ ที่นักจิตวิทยารุ่นหลัง ๆ ซึ่งบางคนก็เป็นสานุศิษย์ของ ฟรอยด์ สร้างขึ้นจากแนวคิดของฟรอยด์ ดร.เจตนา นาควิริยะ ได้กล่าวถึงเรื่องของ วรรณคดีวิจารณ์กับจิตวิทยาไว้ว่า การศึกษาตัวละครในแง่ของจิตวิทยาเป็นสิ่งที่สร้างเสริมความสมจริงให้แก่โลกของวรรณคดี ทำให้เราเห็นคุณค่าของวรรณคดีว่าเป็นเครื่องสะท้อนชีวิตจริง วรรณคดีวิจารณ์เชิงจิตวิทยาจึงอยู่ในฐานะที่จะช่วยให้เราเข้าใจมนุษยชาติได้ดียิ่งขึ้น"

นอกจากจะนำทฤษฎีทางจิตวิทยามาใช้ในการศึกษาตัวละครแล้ว ยังได้นำเอา -
ปรัชญา ความเชื่อ ตลอดจนสภาพสังคมซึ่งสะท้อนออกมาให้เห็นในลักษณะบุคลิกภาพและ -
พฤติกรรมของตัวละครมาใช้ในการศึกษาหาสาเหตุแห่งบุคลิกภาพ และพฤติกรรมของตัวละคร
ด้วย เช่นความเชื่อในเรื่องกรรมดี กรรมชั่ว หรือสภาพสังคมในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราช
เป็นต้น

ไกรทอง

ไกรทองเป็นตัวละครเพศชายที่จัดได้ว่ามีบทบาทเด่นในเรื่อง บทบาทของไกรทอง
มามีเมื่อไกรทองอยู่ในวัยหนุ่ม เมื่อวัยเด็กนั้นผู้แต่งกล่าวถึงเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ไกรทองเป็น
หนุ่มรูปงาม ได้รับการศึกษาซึ่งนับว่าสูงในสมัยนั้นคือได้เรียนรู้เวทวิทยาค่าง ๆ จากอาจารย์
ผู้มีความรู้ ดังกล่าวว่า "จากคิมิเวทพิเศษสุด ยิ่งมนุษย์เลิศฟ้าจะหาไหน" และไกรทองยัง
เป็นศิษย์ที่อาจารย์รักใคร่จนเมื่อไกรทองจะอาสาปราบชาละวันยังได้รับของวิเศษถึง ๓ อย่าง
จากอาจารย์คือ "...หอกชื่อสังตะโลหะ วานี่ละฤทธิ์ศิษย์ กับเทียนระเบิดน้ำเป็นสำคัญ
มีคหมอนั้นลงเลขเสกอาคม..."

✓ ไกรทองประกอบอาชีพค้าขาย มีฐานะค่อนข้างจะร่ำรวยและมีเพื่อนฝูงมากมาย -
อาชีพค้าขายของไกรทองไม่ได้ตั้งเป็นห้างร้านใหญ่โตแต่ไกรทองประกอบอาชีพค้ายกการพาย
เรือขายผลไม้ ดังกล่าวว่า "...วันนั้นขายผลไม้สบายครัน หยุคเรือพลันจอดหน้าวัดท่าทราย"
การที่คนหนุ่มรูปงามซึ่งมีอายุเพียง ๑๘ ปีรู้จักการประกอบอาชีพ และอาชีพนี้ก็ไม่ได้รับการยกย่อง
ในวงสังคมเท่าใดนัก แสดงให้เห็นถึงค่านิยมของผู้แต่งว่าไม่ได้ถูกการใช้แรงงาน จึงแต่ง
ให้ตัวเอกของเรื่องประกอบอาชีพนี้ทั้ง ๆ ที่ได้กล่าวไว้ในตอนแรกว่า "บ้านอยู่แขวงเมืองนนท์
✓ ไม่จนยาก" ส่วนฐานะทางสังคมของไกรทองนั้นตอนแรกอยู่ในระดับปานกลาง แต่ต่อมาไกรทอง
ก็ได้เลื่อนฐานะสูงขึ้นโดยการได้แต่งงานกับธิดาของเจ้าเมืองคือ นางตะเภาแก้ว ตะเภาทอง
และยังได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ที่มีความเก่งกล้าสามารถ เนื่องจากสามารถปราบพระยา
ชาละวัน จรเข็ที่ร้ายได้

✓ บทบาทของไกรทองเริ่มปรากฏเมื่อไกรทองออกค้าขาย และมาได้ข่าวของนาง -
ตะเภาแก้ว ตะเภาทองที่เมืองพิจิตร ไกรทองจึงไปหาอาจารย์และเล่าเรื่องให้อาจารย์ฟัง
อาจารย์จึงมอบของวิเศษ ๓ อย่างพร้อมทั้งให้พรให้ไกรทองสามารถปราบพระยาชาละวันได้

ไกรทองจึงอาสาพระพิจิตรปราบจระเข้ และไกรทองก็สามารถปราบชาละวันได้พระพิจิตรจึงยกธิดาทั้งสอง คือนางตะเกาแก้ว ตะเกาทองให้ไกรทอง ไกรทองอยู่กินกับนางทั้งสองได้ไม่นาน ควณิสัยเจ้าชูจึงลงไปหานางวิมาลาภรรยาของชาละวันซึ่งโคพบกันเมื่อคราวไกรทองลงไปปราบชาละวัน เมื่อนางวิมาลาไม่ยอมเป็นภรรยาของไกรทอง ไกรทองก็ใช้เวทมนตร์จนได้นาง แล่นางขึ้นมาอยู่เมืองพิจิตรแต่อยู่ได้ไม่นานนางทั้งสองตามมาถึงหวง นางวิมาลาต้องกลับไปยังถ้ำ ไกรทองตามลงไปและได้นางเลื่อมโลวรรณภรรยาอีกคนหนึ่งของชาละวัน ในที่สุดนางตะเกาแก้ว ตะเกาทองจึงต้องไปขอร้องให้อาจารย์ไปตามไกรทองขึ้นมาจากถ้ำ เพราะไกรทองอยู่ในถ้ำจระเข้นานจนเวทมนตร์เสื่อมไป ต่อมาเมื่อนางทั้งสองมีบุตรคนละคน ไกรทองก็ไต่ลงไปอยู่กับนางวิมาลาอีกครั้งหนึ่ง ตอนหลังเป็นบทบาทของบุตรชายทั้งสองของไกรทอง

การกระทำต่าง ๆ ของไกรทองที่กล่าวมาแล้วตั้งแต่ต้นมีลักษณะของความสมจริงอยู่ พหุนาการของไกรทองเป็นลักษณะของมนุษย์ธรรมดาที่เมื่อยังอยู่ในวัยหนุ่มจะเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง ใจค่อนข้างร้อน และเจ้าชู้ ลักษณะของไกรทองในช่วงหลังจะเป็น - ลักษณะของผู้ใหญ่ใจเย็น สุขุม เพราะอายุมากขึ้นผ่านเหตุการณ์ต่าง ๆ มากมาย อุปนิสัยของไกรทองที่ปรากฏชัดประการแรกคือมีความกตัญญูต่อกเวทไกรทองรักและเคารพในอาจารย์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาเป็นอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะทำอะไรไกรทองมักบอกอาจารย์ก่อนเสมอ เช่น เมื่อจะอาสาพระพิจิตรปราบจระเข้ไกรทองก็ไปปรึกษาอาจารย์ หรือเมื่อจะทำพิธีกรรมใดๆ ก็ตามจะต้องมีการตั้งพิธีเช่นสรวงบูชาเทวดาและครูอาจารย์ก่อนเสมอ และเนื่องจากความกตัญญูนี้เองที่ทำให้ไกรทองเป็นคนที่เคารพและเกรงกลัวอาจารย์มาก ดังจะเห็นได้จากตอนที่อาจารย์ลงไปตามไกรทองยังถ้ำของนางวิมาลา "เจ้าไกรทองโถมศรีวิมาลา เห็นอาจารย์พากันให้หัวหน้าทวด ลงจากอาสน์นั่งงดกตกประหม่า ทำหน้าแข็งแข็งใจไปวันทา อารารนา ขึ้นนั่งบัลลังก์กราย" และเนื่องจากความกตัญญูของไกรทองนี้เองที่ทำให้ไกรทองตั้งใจศึกษาเล่าเรียนจนมีความสามารถ เพราะขุนไกรบิดาของไกรทองตายเนื่องจากต่อสู้กับจระเข้ ก่อนตายขุนไกรได้สั่งไกรทองว่า "พ่อบรลัยใครจะอยู่ช่วยดูแล จงรักแม่สอนสั่งเร่งฟังคำพ่อตายแล้วโถมจงอุตสาหะ หาวิชาช่วยชุบอุปถัมภ์ ท่านครูพักอีกขร่าประคาน้ำ จงไปร่ำเรียนไว้ให้ชำนาน" ไกรทองจึงมีความตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะเรียนวิชาให้สามารถปราบจระเข้ที่มีฤทธิ์ไค้เพื่อทดแทนพระคุณของบิดา สาเหตุของพฤติกรรมนี้ของไกรทองอาจ

เนื่องมาจากค่านิยมของบุคคลในสมัยนั้นที่เห็นว่าบุคคลที่มีความกตัญญูสมควรที่จะได้รับการยกย่อง และได้รับกรรมดีตอบแทน ผู้แต่งจึงสร้างตัวละครเอกคือไกรทอง ให้เป็นคนมีความกตัญญูกตเวที และได้ประสบความสำเร็จในชีวิตในที่สุด

นอกจากความกตัญญูแล้ว พฤติกรรมบางประการของไกรทองเป็นที่น่าสนใจมาก เราทราบกันแล้วว่า ไกรทองเป็นคนเจ้าชู้มีภรรยาถึง ๔ คน ความเก่งกล้าสามารถของไกรทองนั้นเมื่อมาอยู่ต่อหน้าภรรยาแล้วจะหายไปหมดสิ้น กิริยาอาการของไกรทองจะกลายเป็น "เผ่าจิ้งกตกประหม่า..." "...ทำหน้าเซอ ยิ้มแก้มแตกออกมาว่ามารศรี" หรือ "ลงแะเลียบยิ้มแห้งแล้วแกล้งถาม" ไปทันที จนกระทั่ง "ทั้งสองนางไค้ก็คึดต้อง ถูกไกรทองลมหางลงครางหือ พยุงกายส่ายหน้านัยตาปรือ ลงกอดมือนั่งนิ่งพิงศิลา"

บุคลิกภาพของไกรทองดังกล่าวนี้ถ้าพิจารณาแล้วจะพบว่าเป็นผลมาจากการหล่อหลอมหรือสร้างสรรค์บุคลิกภาพในวัยเด็ก เพราะนักจิตวิทยาส่วนใหญ่ยอมรับว่าประสบการณ์ในวัยเด็กมีอิทธิพลอย่างยิ่งในการหล่อหลอมหรือสร้างสรรค์บุคลิกภาพ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือสิ่งที่แวดล้อมรอบๆตัวเด็กตลอดจนบุคคลใกล้ชิดกับเด็กโดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อและแม่ มีส่วนสำคัญในการที่จะสร้างเสริมให้เด็กเติบโตขึ้นโดยมีบุคลิกภาพอย่างไร ดร. โบลบี (John Bowlby) ซึ่งทำการค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องนี้ ชี้ให้เห็นว่าเด็กที่ขาดความรักในระยะแรกเกิดจนถึงอายุ ๖ ปี จะเป็นอันตรายต่อสุขภาพจิตของเขาไปตลอดชีวิต

การที่ไกรทองสูญเสียบิดาไปตั้งแต่เด็ก ซึ่งพรอยด์กำหนดว่าเป็นวัยที่มีความหมายอย่างยิ่งต่อบุคลิกภาพของแต่ละบุคคลซึ่งพรอยด์กำหนดว่าอยู่ในวัยแรกเกิดถึงอายุห้าขวบ ส่วนโบลบีมีความเห็นว่า ช่วงชีวิตที่กำหนดรากฐานของบุคลิกภาพอยู่ในวัยแรกเกิดถึงหกขวบ

^๑ ดร. ประมวล กิตติณสูล ตัวเรากับพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม หน้า ๓๓.

^๒ ฮอล์ และ ลินค์เชย์ ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของพรอยด์ หน้า ๑๕.

^๓ ดร. ประมวล กิตติณสูล นค.

การพัฒนาบุคลิกภาพของไกรทองโดยมีพ่อเป็นแบบฉบับจึงหยุดชะงัก แม้ว่าต่อมาไกรทองจะได้ไปเรียนวิชากับอาจารย์ แต่ก็เป็นวัยที่ผ่านช่วงสำคัญนี้ไปแล้ว ไกรทองจึงมีลักษณะประสมกันอยู่คือมีทั้งลักษณะที่เป็นชายสมเพศมีความเก่งกล้าสามารถ กล้าหาญ และลักษณะอาการคล้ายสตรีปนกันอยู่ เพราะเมื่อสิ้นขุนไกรแล้วไกรทองได้ใกล้ชิดสนิทสนมกับแม่ตลอดมา ยิ่งเมื่อขาดพ่อไกรทองตกอยู่ในฐานะลูกกำพร้า เมื่อแม่มีความรู้สึกว่าลูกขาดความรักจากพ่อ จึงชดเชยการขาดนั้นด้วยการเลี้ยงดูด้วยความรัก เอาใจใส่ทำให้ไกรทองมีความเป็น"ลูกแม่"อยู่มาก และอาจวิเคราะห์ต่อไปได้ว่า จากสาเหตุที่ไกรทองอยู่ในการเลี้ยงดูของแม่ตลอดมา ทำให้ไกรทองรักและเกรงกลัวแม่ เมื่อไกรทองมามีภรรยาซึ่งเป็นเพศเดียวกับแม่ ความรักและเกรงกลัวแม่ซึ่งอยู่ในจิตใต้สำนึกของไกรทองก็ปรากฏออกมา ทำให้ไกรทองมีความกลัวภรรยา

ลักษณะนิสัยอีกประการหนึ่งของไกรทองคือการเอาแต่ใจตัวเอง เมื่อต้องการสิ่งใดแล้วต้องได้ และมักใช้เวทมนตร์เพื่อให้ได้สิ่งนั้นมา เช่นเมื่อไกรทองต้องการนางวิมาลาแต่นางไม่ยอม ไกรทองก็ดื้อดึงและใช้เวทมนตร์จนได้นาง หรือเมื่อนางไม่ยอมขึ้นจากถ้ำมาอยู่กับไกรทอง ไกรทองก็ใช้เวทมนตร์เป่าให้นางคล้อยตาม ลักษณะเช่นนี้ก็มีสาเหตุมาจากช่วงชีวิตในวัยเด็กของไกรทอง เนื่องจากไกรทองเป็นลูกคนเดียว ซึ่งอัลเฟรด แอดเลอร์ (Alfred Adler) กล่าวว่า ลูกคนเดียวมักจะไม่พินิจตามใจจนเหลือ แต่ลูกคนเดียวมีโอกาสอยู่อย่างหนึ่งคือไม่ต้องให้ใครมาแบ่งแย่งความรักของพ่อแม่ไป จึงทำให้เป็นคนเชื่อมั่นในตัวเอง ดังนั้นลูกคนเดียวมักจะเข้าไหนเข้าได้ มีความองอาจและนับถือตนเอง แต่ความรับผิดชอบมีน้อย เพราะมักจะได้อะไรมาง่ายๆ ด้วยมือคอยตามใจอยู่เสมอ

แอดเลอร์ ยังกล่าวถึงเด็กที่ถูกตามใจไว้ว่า เนื่องจากในสมัยเมื่อยังเด็กถูกพ่อแม่เหินห่างอย่างหลับทล้นตาเลยทำให้เด็กคิดว่าตนยิ่งใหญ่และวิเศษกว่าใครๆ แม้ว่าตนจะต้องพึ่งผู้

อื่นสักเพียงใดก็ตามจะไม่รู้สึก"เกรงใจ"เขาเลย มีแต่จะเรียกร้องรุกรานเอาประจุคน เป็นจ้าวชีวิตของคนทั้งหลาย และในเรื่องการถูกตามใจมากนี้เองที่ทำให้ไกรทองกลายเป็น คนเอาแต่ใจตัวไป

เรื่องความเจ้าชู้มีกรรยามากของไกรทองนั้น เข้าใจว่าผู้แต่งได้แนวคิดมาจาก คำนิยม และสภาพสังคมที่ว่าการมีภรรยาหลายคนแสดงถึงชื่อเสียงและเกียรติยศ ความสามารถ

ในเรื่องนี้ บุญยงค์ เกศเทศ^๒ ได้กล่าวไว้ในปริทัศน์นิพนธ์เรื่อง สถานภาพของสตรีไทย ในวรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ช่วงปีพ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๔๔ (รัชกาลที่ ๑-รัชกาลที่ ๓) ตอนหนึ่งว่า

ทัศนคติในเรื่องนี้กล่าวได้ว่าเป็นธรรมเนียมตั้งแต่คนธรรมดาสามัญไปจนถึง เชื้อพระวงศ์ตลอดจนพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะชายผู้มีกรรยามากกว่าหนึ่งคน นี้ มักจะได้รับสรรเสริญยกย่องว่ามีความสามารถ เช่นในความคิดของไกรทอง: เมื่อจะพานางวิมาลาขึ้นมาจากถ้ำว่า

อย่าเลยจะชวนนางขึ้นไป   เลี้ยงเป็นเมียไว้จะได้อยู่
ให้คนลือชื่อเราว่าเจ้าชู้   จะมีผู้สรรเสริญสืบไป

ไกรทอง: พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

นอกจากนี้ยังถือว่าการมีภรรยามากกว่าหนึ่งคนเป็นเครื่องแสดงอำนาจ บุญ บารมี โดยเฉพาะผู้มีบรรดาศักดิ์ เช่น พระพันวษาเมื่อถึงคราวพระราชทาน สร้อยฟ้าให้แก่หมื่นไวยวรรณาด แต่ขุนแผนกราบทูลว่าหมื่นไวยมีภรรยาแล้ว ชื่อ ศรีมาลา พระพันวษา จึงตรัสว่า

จึงตรัสว่าอายพลายงามเป็นหมื่นไวย มีเมียมากสักเท่าไรก็ควรที่
ได้ลักลอบคนนั้นมันยิ่งก็ .....

ขุนช้างขุนแผน: พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

^๑ ทร. ประมวลู คิคคินสัน ทฤษฎีจิตวิทยาว่าด้วยบุคลิกภาพ หน้า ๓๕ .

^๒ บุญยงค์ เกศเทศ สถานภาพของสตรีไทยในวรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ ช่วง
ปี พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๔๔ (รัชกาลที่ ๑-รัชกาลที่ ๓) หน้า ๒๑๐ .

อุปนิสัยอีกประการหนึ่งของไกรทองคือ เก่งในการเอาตัวรอด เราจะพบว่า ไกรทองมักพุกปคเพื่อให้ตัวเองรอดพ้นจากสถานการณ์ที่คับขันบ่อย ๆ แต่ก็เป็นไปในเรื่องที่ไม่สู้จะร้ายแรงนัก เป็นการใช้สติปัญญาในการเจรจาให้พ้นภัย เช่น ไกรทองจากนางวิมาลา ไป ๑๔ ปี เมื่อมาอยู่กับนางก็แก้ตัวว่า "...แต่จากเจ้ายากแค้นถึงแสนเข็ญ ถึงหนึ่งชีวิตปลิด กระเด็น เผลอเป็นไขเหนื่อเหลือกำลัง ทั้งคำเข้าหนาวร้อนนอนไม่หลับ เวลาจับร้อนเหลือ ผิวเนื้อหนัง เตะขมถูกทิ่มทิ่มพองกระทั่ง แตรเรือรังเืองมากกว่าปี จึงมีไคโคลคลมามาหาน้อง" หรือเมื่ออาจารย์มาพบไกรทองอยู่ในถ้ำกับนางวิมาลาไม่ยอมกลับบ้าน ไกรทองก็ "...เสแสร้ง แกล้งว่าตัวข้าเจ้า ให้เวียนเกล้ามือนอยู่ไม่รู้หาย พอวันนี้ลมถอยค่อยสบาย จะผันผายไปบ้าน พอตานมา"

อาจกล่าวได้ว่าลักษณะสำคัญของไกรทองอันมีส่วนทำให้ไกรทองประสบความสำเร็จ ในชีวิตคือการเข้าใจในเรื่องของจิตวิทยา ดังจะเห็นได้จากในตอนที่ไกรทองจับชาละวัน ได้แล้วนำขึ้นมายังถ้ำบ้านของพระพิจิตร ไกรทองนำชาละวันขึ้นมาและก็มีไคฆ่าชาละวัน ด้วยตนเองแม้ว่าจะทำได้แต่ไกรทองนำชาละวันมามอบให้พระพิจิตร พระพิจิตรจึง "ลุกออกมาหน้าจวนด้วยทันที เสียงอึงมีเรียกหาพวกข้าไทย อย่าฆ่าที่ตีฆ้องเตี้ยวร่องป้าว พวกไทย ลาวชาวชนค้ำบลิใหญ่ หมดทั้งสิ้นถิ่นฐานบ้านใกล้ไกล ให้เร็วไวรีบมาฆ่ากุมภิล" พวกชาวบ้านต่างก็รีบมาเพื่อฆ่าชาละวันด้วยความเกลียด แต่ปรากฏว่า "...ที่โง่หาญเงี้ยวขวานเข้า ราวี้ เหล็กบูมมีนั้ลมเลยคมยับ เสียงโป่งเปล่าไม่เข้าเท่าเส้นผม ล้วนต่างคมฟันฟาดเสียง ฉาดฉับ อวูชโคนกันกระจายประกายวับ เป่าฟันสับอยู่เปล่าไม่เข้ามัน " ซึ่งไกรทองก็รู้ดี จึงส่งหอกสัดทะโลหะให้พวกชาวบ้านไปฆ่าชาละวัน และสามารถฆ่าได้สำเร็จ การกระทำ ครั้งนี้ของไกรทองทำให้ชาวเมืองพิจิตร และไกรทองมีความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน และชาวบ้านก็มีความรู้สึกว่าคุณมีส่วนในการปราบชาละวันด้วย และเป็นผลให้พวกชาวบ้านมีความรักใคร่นับถือในตัวไกรทอง ซึ่งน่าจะเป็นเจตนาของไกรทองที่มุ่งสร้างความรู้สึกนี้ให้เกิดขึ้น - เนื่องจากไกรทองอาจแน่ใจว่าตนจะต้องมาตั้งรกรากอยู่ที่เมืองพิจิตรโดยได้แต่งงานกับธิดาของเจ้าเมือง และต่อไปในอนาคตก็ไม่ว่าตนจะได้เป็นเจ้าเมืองพิจิตรต่อจากพระพิจิตรหรือไม่ นอกจากนี้ตอนไกรทองลงไปยังถ้ำชาละวันก่อนที่จะต่อสู้กับชาละวัน ไกรทองยังใช้วิธีการยั่ว โทสะ พุกจายั่วให้ชาละวันโกรธเพื่อให้ขาดความระมัดระวังในการต่อสู้ เช่น "ร้องว่าเหว"

อะเฮียอายกุมภา มิงหาญกล้ายกตัวไม้กั้วกั้ว ประเดียนนี้ชีวิตจะผุผอง จะคืนคงกายา
ก็หาไม่ กุพระกาลจะมาฉลายชิวาฉัย มิงอย่าไต่ยกตนเป็นคนคื " และเมื่อนางวิมาลา
เคื่อนชาละวันให้ระวังไกรทอง ไกรทองก็เยาะว่า " อ้ายชาติชั่วตัวกล้าหน้าผู้หญิง คิต
ฟิงฟิงลูกเมียให้เกลี้ยไกล เมื่อตะกัณฑ์หน้ามาว่าไร ทำไมไม่สำแดงแสงฤทธิ์ เมียของ
มิงต้องเป็นหนึ่งในกับกุหละ ไม่ลกละขวัญใจจะหน้าหนี ตัวของมิงต้องถึงวายุชีวิต ..."
เมื่อไกรทองพูดเช่นนั้นทำให้ชาละวันโกรธโธมเข้าหาไกรทองทันที และก็พ่ายแพ้ในที่สุด

สรุปพฤติกรรมที่เด่นของไกรทอง คือเป็นผู้มีความสามารถในการต่อสู้ มีความ
กตัญญูต่อกเวท เจาซุกฉั้วภรรยา เอาแต่ใจตัวเอง บางครั้งมีการเจรจาตกลงเพื่อเอา
ตัวรอด และเป็นผู้ที่มีความเข้าใจในจิตวิทยาของมนุษย์เป็นอย่างดียิ่งผู้หนึ่ง

ชาละวัน

ชาละวันเป็นตัวละครเพศชายที่มีบทบาทสำคัญมากในเรื่อง ลักษณะของชาละวัน
ค่อนข้างสับสนทั้งในคานกายภาพและพฤติกรรมต่างๆ เมื่ออยู่ในถ้ำชาละวันจะเป็นหนุ่มน้อย
รูปงาม แต่เมื่อออกจากถ้ำรูปร่างของชาละวันก็จะกลายเป็นจรเข้ที่มีลักษณะรูปร่างน่าสยดสยอง
✓ เป็นอย่างยิ่ง ชาละวันเป็นหลานของท้าวโคจรและท้าวรำไพ ท้าวโคจรได้เลี้ยงดูชาละวัน
มาตั้งแต่เด็ก ดังกล่าวว่า " มีนาคาคือว่าชาละวัน บิดาตายวายชีวะมาแต่เนิ่นๆ ปู่ก็คอย
รับรองประคองขวัญ จนใหญ่มากล้าหาญชาญณรงค์ ทั้งคู่คั่นถือตัวไม้กั้วกั้ว " ชาละวัน
✓ อยู่ในวัยหนุ่ม มีภรรยา ๒ คนคือ วิมาลาและเลื่อมไฉยวรรณ รูปร่างของชาละวันเมื่อเป็นมนุษย์
นั้น " งามขำล่ำเลิศประเสริฐสุด งามละม่อมพร้อมพรั่งยิ่งมนุษย์ หาบุรุษในบุรีไม่มีปาน "
เมื่อนางตะเกาทองเห็นชาละวันในร่างของมนุษย์นั้น นาง " เหลือบเขม่นแลเห็นมนุษย์น้อย
งามแซมช้อยน่ารักเป็นนักหนา ประหลาดใจไม่เห็นเป็นกุมภา นางเบือนหน้าหนีใจไม่โยคิ "
สำหรับการศึกษานั้นไม่ปรากฏว่าชาละวันได้รับการศึกษาแต่อย่างใด แต่การที่ชาละวันเป็น
ใหญ่ในหมู่จรเข้ทั้งหลายจึงน่าจะเป็นไปได้ว่าชาละวันคงได้รับการอบรมสั่งสอนในเรื่องการ
ปกครอง และเรื่องอื่นๆที่ควรรู้มาจากปู่แล้วเป็นอย่างดี นอกจากนี้ชาละวันยังได้เรียนรู้
เวทมนตร์และ " ประเสริฐสิทธิ์องอาจปีศาจใหญ่ เข้าสิงสู่อยู่กับมันป้องกันภัย ใครหา
ไม่มรณังคอกครั้งนี้ " ทำให้ชาละวันสามารถรองความเป็นใหญ่ในหมู่จรเข้อยู่ได้ ฐานะ

ทางเศรษฐกิจและสังคมของชาละวันอยู่ในระดับสูงและยังไม่ต้องประกอบอาชีพใด ๆ ทั้งสิ้น
 เนื่องจากเมื่ออยู่ในถ้ำชาละวัน และบริวารทั้งหลายจะมีร่างเป็นมนุษย์และอัมพพีย ชาละวัน
 ✓ เริ่มมีบทบาทเมื่ออยู่ในวัยหนุ่มและเกิดความรู้สึกต้องออกจากถ้ำไปเที่ยวเล่นจนได้พบนาง
 ตะเภาทองเด่นน้ำอยู่ ชาละวันนี้รักนางจึงตามนางมายังถ้ำ และได้นางเป็นภรรยา เมื่อ
 บรรดาหมอยรเซ้ทั้งหลายมาอาสาปราบแต่ก็ไม่มีใครสู้ชาละวันได้ จนกระทั่งไกรทองมาอาสา
 ปราบควยเวทมนตร์ของไกรทอง ชาละวันซึ่งถูกห้ามไม่ให้ออกจากถ้ำเนื่องจากจะเกิดอันตราย
 ก็เกิดอาการค้อนัน " กระโคตพังแน่นสีลาปิตวารี " ขึ้นไปต่อสู้กับไกรทองและบาดเจ็บกลับ
 ลงมายังถ้ำ เมื่อไกรทองตามมาเกิดการต่อสู้อีกครั้งเนื่องจากชาละวันรักในศักดิ์ศรีของตน
 ตั้งว่า " เราเป็นชายไม่เสียค่ายซึ่งชีวาตม์ ถึงพิณาศุณย์หายตายเป็นผี ก็ตามกรรมที่ทำ
 ไว้เป็นโรมี..." และถูกไกรทองจับได้ในที่สุด

ลักษณะพฤติกรรมของชาละวันจะเห็นได้ว่ามีลักษณะขัดแย้งกันอยู่ตลอดเวลา คือระหว่าง
 ลักษณะของจรเซ้ที่ดูร่ายนาลัว กับลักษณะของมนุษย์ที่ " งามแถมชอยนารักเป็นนักรบ " -
 เมื่อชาละวันเป็นมนุษย์นั้นชาละวันจะมีสัมมาคารวะระนอบน้อม เช่นเมื่อไปหาท้าวว่าไผ่ก็จะ -
 "...ก้มกราบไม่หยาบหยาม " เมื่อจะกลับก็ " กราบลาบ่มาคุดา..." เป็นต้น แต่เมื่อเป็น
 จรเซ้ชาละวันจะ " เป็นกุ่มภาณุคตวางขึ้นกลางชล เจ้าพวกหมอยรเซ้ไม่รอฟุ้งชะนักร ถูกตั้งอีกไม่
 เขาเท่าเส้นขน กุมภีลโลไชคว้าวอลวน ไทหลายคนเลยกินสิ้นชีวา ที่เหลือตายว่านน้ำขึ้น
 คลั่ง ว่าคุดจริงนาลัวอายตัวกลา..." ตามปกติแล้วเมื่อเป็นมนุษย์ชาละวันจะเชื่อฟังท้าว
 ว่าไผ่ตลอดเวลาแต่จะมีบางครั้งที่เราจะพบว่าชาละวันหุนหันพลันแล่น คือรัน และไจรอนทั้งนี้
 เนื่องมาจากเวทมนตร์ของบรรดาหมอยรเซ้ นั่นเองทำให้ชาละวัน " ลูกกักพันพันโกรธโลหทะเล้ง
 วังเผ่นผิงจะโจนออกนอกคุดา " และเมื่อถูกห้ามก็ "...ไค้ฟ้งให้คั้งแค้น ชะชั้งแสนพุดจา
 จะหาไหน ลูกจากเคียงเลียงออกทวารชัย แล้วมิไค้วันหาพระอาจารย์ " ลักษณะที่คี่ของ
 ชาละวันอีกประการหนึ่งคือ ชาละวันรักและยกย่องนางวิมาลาเสมอตนเสมอปลาย แม้จะได้
 นางตะเภาทองมาใหม่ แต่นางวิมาลา ก็ได้รับยกย่องให้เป็นใหญ่ เป็นที่ปรึกษาเช่นเมื่อชาละวัน
 ผันร้ายก็ปรึกษาหาหรือนางวิมาลา และชาละวันจะฟังความเห็นของนางวิมาลาเสมอ

ถ้ากล่าวแล้วว่าชาละวันเป็นตัวละครที่แปลก... ซึ่งเรื่องจักรวาลต่างๆของไทย
 หรือนิยายโรมานซ์ของตะวันตกจะมีลักษณะตรงกันอยู่ประการหนึ่งคือ การสร้างตัวละครที่เป็น

มนุษย์ซึ่งมีบทบาทโลกในพิศดาร ตัวละครประเภทมนุษย์ในวรรณคดีไทยจะมีทั้งมนุษย์ฝ่ายดี เช่น เทวดา หรือ รุกขเทวดา และมนุษย์ฝ่ายชั่วซึ่งมักปรากฏในรูปของยักษ์ ปีศาจ หรือสัตว์ที่มีฤทธิ์ ชาละวันในเรื่องจ๊กเป็นตัวละคร ซึ่งมีทั้งลักษณะที่ดีและชั่วปนกัน การที่ผู้แต่งสร้างชาละวันมาในรูปของจระเข้ที่สามารถเปลี่ยนร่างเป็นมนุษย์ได้ ซึ่งเราอาจจึกว่าชาละวันเป็นตัวละครที่มีลักษณะเหนือจริง (Surrealistic) นี้ไม่ปรากฏหลักฐานว่าเหตุใดจึงสร้างจระเข้ขึ้นมา สำหรับบทบาทของจระเข้ในความเชื่อของคนไทยนั้นพบว่าปรากฏในประเพณีทอดกฐินของไทย คือมักใช้รูปจระเข้ปักไว้ที่หน้าวัดเพื่อแสดงให้รู้ว่าวัดจะมีการทอดกฐิน ผู้ที่ผ่านไปมาจะได้อนุโมทนาพลอยไ้บุญกุศลไปด้วย เรื่องความเชื่อนี้ แปลก สนธิรักษ์ โคกลาวถึงไว้ใน ลัทธิประเพณีและพิธีกรรมตอนหนึ่งว่า

...การใช้รูปจระเข้ยังไม่พบหลักฐาน เป็นแต่ได้รับคำบอกเล่าจากผู้หลักผู้ใหญ่เล่าให้ฟังเป็นสองอย่าง อย่างที่หนึ่งว่า เนื่องจากถือกันว่าคาวจระเข้เป็นคาวสำคัญการเคลื่อนขบวนทัพสมัยโบราณต้องรอคาวเวลาจระเข้ขึ้น ซึ่งเป็นเวลาจวนสว่างแล้ว การทอดกฐินเป็นพิธีทำบุญที่ถือกันว่ามโหฬารยิ่งไพศาล เพราะทำในเวลาจำกัด มีความสำคัญเท่ากับการเคลื่อนขบวนทัพ ในชั้นเดิมผู้จะไปทอดกฐินต้องเตรียมเครื่องบริวารและผ้าองค์กฐินไว้อย่างพร้อมเพรียงแล้วแห่ไปวัดในเวลาคาวจระเข้ขึ้นไปแจ้งเอาที่วัดนานๆมากลยถือกันว่าคาวจระเข้เป็นคาวบอกเวลาเคลื่อนองค์กฐิน ต่อมาเห็นจะมีผู้คิดทำงคิดไว้เนื่องในงานกฐินโดยเฉพาะ แต่มีขงหลายชนิดเมื่อติดใจแล้วไม่รู้ว่ามีงานอะไร จึงคิดทำงจระเข้ขึ้นโดยที่ถือกันว่าคาวจระเข้เป็นคาวบอกเวลาเคลื่อนกฐิน อย่างที่สองมีเรื่องเล่าว่า มีอุปาสกคนหนึ่งนำองค์กฐินแห่ไปทางเรือ มีจระเข้ตัวหนึ่งอยากไ้บุญในการทอดกฐิน จึงว่ายตามเรือของอุปาสกนั้นไปค้วย แต่ไปไ้พักหนึ่งก็หมดกำลังจึงบอกแกอุปาสกนั้นว่า คนตามไปค้วยไ้ไ้แล้วเพราะเห็นอยอ้อนเต็มที ขอให้อุปาสกจ้างช่างเขียนภาพของคนที่ขงแล้วยกขึ้นไว้ในวัดที่ไปทอดกฐินค้วย อุปาสกก็รับคำของ

จรเข้แล้วก็ทำตามที่จรเข้สั่ง ตั้งแต่นั้นมาขงรูปจรเข้จึงปรากฏตามวัดต่างๆ
ในเวลาที่มีการทอดกฐิน

นอกจากนี้ในนารายณ์สิบปางฉบับคุณหญิงเลื่อนฤทธิ์^๒ ยังมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับจรเข้
ไว้ว่า พระอิศวรผู้เป็นเจ้าตรัสกับพระอูมาภักตวิว่าจะเสด็จทางชลมารคจะเอาสัตว์อันใดใน
คงคาเป็นพาหนะ พระอูมาจึงกราบทูลว่าไฉนกาลให้เก็จจรเข้ขึ้นและบันดลให้มิรัตน
บัลลังก์หว่างคอจรเข้ให้นามว่ากุมภีล เมื่อพระอิศวรเสด็จกลับจากประพาสทางชลมารค
แล้ว จรเข้มีใจกำเริบขึ้นด้วยมีพระที่นั่งเป็นเจ้าไว้เหนือหลังและคอ เที้ยวเบียดเบียดคน
และสัตว์ พระฤาษีไต่พากันมาเฝ้าพระอิศวรและพระอูมา พระอิศวรตรัสว่าจรเข้เป็นสัตว์
ของพระอูมา จึงมีเทวโองการให้พระอูมาทรมานสัตว์ให้คลายพยศ พระอูมาบันดลให้มิ
รัตนบัลลังก์ เอาปลายไม้สี่ซอกเป็นค้ำ ๑๔ ซอก แล้วเอาเถาหญ้านางควั่นเป็นเชือกผูกข้างคน
ไม้ซอก แล้วเอาชนกสวมปลายไม้ทั้งสองเล่ม ทรงสาปว่าจะพุ่งชนกลงไปให้ถูกบงหาง
จรเข้ อย่าให้คืนรโคได้ช่วยอำนาจแห่งชนกให้สี่เท้าและหางของจรเข้เป็นเหน็บชา แล้ว
ก็ทรงพุ่งชนกลงมาถูกบงหาง แล้วอนุญาตให้ศิษย์ฤาษีจับเอาสายชนกลากจรเข้ไปผูกทรมานไว้
จรเข้ขอคอยากอยู่ ๗ วันก็อาปากกินสัตว์ที่เข้ามาใกล้ ฝ่ายฤาษีจึงว่าพระอูมาสั่งให้ทรมาน
เพราะสัตว์น้ำมากินสัตว์บก จรเข้เถียงว่ามนุษย์และสัตว์บกทำไมถึงกินสัตว์น้ำได้ และทำไม
ไม่เอามาผูกทรมานบ้าง คัดสินไม้มุขิธรรมแม้จะดับสูญไปแล้วก็จะอาปากคอยสุมสิ่งที่เข้าปาก
พระฤาษีก็ไปฟ้องพระอูมา พระอูมาเห็นว่าป็นสัตว์โลกอาหาร จึงหยิบขมิ้นที่มีผู้นำมาถวาย
แล้วบันดลให้เป็นจักรเพชรเข้าไปในปากของจรเข้คัดลั่นจรเข้ขาด และให้เรียกนักกะมุค
ตลอดไป ตั้งแต่นั้นมาจรเข้ก็ไม่มีลิ้น กลัวชนก ตลอดจนมีกลิ่นรสขม และถูกเรียกว่า
นักกะมุค

แปลก สันติรักษ์ ลัทธิ ประเพณีและพิธีกรรม หน้า ๓๔๒-๓๔๓

๒ ประจักษ์ ประภาพิตยากร คู่มือวรรณคดีไทยชนชั้นขุนแผน หน้า ๑๕๖

นอกจากนี้ ในวรรณคดีไทยบางเรื่องยังปรากฏว่ามีจรเข้ เข้าไปมีบทบาท เช่น เรื่องขุนช้างขุนแผน ในตอนที่ ๔๓ ก็กล่าวถึงเถรขวาดกลายร่างเป็นจรเข้ยาวเกวาว ได้สู้รบกับพลายชุมพล และถูกพลายชุมพลจับได้ในที่สุด หรือในเรื่องไชยเชษฐา ก็มีจรเข้เข้ามาเกี่ยวข้องกับ คือนางจำปาทองพบไชยเร่ในส่วนจึงเก็บมาเลี้ยงไว้ จรเข้พักออกเป็นตัวเมื่อเติบโตก็เที่ยวไล่กัดคนในวัง และลงไปอยู่ในแม่น้ำเหี่ยวถักกินชาวเมือง ประชาชนพากันมาร้องทุกข์ ท้าวอภัยนุราชจึงต้องขับนางออกจากเมือง นางจึงไปโจนน้ำหมายจะให้จรเข้กินเสียแต่พระอินทร์มาช่วยไว้ และฆ่าจรเข้ตาย ทำให้นางชัศเชพเนจรไปถึงเมืองของท้าวสิงหน

อาจสันนิษฐานถึงการที่ผู้เขียนสร้างตัวละครให้เป็นจรเข้ได้ว่า เมืองไทยเรานั้น อาศัยแม่น้ำลำคลองเป็นสิ่งสำคัญในการดำรงชีวิต ใช้ดื่ม ใช้ในการปรุงอาหาร ใช้ชำระล้างร่างกาย เลี้ยงปลา ภาชนะต่างๆ ใช้เป็นเส้นทางในการสัญจรไปมา ติดต่อกับชายและเป็นสิ่งสำคัญในการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งของเกษตรกร เมื่อชีวิตของเราเกี่ยวข้องกับแม่น้ำลำคลองดังนี้ ก็อดเสียไม่ได้ที่จะมีเรื่องราวเกี่ยวกับแม่น้ำ และสิ่งที่อยู่ในแม่น้ำ เช่นสัตว์น้ำต่างๆ และเจ้าของบรรดาสัตว์น้ำทั้งหลายก็คือจรเข้นั่นเอง ผู้แต่งจึงแต่งให้จรเข้มีบทบาทในเรื่อง ในเรื่องไกรทองนั้นคงได้กล่าวไปแล้วในบทที่ ๓ ว่าอาจมีเค้าเรื่องจริงอยู่ คือเรื่องของการต่อสู้ของไกรทองกับจรเข้ ถ้าเป็นจรเข้ธรรมดาเรื่องก็จะไม่สนุกน่าสนใจเท่าไรนัก ผู้แต่งจึงวาดภาพของชาละวันให้เป็นจรเข้ที่มีฤทธิ์ สามารถแปลงร่างเป็นมนุษย์ได้ และมีปรีชาเข้สัจเพื่อให้นักวิทยาศาสตร์ต่างๆ เป็นการส่งเสริมความสามารถของตัวเอก คือไกรทองให้เพิ่มขึ้น และถ้าเราจะพิจารณากันอย่างละเอียดแล้วลักษณะของชาละวันนั้นเราอาจตีความหมายว่าเป็นสัญลักษณ์ที่แฝงอยู่ได้ ชาละวันอาจเป็นตัวแทนของคนๆหนึ่งที่มีทั้งความดีและความชั่วอยู่ในตัว อำนาจของความดีและความชั่วนี้จะต่อสู้กันอยู่ตลอดเวลาในจิตใจสำนึก เมื่อใดก็ตามที่ความดีเอาชนะความชั่วได้ ผู้แต่งก็วาดภาพของชาละวันให้เป็นหนุ่มน้อยรูปงาม สดภาพ มีสัมมาคารวะ แต่เมื่อใดก็ตามที่ความดีไม่สามารถเอาชนะความชั่วได้ หรืออำนาจฝ่ายต่ำมีอิทธิพล ผู้แต่งก็จะวาดภาพชาละวันออกมาในรูปของจรเข้ที่มีรูปร่างน่ากลัว คุ้ยถ้ำ มีพลัง มีอำนาจ และจะกระทำในสิ่งที่ไม่เหมาะสม ไม่ควร เช่นลักถ้วยนางตะเกาทองมา หรือฆ่าคนตายแล้วกินเนื้อ

เป็นต้น ในช่วงชีวิตของชาละวันนั้นปรากฏว่าในท้ายที่สุดอำนาจฝ่ายต่ำชนะอำนาจฝ่ายสูง ชาละวันในร่างของจระเข้ได้ต่อสู้กับไกรทอง ถูกจับใจและถูกฆ่าตายในที่สุด

ชะตากรรมของชาละวันถูกกำหนดขึ้นโดยผลกรรมที่ชาละวันก่อไว้ซึ่งชาละวันก็รู้และยอมรับในเรื่องนี้ เรื่องของกรรมดังกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่าถึงคนจะต้องตาย "... ก็ตามกรรมที่ทำไว้เป็นโรมี" กรรมนี้มีผลให้ชาละวันกระทำการต่างๆลงไปและต้องจบชีวิตลง แม้ชาละวันจะรู้ตัวชัดแต่ก็ต้องกระทำการต่างๆลงไป เช่นไปคาบนางตะเกาทองมา หรือแม้ชาละวันจะรู้ว่าออกจากถ้ำเมื่อใดก็ตามคนจะต้องตาย เพราะทำวราไฟไค้ทำนายนความฝันของชาละวันไว้ แต่ชาละวันก็ทนอยู่ในถ้ำต่อไปไม่ได้เพราะ "ต้องมนตราเราร้อนสุดผอมผ่น" และต้องออกรบกับไกรทอง ชาละวันก็คิดเสียว่า "ถึงพินาศศูนย์หายตายเป็นผี ก็ตามกรรมที่ทำไว้เป็นโรมี"

สรุปพฤติกรรมที่เด่นของชาละวันคือ มีลักษณะขัดแย้งเป็นลักษณะของคน ๒ คนอยู่ในตัวคือเป็นคนที่มีสัมมาคารวะ ให้ความยุติธรรมแก่ภรรยาของตน และลักษณะของคนใจร้อน หุนหันพลันแล่นดุร้าย ซึ่งจะปรากฏเมื่อชาละวันมีร่างกายเป็นจระเข้ใหญ่มาแล้ว

นางเมรี

นางเมรีเป็นตัวละครที่มีรูปร่างเป็นมนุษย์ นางเป็นธิดาของท้าวปทุมราชซึ่งเป็นยักษ์ และนางศรีสมุทซึ่งเป็นมนุษย์ นางเมรีมีน้องสาวคู่แฝดคือนางศรีทัศน์แต่ไม่ได้อยู่ด้วยกันเพราะนางเมรีต้องจากบิดามารดาตั้งแต่เล็กเนื่องจากนางยักษ์สารตราขนางไปเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม บทบาทของนางเมรีเริ่มปรากฏเมื่อนางอยู่ในวัยสาวเป็นหญิงรูปงาม "โอภาสคังจันทรจรัสฉาย ให้ปลื้มจิตพิศพิศทั่วร่างกาย งดงามคล้ายกับเทพกนิษฐ" สำหรับเรื่องการศึกษานั้นไม่ปรากฏในเรื่องว่านางเมรีได้รับการศึกษาหรือไม่และอย่างไร นางเมรีอยู่เมืองทวนตะวันในฐานะธิดากษัตริย์ซึ่งแม้จะเป็นหญิงแต่ก็มีโอกาสที่จะได้ครองเมืองต่อไปในภายหน้า ดังนั้นถึงแม้ว่านางเมรีจะได้รับการศึกษาหรือไม่ก็ตาม แต่ปรากฏในตอนต่อมาว่านางเมรีสามารถปกครองบ้านเมืองแทนนางสารตราได้อย่างสงบเรียบร้อย บรรดาข้าราชการบริพารซึ่งเป็นยักษ์ก็มีความเชื่อฟังและเกรงกลัวนางเมรีมาก เช่นโหรเมื่อคักค่านางเมรีแล้วทำให้นางโกรธก็ถึงกับ"หลบลางทางกุ่มซึ่งพักตรา ภายาสันรวัควยกลัวนาง"

ฐานะของนางเมรินั้นอยู่ในระดับสูง เป็นถึงนางกษัตริย์ นางสารทราหมอบหมายภาระหน้าที่อันหนักยิ่งให้กับนาง ดังนั้นฐานะทางสังคมของนางเมรินจึงสูงเท่าเทียมชายซึ่งเป็นลักษณะที่จะหาได้ยากในตัวเองฝ่ายหญิงในวรรณคดีไทยทั่วไป นางสามารถเป็นกษัตริย์ปกครองบ้านเมืองโดยสิทธิ์ขาดทุกประการ และสามารถจัดการสิ่งต่างๆได้อย่างเรียบร้อย อาจกล่าวได้ว่าภาระในการปกครองบ้านเมืองของนางหนักยิ่งกว่าสตรีในวรรณคดีเรื่องอื่นๆ เช่น นางสุวรรณมาลี หรือนางละเวง เพราะบุคคลในปกครองของนางไม่ใช่มนุษย์ธรรมดา แต่เป็นยักษ์ นางต้องอยู่ในฐานะสูงสุดเหนือยักษ์ทั้งปวง นางเมรินเริ่มปรากฏบทบาทในเรื่องในฐานะของนางกษัตริย์ คือ " ออกสู่แทนที่นึ่งบัลลังก์โถง ท้องพระโรงเป็นที่วินิจฉัย ...." และได้รับสารจากนางสารทรา ซึ่งฝากพระรณมา แต่ถูกพระฤาษีแปลงเสียทำให้รับพระรณเข้าเมืองและจัดการอภิเสกขึ้น เมื่อนางได้เห็นองค์พระรณก็พอใจในทันที และสั่งให้จัดการอภิเสกโดยไม่ฟังการทัดทานของโหรซึ่งกล่าวว่าสารนั้นมีผู้ปลอมแปลงขึ้น คำทัดทานนี้ทำให้นางเมรินโกรธและสั่งลงโทษโหร และสั่งสิทธิกลับให้ " จัดตั้งมหรสพครบทุกอย่าง ตามท่าทางไสยเพมหาศาล ให้พร้อมเสร็จในเจ็ดทิวาوار ใครทัดทานจะลงโทษวางวาย " เมื่ออภิเสกแล้ว นางเมรินก็มีความรักใคร่ในพระรณมาก คอยปรนนิบัติ เอาใจพระรณทุกอย่าง แม้พระรณจะลงถามถึงของวิเศษแล้วขโมยหนีไป นางเมรินก็ออกติดตามโดยไม่ฟังคำทัดทานของโหร ที่ว่าถ้านางออกติดตามพระรณนางจะถึงแก่สิ้นชีวิต และขณะออกติดตามนั้นนางเมรินก็ไม่ได้มีความโกรธแค้นพระรณเลย นางมีแต่ความเศร้าโศกเสียใจคร่ำครวญ และอ่อนวอนให้พระรณมารับนางไปด้วย เพราะ " พระทนต์หัวไปไหนจะไปตาม " และ " แม้นพระมิกิจไปแห่งใด ไม่ขัดฤทัยพระโณมนาย จะขอรองมูลิกาคิดว่าจะตาย.. " และในท้ายที่สุดเมื่อพระรณไม่กลับมาหานางจริงๆ นางเมรินจึง " ..ยิ่งวันทดท้อสรคแสนให้เคืองแค้นความรักนักหนา จะอยู่โยให้อายชาวพารา สุ่มรณาสืบรับอับประมาณ " โดยไม่ฟังคำของพระรณที่จะกลับมาเมื่อจัดการภาระทางบ้านเมืองได้เรียบร้อยแล้ว และก่อนตายนางยังอธิษฐานว่า " ซาคินี่ซาตามพระภูบาล มาถึงวายุปราณในไพร ซ้าของใจหมายมาตร์ เกิดไปในชาติภพใหม่ ขอให้ราชตามข้าไป ให้ไค่ยากแค้นแสนทวี "

จากพฤติกรรมของนางเมรินที่กล่าวมาจะเห็นว่าพัฒนาการทางบุคลิกภาพของนาง

ตั้งแต่เริ่มปรากฏบทบาทจนจบนั้นมีความสมจริง ในครั้งแรกนางเป็นหญิงที่มีความเข้มแข็ง
เด็ดขาด มีความเชื่อมั่นในตนเองสูงไม่ฟังคำทัดทานของใครทั้งสิ้นและค่อนข้างจะใจร้อน
เมื่อนางพบความรักนางก็เริ่มมีบุคลิกภาพอ่อนลง รู้จักปรนนิบัติเอาใจชูที่นางรัก ความ
เข้มแข็งของนางก็คลายลง เมื่อพระรชโมยเก็บผลงั่วหวานาวให้แทนที่นางจะโกรธเพราะ
เป็นของต้องห้ามนางกลับช่วยเหลือแก้ไขอาถรรพณ์ต่างๆให้หาย แต่ในตอนท้ายเมื่อนางสูญเสีย
พระรชไปนางก็กลับมีความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว ไม่ฟังคำทัดทานของใคร ใจร้อนจะ
เห็นได้จากที่นางสั่งให้จับทหารออกตามพระรช "ท่านจงตระเตรียมจตุรงค์ เราจะไปตาม
องค์พระโสมศรี ให้เสร็จในเจ็ดนาทีก่อนที่ข้าเจ้าจะเข้าไปประจัญหน้า" ด้วยความรักพระรช
มากทำให้นางเสียใจและเกิดความน้อยใจจนขาดเหตุผล ไม่ฟังคำของใครหรือของ
พระรช ทำให้นางต้องตายลง

บทบาทของนางเมรีที่เด่นในเรื่องคือเรื่องของความรัก นางเมรีมีความรักในตัว
พระรชอย่างมั่นคงแน่วแน่ตั้งแต่แรกพบ และยังได้รับความรักตอบจากพระรชนางเมรีก็ยัง
ทวีความรักในตัวพระรชมากยิ่งขึ้น เมื่อพระรชหนีนางไปนางจึงออกติดตามแม้จะรู้จากใคร
ว่าการออกติดตามพระรชนั้นจะทำให้นางถึงแก่สิ้นชีวิตนางก็ยอม เมื่อตามทันพระรชนางก็
อ่อนวอนขอให้พระรชกลับอย่างนางสงสารเช่น "ถึงพระไม่เลี้ยงเคียงคู่เคย พระทรมาน
ไคทรงพระเมตตา ข้ามกลับมารับเอนางไป ช่วงใช้ทางทาสทาสี เหมือนเกือกทอง
ร้องพระบาท ไปถึงนางจะสิ้นชีวิต" แม้พระรชจะยกเหตุผลต่างๆและสัญญากับนางว่าจะ
กลับมาหานางทันทีที่ทำธุระทางบ้านเมืองเรียบร้อยแล้ว แต่นางเมรีก็ไม่ฟัง เมื่อพระรช
ทำท้าวว่าจะไปจริงๆนางเมรีจึงเอาชนะพระรชด้วยการคลั่งไถ่ตาย และก่อนตายนางยังได้
อธิษฐานให้พระรชออกติดตามนางบ้างในชาติหน้า

อาวจิเคราะห์ถึงสาเหตุของพฤติกรรมของนางเมรีได้คือ นางเมรีเมื่อเป็นเด็ก
นั้นนางขาดความรักความอบอุ่นจากบิดามารดาเพราะนางสารตราขอนางมาจากบิดามารดา
ของนางตั้งแต่ยังเป็นเด็ก และนางสารตราเองถึงแม้จะรักนางเมรีมากแต่นางก็ไม่ได้
เลี้ยงดูเพราะนางต้องปลอมเป็นมนุษย์ไปเป็นมเหสีของท้าวยาสีหิเพื่อแก้แค้นนางสิบสอง

ดังนั้นนางเมรีจึงต้องอยู่กับพี่เลี้ยงตลอดมาตั้งแต่เล็กจนโต เจนคินส์ (John Gamewell Jenkins) นักจิตวิทยาชื่อดังผู้หนึ่งให้ความเห็นว่า เด็กเล็กๆไม่มีแหล่งของความมั่นคงทางใจในตัวของเขาเอง และเขาจะต้องได้รับความรู้สึกมั่นคงทางใจจากพ่อแม่ เพื่อความมั่นคงทางใจของตน เจนคินส์ได้ย้ำถึงความสำคัญของบทบาทของพ่อแม่ โดยกล่าวว่าความกลัวจะสูญเสียพ่อแม่ หรือความกลัวว่าจะสูญเสียความรักของพ่อแม่เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความวิตกกังวลอย่างรุนแรงและเรื้อรัง และเป็นรากฐานที่ทำให้เกิดความไม่มั่นคงทางใจด้วย แนวความคิดนี้สนับสนุนความคิดของ فروยด์ ซึ่งกล่าวว่า ถ้าเด็กรู้สึกตนว่าสูญเสียความรักของมารดา จิตใจของเขาจะถูกขู่เข็ญด้วยความวิตกกังวลในความสูญเสียนี้ การไม่ได้รับการเลี้ยงดูที่อบอุ่น เด็กจะเกิดความรู้สึกว่าถูกทอดทิ้ง และความรู้สึกนี้จะกระทบกระเทือนต่อพัฒนาการทางจิตใจของเด็ก^๓

นางเมรีได้เก็บความปรารถนาความรักจากพ่อแม่ ความต้องการความอบอุ่นซึ่งไม่ได้รับการตอบสนองซ่อนเร้นไว้ในจิตไร้สำนึก ซึ่งได้มีบทบาทในการกำหนดบุคลิกภาพ ทั้งในแง่อุปนิสัย ทัศนคติ และค่านิยมบางประการของนาง เมื่อพระรหมอบความรักให้แก่นาง นางจึงทุ่มเทความรัก ความไว้วางใจ และทุกสิ่งทุกอย่างให้พระรโดยมิได้มีความระแวงแคลงใจเลย แต่ชีวิตคู่ของนางเมรีก็ตอลมเหลวลง ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากพื้นฐานของบุคลิกภาพในวัยเด็กนางขาดความรักความอบอุ่น ซึ่งนักจิตวิทยาส่วนใหญ่เชื่อกันว่าบุคคลที่ขาดความรักมักจะรักใคร่ไม่เป็น กล่าวคือความรักของเขาจะเป็นไปในแบบเรียกร้องที่จะเป็นฝ่ายรับแต่เพียงฝ่ายเดียวไม่มีการเสียสละ อาจกล่าวได้ว่าพัฒนาการด้านความรักของนางยังไม่เจริญถึงระดับวุฒิภาวะ (Maturity) คือไม่บรรลุถึงความเจริญเต็มที่ตามวัยที่เป็นผู้ใหญ่แล้ว ความรักของนางคือต้องการให้คนที่รักอยู่กับนางตลอดไป เมื่อคนที่รักมีเหตุ

^๑ Malm and Jamison, Adolscence, p.394.

^๒ Nuttin, Joseph, Father, Psychoanalysis and Personality, p. 238.

^๓ สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก อิทธิพลของสังคมต่อพัฒนาการของเด็กที่ตำบลนาป่า อำเภอมะนัง จังหวัดชลบุรี หน้า ๒๓

จำเป็นต้องจากไป ทางออกของนางคือความตายเท่านั้น ในทางตรงกันข้าม ถ้านางเมรี
ได้รับความรักความอบอุ่นจากพ่อแม่ในวัยเด็ก นางจะรักเป็นและยอมเสียสละพระรถให้กลับ
ไปทำหน้าที่ของบุตรที่ดี ชีวิตของนางก็จะพบความสุขในบั้นปลาย เพราะในท้ายที่สุดเมื่อ
พระรถจัดการเรื่องราวทางบ้านเมืองเรียบร้อยแล้วก็กลับไปเมืองทวนตะวัน และตายที่เมือง
นั้นด้วยความสะดวกเสียใจ

เนื่องมาจากนางเมรีรักพระรถมากและต้องการความรักตอบ เก่งว่าคนที่ตนรัก
จะไม่รักตน เก่งเขาจะโกรธ นางจึงปรนนิบัติเอาอกเอาใจพระรถทุกอย่าง ดังว่า
" นางเมรีปรนนิบัติไม่ขัดใจ มีได้อนาทรอรน รพ้อมด้วยเครื่องเสวยเนยนม อบรม
ปรนนิบัติไม่ขัดสน " นางเมรีมิได้มีความระแวงสงสัยในตัวพระรถ แม้เมื่อพระรถเก็บผล
งั่วหวานาวให้ และหลอกถามถึงหอยาสาคัญของนางซึ่งเมื่อนางไม่ยอมบอก พระรถก็โกรธ
ทำให้นางเมรี "...หวาดหวั่นขวัญหนี ไม่รู้เท่ามารยาสามี คิดว่าราคะเคืองใจ " นาง
จึงบอกความลับทั้งหมดแก่พระรถ ลักษณะนี้เองทำให้นางเมรีมีบุคลิกภาพสองอย่างอยู่ใน
ตน คือลักษณะอ่อนโยน ช่างเอาอกเอาใจ และลักษณะของคนที่มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง
มีความเข้มแข็ง เด็ดขาด เมื่ออยู่ต่อหน้าเสนายักษ์ เมื่อจะออกติดตามพระรถนั้นในจิตใจ
ของนางเมรีก็เกิดการต่อสู้กันระหว่างความรักและคิดถึงพระรถ กับการกลัวความตายซึ่งโหด
โหดน่ายวี่ แต่ในที่สุดนางก็ตัดสินใจออกตามพระรถเพราะนางคิดว่า " ซึ่งเกิดมาด้วย
กันทุกวันนี้ ใครจะคงชีวิตรอดไหม เว้นแต่เร็วกับช้าไม่ว่าใคร ที่จะรอดตายได้นั้นไม่มี "
และ " ถึงเราจะทำลายวายชีวิ สู้แต่ที่เวรกรรมทำมา "

ถ้าจะพิจารณาในเชิงพุทธปรัชญาแล้ว สะดาศีวิตของนางเมรีนั้นถึงคราวที่นางจะ
ต้องตายเพราะกรรมของนางที่ทำไว้ ทำให้นางตัดสินใจออกติดตามพระรถ และไม่ยอมกลับ
เมือง ในตอนนี้เมื่อเหวดาเห็นนาง และ "...เล็งทิพญาณ ก็แจ้งการว่านางจะม้วย
มรณ์ เป็นทั้งนี้เพราะกรรมทรมาย เวทไทยันทสะทอนถอน " เหวดาคิดจะช่วยนาง
ด้วยความสะดวกที่นางมีความรักมั่นคงต่อสามี แต่ไม่สามารถจะช่วยได้มากไปกว่าการที่
ช่วยย่นระยะทางระหว่างพระรถกับนางให้สั้นเข้า แต่ไม่สามารถจะช่วยคืนชะตากรรมของ
นางได้

สรุปพฤติกรรมที่เด่นของนางเมรี คือ เป็นคนที่มีความรักจริง รักเดียวใจเดียว แต่รักไม่เป็น นอกจากนี้นางยังมีลักษณะของสตรีที่ช่างปรนนิบัติเอาใจ ในขณะที่เดียวกันก็มี ความเชื่อมั่นในตนเองสูง ค่อนข้างเอาแต่ใจตนและใจร้อน

นางกุลา

นางกุลาเป็นตัวละครที่เป็นมนุษย์ บทบาทที่ปรากฏในเรื่องเริ่มเมื่อนางอยู่ในวัยสาว นางกุลาเป็นกำพร้าพ่อแม่ตายตั้งแต่นางยังเล็ก รูปร่างหน้าตาของนางกุลานั้นมีลักษณะ "...รูปร่างกำยำ ผิวเนื้อคล้ำค้ำหน้า เหมือนเงาะในพงา ผมนั้นหยิกยุ่งยั้งครัน แกรุ่นกำคัดสาว หัวหุ่ยยาวเข้มแข็งขัน " และ " รูปร่างนั้นน่ากลัว ผิวเนื้อดำเหมือนหมึกทา " ไม่ปรากฏว่านางกุลาได้รับการศึกษาแต่อย่างใด นางกุลาคำรงชีวิตอยู่ด้วยการเก็บฟันขายเลี้ยงชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจและฐานะทางสังคมของนางอยู่ในระดับต่ำมาก จะเห็นได้ว่านางกุลามีเงินเพียงพอที่จะเลี้ยงชีพไปวันๆหนึ่งเท่านั้น ถึงแม้ว่าต่อมานางกุลาจะอยู่ในตำแหน่งที่สูงคือเป็นคู่อภิเษกของโอรสภักดิ์ หรือเป็นภรรยาของบุตรชายเศรษฐีก็ตาม แต่นางก็มิได้เป็นที่ยอมรับของสังคมนั้นๆเท่าใดนัก ทั้งนี้เนื่องมาจากรูปร่างหน้าตาหรือกิริยาวาจาทางของนางยังคงเป็นแบบคนป่า ที่ไม่ได้รับการขัดเกลาแต่อย่างใดเลย วงสังคมต่างพากันมองนางอย่างขบขันและสมเพชอยู่ในที่ เช่น " เหล่านางพวกน้อยๆ พุดค้อยๆซุบซิบกัน กษัตริย์องค์นี้ชั้น ไม่รู้จักอะไรเลย กิริยาเหมือนอย่างไพร่ ผู้ดีอะไร ขาไม่เคย วงักตร์นะแม่เอ๋ย นกเค้าแมวไม่ผิดกัน " หรือ " จะขึ้นเถวียนเวียนอยู่นาน ไม่นั่งที่ไหน ค้วยชาติไพร่ไม่พบบาน ขึ้นมานั่งบนคาน ที่สำหรับคนขับเถวียน ทาสาพากันเยาะ ตางหัวเราะบ้างล้อเลียน "

นางกุลาเริ่มปรากฏบทบาทในเรื่องเมื่อนางออกหาฟันแล้วถูกงูกัดตาย นางโสณน้อยช่วยชุบชีวิตนางไว้ นางจึงออกเดินทางไปกับนางโสณน้อยจนนางฉวยโอกาสประกาศตนเป็นนางโสณน้อยเพื่อจะอภิเษกกับพระวิจิตรจินดาแล้วกนางโสณน้อยลงเป็นไพร่ แต่อย่างไรก็ตามกิริยาวาจาของนางก็เป็นทีที่สะอึกใจแก่คนทั่วไปจนพระวิจิตรจินดาทนกิริยาวาจาที่เป็นคนป่าของนางไม่ได้จึงออกทองเถียวและในที่สุดก็รู้ความจริง นางกุลาจึงถูกลงโทษแต่นางโสณน้อยขอชีวิตนางไว้ นางกุลาเสี้ยมเจียมตัวไปไต่พักหนึ่ง เมื่อมีโอกาสนางก็แกล้งให้

นางโสนน้อยต้องถูกขับออกจากเมืองแก่งให้คงทุกขุทรมานต่างๆ จนถึงปลักนางลงในบ่อน้ำ
ขุรัก ส่วนตัวนางก็ลงชุตัวในบ่อทองให้ร่างกายงังงาม และไต่เต่งงานกับวิไล บุตรเศรษฐี
เมื่อมีความสุขแล้วแทนที่นางจะมีใจเมตตานางโสนน้อยบ้าง นางกลับแก่งใส่ร้าย หาเรื่อง
ทำร้ายและนำบุตรของนางโสนน้อยไปถ่วงน้ำเสีย ในที่สุดเมื่อพระวิจิตรจินการู้ความจริง
จึงให้ลงโทษนางกุลา นางกุลาเป็นคนปากแข็งใจแข็งมาก แม้เมื่อจะคายนางก็มีไคยอมรับ
ผิดเลย

พฤติกรรมของนางกุลาคงกล่าว จะเห็นได้ว่าเป็นการกระทำที่เลวร้ายทั้งสิ้น
นางกุลาเป็นคนที่ไม่มีความคิดเลยแม้แต่ตอนย ลักษณะของนางกุลาจึงเป็นตัวละครประเภทไม่
สมจริง เพราะมนุษย์จริงๆ คงจะไม่มีใครที่จะเลวไปเสียทุกอย่าง หรือมีความดีเพียบพร้อมไป
ทุกประการ คนที่เป็นคนดีอาจมีข้อบกพร่อง และคนเลวอาจมีอะไรที่ดีอยู่บ้าง แต่ถึงอย่าง
ไรก็ตามพฤติกรรมบางประการของนางกุลาก็เป็นไปอย่างสมเหตุสมผล

นางกุลาเป็นตัวละครฝ่ายปฏิบัติกับตัวเอกคือนางโสนน้อย นางเป็นคนที่น่าเห็น
ใจอยู่เป็นอันมากเพราะผู้แต่งสร้างให้นางมีลักษณะเลวร้ายไปเสียทุกอย่าง นับตั้งแต่ฐานะ
ทางสังคม รูปร่างหน้าตา กิริยามารยาท และจิตใจ ในเรื่องการสร้างตัวละครฝ่าย
ปฏิบัตินี้ ชัยพร วิสุทธิศาสน์ กล่าวไว้ใน " ลักษณะร่วมนำเห็นใจของฝ่ายปฏิบัติ "
ตอนหนึ่งว่า

...ทำไมเราจึงเห็นใจเขาเหล่านี้ อาจจะเป็นไปได้ที่ผู้แต่งเจตนา
จะใส่ลักษณะค้อยในตัวละครฝ่ายปฏิบัติเพื่อส่งเสริมบทบาทของวีรบุรุษ และ
เป็นการสนองความต้องการของผู้แต่งเองด้วย เป็นธรรมชาติของทุกคนที่ต้อง
การให้คนดีเช่นวีรบุรุษประสบความสำเร็จ และมีพร้อมทุกคุณสมบัติ ในขณะที่
ที่ต้องการให้คน (ที่ตนเองคิดว่า) ชั่ว เลวร้ายไปเสียแทบทุกอย่าง เพื่อ
ความสะใจของตนเองบางประการ.....แต่แล้วผลที่ไม่คาดฝันก็คือการใส่
ลักษณะค้อยให้ฝ่ายปฏิบัติมากๆ ก่อให้เกิดความสงสารจากผู้อ่าน

นางกุลาเป็นกำพร้าตั้งแต่เล็ก ฉะนั้นแน่นอนที่สุดคือนางจะต้องขาดความอบอุ่น - ไม่ได้รับความรักใคร่เอาใจใส่ดูแลถูกทอดทิ้ง และความรู้สึกเหล่านั้นจะกระทบกระเทือนต่อพัฒนาการทางจิตใจของนางมาก นางจะมีความรู้สึกขาดสวัสดิภาพและขาดความมั่นคงทางใจมาตั้งแต่เด็ก ซึ่งเป็นผลส่งให้นางมีสภาพจิตใจที่เลวร้ายเมื่อเติบโตขึ้นมา จากรายงานของสภาวิจัยแห่งชาติซึ่งศึกษาเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดจำนวน ๓๔๒ คน ได้พบว่าเด็กที่กระทำความผิดเป็นจำนวนมากสูงไม่มีความรักใคร่ผูกพันกับพ่อแม่เท่าใดนัก และเด็กอีกจำนวนหนึ่งมีความรู้สึกว่าพ่อแม่รักใคร่ตนไม่เพียงพอ แต่นางกุลาไม่เพียงแต่ความรู้สึกว่าพ่อแม่ไม่รักใคร่ตนเท่านั้น แต่นางไม่มีพ่อแม่ที่จะให้ความรักใคร่ และนอกจากนี้นางยังมีรูปกายอัปลักษณ์น่าเกลียดน่าชังดังนั้นเพื่อนบ้านน้อยคนนักที่จะให้ความรักใคร่แก่นาง เพราะในสังคมไทยเรานั้นส่วนใหญ่คนไทยเราจะรักของสวยงาม

ความทะเยอทะยานของนางกุลาที่ต้องการจะเป็นมเหสีของพระวชิรจักรินคา ทำให้นางหาทางกลั่นแกล้งนางโสณน้อยต่าง ๆ โดยมีโคคิดถึงบุญคุณของนางโสณน้อยที่ได้ชุบชีวิตนางขึ้นมาแม่แต่น้อย ซึ่งก็มีสาเหตุมาจากการขาดความรักความอบอุ่นของนางในวัยเยาว์ เรื่องนี้ อัลเฟรด แอดเลอร์^๒ (Alfred Adler) ได้กล่าวถึงไว้ว่า เด็กบางคนเกิดมาท่ามกลางความเกลียดชังของพ่อแม่ หรือเป็นกำพร้าถูกส่งไปไว้ในสถานที่ซึ่งส่วนมากถูกทอดทิ้งปราศจากความรักใคร่ใกล้ชิดกับผู้อื่น เด็กจะรู้สึกว่าโลกเป็นศัตรูต่อตน และตนต้องเป็นศัตรูกับโลกให้สาสม โดยที่เด็กมีทัศนคติว่าทุกคนไม่ชอบตน ดังนั้นตนจึงต้องต่อสู้ทุกวิถีทางเพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิต่าง ๆ ตลอดจนความสำเร็จในการแก้แค้น แม้ไม่ต่อสู้ด้วยกำลังกายก็อาจลอบยาเข้าว่า จึงทำให้ไม่อาจรวมแรงร่วมใจกับผู้อื่นได้ มีแต่ความเคียดแค้นไร้ความมีไมตรีจิต จึงเป็นการยากที่ใครจะคบหาและเป็นมิตรกับผู้อื่น

^๑ สภาวิจัยแห่งชาติ รายงานผลการวิจัยเรื่องสาเหตุแห่งความผิดบางลักษณะในคดีเด็กและเยาวชน หน้า ๒๑

^๒ คร. ประมวลู ตติคินสัน ทัศนกิจวิทยาว่าคยบุคลิกลภาพ

หน้า ๓๖.

นอกจากนี้นางกุลายังเป็นคนที่มันิสัยก้าวร้าว ชอบรุกรานเห็นใครตกทุกข์ได้ยากแล้ว
นางจะมีความสุข เช่นนางมักเสียดสี ขมขู่ บรรดานางกำนัลเสมอ

" ไม่คิดเจียมกายา เป็นข้ามาได้ดี บรรดานางสนม ตั้งชู้ชมพุกเสียดสี
อวดตัวเป็นผู้ดี บนอุ้งเท้าพาลดา "

กับนางโสนน้อย นางกุลาก็หาเรื่องคำคืออยู่เป็นประจำ

" มาครั้งคราวนี้ ติให้หนักหนา แหม่นเถียงงูมา ตบให้แทบตาย " และลง
มือตีจนนางโสนน้อย..."เจ็บปวดควดยิ่ง โฉมยงลงกลิ้ง กับพื้นสุธา "...จน
กระทั่งนาง " ทอทองคำเกลือกกลิ้ง แหม่นนอนใน ชวนชบสลับไป ริมไต้ปรางปรา "

เมื่อออกเดินป่าขณะนางโสนน้อยตั้งครรภ์ นางกุลาก็แกล้งนางต่าง ๆ นานา

"...กุลากแล้งท่า ชักนำโฉมฉาย บุกแฝกแหวกกาย ใดความเวทนา
นางเคินไม่ถนัด เคี้ยวเซเคี้ยวซัก ลูกกลมไปมา หนามเหนียวเกี่ยวไว้
เลือกไหลกายา ลงนั่งโศกา มีไคคลาโคล กุลายืมเยาะ กลับยื่นหัวเราะ
ว่านี่อะไร..."

เรื่องของพฤติกรรมก้าวร้าวนี้มีสาเหตุมาจากสภาพจิตใจที่ได้รับการกดดันตั้งแต่
เยาว์วัยทำให้จิตใจมีความปรารถนาที่จะแสดงความก้าวร้าวคุกคามผู้อื่นบ้างเมื่อตนมีโอกา
สหรืออยู่ในฐานะที่จะกระทำเช่นนั้นได้ มากาเร็ต มีด (Margaret Mead) นักมานุษย
วิทยาผู้มีชื่อเสียงคนหนึ่ง ได้ศึกษาชาวพื้นเมือง ๒ เผ่า ทางตะวันออกเฉียงเหนือของเกาะ
นิวกินี และพบว่าชาวพื้นเมืองทั้ง ๒ เผ่านี้แม้จะอยู่ใกล้กันแต่มีความเป็นอยู่แตกต่างกันมาก
เผ่าหนึ่งคือเผ่า อาราเพช (Arapesh) ทุกครอบครัวเป็นมิตรที่ดีต่อกัน คบค้าสมาคม
กันด้วยความรัก เสียสละ ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เพราะทารกในหมู่บ้านได้รับ
การเลี้ยงดูอย่างทะนุถนอมและเอาใจใส่ ทั้งพ่อและแม่มีหน้าที่ให้ความรักและเอาใจใส่ลูก
ลูกจะได้รับการอุ้มชูอย่างใกล้ชิด ส่วนอีกเผ่าหนึ่งคือ เผ่ามันดุกูเมอร์ (Mundugumor)
ชาวเผ่านี้ทั้งหญิงและชายมีบุคลิกลักษณะแข็งกระด้าง คุกคาม มักก่อการทะเลาะวิวาทและทำร้าย
ร่างกายซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา บรรยาการของความเกลียดชัง ความกลัวและความคุ
ร้ายกระหายเลือดครอบคลุมน้อยทั้งหมู่บ้านนี้ สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ มาจากเซด. มีด กล่าวว่า
การเลี้ยงดูทารกเป็นสาเหตุสำคัญในการสร้างเสริมบุคลิกภาพ ทารกของเผ่าได้รับการ -

เลี้ยงดูด้วยอาการกระด้าง ซาเย็น ไม่มีการแสดงความรักหรือถ่ายทอดความอบอุ่นให้แก่เด็ก ทั้งร่างกายและจิตใจ เพราะหญิงสาวเหล่านี้ไม่ต้องการมีลูกถือว่าลูกเป็นผู้ก่อให้เกิดความเจ็บปวดและนำความลำบากยุ่งยากมาให้ตนจึงเกลียดชังลูกตั้งแต่แรกเกิด สภาพการเลี้ยงดูและสภาพแวดล้อมทางสังคมซึ่งทารกได้รับและได้พบเห็นตั้งแต่ในวัยเด็ก สร้างเสริมให้เด็กมีความรู้สึกเกลียดและกลัวโลก และคอย ๆ เรียนรู่ว่าตนจะต้องปรับตัวเองอย่างไรจึงจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปลอดภัย

นอกจากนี้ความรู้สึกที่ว่าตนเองไม่เท่าเทียมคนอื่น ทั้งในค่านิยมรูปร่าง หน้าตา และฐานะความเป็นอยู่ เมื่ออยู่ในหมู่คนระดับเดียวกันนางกุลาก็ยังไม่เห็นความแตกต่างมากนัก แต่เมื่อนางกุลาไปพบนางโสนน้อยซึ่งมีรูปร่างงดงาม วาจาไพเราะ จิตใจดีมีเมตตา และทั้งยังเป็นธิดาภคินีอีกด้วย ความรู้สึกว่าตัวเองคอยต่ำต้อยจึงเกิดขึ้น และกลายเป็นความอิจฉาริษยาในที่สุด ฉะนั้นเมื่อมีโอกาสนางกุลาจึงไม่ละเว้นที่จะกลั่นแกล้ง ทำร้ายนางโสนน้อย และทำลายความงามของนางโสนน้อย โดยแกล้งผลักดันให้ตกลงในบ่อน้ำขรึก ส่วนตนเองนั้นเมื่อมีโอกาสก็ลงชุบน้ำในบ่อทองเพื่อให้มีร่างกายงดงาม ผิวพรรณผุดผ่องดังที่นางไผ่ผ่นมานานคงได้กล่าวมาแล้ว

เรื่องความงามนี้เป็นเรื่องที่นางกุลาไผ่ผ่นมานาน เนื่องจากนางนั้น " รูปร่างกำยำ กายำ ผิวเนื้อคล้ายคนนักหนา เหมือนเงาะในพนา ผมนั้นหยิกยุ่งยุ่งครัน " เพราะสังคมนิยมชมชอบคนงาม ดังนั้นนางกุลาจึงปรารถนาอย่างยิ่งที่จะเป็นคนงามกับเขาบ้าง ความปรารถนานั้นนางเก็บไว้ในจิตใจสำนึก และเมื่อมีโอกาสเช่นเมื่อนางโสนน้อยฝากเครื่องทรงไว้ นางกุลาก็จัดแจงสวมเครื่องทรงนั้นทันทีเพราะนางเข้าใจว่า เครื่องทรงที่สวยงามอาจจะช่วยส่งเสริมให้นางมีความงามขึ้นมา แต่ปรากฏว่าเครื่องทรงนั้นไม่ได้เหมาะสมกับตัวนางเลย จนนางประโพลัดพลาดถึงกับออกปาก แต่นางกุลาก็แก้ไขไปได้ว่า " แรกมาอายุเจ็ดปี เกล็นคงพฟิ จนได้ลิบห้าซัฒษา เครื่องประดับสำหรับกายา ใส่เล่นอัครา ตัวโตขึ้นมาคับไป"

และเมื่อได้เข้าไปอยู่ในวังเตรียมจะอภิเษกกับพระวิจิตรจินดา นางกุลาก็เฝ้าแต่ " อาบน้ำ แล้วผัดหน้า หวีเกษาหนึ่งเสยสาบ แล้วส่องกระจกพลาบ นุ่งคอกอย่างพื้นมวงดี ทับทิมริม ขลิบทอง กหม่นามองดูกายี นึกชมกุ่มห่มสี จับผิวเนืองามโสภา "

นางกุลายังมีพิษฐานะในทางที่ผิดคือเป็นคนปากแข็ง ใจแข็ง ไม่ยอมรับผิด แม้ตัวจะตายก็ยังไม่ยอมรับความผิดที่ตัวสร้างไว้ ลักษณะเช่นนี้ก็มีสาเหตุมาจากโครงสร้างของบุคลิกภาพในวัยเด็กที่ว่าเหว อ่างว่าง ขาดความรักทำให้นางกุลาคือคนที่เติบโตขึ้นมาด้วยความรู้สึกที่ว่าชีวิตตนเองไม่มีค่ามากมายนัก ประกอบกับความสมบุกสมบันในการดำเนินชีวิตทำให้นางกุลาคือคนกลัวความเจ็บปวดและความตายเท่าที่ควร นางกุลาคือคนขี้อายและถูกเชือดเนื้อออกเป็นชิ้น ๆ ถูกข่มขู่ต่าง ๆ เพื่อให้ยอมรับผิดแต่นางก็ยังเงี้ยวเฉย อาจวิเคราะห์ถึงสาเหตุของพฤติกรรมนี้ได้อีกประการหนึ่งคือ นางต้องการเอาชนะ ความต้องการนี้อาจเกิดขึ้นกับนางเมื่อพบนางโสนน้อยและเกิดความอิจฉาริษยาขึ้น นางจึงหาทางกลั่นแกล้งต่าง ๆ ในตอนแรกนั้นนางกุลาคือคนขี้อาย แต่ความชนะของนางไม่ยั่งยืนในท้ายที่สุดเมื่อความจริงทุกอย่างเปิดเผยขึ้นมา นางก็กลายเป็นผู้พ่ายแพ้ในทุกสิ่งทุกอย่าง แต่มีส่วนหนึ่งซึ่งนางกุลาคือไม่แพ้คือ ความกลัว ความเจ็บปวดแม้จะเขียนคินางอย่างไรนางก็ไม่ยอมเอ่ยปาก และนางก็ตายไปโดยมิได้สารภาพความผิด ซึ่งคำสารภาพนี้เป็นสิ่งที่ทุก ๆ คนโดยเฉพาะพระวิจิตรจินดาต้องการฟังแต่ทุก ๆ คนก็ต้องการพ่ายแพ้ความเค็ดเคี้ยวของนาง

สรุปพฤติกรรมที่เด่นของนางกุลาคือ เป็นสตรีที่ได้รับการกล่อมเกลามาแต่ทั้งกิริยา วาจา และจิตใจ มีความทะเยอทะยาน อิจฉาริษยา และก้าวร้าวรุนแรง ปากแข็ง ใจแข็ง

นางอุทัย

นางอุทัยเป็นตัวละครที่มีลักษณะสับสน เพราะนางมีรูปร่างเป็นมนุษย์ทั้ง ๆ ที่นางเป็นธิดาของนางสมุทรมาลาซึ่งเป็นธิดาของพระยานาคกับท้าวเวทียาเจ้านาง และนางยังชอบร่างในวัยเด็กอยู่ในร่างของนางคางคกอีกด้วย เพราะเมื่อนางสมุทรมาลาตั้งครรภ์ก็กลัวบิดา คือพระยานาคจะรู้เพราะนางลอบไต่เสียดกับท้าวเวทียาเจ้านาง จึงสารอกไขว่พร้อมทั้งคลายพิษเคลือบไขว่ และวางภูษากับขามรงค์ไว้แล้วจึงกลับไปเมืองบาดาล นางคางคกมาพบไขว่ นางนาคเข้าคิดว่าตนเป็นอาหารอันโอชะจึงกลืนเข้าไปและนางก็ต้องตายเพราะพิษนาค นางอุทัย

จึงถือกำเนิดมาในร่างของนางคางคกโดยมิได้พบกับพ่อแม่ที่แท้จริงของนางเลย นางอุทัย
อยู่ในร่างของคางคกจนโตเป็นสาว ยายกาวัลและเพ้ากุลโกธาคจึงได้นำนางคางคกไปเลี้ยง
ไว้ นางอุทัยเป็นหญิงรูปร่างงามถึงกล่าวถึงเมื่อนางถอครูปว่า " ผมเฝ้าเจ้าคำขลับ ทั้งแมลง
ทั้งงามสวยสม อ่อนแอสะเอวกลม นวลละอองคังทองคำ นางเมืองเยื้องย่างเกิน
เมื่อคำเนินคังจะรำ แขนอ่อนคังระบำ เหมือนนางหงส์เมื่อลีลา คางพัคค์คือวงเกื่อน
สองแขนเหมือนงวงไอยรา..."

ในด้านการศึกษามิปรากฏว่านางอุทัยจะได้รับการศึกษาแต่อย่างใด เพราะนาง
ซ่อนตัวอยู่ในร่างคางคกตั้งแต่เล็กจนโตเป็นสาว ส่วนฐานะทางเศรษฐกิจของนางอุทัยนั้น
อยู่ในระดับสูง ถึงแม้นายตาจะออกหาปลาขายเป็นประจำ แต่นางอุทัยมีชำนาญพิเศษ
ที่สามารถจะเนรมิตสิ่งต่าง ๆ ได้ตามต้องการคังนั้นครอบครัวของเพ้ากุลโกธาคจึงนับเป็น
ครอบครัวที่ร่ำรวยมาก สำหรับฐานะทางสังคมนั้นครั้งแรกอยู่ในระดับต่ำเพราะนางอุทัยเป็น
เพียงหลานของยายตาซึ่งมีอาชีพหาปลาขายเท่านั้น แต่ต่อมาฐานะทางสังคมของนางอุทัย
ก็ได้เลื่อนชั้นสูงสุดเนื่องจากการอภิเษกกับพระสุทกumar โอรสของท้าวการพญครองเมือง

บทบาทของนางอุทัยที่ปรากฏเป็นครั้งแรกนั้นนางยังอยู่ในร่างของคางคก คือเมื่อ
ยายตาออกหาปลานางตกในสุมและขอรองให้ยายตาพานางมาเลี้ยงไว้ โดยอ้อนวอนว่า
" ยายขาตาเอ๋ย ช่วยเลี้ยงหลานไว้ ยายตาข้าไหว เลี้ยงไว้เอาบุญ ยึดไปเบื้องหน้า
ยายทูนหัวข้า หลานจะแทนคุณ แม้ข้าหาไม่ เลี้ยงไว้เอาบุญ ข้าจะแทนคุณ อุดหนุน-
ยายตา " เมื่อนางไปอยู่กับยายตาแล้วก็ช่วยเหลือจัดหาอาหารให้เมื่อยายตาออกหาปลา ทั้ง
ยายตาพยายามอ้อนวอนให้นางถอครูปคางคกทิ้งไปเสียแต่นางก็ไม่ยอมจนกระทั่งถึงวันพระ
นางจึงถอครูปและไปทำบุญที่วัด และได้พบกับพระสุทกumar ซึ่งมาทำบุญเช่นกัน และได้
อภิเษกกันเมื่อนางอุทัยเนรมิตปราสาท และพระอินทร์เนรมิตสะพานเงินสะพานทองให้
พระสุทกumar ต่อมาเมื่อพระสุทกumar จำเป็นต้องไปอภิเษกกับนางฉันทา นางอุทัยมีความ
เสียใจมากเฝ้าแต่ร้องไห้คร่ำครวญ และต่อมาไม่นานนางอุทัยถูกนางฉันทาใช้คนมาลวงไป
โดยจนนางสิ้นชีวิตแล้วนำร่างของนางไปทิ้งน้ำ ด้วยเหตุที่นางอุทัยเป็นธิดานางนาค เมื่อ
ถูกนำนางจึงฟื้นขึ้นมา ด้วยความแค้นเมื่อมีผู้มาช่วยนางไว้นางจึงไม่ยอมเล่าความจริงให้
ฟังแต่เลี้ยงไปว่านางถูกโจรทำร้าย แล้วนางจึงทำอุบาย " นิรมิตร์เป็นแก่ อายุชรา -

นมคำคือกา เส้นงามใสศรี พันทักแกมคอบ อายูรยรอบ เหมือนพรหมจารี ส่วนนม-
นั้นคำ คังสิมห่าปี " แล้วไปขายของหน้าวังนางฉันทาซึ่งมีปัญหาละในเรื่องนางอกขาวและนาง
นางอุทัยจึงได้รับรักษาด้วยวิธีการอันพิสดาร คือ " นางโกนเกศา แล้วจึงเอาผ้า มารัด
ทั่วตน เอาปลายมิดสับ ย่อยยับบีบั้น เลือดทุกเส้นชน นางทนโสกา เอาปลายผ้าใส่
กลั้นเจ็บมิไค้ ทนเวทนา หมอแกงครอบไว้ เนื้อเคี้ยวชานา เอาขี้ผึ้งมา บีคั้นมันคอง"
ทำให้นางฉันทาถึงแก่สิ้นชีวิตในเวลาต่อมา เมื่อพระสุทกุมารบวชอุทิศส่วนกุศลให้นางฉันทา
นางอุทัยก็ไค้เดินไปขวางขบวนแห่แห่พวกทหารรับทามพระสุทกุมารไปทั้งสองจึงเพียงไค้สบ-
ตากันเท่านั้น แต่นางอุทัยก็ไค้ใช้ความพยายามโดยการพายเรือไปขายของหน้าวัด และได้
พบพระสุทกุมารในที่สุด

จากที่กล่าวมานี้จะเห็นว่านางอุทัยในตอนแรก ๆ นั้นเป็นหญิงที่มีจิตใจอ่อนโยน วาจา
ไพเราะ และมีความสงวนเสงี่ยมเจียมตัว เช่นเมื่อนางกลับจากทำบุญที่วัดมีทหารของพระ -
สุทกุมารตามมาเป็นจำนวนมาก นางก็รีบเดินและเข้าไปอยู่ในรางคางคกของนางทันทีที่ถึง
บ้าน และจะเห็นว่านางเป็นคนใจบุญเมื่อถึงวันพระนางก็ไปทำบุญฟังเทศน์ แต่ในเวลาต่อ
มาเมื่อนางถูกพวกของนางฉันทาทำร้าย นางก็มีความอาฆาตแค้น และสัญญากับตนเองว่า
" กูคิดจะผูกไฟริ อี้จัญไรให้ออกว้าย มาตีเจ้าผู้ตาย อี้ชั้วรายหิงส์เจ้าผู้ " การแค้น
แค้นของนางเต็มไปดวยกลอุบายและความโหดเหี้ยมเกินที่จะเป็นการกระทำของหญิงที่เคย
เป็นคนอ่อนโยน ตั้งมั่นในศีลธรรมอย่างนางอุทัย และเมื่อนางฉันทาตายแล้วนางก็ทำกล -
อุบายต่าง ๆ เช่นไปขวางขบวนแห่หรือพายเรือไปขายของที่หน้าวัดเพื่อจะให้ไค้พบกับพระ
สุทกุมาร ซึ่งก็ไม่น่าที่จะเป็นการกระทำของนางอีกเช่นกัน เพราะการกระทำดังกล่าวนี
เป็นการกระทำที่อาชญากรรมมาก ถ้าเราจะพิจารณาคุณธรรมคติไทยส่วนใหญ่ที่ตัวเองต้องพลัด
พรากจากกัน เช่นเรื่องรามเกียรติ์ สมุทโฆษคำฉันท์ หรือพระสุธนคัมภีร์โนรา ก็ตามจะพบ
ว่าตัวเองฝ่ายชายจะเป็นผู้ที่ต้องใช้ความพยายามในการออกติดตามผู้ที่ตนรัก ส่วนตัวเอง
ฝ่ายหญิงมักจะกมหนาเผชิญชะตากรรม และรอคอยว่าเมื่อใดตัวเองฝ่ายชายจะตามมาพบ -
แต่นางอุทัยกลับตรงกันข้ามนางเป็นผู้ที่ใช้กลอุบายต่าง ๆ และพยายามที่จะไค้พบกับพระสุทกุมาร
การกระทำต่าง ๆ ของนางอุทัยในช่วงหลังออกจะเกินจริงไป ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากเจตนา
ของผู้แต่งที่จะแสดงให้เห็นว่า ผู้ที่ทำความผิดก็คือนางฉันทา ซึ่งใช้ให้คนของตนไปลวง

นางอุทัยมาฆ่า ย่อมจะได้รับผลกรรมสนองอย่างสาสมและเป็นผลทันตา แต่ผู้แต่งไม่ได้
 ปูพื้นฐานชีวิตของนางอุทัยให้เป็นคนกล้าแกร่งพอที่จะกระทำการดังกล่าวไปแล้วใด ลักษณะ
 ของนางอุทัยจึงค่อนข้างจะเกินความจริง ถ้าจะพิจารณาดูแล้วจะพบว่าตลอดชีวิตของนาง-
 อุทัยนั้นนางไม่ใคร่รู้จักผู้ใดที่แท้จริงเลย นางซ่อนตัวอยู่ในร่างของตางคกตลอดมาจน
 โศเป็นสาว เท่ากับว่านางถูกทอดทิ้งไว้ว่าเหวอยู่เพียงลำพัง ซากความรัก ความอบอุ่น
 จากบิดามารดา ฉะนั้นบุคลิภาพของนางจึงคล้ายกับนางเมรี คือสภาพจิตใจไม่มั่นคง ซาก -
 ความรัก ความอบอุ่น แต่นางอุทัยมีภาษีกึกว่าตรงที่นางมีของวิเศษคือ ชำมรงค์ ฉะนั้น
 ลักษณะของนางอุทัยจึงเป็นหญิงที่ค่อนข้างอะไรแล้วต้องได้คือเนรมิตรเอาด้วย ชำมรงค์ -
 เมื่อคนรักจากไปวิธีแก้ปัญหาของนางอุทัยจึงต่างกับนางเมรีที่ฆ่าตัวตาย แต่นางอุทัยไม่ทำ
 เช่นนั้นนางใช้อำนาจของชำมรงค์วิเศษและฆ่านางฉันทนามเหมิของสุทกุมารเสีย เพื่อจะได้
 สุทกุมารกลับคืนมา

บุคลิภาพของนางอุทัยที่ปรากฏให้เห็นคือเป็นคนเข้มแข็ง เจ้าความคิด และมีความ
 เชื้อมั่นในตนเองสูง ซึ่งตามปกติแล้วตัวละครฝ่ายหญิงในวรรณคดีไทยส่วนใหญ่จะไม่มี -
 ลักษณะนี้ จะพบว่าส่วนใหญ่ตัวละครฝ่ายหญิงมักเผชิญชะตากรรมที่ทำให้ลำบาก เช่นพลัดพราก
 จากสามี ต้องเดินทางระหกระเหินถูกขับออกจากเมือง และเมื่อตัวละครฝ่ายชายรู้ความจริง
 ในที่สุดก็จะไปรับกลับมา ซึ่งเรื่องนี้สะท้อนมาจากสภาพสังคมที่ยกย่องผู้ชายให้เป็นผู้นำ มี
 อำนาจสิทธิ์ขาด ส่วนผู้หญิงเป็นเพียงผู้รับฟังและปฏิบัติตามเท่านั้นโดยไม่มีปากไม่มีเสียง -
 ฉะนั้นลักษณะนิสัยส่วนใหญ่ของนางในวรรณคดีคือยกย่องให้สามีมีอำนาจสิทธิ์ขาดทุกอย่างสามี
 ว่าอย่างไรต้องเป็นอย่างนั้น แต่ในเรื่องนางอุทัยนี้นางอุทัยกลับเป็นผู้ใช้ความฉลาดและความ
 สามารถของตนแทนตัวเอกฝ่ายชายคือสุทกุมาร นางอุทัยเป็นผู้ที่ไม่ยอมให้ฟ้าดินลงโทษ ผู้
 ทำกรรมชั่วดังความเชื่อทั่ว ๆ ไป แต่นางเป็นผู้ลงมือกระทำกับผู้ทำความชั่วนั้นเสียเองด้วย
 ความพยายามของนางที่มีอยู่ ลักษณะของนางอุทัยจึงขัดกับปรัชญาความเชื่อทางพระพุทธศาสนา
 ในเรื่องของกรรมเวร เพราะความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในเรื่องนี้คือ ฟังระงับเวรด้วย
 การไม่ก่อเวร แต่นางอุทัยกลับพยายามและจองเวรนางฉันทนา ถ้าจะคิดต่อไปแล้วนางอุทัย
 จะต้องชดใช้กรรมที่นางทำไว้กับนางฉันทนาในเวลาต่อมาหรือในชาติหน้า ซึ่งนางอุทัยจะไม่ได้
 คิดถึงเรื่องนี้ทั้ง ๆ ที่ในตอนต้นของเรื่องนางเป็นผู้ที่เชื่อมั่นในเรื่องกรรมมาก ก็จะได้เห็นได้

จากเมื่อพระสุทกุมารจะต้องจากนาง นางก็คร่ำครวญว่า " แต่ก่อนเคยพราภพลัก ลูกสิงห์-
สัตว์ให้ปลัดกัน นายเวรมาตามทัน จึงปลัดกันเราสองรา แมก้าเลี้ยงกาเหว่า โดยสำเนา
เขาลือมา ไซ้ชาติให้ลูกกา กลับให้หากาเหว่ากิน..."

ลักษณะเด่นของนางอุทัยคือการมีร่างกายคดปกคลุมร่างกายอยู่ หรือใช้เป็นที่ซ่อน
อนุภาค การซ่อนตัวของตัวเอกนี้จะพบมากในวรรณคดีไทย เพราะเรื่องราวของวรรณคดีไทย
ประเภทนิยายกลอน หรือนิทานส่วนใหญ่จะมีโครงเรื่องคล้าย ๆ กัน โดยเฉพาะการชกกันของ
อนุภาคในวรรณกรรม เช่นการกลั่นแกล้งหาว่าคดล่อลวงเป็นสิ่งผิดประหลาด ยักยอกทำร้าย
แล้วแปลงกายเป็นหญิงนั้นแทน พอถูกตอสู้กันทำร้ายกันไม่ได้ คนแฉ่งร่างในสิ่งอื่นเป็นคน -
จันทร์ศรี สุปัญญากร ไก่กล่าวถึงการชกกันของอนุภาคเหล่านี้ไว้ว่า

การชกกันของอนุภาควรรณกรรมดังกล่าวเป็นเรื่องปกติธรรมดา อนุภาควรรณ
กรรมเป็นพฤติกรรมทางวัฒนธรรมมีลักษณะเหนืออินทรีย์ (Superorganic)
อยู่ได้ด้วยตนเอง เป็นปรากฏการณ์ที่หล่อหลอมสะสมมาเป็นมรดกตกทอด มีได้
มีผู้หนึ่งผู้ใดเป็นเจ้าของโดยเฉพาะ เมื่อหล่อหลอมขึ้นมาแล้วก็มี การสืบทอด
อาจมีการดัดแปลงผสมผสานกันใหม่บ้าง ผู้ถ่ายทอดเรื่องมุขปาฐะ มีอนุภาค
วรรณกรรมสำเร็จรูปอยู่ในความทรงจำ อาจนำมาใช้ได้ตามความต้องการ
อนุภาคใดประทับใจมากก็นำมาใช้บ่อยครั้ง"

ในเรื่องการชกกันของวรรณกรรมหรือเหตุการณ์ในวรรณกรรม ซึ่งอาจต่างชาติกัน
หรือชาติเดียวกันนี้ มีผู้สนใจศึกษาและอธิบายไว้ต่าง ๆ กัน เช่นขุนวิจิตรมาตรา ไก่กล่าวถึง
ไว้ว่า

เรื่องที่เล่าสู่กันฟังเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินเรียกว่านิยายก็ตาม หรือนิทาน
ก็ตาม ปรากฏว่าทุกชาติต่างก็มีสมบัติของตน แต่ที่นิทานที่ถือว่าเป็นของแต่ละ
ชาตินั้นบางเรื่องเหมือนหรือคล้ายคลึงกันกับของอีกชาติหนึ่งตลอดจนอีกหลายชาติ
ก็มีที่เป็นเช่นนี้ เห็นได้ว่านิทานนั้นจะต้องมีการถ่ายทอดกัน กล่าวคือชาติหนึ่ง

โคติดต่อกับอีกชาติหนึ่งเห็นมีนิทานสนุกก็รับเอา ดังนั้นนิทานของชาติหนึ่งก็ไปปรากฏในอีกชาติหนึ่งต่อไปการติดต่อระหว่างชาติขยายวงออกไปไกล นิทานก็อาจข้ามทวีป ข้ามน้ำข้ามทะเลรับกันเป็นช่วง ๆ ไป เหตุนี้นิทานเรื่องเดียวกันจึงไปมีอยู่ในชาติหลายชาติ^๑

ในปัจจุบันมีนักวิจารณ์วรรณคดีอีกกลุ่มหนึ่งนำหลักเกณฑ์ทางจิตวิทยาเข้ามาวิเคราะห์วิจารณ์วรรณคดีโดยเฉพาะ นิทาน นิยาย คำนาน หลักจิตวิทยาที่นำมาใช้ได้แก่ หลักการวิจารณ์ทางแบบฉบับ (Archetypal approach to modern Criticism) ซึ่งเป็นทฤษฎีจิตวิทยาของ คาร์ล กุสตาฟ จุง (Carl Gustav Jung) ซึ่งเน้นเรื่องจิตไร้สำนึก ประสบการณ์ และแนวคิดซ้ำ ๆ กันจนเป็นแบบฉบับ

มอค บ็อคคิน (Mead Bodkin) ได้ศึกษาเรื่องราวในวรรณคดีหรือนิยายปรัมปราโดยนำหลักแบบฉบับของ จุง มาใช้และได้สรุปไว้ว่า เหตุที่เรื่องราวในวรรณคดี หรือนิยายปรัมปรมักจะซ้ำ ๆ กัน แม้จะต่างภาษาหรือต่างสมัยกัน และผู้อ่านก็ยังนิยมอ่านแก่นเรื่องที่ซ้ำ ๆ กันนี้ได้โดยไม่รู้สึกเบื่อหน่ายก็เพราะมนุษย์มีจิตไร้สำนึกที่เหมือนกัน หรือคล้ายคลึงกันตามหลักจิตวิทยาของ จุง ไม่ว่าเวลาจะผ่านไปช้านานเพียงใดและสถานที่จะอยู่ห่างไกลกันมากเพียงใด มนุษย์ก็ยังจะมีจิตไร้สำนึกในส่วนลึกที่สุดของจิตเหมือนกัน ความฝัน ความหวัง จินตนาการ หรือพฤติกรรมซึ่งได้รับอิทธิพลจากจิตไร้สำนึกนี้ จัดได้ว่าเป็นประสบการณ์ของจิตไร้สำนึกส่วนรวมซึ่งเกิดขึ้นมาพร้อม ๆ กับกำเนิดของมนุษย์ วรรณคดีจึงเป็นเสมือนสิ่งบันทึกจิตไร้สำนึกของมนุษย์ทั่วไปโดยส่วนรวม มนุษย์นิยมอ่านวรรณคดีโดยไม่รู้จักเบื่อหน่ายเพราะจิตไร้สำนึกส่วนรวมของมนุษย์มีความคุ้นเคยกับประสบการณ์ที่ปรากฏในวรรณคดี วรรณคดีจึงเป็นประสบการณ์ร่วมกันระหว่างผู้แต่งกับผู้อ่านซึ่งเป็นมนุษยชาติทั่วไป ไม่จำกัด ชาติ ศาสนา หรือสมัย ^๒

^๑ ขุนวิจิตรมาตรา   สิ่งคิดเห็นในเรื่องควา   หน้า ๕๑๔.

^๒ ชลธิรา สัตยาศัยนา   การนำวรรณคดีวิจารณ์แบบใหม่แบบตะวันตกมาใช้
กับวรรณคดีไทย   หน้า ๑๑๕.

ชลธิรา สัตยาวัดนาได้กล่าวถึงเรื่องการซ้ำกันของวรรณกรรมว่าที่น่าสังเกตก็คือ เรื่องราวทั้งกล่าวเป็นเรื่องที่มีลักษณะ ซ้ำซาก คล้ายคลึงกันในด้านเนื้อเรื่อง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรวมพันปีมาแล้ว อาจจะเกิดขึ้นได้อีกในปัจจุัน เพราะอารยธรรมจะมีขึ้นมากมาย เพียงใดก็ตามพื้นฐานโดยทั่วไปของจิตใจมนุษย์ไม่เคยเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น กล่าวคือ มนุษย์มีอารมณ์ มีความรู้สึก มีความต้องการหลาย ๆ ทาง เช่น ความต้องการทางชีววิทยา ความต้องการทางสังคม และความต้องการทางจิตใจ ไม่ว่าจะเป็นชาติใดในภูมิภาคส่วนใดของโลก จิตใจของมนุษย์โดยทั่ว ๆ ไปมักจะมีสภาพที่คล้ายคลึงกัน ส่งผลให้เกิดการกระทำ การประพฤติปฏิบัติที่คล้ายคลึงกันโดยไร้สำนึก และท้ายที่สุดก็คือส่งภาพสะท้อนออกมาได้เหมือนกันโดยปรากฏอยู่ในตำนาน คติ นิทาน นิยาย และวรรณคดี ฯลฯ อันล้วนแต่มีลักษณะบางประการซึ่งเราอาจจะนำมาพิจารณาเห็นแบบฉบับที่คล้ายคลึงกันได้

และยังได้กล่าวถึงเรื่องที่มีบางคนกล่าวว่า การที่วรรณคดีซ้ำกันเกิดจากการเลียนแบบกันไว้ว่า การที่วรรณคดีมีเนื้อเรื่อง ลักษณะตัวละครหรือลักษณะบางประการในเรื่อง คล้ายคลึงกันหรือซ้ำซากกัน มิใช่เป็นเพราะกวีเลียนแบบของเก่า หากจะมีผู้ยืนยันว่ากวีเลียนแบบ ลักษณะการวิจารณ์ชนิดนี้ก็มักจะอธิบายต่อไปว่า ถ้าเลียนแบบก็เป็นการเลียนแบบ โดยไม่รู้ลึกตัวคือมิได้ตั้งใจจะเลียนแบบ หากเลียนแบบไปโดยจิตไร้สำนึกส่วนรวมซึ่งฝังอยู่ในใจมนุษยชาติสืบทอดกันมาหลายชั่วคน ด้วยเหตุนี้เราจึงพบว่ามักจะมีภาพพจน์อย่างน่าประหลาดในวรรณคดี ตำนาน นิทานพื้นเมือง หรือคติพื้นเมือง^๒

อนุภาคการซ่อนตัวหรือคนแฝงร่างอยู่ในสิ่งอื่นนี้ ปรากฏในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง เช่น สังข์ทอง มณีพิชัย นางอุทัย แก้วพิศการ โมงป่า แก้วหน้าม้า หอยทอง จำปา แก้วจำปาทอง บัวแก้วบัวทอง แดงเขียว กาคำ เป็นต้น ลักษณะของสิ่งที่ใช้ซ่อนซึ่งต่อไปจะขอเรียกว่า " เกราะ " จะพบว่ามีทั้งสิ่งที่ดั้งเดิม เช่น ลูกแก้ว หอยสังข์ ดอกบัว ดอกจำปา และสิ่งที่น่าเกลียดเช่น คางคก งู เงามะ กาก ส่วนมากลักษณะของเกราะที่น่าเกลียดเหล่านี้

ชลธิรา สัตยาวัดนา   การนำวรรณคดีวิจารณ์แบบใหม่แบบตะวันตกมาใช้กับ

ผู้แต่งนำไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินเรื่องในตอนเลือกคู่ของตัวเอก และเมื่อตัวละครได้
 คูครองผานพันอุปสรรคต่าง ๆ ไปแล้ว ตัวละครไม่จำเป็นต้องใช้เกราะอีก จึงมีการ -
 " ถอดรูป " และต่อจากนั้นตัวละครจะไม่ใช้เกราะอีก

นางอุทัยมี "เกราะ" เป็นสัตว์ที่น่าเกลียดคือคางคก นางอยู่ในร่างคางคกตั้งแต่เล็ก
 จนโต อาจวิเคราะห์ถึงสาเหตุของการชอบตัวของนางอุทัยได้ คือ

๑. ลักษณะนิสัยของคนไทยซึ่งมีความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ถือว่าเด็กเป็น
 บุคคลที่อ่อนแอยังช่วยเหลือป้องกันตนเองไม่ได้ เบาว่าวัย ไร้เคียงสา เมื่อมีความจำเป็นตก
 อยู่ในที่คับขันผู้ให้กำเนิดไม่สามารถคุ้มครองได้ คือนางสมุทมาลาจำเป็นต้องกลับเมืองมาศาล
 จะนำลูกไปควยก็เกรงภัยจากบิดานางจึงทิ้งลูกไว้ ด้วยเหตุนี้เองผู้แต่งจึงสร้างเกราะขึ้น -
 คุ้มครองนางอุทัย ตามปกติเมื่อตัวละครได้ครอบการที่มีฐานะมั่นคงเพียงพอที่จะให้ความคุ้มครอง
 ได้ตัวละครก็จะไม่ใช้เกราะอีก เช่นพระสังข์เมื่อไปอยู่กับนางพันธุรัตก็ไม่ต้องใช้เกราะอีก
 แต่นางอุทัยได้ไปอยู่กับยายตาซึ่งไม่มีความมั่นคงพอที่จะคุ้มครองนางให้ปลอดภัยได้ นางจึง
 ต้องใช้เกราะอยู่ต่อไป

๒. ต้องการแสดงให้เห็นว่ารูปร่างภายนอกไม่สำคัญเท่ากับความดีงามของจิตใจ -
 ไม่ให้ดูและตัดสินคนเพียงรูปร่างภายนอกเท่านั้น คนรูปชั่วอาจมีน้ำใจประเสริฐก็ได้ ลักษณะ
 นี้เองผู้เขียนจึงสร้างเกราะให้ตัวละครเอกใช้ในการหาคู่ เช่นเจ้าเงาะ แก้วหนามมา โมงป่า
 หอยทอง เป็นต้น ในเรื่องนางอุทัยยายตานำเอานางอุทัยซึ่งชอบตัวในร่างคางคกไปเลี้ยง
 แสดงให้เห็นว่ายายตา มีความเมตตาตัวนางอย่างจริงใจ แม้วานางจะมีรูปร่างน่าเกลียด
 ยายตาก็มิได้มีความรังเกียจเลยแม้แต่น้อย ในข้อนี้เราตีความหมายของเกราะออกมาในแง่
 ที่ผู้เขียนใช้เกราะเป็นสัญลักษณ์ คือ เกราะ หมายถึงรูปร่างภายนอกซึ่งอาจมีความงดงาม
 หรือมีความน่าเกลียดน่าชัง ส่วนรูปทองหรือรูปงามที่ปรากฏเมื่อตัวละครถอดเกราะออกแล้ว
 นั้น หมายถึงจิตใจที่ดีงามของตัวละคร

สรุปพฤติกรรมที่เด่นชัดของนางอุทัย คือมีความเชื่อมั่นในตนเองสูงมาก อยากได้
 อะไรแล้วต้องได้ รักจริงและทำทุกอย่างเพื่อรักแม่จะเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง และเป็นคน
 ที่มีจิตใจค่อนข้างจะโหดเหี้ยมอำมหิต.

ทหารกศพรฐ

ทหารกศพรฐเป็นตัวละครที่เป็นมนุษย์ เพศชาย อยู่ในวัยกลางคน ทหารกศพรฐมีภรรยา ๒ คนคือนางชนิษฐา และนางชนิษฐ์ (เข้าใจว่าภรรยาทั้ง ๒ ของทหารกศพรฐนี้เป็นพี่น้องกัน) และมีบุตร ๓ คนคือ นางเอื้อยซึ่งเกิดจากนางชนิษฐา และนางอาย นางอึ่งซึ่งเกิดจากนางชนิษฐ์ สำหรับรายละเอียดในคำบรรยายหน้าตาของทหารกศพรฐนั้นกวีมิได้กล่าวถึงแต่อย่างใด และไม่ปรากฏว่าทหารกศพรฐได้รับการศึกษาหรือไม่ อย่างไร ส่วนฐานะทางเศรษฐกิจของทหารกศพรฐนั้น มีขัดแย้งกันอยู่เพราะในตอนแรกนั้นผู้แต่งกล่าวว่า ทหารกศพรฐนั้นมีฐานะยากจน ประกอบอาชีพด้วยการทอดแหหาปลามาเรขายทุกวันทั้งกล่าวว่า "...ถึงเคหาใน ก็ไปเรขายบัคคล ชื้อขายจ่ายมาเลี้ยงตน ตามยากทรพล เป็นนิจทุกวันมา" แต่ในตอนต่อมามีข้อความชวนให้เข้าใจว่า ทหารกศพรฐมีฐานะร่ำรวย มั่งคั่งคือในตอนนี้นางเอื้อยพบนางปลาบู่ผู้เป็นมารดา และได้กล่าวกับนางปลาบู่ว่าทหารกศพรฐหาว่านางชนิษฐา "...ว่าพระมารดา ตามชายหน้ายหนี เก็บเอาข้าวของ เงินทองมากมี..." และนางปลาบู่ได้กล่าวกับนางเอื้อยว่า "...ทรัพย์สินเงินทอง แก้วแหวนเนืองนอง สิ่งของอสงไขย ชันนำพานรอง ทองคำกำไล ของเจ้าได้ไว้ บ้างหรือทูลหัว " ฐานะทางสังคมของทหารกศพรฐอยู่ในระดับค่อนข้างสูง เพราะกล่าวว่า เป็นเศรษฐี และต่อมาบุตรสาวของตนยังได้ไปเป็นมเหสีของกษัตริย์อีกด้วย

บทบาทของทหารกศพรฐเริ่มปรากฏเมื่อเริ่มเรื่อง คือตอนที่กลับจากหาปลากับนางชนิษฐ์ และในวันต่อมาทหารกศพรฐก็ออกหาปลากับนางชนิษฐาแต่ในวันนั้นได้ปลาบู่ทองเพียงตัวเดียวทำให้ทหารกศพรฐโกรธ เมื่อนางชนิษฐาอ่อนขอปลาบู่ตัวนั้นทหารกศพรฐจึงบันดาลโทสะตีนางจนน้ำถึงแก่ความตาย เมื่อกลับมาถึงบ้านยังพาลโกรธนางเอื้อยทุบตีนางอีกด้วย ต่อมาบทบาทของทหารกศพรฐจะอยู่ตามหลังนางชนิษฐ์เสมอ จนในท้ายที่สุดเมื่อนางอายตาย ทหารกศพรฐก็รู้สึกสำนึกตัวเพราะได้ฟังธรรมจึงขอสมาในความผิดนั้น " พอใดทำผิดแล้ว พระลูกแก้วของพ่ออา อย่าไคยูกเวรฯ ขอสมาพระจอมขวัญ หลงควยอัสติรี เล่ห์กลตีใครจะทัน ยาแฝดเขากวคั่น พอจึงฟื้นเพื่อนในใจ "

จากการกระทำดังกล่าวของทหารกศพรฐจะเห็นได้ว่าเป็นลักษณะของมนุษย์ธรรมดา

ที่แม่จะทำความผิด แต่ก็ยังมีความดีอยู่บ้างที่สำนึกตนได้ในภายหลัง ในเรื่องนี้ผู้แต่งได้ สอดแทรกปรัชญาทางพระพุทธศาสนาลงไปหลายตอน เช่นตอนที่ทารกเศรษฐีจะรู้สำนึกตนก็มี พระมาเลาถึงชาติปางก่อนของทารกเศรษฐี นางขนิษฐา และนางเอื้อยว่าในชาติก่อนนั้นนาง ขนิษฐาและนางเอื้อยได้ทำกรรมใดไว้กับทารกเศรษฐีบ้าง ซึ่งเป็นผลให้ทั้งสองต้องมาชดใช้ กรรมในชาตินี้

ลักษณะเด่นของทารกเศรษฐีในเรื่องของความยุติธรรม จะพบว่าทารกเศรษฐีให้ ความยุติธรรมแก่ภรรยาทั้งสองเท่าเทียมกัน ดังจะเห็นได้จากการออกไปหาปลา ภรรยาทั้ง สองจะต้องผลักดันไปช่วยทารกเศรษฐีคนละวัน ในเรื่องความเท่าเทียมกันของภรณานี้ พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ได้ประทานคำอธิบายไว้ว่า ธรรมเนียมเรากลั วภรณานี้มีฐานะไม่เท่าเทียมเสมอกันหมด กล่าวคือภรรยาหลวงย่อมเป็นใหญ่เหนือภรณาน้อยทั้งหมด มีหน้าที่ควบคุมลูกๆ ทั้งลูกของตนและลูกภรณาน้อยตลอดจนบ่าวไพร่ทั้งปวง แต่ในกรณีที่ภรรยาหลวงกับภรณาน้อยเป็นพี่น้องท้องเดียวกัน อาจจะมีฐานะตำแหน่งสูงเท่าๆ กันจนเกือบจะเป็นภรรยาหลวงทั้งคู่

อุปนิสัยของทารกเศรษฐีนั้น เป็นคนที่มีนิสัยก้าวร้าว รุกราน จะเห็นได้จากสาเหตุ เพียงหาปลาไม่ได้ก็พาลโกรธภรรยาถึงกับ "...ลูกเล่นเข้ามา ตีค่านวดนางอรัย ทุบถอง กระทบทรมวย ฝากคำไป เลือดไหลก็คั้นยั้นๆ สามีใจร้ายอาชกรรม ผลักลงน้ำพลัน นางนั้นจมน้ำตาย " และเมื่อนางเอื้อยรู้ว่าแม่ตายก็ร้องไห้คร่ำครวญ ทารกเศรษฐีเกรง จะเคืองรอนมาถึงคนตาเร่จึงไปถึงชาวบ้าน จึงพาลโกรธนางเอื้อย ".....โกรธเกรี้ยว เลี้ยวมา ขึ้นคราคี้นางลงไป บิดาจิกหัวลงไว้ แม่เลี้ยงเอาไม้ โยยันมันไม้ปรานี "

พฤติกรรมก้าวร้าวของทารกเศรษฐีดำเนินไปตรงตามหลักจิตวิทยา คือมักจะแสดง ความก้าวร้าวถึงขั้นทำลายชีวิตผู้อื่นเมื่อได้รับความคับข้องใจอย่างรุนแรง เรื่องของความ

การร้าวนี้ พรอยค์ อธิบายไว้ว่า มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับแรงขับที่มุ่งจะทำร้าย หรือทำลาย พฤติกรรมการร้าวจึงเกิดขึ้นจากแรงขับนี้ แรงขับดังกล่าวจะลดลงได้ก็ต่อเมื่อได้ปลดปล่อยพลังออกมาภายนอกโดยที่สติสัมปชัญญะไม่อาจจะควบคุมไว้ได้ ด้วยลักษณะพิเศษดังกล่าวนี้อเอง พรอยค์จึงเรียกแรงขับคันนี้ว่าเป็นสัญชาตญาณ (Instincts) สัญชาตญาณนี้มีจุดมุ่งหมายสำคัญคือ มุ่งที่จะทำร้ายหรือทำลายทุกสิ่งทุกอย่างให้กลับคืนไปสู่สภาพของการเป็นอนินทรีย์ พรอยค์จึงให้ชื่อว่า " สัญชาตญาณมุ่งตาย " (Death instinct) ในทางตรงกันข้าม มนุษย์ก็มีสัญชาตญาณอีกชนิดหนึ่งที่พยายามต่อสู้กับสัญชาตญาณแรก คือพยายามดำเนินการทุกวิถีทางที่จะดำรงชีวิตอยู่ ซึ่งพรอยค์ให้ชื่อว่า " สัญชาตญาณมุ่งเป็น " (Life instinct) สัญชาตญาณทั้งสองนี้จะต่อสู้กันอยู่ตลอดเวลา การที่ทั้งสองฝ่ายต่อสู้กันนี้ก่อให้เกิดพฤติกรรมการร้าว คือมนุษย์พยายามเบี่ยงเบนสัญชาตญาณมุ่งตายให้พ้นจากตนเองโดยการกระทำกับสิ่งอื่นหรือบุคคลอื่น ความพยายามนี้ก่อตัวขึ้นอย่างช้าๆ ดังที่เราจะสังเกตได้จากความโหดร้าย ขุนเฉียวหรือโมโหโหโสีในชีวิตประจำวัน

แต่ในบั้นปลายของชีวิต ทารกเสริมรู้ก็คิดได้ถึงความผิดพลาดของตนแทนหลัง ซึ่งพระปัจเจกโพธิ์ กล่าวถึงสาเหตุว่า ในชาติก่อนนั้นนางเอื้อยได้ทำกรรมกับทารกเสริมรู้ไว้ ชาตินี้นางจึงต้องชดใช้กรรม เมื่อคิดได้ทารกเสริมรู้ก็ยอมรับผิดและขอโทษนางว่า " พ่อได้ทำผิดแล้ว พระลูกแก้วของพ่ออา อยามูกกรรมเวรฯ ขอสมาพระจอมขวัญ "

พระอินทร์ เทวดา

จะขอกล่าวถึงพระอินทร์และเทวดาควบคู่กันไปในฐานะตัวละครที่เป็นมนุษย์ที่เข้ามา มีบทบาทในเรื่อง บทบาทของพระอินทร์และเทวดาส่วนใหญ่จะเป็นผู้คอยช่วยเหลือตัวละครเอกเมื่อตกอยู่ในในภาวะคับขัน แต่ในบางครั้งพระอินทร์หรือเทวดาก็เป็นผู้ก่อเรื่องยุ่งยาก

ชลธิรา สัตยารัฒนา การนำวรรณคดีวิจารณ์แผนใหม่แบบตะวันตกมาใช้กับวรรณคดีไทย หน้า ๔๒.

ขึ้นเหมือนกัน ในจำนวนวรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ" ๒ เรื่องที่เลือกมาศึกษา ปรากฏว่ามีเพียง ๒ เรื่องเท่านั้นที่พระอินทร์หรือเทวดามีได้เข้ามามีบทบาทในเรื่อง คือเรื่องปลาบู่ทอง ซึ่งผู้ช่วยนางเอกเป็นพระฤาษี และสัตว์ต่างๆ และเรื่องพระสุชนคัมะโนรา ซึ่งผู้ช่วยพระสุชนคักเป็นพระฤาษีอีกเช่นกัน

✓ ในเรื่องไกรทอง เทวดาเข้ามามีบทบาทในตอนต้นของเรื่องคือในตอนที่ท้าวพันวังรบกับท้าวโคจร เทวดาก็เกิดส่งสารท้าวพันวังว่าจะตายเสียด้วยน้ำมือของท้าวโคจร เพราะ "...ด้วยจรเข้ข้างเหนือนั้นเหลือร้าย จะทำลายชีพลงคงเป็นผี ไม่เข้าด้วยช่วยไว้ก็ไม่ดี ด้วยกุมภีลข้างใต้เป็นฝ่ายเรา " เทวดาจึงเข้าช่วยท้าวพันวังทำให้มีกำลังมากขึ้นในการต่อสู้ และอีกตอนหนึ่งที่เทวดาเข้ามามีบทบาท คือตอนที่ขุนไกรต่อสู้กับจรเข้และได้รับบาดเจ็บกำลังจะตาย เทวดาเกิดส่งสารบุตรภรรยาของขุนไกรว่าจะไม่รู้ว่าขุนไกรหายไปไหน เทวดาจึง " จะต้องเฝ้าคนน้อยปล่อยมันไป แต่พอไค้สั่งกันมันก็ตาย " แต่ปรากฏว่าเมื่อขุนไกรกลับไปถึงบ้านแล้วก็ได้รับการรักษาอย่างดีจนพิษจรเข้บรรเทาไป เทวดาเห็นดังนั้นเห็นว่าไม่เป็นไปตามความประสงค์ จึงส่งจิ้งจกไปบ้านขุนไกรพร้อมทั้งสั่งว่า " มึงไปจกปากแมลงที่แก่หาย ให้กลับกลายกลุ่มจิตต์มีพิษสง ด้วยตัวมันถึงกำหนดจะปลดปลง ก็ควรคงมรณาเร่งคลาไคล " พิษจรเข้จึงกำเริบทำให้ขุนไกรสิ้นชีวิต

ในเรื่องพระรถเมรี เทวดาเข้ามามีบทบาทหลายตอนด้วยกัน คือในตอนแรกรุกข-เทวดาซึ่งรักษาคันไทรอยู่ก็ไค้ช่วยไฉนางสิบสองหนีพ้นจากนางสารตราโดยทำให้ลำต้นไทรเกิดมีโพรงให้นางสิบสองซ่อนตัว เมื่อนางสารตรามาถามรุกขเทวดายัง " ส้าแดงกายยืนทำเป็นทีเย้ย ว่าทานเอ๋ยเราไม่เกล้งมูสา อยู่ที่นี่มิไค้เห็นผู้ไค้มา นางยักษ์อายุแฉลงนึกแหม่งใจ จงเที่ยวตามนางคูทางอื่น แม้ขึ้นไปทางนี้หาพบไม่ เชื่อเราดีกว่าอย่าไค้ไป ว่าแล้วแมลงฤทธิไกรเข้าไทรทอง " เมื่อนางสารตรากลับไปแล้วรุกขเทวดายังสั่งให้นางสิบสองเดินไปทางทิศบูรพา จะได้ " เพิ่มพูนปรากฏยศศักดิ์ศรี " บทบาทของเทวดาในตอนต่อมาคือ พระอินทร์ให้วิศณุกรรมแปลงเป็นไก่อไปคอยช่วยกุมารรถเสน แล้วสั่งให้มาตุลีแปลงเป็นเหยี่ยวเฉี่ยวไก่อไปให้กุมาร และไก่อนี้เองก็ช่วยให้พระรถไค้หาเลี้ยงนางสิบสอง และได้พบกับท้าวยาสีหิรี ต่อมาเมื่อนางสารตราหาทางแกล้งใช้พระรถเดินทางไป

เมืองทานตะวัน พระอินทร์ก็มาเข้าฝันเล่าเรื่องให้ฟังและแนะนำให้พระรถเลือกม้า หลังจากนั้นเทวดาก็ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยของพระรถอีกเพราะพระรถได้พระธำมณีช่วยแปลงสาร และได้มาทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงคอยตักเตือน บทบาทของเทวดาในตอนท้ายคือช่วยย่นระยะทางระหว่างพระรถกับนางเมรี เพื่อให้นางเมรีตามพระรถทัน

ในเรื่องโสนน้อยเรือนงาม เทวดาเข้ามามีบทบาทคือมาคลำใจให้ท้าวทศวิไชยฝันร้ายซึ่งโหรทำนายว่าพระองค์จะสิ้นพระชนม์ถ้าไม่ให้นางโสนน้อยออกจากนครไป และพระอินทร์ยังลงมาช่วยนางโสนน้อยขณะเดินป่าโดยนำยาวิเศษที่สามารถรักษาคนตายให้ฟื้นมาให้นาง

ส่วนในเรื่องนางอุทัยนั้น บทบาทของเทวดาค่อนข้างสำคัญอยู่มากคือเป็นผู้ให้กำเนิดตัวเอกของเรื่องคือ นางอุทัย โดยที่นางสมุทมาลาขึ้นมาเล่นน้ำ เผลอถูกรุกขเทวดาเห็นนางเข้าก็เกิดรักใคร่ และเข้าเกี่ยวพาราสีจนได้นางในที่สุด นอกจากนี้พระอินทร์ยังช่วยเนรมิตรปราสาทให้พระสุทกุมารควยเพราะเห็นว่าพระสุทกุมารและนางอุทัยเป็นเนื้อคู่กัน

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า เทวดาเข้ามามีบทบาทในวรรณคดีชาวบ้านมากทีเดียวในเรื่องนี้ สุวรรณ เกรียงไกรเพชร ได้กล่าวไว้ว่าโดยทั่ว ๆ ไปนิยายโรมานซ์ของตะวันตก หรือเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ของไทยมักมีลักษณะตรงกันอยู่ประการหนึ่งคือการสร้างตัวละครที่เป็นอมมุขย์ ซึ่งมีบทบาทโลกไฉนพิสดารแต่จะต้องไม่ใช่ตัวเอกของเรื่อง และยิ่งได้แยกตัวละครประเภทอมมุขย์ออกเป็นอมมุขย์ฝ่ายดี และอมมุขย์ฝ่ายชั่ว โดยกล่าวถึงฝ่ายดีว่ามักมีอำนาจพิเศษอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างอันจะมาช่วยเสริมอำนาจ หรือความเก่งกล้าสามารถของตัวเอกให้เด่นขึ้นเพื่อช่วยแก้ไขอุปสรรค และปัญหาต่างๆ ที่ตัวเอกต้องเผชิญในท้องเรื่อง ตัวละครเหล่านี้อาจปรากฏขึ้นเป็นครั้งคราวเฉพาะเมื่อเกิดกรณีคับขันขึ้น ครั้นแก้อุปสรรคของสำเร็จแล้วก็หมดบทบาทไป หรืออาจปรากฏอยู่ตลอดทั้งเรื่อง

สุวรรณ เกรียงไกรเพชร พระอภัยมณี การศึกษาในเชิงวรรณคดีวิจารณ์

โดยทำหน้าที่เป็นผู้ช่วย หรือผู้ใกล้ชิดของตัวเอกในการผจญภัยต่าง ๆ ตัวละครที่ปรากฏ
ในลักษณะแรกนั้น วรรณคดีไทยมักกำหนดให้เป็นอมนุษย์ประเภทเทวดา หรือผู้วิเศษ ภาย
เพื่อให้ช่วยแก้สถานการณ์คับขันของตัวเอก ตัวละครที่ปรากฏบ่อยที่สุดในวรรณคดีไทย คือ
พระอินทร์ ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยของตัวเอกในวรรณคดีหลายเรื่อง โดยเฉพาะวรรณคดีที่มา
จากชาตก หรือเรื่องอื่น ๆ บางทีก็ปรากฏในรูปของเทวดาหรือรุกขเทวดา. ตัวละคร
เหล่านี้ไม่มีลักษณะเฉพาะตัว เป็นเพียงตัวละครรูปแบบ (Type Character) ซึ่ง
ปรากฏเหมือน ๆ กันในวรรณคดี

อาจกล่าวถึงสาเหตุของการสร้างตัวละครอมนุษย์ ประเภทเทวดา หรือพระอินทร์
ได้เป็น ๒ ประการใหญ่ ๆ คือ

๑. สร้างตามหลักปรัชญาทางพระพุทธศาสนา ในข้อที่ว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว
เพราะเทวดาจะเข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือคนที่ทำความดี อาจเป็นความดีซึ่งสร้าง
ขึ้นในชาตินี้ หรือเป็นความดีที่ทำไว้ในชาติปางก่อน สนับสนุนในข้อที่ว่าคนที่ทำบุญหรือมี
คุณงามความดีถึงแม้มนุษย์ด้วยกันจะช่วยเหลือไม่ได้ แต่ก็มีเทวดาผู้มีอิทธิฤทธิ์คอยช่วย
บางครั้งจะมีผู้ตีความหมายของเทวดาที่คอยช่วยเหลือมนุษย์ออกมาว่าเป็นสัญลักษณ์ เช่น
พรพรม ชารานูมาศ กล่าวไว้ว่า วรรณคดีไทยของเรานั้น เมื่อทำดีจะได้เรื่องต่อ
ไปไม่ได้ก็มักจะอัญเชิญเทวดาหรืออมนุษย์อื่น ๆ เข้ามาช่วยแก้ไขเกือบทุกครั้งไป อันที่จริง
ก็ต้องการอธิบายเรื่องของกรรมนั่นเอง เทวดาเป็นตัวแทนของกรรมดี อมนุษย์ฝ่ายชั่ว
ต่าง ๆ เป็นตัวแทนของกรรมชั่ว^๒

๒. บทบาทของเทวดาหรือพระอินทร์ช่วยในการดำเนินเรื่อง เข้ามาทำให้
เรื่องมีความสมเหตุสมผล และกำจัดข้อที่ว่าเรื่องราวต่าง ๆ นี้สุกวิสัยที่จะเป็นไปได้ เช่น

สุวรรณา เกรียงไกรเพชร พระอภัยมณี การศึกษาในเชิงวรรณคดีวิจารณ์

หน้า ๓๐๕-๓๐๖.

พรพรม ชารานูมาศ วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา หน้า ๔๓๖.

ขุนไกรถูกรรเร่ชักจวนตาย ถ้าผู้แต่งจะให้ขุนไกรตายไปตอนนั้น ไกรทองก็อาจไม่รู้เรื่องราวของบิดา และไปเรียนวิชาอย่างอื่นซึ่งทำให้ไม่สามารถปราบจรเข้ได้ เทวดาก็เลยช่วยให้ขุนไกรกลับบ้านไปสั่งความกอนตาย หรือในเรื่องพระรถเมรี การที่นางสิบสองซึ่งเป็นคนจะหนีพ้นนางสารตราซึ่งเป็นยักษ์เพียงลำพังโดยไม่มีใครช่วยนั้นเป็นเรื่องสุกวิสัยผู้แต่งจึงให้รุกขเทวดาเข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือนางสิบสอง และช่วยดำเนินเรื่องโดยชี้ทางให้นางสิบสองเดินทางไปยังเมืองของท้าวยาสีหิธอีกด้วย และในเรื่องนางอุทัยถ้าพระอินทร์ไม่มาช่วยสุทกุมารโดยการเนรมิตปราสาทให้ ก็ยากที่สุทกุมารซึ่งไม่ได้มีเวทมนตร์หรือของวิเศษเลยจะสร้างปราสาทขึ้นได้ภายในวันเดียว และสุทกุมารกับนางอุทัยก็คงจะไม่ได้อภิเษกกัน เพราะทั้งท้าวการพและเขากุลโกถาดต่างก็เป็นคนที่รักษาคำพูดของตนอย่างยิ่ง

สำหรับพฤติกรรมของเทวดาหรือพระอินทร์ ถ้าไม่พูดถึงอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ก็คือคนธรรมดาคนหนึ่งเอง เพราะบทบาทของเทวดาหรือพระอินทร์ในเรื่อง ก็จะมีทั้งรักเกลียด โกรธ มีอารมณ์ความรู้สึก และถือเอาถือเราอยู่ เช่นในเรื่องไกรทอง การที่เทวดาเข้าช่วยท้าวพันวังเพราะถือว่าเป็นพวกเดียวกัน แต่พอท้าวพันวังกล่าววาตนเก่งและมีความสามารถเองโดยไม่ต้องพึ่งใคร เทวดาก็โกรธท้าวพันวังที่ไม่เห็นความสำคัญของตนจึงเลิกช่วยเหลือทำให้ท้าวพันวังพ่ายแพ้ไปในที่สุด หรือในเรื่องพระรถเมรี เทวดาก็กล่าวเท็จกับนางสารตราว่าไม่เห็นใครผ่านมาทั้งนั้นทั้ง ๆ ที่เทวดาซ่อนนางสิบสองไว้ และชี้ทางให้นางสารตราไปทางอื่นด้วยเพื่อให้นางสิบสองรอดพ้นจากการถูกติดตาม ในเรื่องนางอุทัยเทวดาก็มีความเจ้าชู้ เห็นนางสมุทมาลาเล่นน้ำอยู่ก็เกิดหลงรักและเข้าเกี่ยวพันที่

พฤติกรรมของเทวดาบางประการอาจได้รับอิทธิพลจากสภาพสังคมในสมัยของผู้เขียน เช่น พระอินทร์ช่วยเหลือกุมารรถเสน แทนที่จะช่วยด้วยวิธีอื่น พระอินทร์กลับส่งไกลงมาให้พระรถใช้ตีพันัน แสดงให้เห็นว่า ในสมัยของผู้แต่งการพนันอย่างหนึ่งที่เล่นกันคือการตีไก่ หรือชนไก่ และผู้เขียนอาจมีความสนใจในการพนันชนิดนี้ จึงได้เลือกมาใช้ในเรื่อง ประเพณีการเล่นนี้ในท้องถิ่นมีเล่นกันมานานแล้ว แต่จะเริ่มในสมัยใดไม่มีใคร

บอกได้ ปัจจุบันยังนิยมเล่นกันอยู่

ลักษณะบุคลิกภาพและพฤติกรรมของตัวละครดังกล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่าเป็นลักษณะของมนุษย์ทั่ว ๆ ไปนั่นเอง บางคนได้รับการบีบคั้น กดดัน ก็แสดงพฤติกรรมการร้าวรานออกมา บางคนมีอำนาจก็ใช้อำนาจของตนทั้งในทางที่ถูกและในทางที่ผิด ตัวละครแต่ละตัวจะมีอารมณ์ ความรู้สึก มีรักเกลียด โกรธ อิจฉาริษยา ซึ่งก็มีสาเหตุมาจากสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวไปแล้ว อย่างไรก็ตามตัวละครที่กล่าวแล้วนี้ก็มีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป คงจะเปรียบเทียบให้เห็นเด่นชัดดังนี้

ประเภทและเพศ ตัวละครที่นำมาศึกษานี้มีทั้งตัวละครที่เป็นมนุษย์ และอมมนุษย์ ตัวละครที่เป็นมนุษย์ มีทั้งมนุษย์เพศชาย คือ ไกรทอง ทารกเศรษฐี มนุษย์เพศหญิง คือ นางเมรี นางกุลา นางอุทัย และตัวละครที่เป็นอมมนุษย์ก็มีทั้งอมมนุษย์ที่คอยช่วยเหลือตัวเอง คือพระอินทร์ เทวดา และอมมนุษย์ที่เป็นฝ่ายตรงข้ามกับตัวเอง คือ ชาละวัน

วัย วัยของตัวละครแตกต่างกันออกไป คือ ไกรทองและชาละวัน เป็นตัวละครในวัยหนุ่ม นางเมรี นางกุลา และนางอุทัยเป็นตัวละครในวัยสาว ทารกเศรษฐีอยู่ในวัยกลางคน ส่วนพระอินทร์และเทวดานั้นไม่อาจกำหนดวัยได้แน่นอน

การศึกษา ส่วนใหญ่ผู้แต่งไม่ได้กล่าวถึงการศึกษาของตัวละครไว้ แต่พอจะสันนิษฐานได้ การศึกษาของตัวละครทุกตัวเป็นการศึกษานอกระบบโรงเรียน ที่กล่าวไว้ชัดเจนที่สุดคือไกรทองได้รับการศึกษาสูงตามประเพณีของคนที่มีฐานะดีในสมัยนั้นคือ การเรียนวิชากับอาจารย์ผู้มีความสามารถและเรียนที่วัด ชาละวัน นางเมรีนั้นผู้แต่งมิได้กล่าวว่าได้รับการศึกษาหรือไม่ อย่างไร นางอุทัย นางกุลา และทารกเศรษฐีไม่ปรากฏว่าได้รับการศึกษา

ฐานะทางเศรษฐกิจ ชาละวัน นางเมรี และนางอุทัยมีฐานะทางเศรษฐกิจสูงสุด ไกรทอง และทารกเศรษฐี มีฐานะทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับปานกลาง และนางกุลามีฐานะทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับต่ำมาก

ฐานะทางสังคม ชาละวันเมื่ออยู่ในตำแหน่งกษัตริย์ และนางเมรี มีฐานะทางสังคมสูงสุดคือเป็นผู้ปกครอง หรือเป็นเจ้า ตัวละครบางตัวเลื่อนฐานะทางสังคมของตนด้วยการ

แต่งงาน คือไกรทอง เติบโตฐานะทางสังคมอยู่ในระดับกลาง และเลื่อนสูงโดยแต่งงานกับธิดาเจ้าเมือง และนางอุทัย เติบโตฐานะทางสังคมอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างต่ำ แต่ได้เลื่อนขึ้นโดยการอภิเษกกับโอรสรัชสมัย ทารกเศรษฐีมีฐานะทางสังคมอยู่ในระดับปานกลาง และนางกุลามีฐานะทางสังคมต่ำมาก ส่วนเทวคามีฐานะทางสังคมสูงสุด

การประกอบอาชีพ ชาละวันและนางเมรี เป็นผู้ปกครอง ไกรทองประกอบอาชีพค้าขาย นางอุทัยทำหน้าที่ เป็นแม่บ้านให้สองยายตา ต่อหลังนางออกค้ำขายแต่ก็ทำไป เพราะผลประโยชน์อื่นมิใช่เพื่อการเลี้ยงชีพ ทารกเศรษฐีประกอบอาชีพหาปลา มาเรขาย นางกุลาคั้งแรกมีอาชีพเก็บพื้นขาย ต่อหลังเปลี่ยนเป็นค้าขายรับใช้นางโสนน้อย พระอินทร์หรือเทวคาเป็นผู้คอยช่วยเหลือมนุษย์

รูปลักษณะ ไกรทอง ชาละวัน นางเมรี นางอุทัย มีรูปร่างงดงาม แต่ชาละวันจะมีรูปร่างเป็นจระเข้ที่น่าเกลียดน่ากลัวด้วย ทารกเศรษฐีผู้เขียนมิได้กล่าวถึงรูปลักษณะ นางกุลามีรูปร่างชั่วร้ายเห็น น่าเกลียด พระอินทร์หรือเทวคาไม่มีรายละเอียดในเรื่องรูปร่าง

ลักษณะของตัวละคร ไกรทอง นางเมรี ทารกเศรษฐี เป็นตัวละครประเภทสมจริง คือมีพัฒนาการสมจริงทุกอย่าง นางกุลาเป็นตัวละครประเภทไม่สมจริง คือมีความเลวร้ายแต่เพียงอย่างเดียว เทวคา ชาละวัน และนางอุทัยเป็นตัวละครประเภทเหนือจริง คือมีลักษณะที่เป็นไปไม่ได้ เช่นนางอุทัยซ่อนตัวอยู่ในร่างคางคกจนโตเป็นสาว หรือชาละวันที่มีรูปร่างเป็นทั้งคนและจระเข้

จากลักษณะของตัวละครที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า แต่ละคนแตกต่างกันออกไปในด้านต่าง ๆ บางคนก็มีลักษณะของคนจริง ๆ มีพัฒนาการต่าง ๆ ตามลำดับขั้นแห่งพัฒนาการมนุษย์ แต่บางคนก็มีลักษณะไม่สมจริง และบางคนก็มีลักษณะเหนือจริง แต่อย่างไรก็ตามก็ยังมีพฤติกรรมบางอย่างที่เป็นไปในลักษณะของคนจริง ๆ อยู่ และเป็นลักษณะของคนซึ่งถ้าคิดสิ่งแฉกล้อมออกแล้ว ก็จะมีคามเหมือนกันไม่ว่าจะเป็นคนในสมัยใด หรือชาติใด

วรรณคดีชาวบ้านจาก "วิภา" กับสังคมไทย

วรรณคดีมีความเกี่ยวข้องกับสังคมในฐานะที่เป็นผลผลิตอย่างหนึ่งของสังคม ผู้เขียนมักได้วัตถุดิบมาจากสังคมในแง่และเวลาต่าง ๆ เช่นจากสังคมร่วมสมัยของผู้เขียน จากประวัติศาสตร์ จากศาสนา จากนิทานชาดก จากนิทานพื้นบ้านหรือจากจินตนาการของผู้เขียน ซึ่งเป็นผลผลิตอย่างหนึ่งของสังคม และไม่ว่าผู้เขียนจะได้วัตถุดิบมาจากแหล่งใดแหล่งหนึ่งหรือหลายแหล่งที่กล่าวมานี้ อคติหรือประวัติของผู้เขียนมักเข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องอยู่ด้วยเสมอ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าวรรณคดีโดยทั่วไปมักสะท้อนให้เห็น สภาพสังคม ชีวิตความเป็นอยู่ของคน ความคิด ค่านิยมของบุคคลในสังคมของวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ แต่การสะท้อนภาพต่าง ๆ เหล่านี้จะต้องผ่านคนกลาง คือผู้เขียนก่อน ฉะนั้นสภาพสังคมที่เราพบเห็นจากวรรณคดีจะสะท้อนออกมาในลักษณะใดขึ้นอยู่กับ ความรู้ ความคิด ความฝัน อารมณ์ จินตนาการและประสบการณ์ของผู้สร้างสรรวรรณคดีนั้น ๆ ด้วย

วรรณคดีไม่เพียงแต่รับอิทธิพลจากสังคมเท่านั้น แต่ยังมีผลหรือมีอิทธิพลต่อสังคมด้วย ดังจะเห็นได้จากชีวิตประจำวันของคนทั่วไป เช่นในการเจรจาเปรียบเทียบที่ว่า ตัวคำเหมือนจระก้า หรือเรียกสตรีที่มีฐานะเป็นนางกาก็ เป็นต้น ในศิลปะสาขานี้ก็มีอิทธิพลของวรรณคดีเข้าไปเกี่ยวข้อง เช่นภาพจิตรกรรมฝาผนังตามวัดต่าง ๆ ตัวอย่างเช่นภาพชุดรามเกียรติ์ที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในวงการละครก็มักแสดงเรื่องราว

---

* อ่านเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับสังคมใน วิภา กงกะนันทน์ บทวิเคราะห์เรื่องค่านิยมที่เปลี่ยนไป จากลูกผู้ชาย ของ "ศรีบูรพา" ถึง ดร. ลูกทุ่ง ของ "บุญเหลือ" และ The Genesis of the Novel in Thailand Chapter IX. The Novel and Society.

ที่ไปจากวรรณคดี เช่น รามเกียรติ์ อิเหนา สังข์ทอง ขุนช้างขุนแผน ฯลฯ หรือ แม้แต่ในเรื่องของเพลงก็ยังพบว่ามียุทธิพลของวรรณคดีเข้าไปแทรกอยู่ดังจะไ้กล่าวถึงต่อไป ดังนั้นในบทนี้จะขอแยกออกเป็น ๒ หัวข้อใหญ่คือ ยุทธิพลของสังคมที่มีต่อวรรณคดี ชาวบ้านจาก"วัดเกาะ" และยุทธิพลของวรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ"ที่มีต่อสังคม

๑. ยุทธิพลของสังคมต่อวรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ"

๑.๑ ที่มาของเรื่อง ดังไ้กล่าวไปแล้วในบทที่ ๓ ว่าวรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ"นั้น ส่วนหนึ่งได้นำเนื้อเรื่องมาจากนิทานชาดกและนิทานพื้นบ้านซึ่งเล่าสืบต่อกันมา และอีกส่วนหนึ่งก็แต่งขึ้นโดยอาศัยแบบอย่างและเค้าโครงเรื่องจากวรรณคดีรุ่นเก่า ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า วรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ"ได้รับยุทธิพลในด้านโครงเรื่อง และเนื้อเรื่องมาจากสังคม ดังจะเห็นได้ดังนี้

✓ ๑.๑.๑ ไ้กรทอง เรื่องไ้กรทองที่พบ มี ๘ ฉบับด้วยกันคือ ไ้กรทองละครนอกสำนวนกลอนเป็นของเก่าก่อนรัชกาลที่ ๒ ไ้กรทองบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และไ้กรทองที่เป็นนิทานพื้นบ้านที่เล่าสืบต่อกันมา ไ้กรทองที่เป็นนิทานพื้นบ้านนี้จากนิทานชาวบ้านที่มีผู้รวบรวมไว้พบว่ามีเล่ากันใน ตำบลบ้านในจังหวัดชลบุรี ตำบลศรีศรีมาศ จังหวัดสุโขทัย^๒ นิทานพื้นบ้านเมืองพิจิตร^๓ และเรื่องไ้กรทองที่พิมพ์จากโรงพิมพ์วัดเกาะ

๑.๑.๒ ปลาบู่ทอง เรื่องปลาบู่ทองที่พบมี ๒ ฉบับ คือ ปลาบู่ทองที่เป็นนิทานพื้นบ้านที่มีผู้รวบรวมไว้พบว่ามีเล่ากันในอำเภอบางระจัน จังหวัดสมุทรปราการ

^๑ กิ่งแก้ว อรรถาการ วรรณกรรมบ้านใน หน้า ๒๓๕.

^๒ ประจักษ์ สายแสง วรรณกรรมจากตำบลศรีศรีมาศ จังหวัดสุโขทัย หน้า

๑๕๕.

^๓ กุหลาบ มลลิกะมาศ คติชาวบ้าน หน้า ๑๔๔.

^๔ จันทร์ศรี สุปัญญากร วรรณกรรมไทยรามัญจากตำบลทรงคนอง หน้า ๑๔๕.

และอีกฉบับหนึ่งคือ ปลายุทอง ของโรงพิมพ์วัดเกาะ

๑.๑.๓ โสนน้อยเรือนงาม เท่าที่มีผู้รวบรวมนิทานพื้นบ้านไว้นั้น ไม่ปรากฏว่านิทานเรื่องนี้มีเล่ากันในท้องที่ใด สันนิษฐานว่าเป็นเรื่องที่ถูกเขียนขึ้นเอง เพราะพบเพียงฉบับเดียวเท่านั้นคือ โสนน้อยเรือนงามที่พิมพ์จากโรงพิมพ์วัดเกาะ

๑.๑.๔ พระรถเมรี เรื่องพระรถเมรี พบ ๖ ฉบับ คือ นิทานชาดก เรื่องรถเสนชาดกในปัญญาสาชก บทละครนอกสำนวนกลอนของเก๋าก่อนรัชกาลที่ ๒ นิทานพื้นบ้านที่เล่ากันในท้องที่ต่าง ๆ ที่มีผู้รวบรวมไว้พบว่ามีเล่ากันใน ตำบลบ้านใน จังหวัดชลบุรี^๑ ตำบลศรีทรีมาศ จังหวัดสุโขทัย^๒ ตำบลรอนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช^๓ และพระรถเมรีที่พิมพ์จากโรงพิมพ์วัดเกาะ

๑.๑.๕ พระสุธน มโนรา เรื่องพระสุธน มโนราที่พบมี ๖ ฉบับ คือ นิทานชาดกเรื่องสุธนชาดก จากปัญญาสาชก บทละครนอกครั้งกรุงเก่าเรื่องนางมโนห์รา สุธนคำฉันท์ ของพระยาอัครานุภาพ(อน) นิทานพื้นบ้านที่เล่ากันในท้องที่ต่าง ๆ ที่มีผู้รวบรวมไว้พบว่ามีเล่ากันใน ตำบลบ้านใน จังหวัดชลบุรี^๔ ตำบลศรีทรีมาศ จังหวัดสุโขทัย^๕ และเรื่องพระสุธน มโนราที่พิมพ์จากโรงพิมพ์วัดเกาะ

๑.๑.๖ นางอุทัย เรื่องนางอุทัยนี้พบ ๒ ฉบับ คือ นิทานพื้นบ้านที่เล่ากันในตำบลวัดสน อำเภอรโนค จังหวัดสงขลา^๖ และเรื่องนางอุทัยที่พิมพ์จากโรงพิมพ์

^๑ กิ่งแก้ว อัครถาวร วรรณกรรมจากบ้านใน หน้า ๑๕๓.

^๒ ประจักษ์ สายแสง วรรณกรรมจากตำบลศรีทรีมาศ จังหวัดสุโขทัย หน้า ๑๕๖.

^๓ ปราณี ขวัญแก้ว วรรณคดีชาวบ้านจาก"บุคค่า"ตำบลรอนพิบูลย์ ภาคผนวก

^๔ กิ่งแก้ว อัครถาวร ล.ก. หน้า ๒๐๑.

^๕ ประจักษ์ สายแสง น.ก.

^๖ วิทยาลัยวิชาการศึกษา คหิชาชาวบ้านอำเภอสทิงพระ อำเภอรโนค สงขลา

วัดเกาะ

จะเห็นว่าวรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ"ซึ่งพิมพ์ขึ้นในช่วงรัชกาล พระบาท-
สมเด็จฯพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมานั้น ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากสังคม คือได้รับ
โครงเรื่องจากวรรณคดีรุ่นก่อนเล่มใดเล่มหนึ่งหรือหลาย ๆ เล่ม ดังกล่าวมาแล้ว

๑.๒ การสร้างตัวละคร ในการสร้างตัวละครนั้น ผู้เขียนอาจได้
ลักษณะและอุปนิสัยของตัวละครมาจากบุคคลที่ผู้เขียนพบเห็น หรือจินตนาการขึ้น และเมื่อ
ผสมกับความรู้ ความคิด ความฝันและประสบการณ์ของผู้เขียนซึ่งเป็นตัวกลางแล้ว ลักษณะ
ของตัวละครส่วนใหญ่ที่ปรากฏอยู่นั้นมีลักษณะดังนี้ คือ

๑.๒.๑ ลักษณะ อุปนิสัย และความนิยมในเรื่องต่าง ๆ ของตัวละคร

๑.๒.๑.๑ มีความเมตตากรุณา เผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี ชอบช่วย
เหลือคนทุกข์ยาก เช่นในเรื่องปลาบู่ทอง เมื่อนางเอื้อยถูกแม่เลี้ยงขี้แยยตี เพื่อนบ้าน
ไกลเคียงเกิดความสงสารจึง

"...ชวนกันร่นวาย เขาตีโถมฉวย จะตายเสียแล้วแลนา ชายหญิงเขา
วิ่งเข้ามา ขอโทษเถิดหนา ที่คำบุตรว่าไร เด็กนักเกือบจะบรรลัย
กูทั้งนี้ไซ้ จะนั่งอยู่ไฉนหรือนา ทว่าศพพอราบเถิดรา..."

และ

"บางคนโอบอุ้มพอง บางคนเอายา มาใส่แค้นทาให้นาง....ต่างคนต่าง
คิดปราณี ข้างปลาอันมี ให้นางกินเอาบุญ.....บางคนป้อนให้ทรมารวัย
กินปลานางให้ กราบไหว้ที่ทานพยาบาล "

ปลาบู่ทอง

ในเรื่องโสณน้อยเรือนงาม เมื่อนางโสณน้อยถูกนางกุลาโอบย บรคาสนม
กำนัลก็มีความสงสารนาง มาช่วยพยาบาล ดังว่า

" โลหิตไหลโถมกายา วิกน้ำไล้ทา ชำระแล้วประคบบลาง รื้อรอย
รอบหัวสรรพางค์ ลางคนคูลาง กลัวพระนางจะเห็น บ้างคว้าอาหาร
ซ่อนเร้น บอวางวายเวน มาถวนทุกหนนารี...รุ่งแจ้งแสงสี ต่างคน

.....กลับมา " "

โสนน้อยเรือนงาม

เมื่อนางโสนน้อยกลอกบุตรที่บ้านเศรษฐี เพื่อนบ้านต่างก็มาช่วยเหลือ จน

" นางคอยว้ายรำคาญ คอยเพื่อนบ้านเขาคำจูน ชาคเหลือช่วยเกื้อหนุน
ทั้งเขาปลาตึงอาหาร "

โสนน้อยเรือนงาม

แม้จะเป็นคนแปลกหน้าหรือคนต่างถิ่น เมื่อตกอยู่ในความทุกข์ก็จะได้รับการช่วยเหลือ
เสมอ เช่นยายกาวัล และเพ้ากุลโกธาค เก็บนางคางคกไปเลี้ยงไว้ด้วยความเมตตา

หรือเมื่อนางอุทัยถูกโบายและถูกนำไปทิ้งน้ำ สองยายตาก็ได้ช่วยนางและให้นางอาศัยอยู่ด้วย

" รับเอานางมา ไปอยู่ด้วยยาย โฉมฉายชายา เขาน้ำชาปลา ยาย
หาให้กิน ยายคมน้ำพลัน ประคบหลานขวัญ โดยใจถวิล แลสวนหนาม
หวาย ยายเก็บเสียสิ้น ....."

นางอุทัย

ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นความใจบุญของผู้คน และนอกจากนี้แล้ว ประชาชน
ทั่วไปมักไปทำบุญ ฟังเทศน์ที่วัดในวันพระเสมอ เช่นในเรื่องนางอุทัย ตัวนางอุทัยเองก็ไป
ทำบุญในวันพระ หรือแม้แต่โอรสภักดิ์คือสุทกุมาร ก็มาทำบุญด้วย ดังว่า

" พระสุทกุมาร วันนั้นลูกท้าว ไคยีนเขาป่าว รู่ชาวนาน จะใครฟังคำ
พระธรรมอนหวาน จึงมีบรรหาร สังสารเสนา "

นางอุทัย

และ

" นวลนางงามช้า เจ้านั่งฟังธรรม บโคหาคไหว นางเปลื้องภูษา
ทั้งผ้าสะไบ รัศเกล้าแหวนใต้ บูชาพระธรรม "

นางอุทัย

๑.๒.๑.๒ การยกย่องนับถือคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง เช่น

เศรษฐีพรหมจรรย์เมื่อตกยากก็ไม่มีญาติมิตร เพื่อนฝูง แต่เมื่อนางสิบสองไปไต่เป็นมเหสีของท้าวยาสีหิรี และนำข้าวของเงินทองมาให้บิดามารดา ผู้คนต่างก็พากันมายกย่องนับถือเศรษฐีพรหมจรรย์ ดังกล่าวว่า

" ตั้งแต่บัดนั้นผู้เมียทั้งสองรา ก็คงมีศฤงคารเป็นเศรษฐี ทรัพย์สินหลายหลาก มากมี ที่เมืองโกยสาธลิเหมือนเดิมมา แต่มีคนยำเียงเกรงจิตต์ นั้นผิดกว่าเก่าเป็นนักหนา ทั้งองค์ท้าวผู้เจ้านครา ก็ไปมาเป็นมิตรไมตรี มีกิจสุขทุกข์สิ่งอันใด เธอเอาพระทัยใส่เป็นถ้วนถี่ ราษฎรพวกพลมนตรี ก็กลัวเกรงเศรษฐีทั้งเวียงไชย "

พระรถเมรี

๑.๒.๑.๓ ยกย่องผู้มีกตัญญู เรื่องนี้สะท้อนให้เห็นในวรรณคดี

ชาวบ้านจาก"วัดเกาะ"เกือบทุกเรื่อง เช่น พระยานาคจิตต์ชมภูสำนักถึงบุญคุณของพรานบุญ ที่ช่วยชีวิตตนไว้จึงยอมมอบบ่วงนาคบาศให้ แมวบ่วงนี้จะมีค่าสำคัญต่อตนและพวกนาคมาก ดังกล่าวว่า

" เราจะให้บ่วงแวนนาคบาศ เหมือนชีวิตมนุษย์หายวายสังขาร ของสิ่งนั้นสำหรับกับพารา เมื่อครุฑตามาฉกเอาไปให้ท่านไปแม่กับมาข้างหลัง นาคทั้งวังสูญหายตายเป็นศพ..."แต่เมื่อ "...ว่าท่านนี้มีคุณกรุณา บ่วงนาคา เราจะให้เป็นโรมี แม่นเสร็จกิจแล้วคิดเอามาส่ง เรานี้จึงใจรักเป็นศักดิ์ศรี แล้วหยิบบ่วงนาครายคล้ายนาคี เพียงชีวิตจากรางลงวางวาย "

พระสุชนต์ มะโนรา

จะพบว่าตัวเอกในทุก ๆ เรื่องมีความกตัญญูต่อบิดามารดา ครูอาจารย์ผู้มีพระคุณ เช่น พระรถมีความกตัญญูต่อแม่และป้า จึงยอมจากผู้ที่ตนรักคือนางเมรี เพื่อตอบแทนบุญคุณของผู้ให้กำเนิด และผู้ที่เลี้ยงดูตนมา จะเห็นได้จากบทคร่ำครวญของพระรถเมรีจากนางว่า

" นิจจาเอ๋ยเคยอยู่เป็นคู่ขึ้น สวรรค์รุ่นฤทัยมิไต่ห่าง มาละพรางจากห้องน้องนาง ไม่ระคายขัดเคืองด้วยเรื่องไร เพราะเป็นกิจของบิดุเรศเจ้า

กับมารดาเกิดเกล้าผู้เป็นใหญ่ ถ้าหาไม่แล้วพี่ก็มีไป จะถนอมพิสมัยจนวันตาย"

พระรตเมรี

และ

" ซึ่งหนีมาเพราะบิการับสิ่งไร แม่นมีไปในกิจมิรับสิ่ง หนึ่งมารดาทุกข์ทน
พันกำลัง ต้องโทษชังยากแสนแสนเคือง แม่นไม่รอนหรือจะจรไปจากเจ้า
จะอยู่เฝ้าซิดีเชื่อแม่เนื้อเหลือง "

พระรตเมรี

ผู้ที่ไม่มีความกตัญญูแก่เวทิมักจะพบกับความวิบัติในที่สุดดังเช่นท้าวพันวัง เมื่อต่อสู้
กับท้าวโคจร ก็มีเหตุมาช่วย แท้ท้าวพันวังก็มีไต่คิดถึงบุญคุณ กลับบอกว่า

" อันตัวผู้ชาญชำนานญ เก่ง มีฤทธิ์เองคอกหวามิงอย่าถาม ไม่มีใครไ้รักษา
พยายาม เทพยไทไหนจะตามมากำช "

ฝ่ายเทวดาซึ่งรักษาอยู่ไ้ฟังก็โกรธ

" เทวฤทธิ์สิทธิ์ศักดิ์ซึ่งรักษา ฟังกุมภวาให้ไ้คอดสู คิดพิโรธโกรธมันอกตัญญู
เราจะอยู่รักษามันว่าไร คำวิปลาทงเลียงออกหลีกละ จากศิรัษะกุมภวาห
ชาไม่ ไ้สุกแสนแสนซัดในหทัย เส็จไปถื่นฐานศาลเทวา "

เมื่อเทวดาไม่รักษาท้าวพันวังก็ถูกท้าวโคจรฆ่าตายเพราะ

" เชื้อฤทธิ์ศักดิ์มีศักดิ์กา อหังการวากล่าวหลูเจ้านาย "

โกรทอง

ส่วนท้าวโคจรนั้นเมื่อฆ่าท้าวพันวังไ้แล้วก็สำนึกในบุญคุณของเทวดา

" คิดถึงองค์เทवासुरารักษ์ ช่วยผ่อนพักให้กำจั้นตันคณัย จะบวงสรวงเทวา
สุราลัย ไ้ส่าใจลบหลู่กับภูบาล ครั้นคิดแล้ววายวลเหี่ยวคั่นปะ คาบศิรัษะ
พันวังมายังศาล ชูลววยเทวาเป็นชำนาน มีสการเทพยไทในลำเนา "

โกรทอง

๑.๒.๑.๔ นิมการนิกรรยาหลายคน เรื่องนี้มีปรากฏให้เห็นใน

วรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ"เกือบทุกเรื่อง โดยเฉพาะผู้เป็นใหญ่มีอำนาจวาสนามักจะมี
ภรรยาหลายคน เช่นท้าวยาสิทธิ์ มีมเหสีถึง ๑๓ คน คือนางสิบสองและนางสารตรา โกรทอง

มีภรรยา ๔ คนคือนางตะเภาแก้ว นางตะเภาทอง นางวิมาลาและนางเลื่อมไฉยวรรณ
 ทารกเศรษฐีมีภรรยา ๒ คนคือนางชนิษฐา และนางชนิษฐ์ สุกุมารมีเมีย ๒ คนคือ
 นางอุทัย และนางฉันทา ชาละวันมีภรรยา ๒ คนคือนางวิมาลา และนางเลื่อมไฉยวรรณ
 พระวิจิตรจินคำมีเมีย ๓ คนคือ นางโสนน้อย นางสร้อยทอง และนางเกษสุวรรณ พระ
 วิจิตรไพรวณมีเมีย ๔ คนคือ นางสิงหะรา นางสุนักข์ นางเกษร และนางสร้อยแก้ว
 ตัวละครในเรื่องต่าง ๆ ที่เลือกมาศึกษานี้ที่มีภรรยาหรือมีเมียเพียงคนเดียวเห็นจะได้แก่
 พระสุรนต์ และพระรณ เท่านั้น

ค่านิยมในเรื่องนี้กล่าวได้ว่าถือเป็นธรรมเนียมตั้งแต่คนธรรมดาสามัญ ไปจนถึง
 พระมหากษัตริย์ ชายที่มีภรณามากกว่าหนึ่งคนนั้นมักจะได้รับการสรรเสริญยกย่องว่ามี
 ความสามารถ และยังถือว่าการมีภรณามากกว่าหนึ่งคนนั้นเป็นเครื่องแสดงบุญบารมี โดย
 เฉพาะผู้มีบรรดาศักดิ์ บุญยังค์ เกศเทศ ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า นอกจากจะถือว่า
 จำนวนภรรยาเป็นเครื่องประดับบุญบารมีแล้ว ยังมีธรรมเนียมอีกว่า สตรีเป็นเครื่อง
 บำรุงบำเรอความสุขสำราญที่ว่าเป็น "เครื่องเล่น" และเป็นเครื่องประกันว่าตัวเองมี
 พละนาบยก็ มีคำกลอนหลายตอนที่สนับสนุนความคิดนี้ เช่นบทละครนอกเรื่องควาวิตอน
 ท้าวสันนุราชรำพึง กวีพรรณนาไว้ว่า

"พระเสวมี้อละสามเวลา	ทรงกำลังวังชาประหลาดเหลือ
พอใจเกี้ยวผู้หญิงวังเรือ	ผูกพันพันเผื่อไม่เบื่อใจ
ราวกับหนุ่มคลุ้มคลั่งนั่งบน	จะหาเกมเล่นสักคนหนึ่งให้ได้
รำพึงคะเนนึกคิดเป็นนิจไป	มิได้ว่างเว้นสักเวลา "

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย: ภาวิ

ในเรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เคยให้ตัวละครเอก
 ในเรื่อง หัวใจชายหนุ่ม แสดงความคิดเห็นไว้ว่า

บุญยังค์ เกศเทศ สถานภาพของสตรีไทยในวรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์
 ราวปี พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๔๔ (รัชกาลที่ ๑-รัชกาลที่ ๓) หน้า ๒๒๑.

"...มีผู้พูดกันอยู่หลายคนว่าถึงเวลาแล้วที่คนไทยเราควรจะใช้ธรรมเนียมมีเมียคนเดียว แต่ก็มีใครเต็มใจจะเป็นผู้เริ่มถือธรรมเนียมนั้นโดยเคร่งครัดเลย แม้ผู้ที่ไปเรียนยุโรปกลับมาก็มีเมียมาก ๆ เหมือนกัน เพราะฉะนั้นจะหวังความเปลี่ยนแปลงจากคนพวกที่เรียกว่า "หัวนอก" อย่างไรได้ ใครมีเมียคนเดียวออกจะถูกหาว่าเป็นคนโง่ควายซ้ำ การมีเมียหลาย ๆ คนไม่ทำให้ต้องได้รับความเสื่อมเสียอย่างไรเลย ... ฉะนั้นจะมีที่หวังอยู่แต่ที่ตัวผู้หญิงเองเท่านั้น ถ้าเมื่อไรผู้หญิงไทยที่ดี ๆ พร้อมใจกันตั้งกติกาไม่ยอมเป็นเมียคนที่เลี้ยงดูหญิงไว้อย่างเลี้ยงไก่เป็นฝูง ๆ เท่านั้นแหละ ผู้ชายพวกนี้มากในกามจึงจะต้องกลับความคิดและเปลี่ยนความประพฤติ "

๑.๒.๑.๕ ความนิยมในเรื่องการรับราชการ พบว่าวรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ"บางเรื่อง ผู้เขียนสร้างตัวละครให้นิยมยกย่องบุคคลที่รับราชการเป็นขุนนาง มากกว่าบุคคลซึ่งประกอบอาชีพค้าขาย ซึ่งแม้จะมีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าก็ตาม ดังพบในเรื่อง พระสุธนค์ มะโนรา บรรคานางสนมกำนัลพากันวิ่งวนวายในงานต้อนรับพระสุธนค์

" ลางนางนึ่งผัดหนักระอานัก นึ่งเยื้องยักหน้าเป็นเล่นจริต วันนี้สมอารมณ์เราเขาคงซิค ชายสกิดแล้วนึ่งไม่ถึงตัว ไม่ขุนนางอย่างโปรคไม่โคคใส่ถ้าไพร่ ๆ แล้วไม่เอาเจ้าเป็นผัว ถึงมีทรัพย์นับไท้ไท้เท่าตัว ไม่เมามัวเลยแม่พริ้งจริง ๆ จัง "

พระสุธนค์ มะโนรา

และ

" สาวสุรางค์นางงามคามเสด็จ ไม่ขามเข็ดแก่งแก่งหมแพรสี ผัดหน้าवलสรวลระริกกันซิกซี้ ว่าอยากมีผัวขุนนางสาอางตา "

พระสุธนค์ มะโนรา

๑.๒.๑.๖ การปฏิบัติตนของสตรี ผู้เขียนได้แสดงให้เห็นว่า

แนวการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติตนของสตรีในสมัยก่อนจะถูกกำหนดไว้อย่างเคร่งครัดมาก ในเกือบทุกด้าน จะเห็นได้จากมีคำสอนหรือข้อห้ามปรากฏเป็นหลักฐานอยู่ เช่น กฎหมายสอนน้องคำฉันท์ โคลงโลกนิติ สุภาษิตสอนหญิง เป็นต้น จากวรรณคดีชาวบ้านจาก "วัดเกาะ" มีหลายเรื่องที่แสดงให้เห็นถึงค่านิยมของสังคมในเรื่องเกี่ยวกับแนวการดำเนินชีวิต การปฏิบัติตนของสตรี คือ

๑.๒.๑.๖.๑ สตรีที่เป็นกุลสตรีชั้นสูงจะต้องมีความสามารถในการเย็บปักถักร้อย ดังจะเห็นได้จากในเรื่องโสณน้อยเรือนงาม พระนางประไพ ทศสมนางกุลาซึ่งจะเข้ามาเป็นมเหสีของพระวิจิตรจินดา ค่ายการให้ทำบายศรี และให้ขอมผ้า ดังกล่าววว่า

" ป้างนั้นองค์มารดา ลักษณะเป็นกำนัล ตรีสังนางสาวสวรรค์ จงไปบอก
กัลยา ให้เย็บซึ่งบายศรี วันพรุ่งนี้ส่งเข้ามา จะคู่ซึ่งปัญญา นางกษัตริย์
ต่างธานี "

" เหลือบเห็นกุลา นิ่งน่าสนม แนนางมเหสี จงขอมผ้าชม ภูไทงามสม
หอยนาเกศรา "

โสณน้อยเรือนงาม

แต่นางกุลาไม่มีความสามารถทางด้านนี้เลย ขณะทำนางก็ฉีกใบทอง ฉีกผ้าทิ้งลง
ใต้ถุน นางโสณน้อยจึงเก็บไปทำ

" ฝ่ายองค์นางบังอร เก็บซั้บซอนแล้วเร็วไว หม้อตาลเป็นลงใน
บายศรีใส่งามรจนา ทำขวัญเปิดแลห่าน เขาวมาลัยรำรจนา.."

" โสณน้อยนารี อยู่ใต้ปรางปรา หยิบอ้างรองไว้ ไต่มาหนักหนา
เที่ยวเก็บเศษผ้า ขอมแล้วทันที .....งามคี่สุกใส ผืนเล็กผืนน้อย
นางนึ่งเย็บร้อย วางไว้ทันใด "

โสณน้อยเรือนงาม

๑.๒.๑.๖.๒ สตรีจะต้องทำงานอยู่กับบ้าน งานนอกบ้านไม่ใช่
หน้าที่ของสตรี ดังในเรื่องปลาบู่ทอง ท้าวพรหมทัตมาพบนางเอื้อยเลี้ยงวัวอยู่ที่ชายทุ่ง ก็

เกิดพอพระทัยในรูปโฉมของนางจึงตรัสถามว่า

"นางนี้เป็นลูกของใคร บิดามารดาอยู่ไหน นามกรชื่อใด จึงได้มาเลี้ยง
ไว้ควาย ขรรณเนียมเป็นหญิงทั้งหลาย ย่อมทำทุกอย่าง ไว้ควายมีใช้การ
หญิง..."

ปลาบู่ทอง

๑.๒.๑.๖.๓ สตรีที่มีสามีจะต้องซื้อตรงต่อสามี และเคารพ

ยำเกรงญาติผู้ใหญ่ของสามี ดังที่นางเกศสะณีสอนธิดาคือนางโสนน้อยว่า

"แล้วสอนธิดา เจ้าจงอุทิศสาคู ชื่อตรงทรงธรรม จงรักภักดี ภูมีผิว
ขวัญ อย่าตึกเกียจฉันทน์ หนาพระลูกยา พ่อผิวแม่ผิว เจ้าจงเกรงกลัว
เหมือนท้าวหาสา อย่าได้ว่ากล่าว ให้ท้าวโกรธา พังคำแม่ว่า เด็ดหนา
ดวงใจ "

โสนน้อยเรือนงาม

๑.๒.๒ ความเชื่อของตัวละคร

ความเชื่อเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดเป็นมรดกของสังคม ทำให้คนในสังคมมีความรู้สึกนึกคิด
เป็นอย่างเดียวกัน แต่ความเชื่อก็มักเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ฉะนั้นความเชื่อต่าง ๆ
ที่ปรากฏในวรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ"จึงอาจเป็นความเชื่อของบุคคลในยุคสมัยหนึ่ง ซึ่ง
มีบางประการคล้ายคลึงกับความเชื่อของคนในยุคปัจจุบัน และมีบางประการที่แตกต่างกัน
ออกไป เรื่องความเชื่อที่ปรากฏในวรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ"นั้น อาจแยกกล่าวถึง
เป็นหัวข้อได้ดังนี้

๑.๒.๒.๑ ความเชื่อในตำนานเล่า ๆ เป็นเรื่องเหตุการณ์เกี่ยวกับ

ความเชื่อ หรือคตินิยมอย่างใดอย่างหนึ่งอันเป็นพื้นบานของคนแต่ละท้องถิ่น แม้ว่าจะเป็นเรื่อง
แปลกพิสดาร หรือพ้นวิสัยความเป็นจริงก็ยังเชื่อกันว่าเรื่องราวเหล่านั้นเกิดจริง เป็นจริง
หรือมีเค้าความจริง มีตัวบุคคลและสถานที่จริงที่กำหนดแน่นอนลงไปได้ ในที่นี้จะขอแยกออก
เป็น ๒ ประการ คือ

๑.๒.๒.๑.๑ ตำนานสถานที่ ส่วนใหญ่เป็นความเชื่อเกี่ยวกับ

สถานที่ต่าง ๆ ว่าเหตุใดจึงได้ชื่ออย่างนั้น พบมากในเรื่องไกรทอง เช่น

" ท้าวโคจรแฉ่งอิทธิฤทธิ์ไกร พาค้าวทางกลางน้ำคำรามร้อง สนั่นก้อง
ในมหาชลาลัย ที่คู้งนั้นมีแม่น้ำแต่ไร เขาจึงได้เรียกกล่าวดาวคะนอง "

ไกรทอง

" ครั้นคิดแล้วว่ายวลเที่ยวคนปะ คาบศักระพันวังมายังศาล ชูถวายเทว
เป็นชานาน มัสการเทพยไทในลำเนา ตั้งแต่นั้นมีกันทุกวันนี้ หัวกุมภีล
จึงได้ถวายเจ้า จึงตั้งศาลเทวราชเป็นลาคเลา คือศาลเจ้าพ่อประแดง
ตำแหน่งมี "

ไกรทอง

" แล้วจัดแจงแต่งตั้งอ้ายค่างเฒ่า เป็นจรเข้เจ้าทั้งยาวใหญ่ ได้ว่ากล่าว
กุมภาลาลัย อยู่ที่ในปากคลองช่องคางคา จนทุกวันนี้ตามสนอง
เรียกชื่อคลองบางกระเจ้าที่เขาว่า เพราะจรเข้เป็นใหญ่ในชลาลัย ลือชื่อว่า
"เจ้าอ้ายคลองเกไชย " "

ไกรทอง

๑.๒.๒.๑.๒ ตำนานเรื่องสัตว์ ที่พบมากมักเป็นตำนานเกี่ยว
กับเรื่องของจรเข้ซึ่งปรากฏอยู่ในเรื่องไกรทอง เช่นความเชื่อเกี่ยวกับจรเข้เกลียดกลัว
ขมิ้น ในตอนที่ท้าวโคจรโดยสารเรือสองคายายเพื่อไปปราบท้าวพันดา และท้าวพันวัง
เมื่อถึงที่แล้วท้าวโคจรสำนักในบุญคุณของสองคายาย จึงสั่งสองคายายว่าถ้าเกิดการต่อสู้
ของจรเข้ขึ้น ให้สองคายายเอาขมิ้นไปขยลงในน้ำแล้วจะปลอดภัย กังว่า

" จะบอกให้เอาขมิ้นโรยสินธุ คงพนักยในน้ำไม่ทำร้าย จะกลับกลายยอม
กลัวตัวเป็นหนู ความขอนี้มีมาบอกตาครู จึงไกรู้ทั่วกันทุกวันนี้ ถ้าจรเข้
คุรายปรายขมิ้น ก็กลัวสิ้นตัวงอไม่รอนา "

ไกรทอง

เรื่องการกลัวขมิ้นของจรเข้ มีตำนานเล่ากันมาว่า จรเข้เป็นสัตว์ของพระอูมา
ต่อมาเกิดมีใจกำเริบ พระอูมาจึงลงโทษโดยหยิบขมิ้นที่มีผู้นำมาถวาย แล้วบันดาลให้เป็น

จักรเพชรเข้าไปในปากจรเข้ ตัดลิ้นจรเข้ขาด และยังมีเรื่องของจรเข้เกี่ยวกับการที่
เรียกจรเข้ว่าเป็นที่นั่งของพระอิศวรว่า

" ..เทพยเจ้าอุปถัมภ์ให้น้ำนวล อันกุ่มกัลมีเรื่องแต่เบื้องหลัง เรียกที่นั่ง
อัมรินทร์พระอินศวร ในคำชอคอนามตามกระบวน ก็คงควรเรียกกันทุกวันมา "

ไกรทอง

ทั้งนี้เป็นเพราะกล่าวกันว่า พระอุมาสร้างจรเข้ให้เป็นพาหนะของพระอิศวร เมื่อ
เสด็จประพาสทางชลมารค และบันกาลให้เกิดมัลลิกสำหรับประทับที่เหนือคอ ฉะนั้นที่หัว
จรเข้จึงมีรูปเป็นแท่นสี่เหลี่ยมติดอยู่ทุกวันนี้ และโดยที่จรเข้เป็นพาหนะของพระอิศวร ฉะนั้น
เมื่อจะกินคนก็ต้องสูงขึ้นถวายพระอิศวรก่อน ชาวบ้านเชื่อกันว่าจรเข้ทำเช่นนั้นเพื่อขออนุญาต
ต่อพระอิศวร^๒ ในเรื่องไกรทองก็กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

" เป็นของจริงมีกันทุกวันนี้ พวกกุ่มกัลในมหาชลาไหล เมื่อจะกินคนผู้สูงขึ้น
ถวายให้เจ้ากอนจึงผอนกิน "

ไกรทอง

แต่ในเรื่องไกรทองกล่าวไว้ว่า ที่จรเข้ทำเช่นนั้น เพราะ เทวดาค้างกายไชย
ให้เป็นเจ้าปกครองจรเข้ทั้งหลาย และเล่าเรื่องของท้าวพันวังให้ค้างกายไชยฟัง และขอ
ให้บรรดาจรเข้ปฏิบัติดังนี้

" แตนายมิ่งกูรักษากะลาหัว เมื่อสู้กับโคจรบอหนองแก้ว กลับอวดตัวว่าก็มี
ศักดิ์ ท้าวพันวังบังอาจประมาทใด กูจึงไม่คำชออยู่รักษา อ้ายชาติคือถีคือ
มัทธา อวดเก่งกล่ามากมายจึงวายปราณ แตนพวกมิ่งจะมาเป็นชาอยู่
ฟังคำบุญญาจึงกล่าวหาญ แม่นจะกินผู้คนชดชาร จะล้างผลาญควยกำลังให้
วางวาย จงเอาขึ้นเชิดชูให้กูแจ้ง เหมือนแสดงบอกกูชววย "

ไกรทอง

^๑ ประจักษ์ ประภาพิตยากร คู่มือวรรณคดี เสนาขุนช้างขุนแผน หน้า ๑๕๗.

^๒ ค. หน้า ๑๕๖.

และยังมีความเชื่อเกี่ยวกับการที่จรเข้ไม่มีลิ้น ซึ่งแตกต่างไปจากที่กล่าวไว้ในตอนต้นว่าเกิดจากจักรเพชรของพระอุมา แต่ในเรื่องไกรทองนี้กล่าวไว้ว่าเกิดจากการต่อสู้ระหว่าง เหาะ ซึ่งเป็นอาจารย์ของไกรวงศ์และไกรเวช กับพระเถร ดังกล่าวว่า

" หอเหราอาโษฐ์กระโคตงับ พระเถรกลับพันคิกควมมีคหมอ ถูกเหราลิ้น
ซากไม้อาจรอ ลงดอยหอเพียงชีวันจะบรรลย์ ตั้งแต่้นมาเที่ยวจนเดี๋ยวนี้
จึงสุกสิ้นลิ้นกุ่มก็ลหามีไม "

ไกรทอง

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับคนที่ถูกจรเข้กัดว่าต้องคอยระวังอย่าให้จึงจมา
กัดซ้ำ เพราะถ้าจึงจมากัดซ้ำบุคคลนั้นจะถึงตายทันที ทั้งนี้เนื่องมาจาก ชุนไกรถูกจรเข้
กัดบาดเจ็บสาหัส แต่เทวดาเห็นใจจึงช่วยให้ชุนไกรไถ่กลับบ้านไปสั่งเสียบุตรภรรยา ก่อน
เมื่อชุนไกรกลับไปถึงบ้านแทนที่จะตายกลับได้รับการรักษาเป็นอย่างดี เทวดาเห็นว่าจะเป็น
การผินชะตากรรมจึงส่งจึงจกไปยังบ้านชุนไกร

" ทรงเห็นแน่แท้จริงสิ่งจึงจก จรเข้กัดตีนศาลทหารใหญ่ มึงจงรีบไปยาวนาน
บ้านชุนไกร ที่เจ็บไขควยกุ่มภาคอยขาดง มึงจงไปจกปากแผลที่แก้หาย
ให้กลับกลายกุ่มจิตต์มีพิษสง ควยตัวมันถึงกำหนดจะปลดปลง ก็ควรกง
มรณาเร่งกลาไถล "

ไกรทอง

เมื่อชุนไกรถูกจึงจกกัดซ้ำก็ถึงแก่ความตาย

" จึงมีมาจนเทาเทาทุกวัน จรเข้กัดใครผู้ใดเล่า จึงจกเข้าซ้ำซ้ำถึงอาสัญญ
เขาจึงคอยบิปกจึงจกมัน "

ไกรทอง

นอกจากความเชื่อเกี่ยวกับจรเข้แล้ว ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับสัตว์อื่น คือความเชื่อ
เกี่ยวกับเรื่องการหอนของสุนัข ในเรื่องโสนน้อยเรือนงามว่า นางสนับเป็นนมเหสีของพระ-
ไพรวรรณ แต่มีจิตใจริษยาอาฆาต และชั่วร้าย ในภายหลังพระไพรวรรณจึงขับนางออกจากเมือง
พระอินทร์เกรงว่านางจะทำชั่วต่อไป จึงสาปให้นางกลับเป็นสุนัขอย่างเดิม

" ฝ่ายอิพาลา กลับกลายเป็นหมา เหมือนแต่ก่อนกาล รู้สึกกายา
โสภณลาน ฝ่ายสิทธิอาจารย์ เคาะระฆังกลางคอน ก็คว้าเสียงผิว
เธอเรียกหาตัว จึงไ้ให้หอน มีจนทุกวัน หมามันอวรณ์ เสียง
ระฆังหอน หมายถึงว่ามี "

โสนน้อยเรือนงาม

๑.๒.๒.๒ ความเชื่อเกี่ยวกับกรรม และชาติปางก่อน ความเชื่อ
นี้เป็นความเชื่อที่ตกทอดกันมาเป็นเวลานาน ความเชื่อในเรื่องของชาติปางก่อน เช่นใน
เรื่องปลาบู่ทอง ท้าวพรหมหัตถ์รับนางเอื้อยไปเป็นมเหสี เพราะทรงเชื่อว่า
" ชาติก่อนของนางทรมายัย เกยเก็บมาลัย รวมใจให้กุศล ใ้ถวาย
กับพระชินศรี จึงนุชนารี ชาตินี้จึงมาพบกัน "

ปลาบู่ทอง

นอกจากนี้ก็มี ความเชื่อในกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน แล้วกรรมนั้นมาสนองในชาตินี้
เช่นนางเอื้อยถูกฆ่าตายแล้วมาเกิดเป็นนกแขกเต้า นางคร่ำครวญว่า
" โอ้ตัวของเรา ชาติหลังนั้นเล่า มาเขาเป็นผี จึงผูกเวรมา คามมา
ชาตินี้ ให้เขาฆ่าตี ถึงม้วยอาสัญ "

ปลาบู่ทอง

พระอรหันต์ได้เทศนาถึงชาติปางก่อนของนางเอื้อยและสาเหตุที่นางเอื้อยต้องถูก
นางชนิษฐี และนางอายจองเวรในชาตินี้ เพราะ

" ส่วนลูกนั้นไซ้ เลี้ยงลูกไว้ คำเจ้าอัครา วันหนึ่งพ่อแม่ ขวกัน
ไปนา ตักน้ำขึ้นมา ใส่หม้อต้มไว้ ให้แก่นอนอบ กับลูกไก่ค้อย เป่า
ในเคหา อุมลูกไก่เล่น ไม่มาเห็นใคร เจ้าจึงร้องไห้ ด้วยพ่อแม่ตน
จึงเอาลูกไก่ หึ่งลงบักใจ ในน้ำร้อนรน เพราะกรรมเวรมา จึงมาถึง
ตน ครั้นเกิดเป็นคน จึงล้างผลาญกัน "

ปลาบู่ทอง

ผู้แต่งยังได้กล่าวถึงชาติปางก่อนของท้าวกระษัตริย์ และนางชนิษฐาไว้ว่า ในชาติ

ก่อนนั้นทารกเศรษฐีเกิดเป็นนกแขกเต้า และนางขนิษฐาเกิดเป็นแมว และ

" ส่วนว่าวิลาริ เห็นเศรษฐีไปลับตา เข้าขอเอาปากกา วิลากินเป็นอาหาร
แขกเต้าอันมรณา กลับชาติมามีหนาน ทารกอันใจพาส ตามล้างผลาญ
แห่งเมียบน ส่วนว่าวิลาริ ดิ้นชีวีเวียนระวน กลับชาติมาเป็นคน คือ
กนิษฐาพระโสมนัส ครั้นมาชาตินี้ไซ้ กรรมทำไว้เป็นมากมาย เขา
จึงทำตนตาย ผูกพยานาบทแต่ชาติหลัง "

ปลาบู่ทอง

ในเรื่องโสณน้อยเรือนงามก็กล่าวถึงเรื่องกรรมปางก่อนของนางโสณน้อยที่ทำไว้
กับนางกุลาอันเป็นสาเหตุให้นางต้องถูกนางกุลาทุบตีในชาตินี้ ดังกล่าวว่า

" คำอ้างก่อนวามา ว่ากุลาเป็นหาสี โสณน้อยเฝ้าทุบตี ความกตัญญู
โทษมัน ถึงแทบกับชีวิต กรรมจึงติดตามมาทัน ไม่วายผูกเวรกัน จึง
ได้แค้นแสนทวี "

โสณน้อยเรือนงาม

และ

" กรรมเจ้าไม่วาย คอยนางโสมนัส ชาติก่อนคู่กัน ทำแก่ฝูงสัตว์
ให้พลัดพรากกัน จึงมาตามทัน ชาตินี้แลนา "

โสณน้อยเรือนงาม

" นางนางโสกา ผลกรรมทำมา จากสองบทศรี ชาติก่อนพรากสัตว์
ให้เขากำจัด จึงเป็นเช่นนี้ "

โสณน้อยเรือนงาม

" ชาติก่อนพระวิจิตรจินดา มาหาวนาคา เจ็ดทิวาจึงฟื้นคืนชนม์ บัดนี้
จึงตามมาประจัญ จักไคร่รอนรน หนทุกข์ได้เจ็ดปีปลาย "

โสณน้อยเรือนงาม

นอกจากนี้ผู้เขียนยังกล่าวถึงสาเหตุที่พระสุธนต้องออกติดตามนางมะโนรา ว่า
เป็นเพราะกรรมที่ทำไว้ในชาติปางก่อน เนื่องจาก

" องค์พระรตคือสุชนต์แคหนหลัง มะโนรามะเหสีหนีจากวัง คือร้อยช้าง
เมรีขินีมาร "

พระสุชนต์ มะโนรา

ไม่เพียงแต่กรรมที่สร้างไว้ในชาติปางก่อนเท่านั้น แม้กรรมที่ทำในชาติปัจจุบันก็
อาจส่งผลให้เห็นได้ ดังเรื่องของนางสิบสองที่ถูกควักลูกตา และนางเกาหลันทองที่ถูกควัก
ลูกตาเพียงข้างเดียว นั้นมีสาเหตุมาจากเมื่อนางสิบสองหนีนางสารตราเค้นหางมากก็เกิด
ความหิว จึง

" จับปลาขึ้นมาบนสาคร บังอรจะใคร่ย่างกิน ผลัดมาแล้วเหี่ยวหาไฟ
เอาเถาวัลล์ร้อยไปโดยถวิล สิบเอ็ดนางนั้นพร้อมยอมยืม ร้อยสิ้นทั้งสองตา
ปลา นางเกาหลันทองน้องผู้นอย นั้นร้อยข้างเดียวแต่ฝ่ายขวา เพราะโหย
หิวเค้นหิวปลามา เหี่ยวหาซึ่งเพลิงต่อไปพลัน "

พระรตเมรี

ในเรื่องนางอุทัยก็ปรากฏว่านางฉันทาได้รับกรรมที่นางทำไว้แก่นางอุทัยอย่างเห็น
ผลทันตา คือนางถูกนางอุทัยแค้นที่ถูกโบยจนสิ้นชีวิตด้วยการชกไขควงชีวิตเช่นกัน เพราะ
" เคยทำแก่ทาน เวรจึงตามฉลาก ฉันทาโฉมยง "

นางอุทัย

๑.๒.๒.๓ ความเชื่อในเรื่องผีสาวเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์และนรกสวรรค์

เช่นในเรื่องโสณน้อยเรือนงาม พระนางประไพคร่ำครวญถึงสาเหตุที่พระวิจิตรจินดาต้องถูกพิษ
นาถถึงแก่ชีวิต ว่า

" โสภ พลังทางตรีกไตร คันพระไทรแท่นศีลา พระที่ช่องเทวา จะกริ้ว
โกรธหรือไฉน ลูกรักเจ้าไม่รู้ ทำจุลลัญจกใจ โทษผิดเป็นข้อใหญ่ เทพ
ไทโคเมตตา "

โสณน้อยเรือนงาม

ในเรื่องปลาบู่ทอง เมื่อท้าวพรหมหัตถ์เสด็จประพาสป่าและจะบรรทมใต้ต้นไทร ก็
ได้ทำพิธีบวงสรวงเทพารักษ์ ดังว่า

" ท้าวศรีให้แต่ง บรรดาข้าวงง แต่งเครื่องบูชา ขนรูปเทียน
วิเชียรจรรยา ถวายแก่เทวา อารักษ์พระไท "

ปลาบู่ทอง

สำหรับความเชื่อในเรื่องเทวดานั้น ปรากฏว่าเทวดาเข้ามามีบทบาทในเกือบ
ทุกเรื่อง ดังได้กล่าวถึงไปแล้วในบทที่ ๔ นอกจากนี้ยังแสดงความเชื่อเกี่ยวกับเมืองนรก
ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับที่กรีกโบราณ ๆ ไคบรรยายไว้ คือในเรื่องโสณน้อยเรือนงาม เมื่อนาง
โสณน้อยเข้าไปยังเมืองทวารวดีจักรพรรดิ ท้าวจักรพรรดิพยายามที่จะให้นางยอมเป็นมเหสี
นางโสณน้อยจึงกล่าวว่า

" กูราเจ้าจอมเวียงไชย หักหาญคังใจ ช่างไม่เกรงบาปกรรมมิ ผิด
เขายังรักภักดี จะมาสมศรี จะถึงอบายวายปราณ ขึ้นจั่วหนามแทงทรมาน
ทานยมพระบาล ประหารควยหอกอันคม กาแรงแย่งชิงเกลียวกลม ท่าน
อย่านิยม เมียเขาจะต้องทนเช็ด "

โสณน้อยเรือนงาม

๑.๒.๒.๔ ความเชื่อในโชคกลางและความฝัน ความเชื่อในเรื่อง
กลางนี้ เราเชื่อกันว่าดวงสังหรณ์ บอกเหตุการณ์ในอนาคตได้ คนโบราณได้เรียนและเขียน
เป็นตำราไว้ ซึ่งเรื่องนี้ สถิตย์ เสมานิล^๑ ได้กล่าวไว้ว่า สืบมาแต่ความสังเกตและจำ
เหตุที่เกิดขึ้นแล้วเทียบกับเหตุที่เกิดขึ้นในภายหลัง พวกกันตามภาษามัธยมก็ถือสถิติ มา
ทางเกี่ยวกับวิชาทำนายด้วยอาศัยดวงดาวที่สถิตลอยอยู่ในพิภพ เทียบกับดาวที่ลอยอยู่เมื่อวาร
กำหนดของบุคคล ซึ่งเมื่อมนุษย์ได้สังเกต ได้จำไว้แต่ก่อนมีหนังสือ จนถึงสมัยมีหนังสือขึ้น
เป็นเครื่องช่วยเก็บรักษาความรู้และความจำไว้ ในเรื่องไกรทอง ปรากฏว่าเมื่อชาละวัน
จะตายก็เกิดกลางขึ้น คือ

" วิมาลวานารีน้องสีสันต์ เลื่อมไลยวรรณารักสมัครสมาน เห็นสามีกัดบับนา
ถ้ำที่สำราญ เขาวมาลย์เห็นยั่วหัวไม่มี ทั้งสามนางต่างวิ่งเข้าไปใกล้

ปลาใจเหลืออันเป็นพนัก คุเลือกผาศาคตัวหัวอินทรีย์ นางโสภิระให้
อาลัยวอน "

ไกรทอง

เมื่อนางกุลาจะสิ้นบุญก็เกิดกลางบ่อเหตุต่าง ๆ คือ
" ร้อนจิตรคังพิศม์เพลิงประคัง นางในคลุมกลิ้ง จิ้งจกพลัดตกลงมา ที่
กลางประชุมทาสา ฝ่ายประจิมกลา ตำราว่าร้ายเต็มที ทั้งเขมนตาขวา
ไม่คี่ ล้วนความอัปรี นางนี้จะสิ้นวาสนา "

โสณน้อยเรือนงาม

เรื่องของจิ้งจกตกลงมาอันเป็นลางร้ายนี้ ตามตำราก็มีทำนายไว้ว่า

" แม่คงลงกลางชุมนุม อันตรายจะคุ้ม
แกลคนอันนั่งมิดลาย

แม่ว่าสัตว์ตกลงตาย กลางชนทั้งหลาย
พวกนั้นจะสูญสิ้นวงศ์ "

เมื่อพระวิจิตรจินดาจะถูกพิษนาถถึงแก่ชีวิตนั้น มีลางร้ายเกิดขึ้นกับพระราชาบิดา
" ปางนั้นจึงพระบาท สถิตอาศน์แท่นมหา เขมนเนตรซ้ายขวา อูราร้อน
ให้รำคาญ คิดถึงพระหนอนารด สายสวาทอญไพรสาณต์ หรือเกิดซึ่งภัย
พาล แด่กาลก่อนบอthonมี "

โสณน้อยเรือนงาม

เรื่องของความฝันถือเป็นความเชื่อในเรื่องโศกลางอย่างหนึ่ง เรื่องของ
ความฝันในคานจิววิทยานั้นไมได้ทำนายทายทักว่าเหตุการณ์ข้างหน้าจะเป็นไปในรูปใด แต่
ทายทักว่ามีความปรารถนาอย่างไร และเป็นโรคอะไรเท่านั้น แต่ความเชื่อของคนไทยเรา
เชื่อกันว่าความฝันเป็นการทำนายทายทักเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และยังมีความเชื่อ
เกี่ยวกับการแก้ฝัน หรือเล่าความฝันกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่นฝันว่าไฟไหม้ต้องไปแก้ฝันกับน้ำ
ฝันว่าประสบเหตุร้ายต้องไปแก้ฝันกับทางสามแพร่ง ฝันว่าเพื่อนตายต้องไปแก้ฝันกับที่นอน

ประจักษ์ ประภาพิตยากร ความเชื่อและไสยเวทวิทยาในชนชั้นขุนแผน

ฝันร้ายต่าง ๆ นั้นก็จะกลับก็ ในเรื่องไกรทอง ชาละวันฝันเป็นลางบอกเหตุร้าย คือ
 " นิมิตรฝันว่าไฟประลัยมลายู ถ้าบาคาลยับยู่เป็นนุยผง อำมะราจากฟามา
 ในคอง แล้วเสด็จตรงลงมาในวารี ทรงพิโรธชาละวันเข้าพันฟาด เลย
 เสียรชากย่อยยับลงกับที่ ใครจะช่วยตัวได้ก็ไม่มี แล้วกุมภภีลพลิกฟื้นคืนนิทราน "

ไกรทอง

และท้าวราไฟไค้ทำนายว่า

" ว่าชอบกลจริงหลานอาการหนัก แล้วทำนายตายตามเนื้อความรัก ว่าเจ้า
 จักมีเหตุเป็นเพทภัย ซึ่งฝันว่าท้าวมหาอัมราช มาพิชิตชิงลงดักนัย จะ
 มีหมอวิทย์ากลาชาญชัย มาฆ่าให้มรณังในครั้งนี่ "

ไกรทอง

ในเรื่องพระรถเมรี เมื่อนางสิบสองจะได้พบกับท้าวยาสีหิ ก็ฝันว่า
 " ฝันว่าอสรพิษมีฤทธิ์ร้าย มารวบรวมคัมภีร์สิบสองนาง พร้อมกันก็กระหนก
 ตกใจตื่น "

พระรถเมรี

และเมื่อนางศรีสมุทจะตั้งครรภ์ ก็ฝันไปว่า

" ฝันว่าอสุรินทราหู เชิดชูดวงจันทร์จรัสไช สองดวงเชิดขวางอำไพ
 เหาะมาไกลปราสาทกัลยาณ นางเยียมเกลดแลเห็นกร็องขอ ราชูรือสั่งให้
 ควยहरणा นางรับเอาดวงพระจันทร์มา ปรีดาเป็นพันพันทวี รุชมซึ่ง
 ดวงสะศิธร บังอรปรีเปรมเกษมศรี ดวงหนึ่งหลุกลิวไปทันที ตกลงธรณี
 แล้วหายไป แต่ดวงหนึ่งนั้นอยู่กับหัตถา ก็ผวาตื่นขึ้นหาข้าไม่ "

พระรถเมรี

โหรไค้ทำนายฝันของนางว่า

" พระนางจะตั้งซึ่งครรภ์า บอคมิ่งกัลยาณมั่งคดเมือง เป็นสตรีสองนาง
 สำอางโฉม งามประโลมเลิศเหลือทั้งเนื้อเหลืออง แต่องค์หนึ่งจะคอง
 พรากไปจากเมือง บุญเรืองมิไค้อยู่ในบุรี องค์หนึ่งจะสืบสรีรียงศ์ คำรง
 พิภพขมภูศรี ถ้าไม่เหมือนนวจาของขานี้ จงประหาญชีวิให้บรรลัย "

พระรถเมรี

นอกจากกลางและความฝันแล้ว ยังมีความเชื่อในเรื่องของจิตผูกพันด้วย ทั้งในเรื่องปลาบู่ทอง นางขนิษฐามิจิตผูกพันในปลาบู่ทองมาก วันที่ออกหาปลากับทหารกษัตริย์นั้น ทั้งวันทหารกษัตริย์ทอดแหไม่ไ้สิ่งใดเลยนอกจากปลาบู่ทองตัวเดียว จนเย็น นางขนิษฐาก็กวนขอปลาบู่ทองตัวนั้นเพื่อไปให้ลูกเล่นทำให้ทหารกษัตริย์โกรธทุบตีนางจนตกน้ำตาย คอยจิตของนางที่ผูกพันอยู่กับปลาบู่ตัวนั้นทำให้นางไปเกิดเป็นปลาบู่ทอง ดังกล่าวว่า

" ส่วนแม่ของพะงา อันมรณาไปเป็นผี ใจจิตคิดปราถนา ถึงเทวีผู้ลูกลยา
เมื่อจะตายวายชีวิต ตรึกนึกคิดจิตถึงปลา ครั้นนางสิ้นชีวา เกิดเป็น
ปลาบู่เพริศพราย "

ปลาบู่ทอง

๑.๒.๒.๕ ความเชื่อไสยศาสตร์ - ไสยศาสตร์เป็นเรื่องเกี่ยวกับอำนาจลึกลับอยู่เหนือธรรมชาติ เรื่องของไสยศาสตร์นี้รวมเอาคาถาอาคม และเวทมนต์ต่าง ๆ ไว้อย่างกว้างขวาง สารานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความรู้ในเรื่องคาถาอาคมไว้ว่า คืออักขระ หรือข้อความที่ผูกขึ้น ซึ่งถือว่ามีความลึกลับเร้นอยู่ในนั้น เมื่อนำเอาไปใช้ตามลัทธิที่มีกำหนดไว้เช่น บริกรรมเสกเป่า หรือสวดขับ ตลอดจนปลุกเสกสิ่งใด มียันต์เป็นต้น ก็เกิดพลังอำนาจ ความศักดิ์สิทธิ์ สามารถใช้เป็นประโยชน์ในทางปกป้องภัยหรือป้องกันสิ่งร้าย ซึ่งเชื่อว่าเป็นเสนียดจัญไร หรือเนื่องจากการกระทำของภูตผีปีศาจเป็นต้น ให้เคลื่อนหายหรือแคล้วคลาดไป หรือเข้ามาแล้วก็ขับไล่ไสส่งให้ปลาทหนีไปด้วยวิธีที่เรียกว่า แก้อาถรรพณ์ หรือปลั้ภัยความเป็นต้นอย่างหนึ่ง ใช้ในเรื่องที่เรียกว่าวิทยาคม ทำกฤตยาคุณไสย เพื่อให้ไปกระทำแก่ผู้อื่นตามที่ต้องการนี้อีกอย่างหนึ่ง

ในเรื่องไกรทอง มีการใช้เวทมนต์ อาคม หลายตอนด้วยกัน ดังได้กล่าวแล้วว่า ตัวเอกของเรื่องคือไกรทองนั้นได้ศึกษาเวทมนต์คาถามาเป็นอย่างดี ดังว่า

" พระเวทมนต์คลาถาของอาจารย์ ให้เล่าอ่านสิ้นจบไตรบทวัน หมอ
จรเข้เหราอันสามารถ แก่ประสาสน์ให้สิ้นทุกสิ่งสรรพ เจ้าไกรทองว่องไว

เรียนไศพลัน สวรรพ์รูสิ้นตั้งจินตนา "

ไกรทอง

ในการปราบชาละวันนั้น ไกรทองก็ใช้เวทมนต์ วิชาที่ร่ำเรียนมา

" จะกล่าวถึงไกรทองคะนองฤทธิ์ ครั้นเสร็จกิจเสกมนต์คลคลาา เริงรืบริดจักแจ่งแตงกายา แล้วโผนผาลงยันต์ไว้มั่นคง มือขวาคว่ำสัตะโลหะ คิทธิมาจะสมหวังดังประสงค์ คุเมฆฉายบายแสงสุริยง แล้วมุ่งตรงรีบมาริมวาริ ครั้นถึงจึงลงยันต์อันกำกับ เสกส้าหับมนต์เวทวิเศษศรี ลงแพนอยลอยดองทองนที ลำเล็กชาติกุมภีลควมมนตรา "

ไกรทอง

การลำเล็กชาติของจรเข้ พบว่าในเรื่องขุนช้างขุนแผน เมื่อพลายชุมพลจะปราบจรเข้เถรขวาด ก็ใช้คาถาลำเล็กชาติด้วย ดังว่า

" อานพระคาถาพระสยามภูวนาถ	ลำเล็กชาติกุมภามาแต่คน
โปรคกำราบสาปให้อยู่เมืองคน	แล้วประธานพระมนต์ปราบกุมภ
โอมอายนักรกะมุคยานิงนาน	ภูฎาคือพระกาฬจะมาฆ่า
พระอิศวรทานิไซให้กุม	ผลาญชีวาฝั่งขึ้นไป "

ขุนช้างขุนแผน

การลำเล็กชาติคือการกล่าวถึงความป็นมาของจรเข้ ดังได้กล่าวไปแล้วในเรื่องของความเชื่อเกี่ยวกับตำนานของจรเข้ เมื่อไกรทองจะลงไปยังถ้ำของชาละวัน ก็ใช้เวทมนต์ในการเปิดน้ำเป็นช่อง ดังว่า

" แล้วจึงตั้งความสัตย์อธิฐาน สละการโทโสทั้งโมหันธ์ แล้วมุ่งตรงรีบลงจากแพพลัน นทีนั้นแลสว่างเป็นทางไป ค้วยเคชะพระเวทวิเศษโสสว่างโรแสงอักษณ้องศรีใส ทางค้ำเนินคีน่ายสบายใจ จนถึงใต้คินคาลธารไม่มี "

ไกรทอง

เมื่อนางวิมาลาไม่ยินยอมเป็นภรรยาของไกรทอง ไกรทองก็ใช้เวทมนต์ทำให้นางรัก ดังกล่าวไว้ว่า

" ต้องแก้ไขให้บรรเทาเป่าพระเวท ประสพเนตรนุชนองอย่าหมองหมาง
แล้วเสกมหาอาคมนิยมพลาจ เป่าต๋องนางวิมาลายอคนารี "

ไกรทอง

นางวิมาลาไม่ยอมออกจากถ้ำเพราะจะมีร่างเป็นจระเข้ ไกรทองก็ใช้วิธี "ปลุก
เศกเลขยันต์กันกายา" แล้วปิดไว้ที่กระหม่อมนางวิมาลา ในภายหลังเมื่อนางวิมาลาถูก
นางตะเภาก้าว ตะเภาทอง และข้าทาสบริวารตามมาหึ่งหวง ทบตี นางวิมาลาจึง

" เลิกยันต์ติดปิดกระหม่อมว่ายอมตาย แล้วโหมฉายจากศาลาไม้ซำที ทั้ง
ร่างกายกลายเป็นจระเข้ ยกหางเหฟาดฝั่งอยู่อิงมี ทะเลิ่งไล่หน่ายพักักคนารี
เสียดหางลื้ออ้ออิงคะนึ่งไป "

ไกรทอง

นอกจากนี้ยังมีการใช้เวทมนต์ในการทำเสน่ห์ ดังพบในเรื่องปลาบู่ทอง เมื่อนาง
ชนิษฐ์ให้หมอเสน่ห์มาทำเสน่ห์ให้ท้าวพรหมหัตถ์หลงรักนางอาย โดยการ

" แล้วสอนกลนানা เสกแป้งทาขี้ผึ้งสี น้ำมันเสกให้ใส ให้ท้าวไทรรักเทวี
ให้หลงควยทรงศรี ให้ยินดีในพระทัย "

ปลาบู่ทอง

นางอุทัยใช้เวทมนต์ในการแปลงตัวควย ในตอนที่นางต้องการแกล้งนางฉันทนา
ก็แปลงตัวเป็นหญิงชรา ดังกล่าวว่า

" นิรมิตรเป็นแก่ อายุชรา ผมดำคือกา เส้นงามใสศรี พันทักแก้มคอบ
อายุรอรอบ เหมือนพรหมจารี ส่วนผมนั้นดำ ดังสืบท่าปี พายตามนที
แกลงไปชายนาง "

นางอุทัย

เวทมนต์ในการแปลงตัวนี้นางสารทรา ก็ได้ใช้เมื่อนางพบนางสิบสอง นางสารทรา
แปลงเป็นมนุษย์เมื่อจะรับนางสิบสองเข้าเมือง และนางยังสั่งให้ชาวเมืองแปลงตัวเป็นมนุษย์
ควย ต่อมาเมื่อนางสิบสองรู้ความจริง และหนีไป นางสารทรา ก็แค้นเคืองจึงแปลงตัวเป็นหญิง
งาม มาเป็นมเหสีท้าวยาสิทธิ ดังว่า

" จึงกลับแกลงแปลงร่างนางยักษ์ ควยทรงศักดิ์คาเปรี๊ยะเรื่องศรี ก็กลับเป็น

มนุษย์บุตร โสภิตสมอกลงเขาวัว ๗ ตรีวิ ๔ คำ ร่างยักษ์รูปร้ายหายสิ้น
 เนิคตินงามประโลมโฉมเฉลา กรายกรงอนเลิศเพริศเพรา รับประทานสู่
 บุรี ๗ นุชฉาย "

พระรตเมรี

ไก่อของพระรตก็เกิดจากเหตุคาแปลงมาเช่นกัน เนื่องจากพระอินทร์ส่งสารนาง
 สิบสองที่ทองไกรรับโทษ จึงสั่งพระวิศณุกรรม และมาตุลี ให้แปลงตัวไปช่วยนาง และพระรต
 โดยสั่งว่า

" ถ้าแม่นั้ตัวเราไม่ช่วย คงม้วยชีวาอาสัญญ์ คำวิพลางสั่งวิศณุกรรม
 จำแลงเป็นไก่อ้นลงไป คอยอยู่ช่วยกุมาร ลูกสิบสองนงคราญเป็นใหญ่
 แล้วสั่งมาตุลีเรื่องไซย จงเป็นเหยี่ยวเฉี่ยวไก่อ้นกุมาร ๗ เจรจา ๔ คำ "

พระรตเมรี

นอกจากการแปลงตัวแล้วยังมีการใช้เวทมนต์ในการสาธกฤทธิ เนรมิตสิ่งต่าง ๆ
 ขึ้นมา เช่นนางอุทัยเนรมิตข้าวปลาอาหารให้สองยายตา และยังเนรมิตปราสาทตามรั้ง
 ของท้าวการพควย ดังว่า

" ครันคำเที่ยงคินราตรี อุทัยโถมศรี เทวีเนรมิตปราสาทไซย แลงามอร่าม
 สุกใส แก้วทองประไพ ของใครไม่มีถึงสอง เสามุมนั้นห่มด้วยทอง
 หนาตาเงื่องรอง ประดับด้วยแก้วแพรวดา "

นางอุทัย

ตัวละครบางตัวยังมีฤทธิ์สามารถเหาะได้ เช่นมาของพระรต หรือยักษ์ในเมือง
 ทานตะวันเป็นต้น และนอกจากนี้ยังมีการใช้เวทมนต์ในการชุบคน เช่นในเรื่องโสณน้อย-
 เรือนงาม นางสิงหะรา และนางสุนัษ ก็เป็นนางที่พระฤาษีชุบขึ้นจากกระดูกของนางราชสีห์
 และสุนัษ ดังกล่าววว่า

" หยิมอัธมา สู้อย่างอาศรม เข้าที่จงกรม ทำกิจสันทา กองกฐนั้อัคคี
 ตามที่ปรารธนา กระดูกสิงหะรา สุมใส่ไฟลง เข้านั่งบริกรรม ค่าย
 ฌานเลิศล้ำ ตามที่ประสงค์ กระดูกราชสีห์ ก็มีรูปทรง ขึ้นเป็นโฉม
 ยง สองนางเคียงกัน "

โสณน้อยเรือนงาม

เจ้าลบ ในเรื่องปลามูทอง ก็เกิดจากพระฤาษีชุบขึ้น ให้อยู่เป็นเพื่อนนางเอื้อย

๑.๒.๒.๖ ความเชื่อในโหราศาสตร์ ความเชื่อเหล่านี้ ปัจจุบันพบว่ายังเชื่อกันอยู่ เช่นความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม วันดีวันร้าย การเลือกวันเพื่อทำพิธีมงคล เช่นในเรื่องโสณน้อยเรือนงาม เมื่อจะอภิเษกพระวิจิตรจินดากับนางโสณน้อยให้ครองเมือง ท้าวกาลตึกก็ให้โหราจารย์หาฤกษ์ยาม ดังว่า

" คุณอนพญา จงเร่งตรวจตรา หาฤกษ์ยามไชย วันใดจะเอก ก็เสกหนอไท ให้ครองกรุงไกร กับองค์นางราชนิ "

โสณน้อยเรือนงาม

ในเรื่องพระรถเมรี เมื่อนางเมรีจะทำการอภิเษกกับพระรถ ก็ได้เรียกโหรมาสั่งว่า

" ท่านจงคิดอ่านกับโหรา, คูหาฤกษ์พาสถาณล ทั้งพิธีอภิเษกในไพชนต์ ให้เป็นมงคลสวัสดิ "

พระรถเมรี

เมื่อโหรคำนวณฤกษ์ยามแล้วเห็นว่าไม่เป็นมงคล จึงทูลนางว่า

" ข้าฤกษ์ยามไม่งามครัน อันพระรถนั้นคือสัตว์ ของแม่อยู่หัวเจ้าลำเภอาพาน ทั้งอาการก็ประหลาดอยู่ ข้าได้พิณิจพิเคราะห์ดู ฤกษ์ยามไม่สู้เป็นมงคล "

พระรถเมรี

จะเห็นว่าเมื่อถึงคราวจะทำพิธีต่าง ๆ มักจะต้องมีการหาฤกษ์ก่อนเสมอ การกำหนดฤกษ์นี้โหรเป็นผู้กำหนด โดยคำนวณจากการโคจรของดวงจันทร์ เรื่องของฤกษ์ยามนี้ยังปรากฏอยู่ในความเชื่อของคนปัจจุบัน ดังเราจะได้ยินว่ามีการทำพิธีวางศิลาฤกษ์อาคารต่าง ๆ เสมอ นับว่าความเชื่อในเรื่องนี้ได้ถือปฏิบัติกันมาแต่โบราณกาลสืบต่อมาถึงปัจจุบันนี้ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อในเรื่องของการแก้ไขเหตุร้ายให้กลายเป็นดี ซึ่งปรากฏในเรื่องพระสุชนต์ มะโนรา ท้าวอาทิตย์เกิดสุบินประหลาด โหรซึ่งรับยานางมะโนราอยู่ จึงแถลงทำนายว่าเป็นลางร้ายแก้ท้าวอาทิตย์และชาวเมือง คือ

" พระนครชาวบุรินทร์ทุกถิ่นฐาน ทั้งอำมาตย์มาตยาปรีชาชาญ คงวายปรานลงเป็นจุณทั้งมุนนาย จักรพงศวงศ์ศาตณชาติ ต้องพินาศเกิดเชื้อเป็นฉิบหาย "

ตัวหม่อมฉันนั้นเป็นข้าเอากาย ต้องวางวายตามองค์พระทรงธรรม "

พระสุธนต์ มะโนรา

และโหรโคหุลแนะนำวิธีการแก้ไขเหตุร้ายให้กลายเป็นดี โดยให้เณนางมะโนรา
มาบูชาบุญ ดังกล่าว

" ว่าพระองค์อย่าทรงเป็นทุกข์ร้อน วิชาธรรมนั้นอยู่ในบุรี คือโคมยงนงนุช
บุตรสะไก ที่อยู่ในปราศรัยของงามเมืองศรี แม้นโปรดให้ก็จะได้นางเทวี
มาบัตรพลีเทวบูชายันต์ "

พระสุธนต์ มะโนรา

เรื่องของการบูชาบุญ หรือบูชาไฟนี้เข้าใจว่าเป็นความเชื่อที่รับมาจากพวกฮินดู
ซึ่งนับถือเทวดา และนับถือบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วมาก เทวดาของพวกฮินดูจัดได้เป็น
๓ พวก พวกหนึ่งอยู่บนสวรรค์ เช่น วรุณ สุริยะ วินัย อุษา และอัศวิน พวกสองอยู่บนฟ้า
เช่น วาตะ อินทรีะ รุทธะ และมารุต พวกที่สามอยู่บนพื้นโลก เช่น พระอัคนี พระโสม
และพระยม พิธีบูชาเทวดาของพวกนี้คือฆ่าสัตว์บูชา หรือจักน้ำโสมบูชาพร้อมกับเนย
เวลาบูชาเทวดาต้องเชิญวิญญาณบรรพบุรุษมาร่วมด้วย

๑.๒.๓ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ตัวละครยึดถือปฏิบัติ

ในการศึกษาวรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ" จะขอแบ่งหัวข้อในการศึกษาเรื่อง
เกี่ยวกับประเพณีที่ปรากฏในงานประพันธ์เหล่านี้ออกเป็น ๓ หัวข้อ ดังนี้คือ

๑.๒.๓.๑ ขนบธรรมเนียมประเพณีเกี่ยวกับชีวิตในครอบครัว เป็น
เรื่องของการดำเนินชีวิต อาจกล่าวได้ว่าเป็นประเพณีประจำวัย เพราะจะเริ่มกล่าวถึง
ตั้งแต่ การเกิด การดำเนินชีวิต ไปจนถึงการทำศพ ซึ่งพบว่าวรรณคดีชาวบ้านที่เลือกศึกษา
ได้แสดงให้เห็นเรื่องราวเหล่านี้ คือ

๑.๒.๓.๑.๑ การเกิด ทำขวัญและการตั้งชื่อ มีกล่าวถึงเมื่อ

นางเมรี และนางศรีทัศนาก็คง iva

" ครั้นครวัถนกำหนดคตมาสย ก็วันทวาคอุทระสะท้อนไหว ลาวสนมวัง
กลมเป็นเกลียวไป ทูลท้าวไทประมุขสุรา เขตทราบก็รับมาลนลาน ยัง
สถานปรารภครันอันเลขา เรียบกมกเรียบหมอเป็นโกลา เข้ามาพร้อมพรั่ง
ยังวังใน หมอคำแบกเข้าประคององค์ ป็นอนงค์ยาจิตต์พิสมัย นวดพั้นกัน
บาทาทอหทัย นางคอยไคความสบายคลายรำคาญ ยามปลอดก็คลอคพระบุตรี
ฝาแฝดสองนางศรีสัฐาน .....มกหมอวังสอกันเข้ามา ถวายยาชูลมุน
ขุนวาย บางคนก็ตำยาสด บางคนยาหอมมนอมถวาย พระยายักษ์ชูลมุน
ขุนวาย สาวสวรรค์ทั้งหลายเป็นสังคีล บ้างจัดให้นางบรรทมเพลิง รุ่ง
เริงจรัสรัสมิ "

พระรถเมรี

หรือเมื่อพระไพรวณเกิด ก็มิกกล่าวไว้ว่า

" วันนั้นนางเมื่อยเห็นบ เจ้าให้เจ็บพระนาก็ ค้วยหน่ออินดี ไคยามปลด
จะคลอคองค์ รื้อรวคนางปวคครรภ แทบชีวันจะดยมย .....บ่าวไพร่
ทานเสรษฐี ต่างปรารถนีการุณ เข้ามาช่วยอุคทหนุน หลังนางพลางบางขมครรภ
ครันไคเวลาปลด นางก็คลอคกุมารพลัน เป็นชายคล้ายทรงธรรม มีผิว
พรรณผ่องใสภา ออกก้นอยู่กัฟาก .....พวกบ่าวทานเสรษฐี ไคภูษินิถุมล
ไครองหน่อจุมพล แล้วไคนางเขานอนไฟ ไคทานทั้งชายชวา มีเมตตา
มาทำให้ ชำระพระหน่อไท ไคมองใสสินราตี ยามงแลยาสด คางคน
บคให้เทวี ค้วยวาคความปราชญ์ กับโฉมกรทุกคณ "

โสณน้อยเรือนงาม

จะเห็นว่าช่วยไคการคลอคคือหมอคำแบ และเมื่อไคกคลอคแล้วผู้เป็นมารคจะ
คองอยู่ไฟ ไคว่าจะเป็นหญิงชวบ้านธรรมคาคือนางโสณน้อย หรือนางศรีสมุท มเหสีของ
กษัตริย์

เมื่อไคกเกิดไค ๓ วันก็จะมีการทำขวัญ ๓ วันคังกล่าวไว้ในเรื่องพระรถเมรีว่า
เมือนางเมรีและนางศรีทัศนาก็คงไค ๓ วัน พระประมุขก็จัดไคให้มีการทำขวัญ

" จนครบสามราตรีท้าววาร์ เจ้ากรุงมารสมโภชพระลูกรัก พร้อมพริ้งดาตี วงศ์มาทำขวัญ ทั้งเสนาพราหมณ์ซึกนินัน พวกนั้่งพร้อมล้อมเป็นวง พนักงาน จัดตั้งซึ่งบายศรี ทั้งเงินทองแก้วนดิงามระหงส์ ของคาวหวานใส่จานเบญจรงค์ ตามจ่า่นงพร้อมเครื่องพิธีพราหมณ์ "

พระรถเมรี

เมื่อเด็กมีอายุได้ถึง ๑ เดือนแล้วก็เป็นอันหวังได้ว่าเด็กนั้นพ้นเขตอันตรายอย่าง แนนอนแล้ว จึงจัดให้มีการทำขวัญ ตั้งชื่อเป็นการบอกกล่าววงศ์สาครณาญาติให้รู้ทั่วกันว่า เพิ่ม จำนวนญาติขึ้นอีกคนหนึ่ง ในเรื่องพระรถเมรี เมื่อนางเมรีและนางศรีทศนามีอายุได้ครบ เดือน ท้าวประทุมก็จัดพิธีทำขวัญ สมโภช ดังกล่าวว่

" ครั้นครบเดือนท่าเหมือนดังเช่นกล่าว โดยเรื่องราวสมโภชมารศรี ตาม จารัตราษประเพณี ย่อมมีเป็นธรรมเนียมโบราณมา พระญาติวงศ์พงศามา สมโภช เพราะปราโมทย์ด้วยพระยายักษา อิกมนตรีเศรษฐีเสนา พวกนี้ มาพร้อมพริ้งทั้งหญิงชาย "

และได้ทำพิธีตั้งชื่อด้วย

" จึงตั้งนามองค์ใหญ่ว่าเมรี องค์น้อยชื่อศรีทศนา "

พระรถเมรี

ในเรื่องพระสุธนค์ มะโนรา นั้น ท้าวอาทิตย์จักร์พิธีทำขวัญ สมโภช และตั้งชื่อให้ พระสุธนค์ เมื่อมีอายุเพียง ๗ วัน ดังว่า

" พระชันษาเจ็ดทิวาเข้านี้แล้ว งามผ่องแผ้วปรีดิ์เปรมเกษมสันต์ องค์พระ จอมบิทรungskุญทรกรรม จะทำขวัญโอรสยศยง.....พระวงศ์ก็พากันทำขวัญ กระแจะจันทน์เจิมพัศตร์ด้วยรักใคร่ จุกแวนเวียนเทียนทองผ่องอำไพ แล้ว ท้าวไทประทานนามตามโบราณ ชื่อสุธนค์กุมาราราศักคาเดช "

พระสุธนค์ มะโนรา

เรื่องของการตั้งชื่อนี้ที่แปลกออกไปคือ เรื่องนางอุทัย นางอุทัยนั้นได้รับการ

ตั้งชื่อเมื่อโตเป็นสาวแล้ว คือในวันทีนางถก रुपเพื่อจะไปทำบุญที่วัด สองเข่าจึงตั้งชื่อให้นาง

" จึงให้นามกร หลานมังอรงามโสกา คิดกันทั้งสองรา ให้ชื่อยาชื่ออุทัย
ถก रुपวันอาทิตย์ เป็นนิมิตอันโตใหญ่ แต่เขางามสุกใส ชื่ออุทัยนางเทวี "

นางอุทัย

๑.๒.๓.๑.๒ การโกนจุก ในเรื่องพระสุชนต์ มะโนรา ได้
กล่าวถึงพระสุชนต์ว่าโกนจุกเมื่ออายุ ๑๔ ปี ดังว่า

" จนโสกันต์ชันษาไคลสิบสี่ มีฤทธิไศห์ล้าจะหาไหน "

พระสุชนต์ มะโนรา

ประเพณีการโกนจุก สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร ได้กล่าวไว้ว่า เป็น
ประเพณีเก่าอย่างหนึ่งของไทยเราที่สืบเนื่องมาแต่โบราณกาล การโกนจุกเป็น
พิธีทำเพื่อความสวัสดิมงคลให้แก่เด็กครั้งหนึ่ง และเป็นการประชุมใหญ่ใหญ่
วงศ์ญาติต่าง ๆ เพื่อให้เด็กนั้นรู้จักว่าคนนั้นเป็นป้า เป็นอา ลุง ฯลฯ เป็น-
ต้น และอีกสถานที่หนึ่งเพื่อจะเป็นการรวบรวมทุนสินให้แก่เด็กอีกด้วย เรียกว่า
เป็นเงินขวัญถุงนั่นเอง เพื่อเป็นสุณนิมิตรมั่งคั่งต่อไปในอนาคต

๑.๒.๓.๑.๓ การแต่งกาย ในเรื่องไกรทอง กล่าวถึงการ
แต่งกายของนางตะเภาแก้ว ตะเภาทอง ในวันแต่งงานไว้ว่า

" ตะเภาแก้วนุ่งยกกะหมกหงส์ งามสมทรงโสกาจะหาไหน ห่มแพรคี่สีนวล
ให้ชวนใจ สวมกำไลฝังเพชรเม็ดมุกดา แล้วใส่แหวนก้อยนางอย่างเศรษฐี
แต่ละเม็ดเพชรเม็ดมีสง่า หอมกระแจะปรุงจันทน์น้ำมันทา ภูโสภาพร้อมพริ้ง
ทุกสิ่งไป ตะเภาทองนุ่งละอองโคม งามประโลมเล็งแลดังไขไซ่ ตัก
ฉมปิกหลักลอยแล้วสอยโร นางทราวม้วยปากจืดหัดเล่นตา กัลยาณนึ่งผ่ายก
กะหมกแย่ง มีพื้นแดงลายสุวรรณอันเลขา สวมกำไลแล้วใส่แหวนมุกดา "

ทำให้ทำเยื้องกรายให้ชายรัก หม่อมแพร์คัสพิศุคตาสวรรยาญจิตต์ "

ไกรทอง

ในเรื่องพระรถเมรี ก็ได้กล่าวถึงการแต่งกายของนางสิบสองเมื่อไปอยู่กับนาง

สารตรา ว่า

" แล้วทรงภูษาทองมอญอำไพ งามวิไลหลายอย่างต่างกัน คาคับนึ่ง
เปล่งเม็กเพชรรัตน์ บรรจงจัดสร้อยนวมสวมกะสัน สอดสนับทึบทรวงทอง
สุวรรณ คุงแพรพรรณเพริศพรายรายมณี สวมสังวาลย์กาญจนาคานนคร
กรรเจียกจรัสอครักษ์จรัสศรี แล้วทรงมงกุฎที่มุกตรี แหวนมณีสวมหัตถ์จัดประจง "

พระรถเมรี

หรือการแต่งกายของนางเมรี

" เสร็จแล้วทรงภูษาผ้าพื้นทอง สีม่วงทองคอกก้านแย่งพาด หม่อมคาคอย่าง
คี่ไม่มีสอง รัตองค์ประจำยามงามเรืองรอง สร้อยนวมทองสวมทับประดับ
พลัน ผูกจีลึงยาราคายิ่ง คุงามพริ้งสารพัดล้วนจัดสรร ปะวะหล่ำกำไล
สวมใส่พลัน ชำมรงค์เกลลงกลั่นสรระเอามา "

พระรถเมรี

ที่กล่าวมคแล้วนี้เป็น การแต่งกายของนางกษัตริย์ ซึ่งเป็นไปในลักษณะของนางละคร
ส่วนนางตะเกาแก้ว ตะเกาทองนั้นค่อนข้างมาทางคนธรรมดา เนื่องจากบิดาของนางนั้นมียศเป็น
เจ้าเมือง การแต่งกายของนางทั้งสองคือ นุ่งผ้ายก และหม่สะไบ นอกจากนี้ก็มีเครื่อง
ประดับเช่นกำไล และแหวน เป็นต้น นอกจากนี้ก็มีการกล่าวถึงการแต่งกายของตัวละคร
ฝ่ายชาย ซึ่งเป็นกษัตริย์ไว้คือ

" ครั้นเสร็จสรรพแล้วทรงพระภูษา ระบายหน้าเครือยกกระหนกคืบ นุดอง
องค์ทรงสวมอินทนิล งามสุคสันแต่ละเม็ดเพชรระยับ ทรงสร้อยนวมแล้ว
สวมทับทรวงรัก คาคเข้มขัดสวสสุคนธ์ประดับ สวมมงกุฎมอญองค์เพชร
รองรับ..."

พระสุชนคัมมะโนรา

จะเห็นว่าลักษณะการแต่งกายเป็นลักษณะเดียวกับเครื่องแต่งตัวละคร เช่นเดียวกับ

การแต่งกายของตัวละครฝ่ายหญิงที่เป็นภักตร์หรือเชื้อพระวงศ์ ส่วนคนธรรมดาชั้น
 ผู้เขียนไม่ได้ให้รายละเอียดในเรื่องการแต่งกายเอาไว้ มีบ้างเป็นบางตอนที่บอกให้ทราบ
 แต่ก็ไม่มียละเอียดแต่อย่างใด เช่นในเรื่องพระรถเมรี มีกล่าวถึงชาวเมืองที่มาดู
 งานว่า

" ที่พวกเจ้าชู้มางาน เห็นสาวสาวชาวบ้านหมดผ้าสี ก็เกี้ยวพาปราศรัย
 เป็นไมตรี ไคบุหรีหมากพลูสู้กันกิน "

พระรถเมรี

หรือ

" ชาวบ้านนอกกอกน่านนั้นมาดู หม้อผ้าสีชมพูงามไสว "

พระรถเมรี

แสดงให้เห็นว่าสาว ๆ ชาวบ้านแต่งกายแบบบุ้งผ้าและหม้อผ้าสีต่างๆ

๑.๒.๓.๑.๔ การเลือกคู่และการแต่งงาน ในเรื่องโสนน้อย
 มีกล่าวถึงการเลือกคู่ของพระไพบรวัน ซึ่งทำโดยการป่าวร้องให้ภักตร์ร้อยเอ็ดสงัดมา
 มาให้พระไพบรวันเลือก แต่ปรากฏว่า

" องค์พระไพบรวันเข้ามา ทูลกับบิดา อੰนางลูกสาวท้าวไท หังร้อยเอ็ด
 นางทรมวย ลูกไม่พอใจ ไม่เหมือนที่ฝันกานดา "

โสนน้อยเรือนงาม

การเลือกคู่ลักษณะนี้พบในวรรณคดีไทยคือเรื่องสังข์ทอง บทพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒
 แต่แตกต่างกันตรงที่ในเรื่องสังข์ทองนั้นตัวเอกฝ่ายหญิงเป็นผู้เลือกคู่ ซึ่งไม่เคยปรากฏ
 เป็นธรรมเนียมมาก่อน จะเห็นได้ว่าธิดาทั้ง ๙ ของท้าวสามลเมื่อจะทำการเลือกคู่ก็เกิด
 ความอวยคั่งกล่าวว่า

" ไหนก็อัยยสอศอาย จะไปเลือกผู้ชายหน้าชายหน้า "

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย สังข์ทอง

นอกจากการเลือกคู่ของพระไพบรวันแล้วปรากฏว่าตัวละครอื่นๆมักจะได้คู่ด้วยการ
 พบปะกัน พอใจในรูปร่างหน้าตาและรักกันในที่สุด เช่นพระวิจิตรจินดากับนางโสนน้อย
 ท้าวพรหมหัตถ์กับนางเออย พระสุณันต์และนางมะโนรา สุทกุมารและนางอุทัย เป็นต้น

และบางกรณีก็มาเพราะเป็นผู้จัดหาให้ เมื่อคู่แข่งงานได้พบกันและก็เกิดความพอใจและรักใคร่กันในที่สุดเช่น ไกรทองกับนางตะเกาแก้วตะเกาทอง หรือพระรถกับนางเมรี ซึ่งดาบี่เป็นผู้จัดการให้ได้อภิเษกกัน มีบางคู่ที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่พอใจในคุณสมบัติของคน คือพระสุทนต์ซึ่งไม่พอใจในนางฉันทาซึ่งท้าวการพได้ไปสู้ขอให้และหมั้นกันไว้ตั้งแต่ยังเล็ก เรื่องนี้เป็นเรื่องเคียดแค้นที่กล่าวถึงการหมั้นหมายของตัวละคร ดังกล่าวไว้ว่า

"...ชื่อนั้นฉันทา ไคสิบห่าปี มีศรีโสภา กาลสุทนต์ราชา ขอนางเหว
ให้ราชสารมา ขอนางฉันทา แรกไคเจ็ดปี "

นางอุทัย

สำหรับพิธีการแต่งงานนั้น ในเรื่องนางอุทัยมีการยกขันหมาก ดังกล่าวว่า

" เพื่อนบ่าวองค์ท้าวไท ห้อมล้อมไปงามพอลา ขนมหูสิ่งอัน เหล่า
เขมนั้นมากนักรา เป็ดไก่แด่เนื้อปลา พระราชาท้าวมงคล ขันหมากใส่
ข้างสาร บ้างใส่คานหามสับสน บ้างหามกู่ละคน จรดลปนกันมา ผู้
เขาแลผู้แก่ ชีข้างแท้เดินไปหน้า..."

นางอุทัย

เมื่อยกขันหมากมาแล้วก็ถึงพิธีแต่งงาน ซึ่งกล่าวไว้ว่า

" บายศรีเอามาตั้ง ท้าวจึงสั่งให้จุกเทียน แว่นแก้วเอามาเวียน ให้
สองเจ้าเขานั่งกลาง เวียนเทียนมาเบื่องขวา ค่นเข้ามาพักวิฬาง
เจ้าบ่าวเขานั่งกลาง นั่งเคียงข้างนางอุทัย ผู้เฒ่าจึงให้พร แก่มังกร
สองหรรณวีย์ อายุจงยืนไป กรองกรุงไกรแทนราชา "

นางอุทัย

ในเรื่องพระรถเมรี กล่าวถึงการอภิเษกของพระรถและนางเมรีไว้ว่า นางเมรี
กับพระรถนั่งเหนือกองเงินกองทอง และมีพวกนักสิทธิ์วิทยาสวมนต์ จากนั้นมีการเบิก
บายศรีเวียนเทียน

" ครบเส็จเจ้าจอมมิตนนาน พุฒาจารย์ขุนยักษ์ตัวขยัน คัมเทียนไชยโชค
แล้วโบกควัน จุมเจิมเฉลิมขวัญทั้งสององค์ ต่างคนอำนวยอวยพระพร
ให้ถาวรสุมคติจิตต์ประสงค์ ทั้งทุกข์โศกโรคภัยให้ไกลองค์ จงดำรงชนม์

ชีพอายุยืนนาน "

พระรตเมรี

หรือพิธีอภิเศกของพระสุชนต์ กับนางมะโนรา ก็กล่าวไว้ว่า

" เชิญทราชมวยนั่งบนกองทองสุวรรณ แล้วเชิญองค์ทรงยศโอรสราช นั่งบนอาสน์แก้วสี่มีฉ้น พร้อมญาติวงศ์มาทั้งนั้น จะทำขวัญเสกสองกรองพารา พอไคฤกษ์เล็กให้ขึ้นสามหน เสียงผู้คนโห่ลั่นสนั่นหล้า จุกแวนเวียนเทียน เสรีจสำเร็จมา พราหมณ์พฤชาอวยสวัสดิ์คำจกภัย "

พระสุชนต์ มะโนรา

ในเรื่องไกรทองก็กล่าวถึงพิธีแต่งงานของไกรทอง กับนางตะเกาแก้ว ตะเกาทองไว้ว่า

" พอไคฤกษ์เล็กให้เสียงอึงมี พังฆ้องตีคังลั่นเสียงหวานไหว จุกแวนเวียนเทียนพลันเสรีจหันโต แล้วอวยชัยพี่น้องสองนารี ญาติกาที่มาสิ้นทั้งนั้น ก็ทำขวัญสองธิดามารศรี "

ไกรทอง

พิธีแต่งงานในแต่ละเรื่องมีลักษณะคล้ายกัน คือมีการตั้งบายศรี จุกแวนเวียนเทียน และมีพราหมณ์เป็นผู้ทำพิธี นอกจากนั้นก็เป็นการอวยชัยให้พรของญาติผู้ใหญ่ เป็นอันเสร็จพิธี บางงานอาจมีการฉลองด้วย และในเรื่องไกรทองยังมีพิธีที่ทำต่อไปคือการส่งตัว โดยนางสาครเป็นผู้จัดหองหอให้ ดังกล่าวว่า

" เขาหองมอบขันหมากพานาคถม ของดี ๆ ถักวนล้วนอุดม แล้วปูพรมจัดหองให้สองนาง "

ไกรทอง

นอกจากนี้ยังมีโหรที่ลอมหอค่าย

" เสนาะเสียงคึกคึกปี่ไฉน พิณพาทย์ไทยแซ่เสียงสำเนียงหวาน สาวสันทักหัตถ์รอก้องกังวาน พังเสียงขานจับใจในอินทรีย์ คันทบหลักวาอาลัยเหลือมาพบเนื่อนพคุณจรรยาศรี ขอเชยชมสมรักด้วยภักดี ผากไมตรีไว้ด้วยกันจนวันตาย "

ไกรทอง

๑.๒.๓.๑.๕ การทำขวัญ เวียนเทียน วรรณคดีชาวบ้านจาก

"วัดเกาะ" หลายเรื่องมีการกล่าวถึงการทำขวัญ เวียนเทียน เมื่อตัวละครต้องตกทุกข์ได้ยาก และได้คืนกลับมา เช่นในเรื่อง โสนน้อยเรือนงาม เมื่อพระวิจิตรจินดาถูกพิษนาคลิ้นพระชนม์ไป ๗ ปี นางโสนน้อยมาแก้ไขให้ฟื้น ท้าวกาลศึกและพระนางประไพก็ให้จัดพิธีทำขวัญให้พระวิจิตรจินดา ดังกล่าวไว้ว่า

" คึงให้ขึ้นสามลา พุฒามาตย์จุตเทียนไชย ..... ภูวนัยรับแว่นพลัน
จากมือพรหมณ์พุกษา พระราชาให้แจ่มจันทร์ มะเหสีบังคมคัล รับจาก
หัตถ์ภักศา แล้วส่งองค์พระญาติ พี่เลี้ยงราชเสนา เกราะรอบโดยไตรตรา
พรหมณ์รับรองเทียนไว้พลัน จึงโบกเปลวถูกมา ต้องกายาเฉลิมขวัญ
เจิมภักตร์พาลางรำพรรณ พระขวัญเอยเสด็จมา เชบชมบายศรีทอง อยา
เหี่ยวทองไพรพุกษา บิดุเรศพระมารดา ทั้งสององค์ทรงรำพรรณ อายุศม์
จงยาวยืน ให้โค่นไม้ชะสาสรค์ อยามีซึ่งโรคน อันตรายมายายี "

โสนน้อยเรือนงาม

ในเรื่องนางอุทัย เมื่อนางอุทัยได้กลับเมือง ท้าวการพักจัดพิธีทำขวัญให้นาง
อุทัย โดยมีบายศรีเจ็ดชั้น และ

" สมโภชชាយา อุทัยจอมขวัญ วันนั้นวันดี ฤกษ์พานาที เป็นพระยารวัน
พอผิวแม่ผิว มานั่งพร้อมกัน รับมิ่งซึ่งขวัญ อุทัยชายา ขวัญเจ้าตกอยู่
ขวัญนางโฉมทรุ อยู่บนเวหา เมื่อเฒ่าพาไป ใส่เรือนาวา เชิญขวัญ
เจ้ามา คึงเกาคืนคง เชิญขวัญลูกรัก เชิญนางจอมจักร์ เมื่อตกน้ำลง
ขวัญอยู่ป่าช้า เชิญมาสรวมองค์ ขวัญอยู่กลางคง เชิญขวัญเจ้ามา
พอเชิญขวัญเจ้า ขวัญนางหนุ่มเนา ผู้คนฉันทนา เมื่อตัวเจ้าตาย ลอย
ลงคงคา เชิญขวัญเจ้ามา คึงนำใจปอง เชิญขวัญเจ้ามา ขวัญอยู่
คันทา ที่ห้วยกลางคลอง ขวัญอยู่ธารา เชิญมาสมสอง ในธารน่านอง
ที่ช่องน้ำไหล ขวัญอยู่ห้วยอมหญา ต้นไม้ในป่า อยู่หัวบันไก ทั้งในก้อน
เส้า เฝ้าอยู่เตาไฟ อยาไปเหี่ยวไป เชิญขวัญเจ้ามา สมนางอุทัย "

นางอุทัย

เรื่องการทำขวัญ หรือรับขวัญนี้ เกษม บุญศรี ได้กล่าวไว้ใน ประเพณี
 บวชนาค ตอนหนึ่งว่า การให้ศีลให้พรนี้ เรานิยมเรียกกันหลายอย่าง แต่มีอย่างหนึ่งเรียก
 กันว่า ทำขวัญ หรือบางถิ่นก็เรียกกันว่า เรียกขวัญ เพราะเมื่อคราวตกใจมากขนาดที่เรียก
 กันว่าขวัญบิน ในคราวเช่นนั้นเรามักพูดกันว่า ขวัญหนีค้อ บอกชั้กว่าขวัญไม่อยู่กับเนื้อ
 กับตัวเสียแล้ว เพื่อให้ขวัญกลับมาอยู่กับเนื้อกับตัวต่อไป เราก็คงประกอบพิธีรับขวัญซึ่งขวัญ
 ถ้าเป็นไปในทางส่งเสริมก็เรียกกันว่า รับขวัญ ทำขวัญ หรือสู่ขวัญ แต่การสู่ขวัญนั้นมัก
 นิยมทำในคราวต้อนรับผู้กลับมาถึงถิ่นเดิมด้วยความสวัสดิ์ หรือทำแกแกล้งใหญ่โตมาอยู่อีกถิ่น
 หนึ่ง ความประสงค์ขอนี้ก็เพื่อชำระผู้ที่จากไปนานนั้น หรือผู้มาใหม่นั้นให้เป็นผู้บริสุทธิ์ก่อน
 จึงจะควรเข้าอยู่รวมกันได้ คล้ายพอนางมโนห์รา ทำพิธีรดน้ำแก่นางมโนห์รา เมื่อคราว
 กลับจากเมืองมนุษย์ฉะนั้น

ชาวไทยเราถือว่า "ขวัญ" อยู่ประจำตัว ถ้าตกใจขวัญอาจหนีไป อาจทำให้
 ไม่สบายได้ ผู้เฒ่าผู้แก่เมื่อเห็นลูกหลานตกใจมากจะพูดว่า "ขวัญมา ๆ" ฉะนั้นเมื่อพระ-
 วิจิตรจินดา หรือนางอุทัย ต้องพบกับเหตุร้ายแรงต่าง ๆ และได้กลับมาโดยสวัสดิภาพ
 จึงได้มีการทำขวัญให้ เป็นการเรียกขวัญให้กลับคืนมา จะเห็นได้จากคำกล่าวในการทำขวัญ
 ที่เป็นการขอเชิญขวัญซึ่งอาจไปท่องเที่ยว หรือไปอยู่ตามที่ต่าง ๆ ให้กลับมาสู่เจ้าของขวัญ

๑.๒.๓.๑.๖ การทำศพ ในเรื่องพระรถเมรี เมื่อพระรถสิ้น
 พระชนม์ บรรดาเสนาที่จัดโกศมาใส่ศพ แล่นำไปตั้งถวายพระเพลิงคู่กับศพของนางเมรี
 ดังกล่าวว่า

" ครั้นถึงพระเมรุเรืองรอง ยกพระโกศทั้งสองขึ้นตั้งที่ พร้อมควยวงศา
 บรรดามี ก็ปลงศพอัคคีขึ้นทันใด "

พระรถเมรี

เมื่อตอนที่ตั้งศพนั้น มีนางร้องไห้ควย ดังกล่าวว่า

" นางร้องไห้พวกเหล่าชาวอนงค์ ตามทรงโศกามามากมี "

พระรถเมรี

ในเรื่องนางอุทัย ก็กล่าวถึงงานศพของนางฉันทนา โดยกล่าวถึงการจัดตกแต่งเมรุ และเครื่องประกอบต่าง ๆ ดังได้พรรณนาไว้ว่า

" เมรุใหญ่ตั้งพลับพลาพลัน เมรุซีกแซกไสว เมรุทองใหญ่จงกวดขัน สิ่ง
สัตว์มีทุกพรรณ สูงเฉียดฉันทนาโมสภา แต่งมาให้จักรถ งามปรากฏเหมือน
ก่อนมา .....กรวดลาวแลกรวดไทย กังหันไชยไฟพะเนียง ช่อม่วงคอก
ฝอยทอง ประทัดรองคังสองเสียง ลูกพลุจุกรายเรียง เห็นพางเพียง
ควาควารา "

นางอุทัย

จะเห็นว่าพระศพของเจ้านายนั้นใส่ไว้ในโลกิกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ทรง
สันนิษฐานว่า การที่เรานำศพของชนชั้นสูงใส่โลกิสนั้นเพราะเราได้กรรมนิยมจากพวกจาม
ที่นิยมใช้โลกิเป็นหีบศพสิ่งศักดิ์ โดยสมมุติสิ่งศักดิ์นี้เป็นพระศิวะ คนในสมัยโบราณนิยม
ยกย่องพระเจ้าแผ่นดินเสมอด้วยพระผู้เป็นเจ้า เพราะฉะนั้นอาจเห็นว่าครอบสำหรับพระเป็น-
เจ้าก็น่าจะใช้ครอบ หรือบรรจุพระบรมศพได้คู่กัน

สำหรับการตกแต่งเมรุนั้น นาค ใจอารีย์ ได้กล่าวถึงไว้ว่า คงตั้งขึ้นเลียนแบบ
เขาพระสุเมรุนี้เป็นแน่ เมื่อการก่อสร้างเมรุจะเห็นว่าทำเพื่อให้ดูคล้ายคลึงกับเมืองสวรรค์
จริง ๆ จะเห็นตัวอย่างได้ในงานพระเมรุของหลวง เช่นงานพระเมรุถวายพระเพลิง
พระบรมศพ จะมีการสร้างพระเมรุกันใหญ่โตและงดงามมาก แลดูเหลือืองอร่ามสุกใสราว
กับทำด้วยทองคำธรรมชาติแท้ จึงเรียกกันว่าพระเมรุมาศ ตัวเมรุก็ทำเป็นรูปปราสาท
จตุรมุข คงจะเทียบให้คล้ายกับเป็นไพชยนต์ปราสาทของพระอินทร์อันตั้งอยู่บนเขาพระสุเมรุ
ก็เป็นได้^๒

นอกจากนี้ยังพบว่ามิประเพณีนางร้องไห้ด้วย ประเพณีนี้เข้าใจว่าไทยเรารับมา
จากมอญ แต่จะเข้ามาเกี่ยวข้องกับธรรมเนียมไทยเมื่อใดยังไม่พบหลักฐาน วิธีการร้อง

^๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ชุมนุมนิพนธ์ หน้า ๒๕๔.

^๒ นาค ใจอารีย์ "อันเนื่องมาจากวรรณคดี" วัฒนธรรมไทย หน้า ๒๓.

นั้นต้องใช้คนมากอยู่ ส่วนมากมักใช้พวกพระสนม นางพระกำนัล หรือผู้ใดถวายตัว มี
คนเสียง ๔ คน และมีเครื่องรับประมาณ ๔๐-๑๐๐ คน ฉะนั้นเวลาร้องเสียงเห็นจะโหยหวน
ดังมาก และในงานศพนี้ยังมีการไว้ทุกข์ด้วยดังกล่าว่า

" เสร็จแล้วการทั้งปวง จึงข้าหลวงทูตราชา ป่าวให้โกนเกศา "

นางอุทัย

พระสุทกุมารยังไ้บวชน้ำไฟ อุทิศส่วนกุศลให้นางฉันทาด้วย

" ลูกเขยแก้วคิศจ้างง จะบวชเป็นพระสงฆ์ จะมันคงส่งบุญไป พอตา
เห็นชอบแล้ว ลูกเขยแก้วบวชน้ำไฟ จะส่งบุญนั้นไป ให้พ้นทุกข์จากอบาย "

นางอุทัย

๑.๒.๓.๒ การสนุกรื่นเรึงของส่วนรวม ประเพณีนี้ส่วนมากที่พบ
เป็นเรื่องของการละเล่น หรือมหรสพที่จัดขึ้นในงานฉลองต่าง ๆ เช่น งานสมโภชทำขวัญ
งานอภิเศก หรืองานพระบรมศพ เป็นต้น ในเรื่องนางอุทัย ได้กล่าวถึงมหรสพในงาน
อภิเศกของพระสุทกุมาร และนางฉันทาไว้ว่า

" ..จึงสั่งให้หา นักเลงเพลงพลัน ลครขยัน ทำขวัญพั่งงา ไ้ลวด
ลอคบวง ผุ่งคนทั้งปวง ตามคูไปมา บ้างขึ้นปลายไม้ รำแพนแม่หลา
หัวทกลงมา นากลัวตกใจ พวกมโหรี บ้างคึดจับปี่ สีซอเพลงใน
บ้างคึดจรเข้ บ้างร้องเสียงใส หน้าขาวขาวใน ร้องเพราะนักหนา "

นางอุทัย

ในงานศพนางฉันทา ก็ได้กล่าวถึงมหรสพไว้ว่า

" ลครแลเทพทอง บ้างรำร้องมีนา ๆ ลอคบวงรำถลา ขึ้นปลายไม้
หกคะเมน ไ้ลวดด้วยเชือกหนัง มอญคึดตั้งเล่นกรีนเครง เป็นคู่หมู่
นักเลง ย่อมโล้ห่เชนคามศัพไป "

นางอุทัย

พระยาอนุমানราชชน ประเพณีเนื่องในการเกิดและประเพณีเนื่องในการตาย

ในเรื่องพระรถเมรี ก็กล่าวถึงมหรสพในงานอภิเษกของพระรถและนางเมรีว่า
 " แต่บรรดาการเล่นนั้นเด่นว่า จักระบำโดยตำแหน่งทุกแห่งหน โขนละคร
 จั้วหุ่นเวียนวน สืบสนกันตั้งชิงไหมโรง . . . . พวกหนังไหมโรงขึ้นฉับพลัน
 แกล้งกลั่นเด่นเรื่องที่ดี ๆ แต่แรกนั้นจับลิ้งหัวคำ ลิ้งคำพายแพ้กถอยหนี
 ลิ้งขาวจับตัวไค้หนีที ไปถวายพระฤาษีแก้ปล่อยไป แล้วจึงจับเรื่องหนุ่มมา
 ไค้ประทานกันยามพิสมัย "

พระรถเมรี

เรื่องปลาบู่ทองก็กล่าวถึงมหรสพสมโภชในพิธีทำขวัญนางเอื้อย ว่า

" เครื่องเล่นระบำรำใน โขนหนังตั้งไว้ ไค้ลวดประกวกันมา "

ปลาบู่ทอง

จะเห็นว่ามหรสพในงานพิธีต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นงานมงคล หรืองานศพ จะคล้าย
 กันคือ มีละคร โขน หนัง จั้ว หุ่น ไค้ลวด ลอดบ่วง หกคะเมน และมีมโหรี
 ประโคม นอกจากนี้ยังกล่าวถึงการเล่นสนุกของสาว ๆ ขาววัง ดังกล่าวไว้ในเรื่อง
 โสนน้อยเรือนงามว่า ขาววังเล่นปิกตา ไค้จับกัน

" บ้างเล่นปิกตาอลวน ไค้จับสืบสน ลางคนก็แอบบักยัง บังโอบเห็นไค้
 ยับยั้ง ยิ่งหยุคริมฝั่ง ฟังคอยจะโย่งเพื่อนหา หาเพื่อน ๆ ไค้รับคลา
 คลาคลาโกมตา ถ้าไค้จับไค้ร้องโย่ง โย่งเองเองครวว่าโกง โกง
 ขาวว่าโย่ง โย่งไค้เมื่อไรไค้หนี "

โสนน้อยเรือนงาม

๑.๒.๓.๓ ธรรมเนียมเกี่ยวกับจารีตนครบาล วรรณคดีชาวบ้าน

จาก"วัดเกาะ"หลายเรื่องแสดงให้เห็นการลงโทษผู้กระทำความผิดซึ่งส่วนใหญ่เป็นการโบยและการ
 จองจำ ในเรื่องพระสุชนม์มะโนรา ฉบับ"วัดเกาะ" กล่าวถึงการลงโทษประโรหิตไว้ว่า

" เอาครูใหญ่จำใส่ในคุกขัง อัยารอรั้งเร็วพลันมีทันชา ถึงวันไค้ไค้โฉลก
 โชคเวลา บลาญชีวลงให้บรรลัยลาญ เก็บเอาบุตรภรรยาของตาหมอ
 อัยารั้งรอสักหน้าตามว่าชาน ทั้งถิ่นฐานบ้านช่องของศฤงคาร พนักงาน
 ขาหลวงกระทรวงคลัง เก็บริบไว้ให้เป็นของหลวงหมด ทั้งเครื่องยศที่ให้

สมใจหวัง เก็บให้หมดจดไว้หาในวัง กับอีกหังผ้าผืนท่อนสะไบ "

พระสุชนค์ มะโนรา

ในเรื่องโสณน้อยเรือนงาม กล่าวถึงการลงโทษนางกุลาวว่า

" นางโซลนโจนกาจ ทวากแล้วจับกะลา ทบพลางว่าปากกล้า ไม่
ปราโสใจเหี้ยมหาญ "

โสณน้อยเรือนงาม

และ

" คำรวจระตัวมา ห้าประการใส่ครบครัน ผูกเท้าแลผูกเอว จึงเชือก
ลงตอกหลักนั้น บ้างหยิบเอาคาพัน สรวมใส่คอไม้ปราณี "

โสณน้อยเรือนงาม

ในเรื่องปลาบู่ทองก็กล่าวถึงการลงโทษนางอายไว้ว่า

" นางโซลนรับสั่ง ถือหวายสะพรั่ง บังคมราชา เขียนพลางถามไป
ถึงให้การมา นางอายราชา ร้องกินไขว่ ๆ "

ปลาบู่ทอง

จะเห็นว่าวิธีการลงโทษผู้กระทำผิดนั้นครั้งแรกจะต้องมีการสอบสวนหาข้อเท็จจริง
ก่อน เมื่อผู้ต้องหาไม่ยอมให้การหรือไม่รับสารภาพ ก็ใช้วิธีการให้โซลนโบยด้วยหวาย เช่น
กรณีของนางอาย ส่วนนางกุลาลูกทบปากด้วยกะลาเนื่องจากไม่ยอมรับผิดแล้วยังปากกล้า
ด้วย จากนั้นก็เป็นการจองจำ เช่นนางกุลาลูกจองจำห้าประการ คือการตีตรวนเชื่อม
หัวตะปูทั้งสองเท้า ขี่ใส่สองมือ และคาใส่คอเป็นอันครบห้า ผู้มีตำแหน่ง เช่นประโรทิศ
ต้องบริบททรัพย์สินเงินทองมาเป็นของหลวงทั้งหมด และบุตร ภรรยายังถูกลักหน้าอีกด้วย

ต่อจากการโบย การจองจำ ก็ถึงการประหารชีวิตซึ่งปรกติใช้เพศผมนำตัวไป
ตัดคอเสีย แต่ในเรื่องโสณน้อยเรือนงามมีพิเศษออกไปคือ นางกุลาลูกประหารโดยการ
ตัดเนื้อออกเป็นชิ้น ๆ จนนางถึงแก่ความตายในที่สุด ดังกล่าวว่า

" แล้วเอามีดเชือก ค่อยเถื่อเนื้อเลื้อย ออกทีละชิ้น เชือดทีหนึ่งถาม
เอาความยุพิน อีใจหมิพ ไม่รับเลยนา เชือดวันละน้อย เลือดโทรม
ไหลย่อย หัวทั้งกายา กุลาเหลืออด จะทนมรณา จนสิ้นมังสา ใน

กายไม่มี มันมีไว้รับ จนตากลอกกลับ สิ้นคับชีวิต "

โสนน้อยเรือนงาม

๑.๓ การสร้างฉาก ในการสร้างฉาก พบว่าผู้เขียนได้แสดงสภาพบ้านเมือง การปกครอง และความเป็นอยู่ของประชาชนในเรื่อง ดังนี้

๑.๓.๑ สภาพบ้านเมืองและความเป็นอยู่ของประชาชน ส่วนใหญ่กวีจะกล่าวถึงลักษณะของบ้านเมืองว่ามีความอุดมสมบูรณ์ มั่นคง มีป้อมปราการซึ่งสามารถรักษากันเมืองให้ปลอดภัยจากข้าศึกศัตรูได้ เช่นกล่าวถึงเมืองของท้าวยาสีหะว่า

" เมืองกว้างขวางมากแออัด รัตันเรืองหนึ่งหลังคาสี พร้อมทั้งพลแสนตรี
ราษฎรชาวบุรีกันนั้น ก่อกำแพงป้อมค่ายทั้งหอรบ มีครบในจังหวัดล้วนจัดสรร
หัตถการการนครขจรครัน พระเคสนั้นเฟื่องฟูทั้งกรุงไกร ทำสุวรรณหล-
พลานปรการ กุตระหง่านเลิศลพพิภพไหว ข้างฝ่ายนำค้ำหนักแพแลวไค
ทั้งเหนือใต้อ้อมล้อมพลล้อมวง คึกคึกหารรายรอบขอบวังหลวง..."

พระรถเมรี

นอกจากนี้ยังปรากฏว่ามีสัมพันธไมตรีกับชาวต่างประเทศ และมีชาวต่างประเทศหลายชาติเข้ามาทำการติดต่อค้าขายด้วย ดังกล่าวไว้ในคอนพิริอภิสึกของพระสุทกุมารและนางอุทัยว่า

" แยกเมืองเข้ามาไหว ถวายดอกไม้ทุกภาษา ฝรั่งวิลันดา แยกลังกาแล
เนมมอญ จีนจามแลพราหมณ์เทศ ของวิเศษมาสลอน ดอกไม้ทองงามบวร "

นางอุทัย

" แยกเมืองเข้าไหว ถวายดอกไม้ เงินทองสองศรี ฝรั่งลังกา
สงขลาตานี ขากะเหรี่ยงเงี้ยวมี พม่าเขมรมอญ จีนจามพราหมณ์เทศ
ทั้งฝรั่งเศส ทุกเขตต์นคร "

นางอุทัย

" ต่างภาษาพากันเข้ามาพึ่ง เหมือนหนึ่งร่มไทรอาศัยอยู่ ทั้งแยกเทศชะวา
มะลายู ชายเขาของอยู่ตักแดง ทั้งคึกขาวเล่าก็ขายซึ่งสิ่งของ มาก

มายมุดมองทุกห้องแห่ง ที่สำเพ็งเสาชิงช้าราคาแพง พวกจีนแซงแซกขาย
มากมายครั้น "

พระรตเมรี

นอกจากการติดต่อกับชายแล้วยังมีชาวต่างชาติเข้ามาตั้งสถานกงสุลในไทยด้วยทั้ง

กล่าวว่า

" ประการหนึ่งคนขาวชาวยุโรป เข้ามาครบทั่วประเทศทุกเขตชั้นนี้ ทำ
หนังสือสัญญาสารพัน โดยทางสรรเป็นมิตรแลไมตรี คืออังกฤษอเมริกัน
ฝรั่งเศส โปรตุเกสรัสเซียพวกไซบีเรียอเมริกันวิไลคามามากมี พระเปรม
ปรีดิ์ปราโมทย์ด้วยโปรดปราน ในกงสุลตั้งตึกอยู่ก็ถึกถัก มากนักห้ายพารา
มหาสถาน "

พระรตเมรี

สำหรับความเป็นอยู่ของตัวละครทั่วไปนั้น ยังยึดมั่นในพระพุทธศาสนา ถึงวันพระ
ก็พากันไปทำบุญที่วัด และใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการพบปะกัน ตลอดจนเป็นสถานที่ ที่หนุ่ม
สาวได้มาพบกันด้วย เช่นในเรื่องนางอุทัย พอถึงวันพระนางอุทัยก็มาทำบุญและสวดมนต์
มาได้พบนางอุทัยที่วัด นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้กล่าวถึงพระสงฆ์บางรูปที่ยังดัดกิเลสไม่ขาด
เห็นสาว ๆ มาทำบุญกันมากมาย ก็เลยเทศน์ผิด ๆ ถูก ๆ ถึงว่า

" พระสงฆ์เทศนา ปากนั้นว่าตาแลดู ผิดพลั้งประพรั้งพรู ฝูงคนคู้ทั้ง
หญิงชาย "

นางอุทัย

การแบ่งชนชั้นยังคงพบอยู่โดยทั่วไป เช่นมีนายไพร่ มีการถือยศศักดิ์ ในเรื่อง
โสณน้อยเรือนงาม ตอนที่นางโสณน้อยถูกนางกุลาใช้อย่างทาส พระวิจิตรจินตมาพบนางเขา
ก็นึกรักนางแต่ไม่สามารถจะรับนางไปอภิเสกด้วยได้เพราะถือว่านางเป็นคนชั้นต่ำ ถึงว่า

" เสียดายสายสวาสดี มาคลาคลาศตา เป็นคนต่ำช้า ยากแค้นแสนทวี
แม่เจ้าสมศักดิ์ จะอยู่พุ่มพัก ไม่อาจขนางหนี "

โสณน้อยเรือนงาม

๑.๓.๒ การเมือง การปกครอง พบว่าบ้านเมืองอยู่ภายใต้การปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราช กษัตริย์เป็นใหญ่แต่เพียงผู้เดียวมีอำนาจสิทธิ์ขาดในทุก ๆ สิ่ง ซึ่งพบว่าในบางครั้งการใช้อำนาจนั้นก็เกินไปในทางที่ไม่ถูกต้อง เช่นในเรื่องนางอุทัย เมื่อสฤทุมารพบนางอุทัยก็เกิดรักใคร่ชอบพวจึงกล่าวกับทหารว่า

" นางนั้นลูกใคร มีผิวหรือยัง รูปทองร้อยซึ้ง โฉมงามทรามวัย แม่ว่ามีผิวจะกลัวมันไย จะเอาให้ใคร ไม่ไว้ตัวเลย "

นางอุทัย

และเมื่อท้าวการพรุ้เรื่องราวสองตายาย เรียกครองสะพานเงิน สะพานทองเป็นค่าตัวนางอุทัย ก็โกรธ ตรัสว่า

" เมื่อตัวมันเป็นข้า อาจเจรจาใครจะเหมือน ชอบฆ่าเสียทั้งเรือน ใครจะเหมือนเจ้าสองรา ไปสังครบาล อย่าไค่นานผูกคอตมา พันเสียอย่าไค้ชา ทั้งสองราให้วายปราณ "

นางอุทัย

นอกจากนี้ชะตาของบ้านเมืองยังอยู่ในกำมือของกษัตริย์อีกด้วย เช่นในเรื่องพระรถเมรี ท้าวยาสิทธิ์ก็ได้เอาบ้านเมืองเป็นเดิมพันในการพนันตีไก่ ซึ่งกษัตริย์ต่างเมืองมาทำพนัน และในเรื่องนี้อีกเช่นเดียวกันที่กษัตริย์ลงโทษผู้ที่มีความผิดเพียงเล็กน้อยโดยการให้ควักลูกตางาสิบสองแล้วให้นำไปขังไว้ และอาจกล่าวได้ว่าเป็นการขังลิ้มเลยทีเดียว เพราะกว่านางสิบสองจะไค้ออกจากคุกก็เป็นเวลานานถึง ๑๖ ปีเต็ม

นอกจากกษัตริย์จะเป็นผู้ตัดสินใจเองแล้วในบางครั้งก็มีการตั้งที่ปรึกษาราชการดังกล่าวไว้ในเรื่องพระรถเมรีว่า

" ตั้งพระครูหมื่นมหาเสนานาย ให้ปรึกษาการทั้งหลายตามกระแส ระเบียบทุกขั ราชฎ์นั้นไม่ผันแปร ช่วยดูแลาชาณาการกรุงไกร "

พระรถเมรี

๑.๓.๓ อาชีพ อาชีพส่วนใหญ่ที่กล่าวถึงในเรื่องคือ อาชีพค้าขาย เช่นในเรื่องไกรทองก็ปรากฏว่าตัวเอกของเรื่องคือไกรทอง หาเลี้ยงชีพด้วยการพายเรือขายผลไม้ ดังกล่าวว่า

" บ้านอยู่แขวงเมืองนนท์ไม่จนยาก คบเพื่อนมากเหลือหลายเที่ยว
ผายผัน วันนั้นขายผลไม้สบายครัน หยุดเรือพลันจอดหน้าวัดท่าทราย "

ไกรทอง

ในเรื่องนางอุทัยก็ปรากฏว่าเมื่อนางอุทัยได้ไปอยู่กับตายาย ซึ่งมีอาชีพ
ค้าขาย นางอุทัยได้ช่วยตายายพายเรือขายผัก และในระยะหลังนางอุทัยยังพายเรือขาย
แป้งหอมด้วย ในเรื่องพระรถก็ปรากฏว่าเศรษฐีพรหมจรรย์เมื่อยากจนลงก็

" ไปพึ่งพี่เหี่ยวหาพี่น้องมาไว้ จะได้ซื้อขายจำกิน เป็นทรัพย์สินพอแต่
แก้ไข ... "

พระรถเมรี

ผู้ที่ประกอบอาชีพเดียวกับเศรษฐีพรหมจรรย์อีกคนหนึ่งก็คือ นางกุลา
เมื่อนางยังไม่ได้พบนางโสนน้อยนางก็เหี่ยวหาพี่น้องชายเลี้ยงชีพ และหารักเศรษฐีในเรื่อง
ปลาบู่ทองก็มีอาชีพทอดแหหาปลามาขาย ดังกล่าวว่า

" ชวนกันชนปลาขึ้นไป ถึงเคหาใน ก็ไปเร่ขายบักคด ซื้อขายจำมา
เลี้ยงตน ตามยากทรพล เป็นนิจทุกวันนี้มา "

ปลาบู่ทอง

จะเห็นได้ว่าการประกอบอาชีพค้าขายของตัวละครที่กล่าวแล้ว ไม่ได้
ทำเป็นกิจการใหญ่โต แต่ทำเพียงพอเลี้ยงชีวิตสบาย ๆ ไปวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น นอกจากนี้
นี้ปรากฏว่าในหลายเรื่องตัวละครในเรื่องจะมีการทำสวนครัว เลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่ ด้วย
เช่นในเรื่องปลาบู่ทอง นางเอื่อยก็มีหน้าที่เลี้ยงเป็ด ไก่ วัว ดังกล่าวว่า

" กำพร้าขุนเป็ดไก่ นางอรทัยเจ้าฉันทาย น้ำเนตรเจ้าบววย
คึกคึกคายพระมารดา "

ปลาบู่ทอง

" ไปถึงกลางทุ่งนา แก้วกำพร้าเฝ้าโศกศัลย์ โลโคไปตามกัน
ฝูงโคนันคึกเอนก "

ปลาบู่ทอง

ในเรื่องโสนน้อยเรือนงามก็ปรากฏว่านางกุลาใช้ให้นางโสนน้อย มีหน้าที่เลี้ยงเป็ดจนคนทั่ว ๆ ไปพากันเรียกนางโสนน้อยว่า นางเลี้ยงเป็ด

๒. อิทธิพลของวรรณคดีชาวบ้านจาก "วัดเกาะ" ต่อสังคม

๒.๑ อิทธิพลของวรรณคดีชาวบ้านจาก "วัดเกาะ" มีต่อประชาชนทั่วไป
เนื่องจากวรรณคดีชาวบ้านจาก "วัดเกาะ" เป็นหนังสือที่นิยมอ่านกันโดยทั่วไปในยุคหนึ่งดังได้กล่าวไปแล้ว แม้แต่คนที่อ่านหนังสือไม่ได้ก็ฟังเรื่องราวของหนังสือเหล่านี้ ส่งผลให้อิทธิพลของวรรณคดีชาวบ้านจาก "วัดเกาะ" แทรกซึมอยู่ในความรู้สึกนึกคิดของคนที่ได้อ่านได้ฟังโดยทั่วไป ผู้แต่งผู้แก่มักนำเรื่องราวที่ได้ฟังได้ดูนี้มาเล่าเป็นนิทานให้ลูกหลานฟัง ส่วนนวนิหารบางส่วนที่ผู้แต่งได้อิทธิพลมาจากวรรณคดีชาวบ้านเหล่านั้น เช่นผู้หญิงที่คัมสุราเมามาย ก็จะถูกกล่าวขานว่าเป็น "เมรัจฉิมา" เป็นต้น และยังมีอิทธิพลไปถึงความเชื่อของคนส่วนใหญ่ เช่นในเรื่องปลาบู่ทองจะเห็นว่าคนไทยส่วนใหญ่ไม่นิยมกินปลาบู่ทองเพราะส่วนหนึ่งมีความเชื่อว่า ปลาบู่ทองเป็นปลาวิเศษใครกินเข้าไปบาปกรรมจะติดตัว และอีกส่วนหนึ่งมีความเชื่อว่าปลาบู่ทองเป็นปลาที่น่าสงสาร เพราะเชื่อกันว่าเป็นหญิงที่หวนโยในลูก เมื่อตายแล้วก็เกิดเป็นปลาบู่ทองเพื่อมาหาลูกของตน ตามเรื่องปลาบู่ทอง^๑

๒.๒ อิทธิพลของวรรณคดีชาวบ้านจาก "วัดเกาะ" ที่มีต่อวรรณกรรม

ยุคต่อมา นอกจากการพิมพ์หนังสือของโรงพิมพ์วัดเกาะจะเป็นการช่วยรักษาวรรณคดีไทยให้คงอยู่และช่วยเผยแพร่ให้วรรณคดีไปสู่ปวงชนแล้ว วรรณคดีชาวบ้านจาก "วัดเกาะ" ยังมีอิทธิพลให้วงการวรรณคดีในยุคนี้ตื่นตัว เกิดผู้แต่งผู้พิมพ์จำหน่ายมากมายเรื่องที่แต่งขึ้นใหม่นี้ส่วนใหญ่จะมีโครงเรื่องตามแนวเดิม ต่างกันในด้านรูปแบบซึ่งเดิมเป็นร้อยแก้ว แต่วรรณคดีชาวบ้านจาก "วัดเกาะ" เป็นร้อยกรอง และผู้แต่งยังได้สร้างรายละเอียดปลีกย่อยต่าง ๆ ให้แตกต่างออกไปซึ่งก็ได้รับความนิยมจากผู้อ่านเป็นอย่างดีจึงจะเห็นได้จากโรงพิมพ์ต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นภายหลังโรงพิมพ์วัดเกาะ และพิมพ์เรื่องประเภทเดียวกัน

^๑ ฤทธิยากร "ปลาบู่ทอง" ชาวกรุง ๕๑ - ๕๓ (๒๕) : ๔

เช่นโรงพิมพ์ทางสมุด หรือโรงพิมพ์พานิชย์สมุด ต่างก็มีกิจการเจริญก้าวหน้าไปตาม ๆ กัน

ในยุคหลัง ๆ เมื่อแนวการเขียนวรรณกรรมมีมากขึ้น อิทธิพลของวรรณคดีชาวบ้านซึ่งเป็นเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ก็มีไต่หายไปหากได้รับการเปลี่ยนแปลงรูปให้สอดคล้องกับสภาพสังคมคือ กลายเป็นนวนิยายที่กำหนดให้พระเอกเกิดในตระกูลสูงหรือเป็นลูกผู้ที่มีเงินแทนการเป็นลูกกษัตริย์ และเป็นนักเรียนนอกแทนการสำเร็จวิชาจากพระราชาในป่า และต่อมาพระเอกก็จะได้พบกับนางเอกที่ยากจนแต่มีความดีงาม แทนการไปพบนางเอกในป่าหรือลูกสาวยักษ์ เป็นต้น^๑ เช่นเรื่อง หมอกสวาท ของ"บุษยมาศ" ปิ่นไพร ของ "ก. สุรางคนางค์" และยังมีนักเขียนในรุ่นหลัง ๆ นำวรรณคดีชาวบ้านเหล่านั้นมาถ่ายทอดเป็นภาษาร้อยแก้วออกพิมพ์จำหน่าย เช่นเรื่อง อุทัยเทวี และ พวงมาลัยทอง ซึ่งแปลงเป็นร้อยแก้ว โดย ปร. (นามแฝง) และจัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ บ้านกาลสาส์น เป็นต้น

๒.๓ อิทธิพลของวรรณคดีชาวบ้านจาก "วัดเกาะ" ที่มีต่อศิลปะ สาขาคู่อื่น

๒.๓.๑ จิตรกรรม เนื้อเรื่องของวรรณคดีชาวบ้านมีอิทธิพลต่อการจิตรกรรมของไทยมากพอสมควรดังจะพบว่ามีภาพวาดภาพเรื่องราวในวรรณคดีชาวบ้านประกอบเนื้อเรื่อง โดยมีชื่อของ เหม เวชกร เรื่องที่นำมาวาดภาพประกอบมี คาวี มณีพิไชย พระรถเมรี และพระสุธนคัมะโนรา^๒ นอกจากนี้ในเรื่องของภาพจิตรกรรมฝาผนัง เรื่องราวที่ใช้เป็นหัวข้อสำหรับเขียนส่วนใหญ่ก็จำกัอยู่ในเรื่อง พุทธประวัติ และตอนใดตอนหนึ่งในเรื่องชาดกแสดงถึงอดีตชาติของพระพุทธเจ้า นอกจากนี้ก็เป็นเรื่องนิยายนิทานแบบไทย ๆ ในปัญญาสชาดก เช่นเรื่องสังข์ทอง^๓ แต่เท่าที่พบส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราว

^๑ นิตยา กาญจนวรรณ วรรณกรรมอยุธยา หน้า ๒๓๔.

^๒ เปลื้อง ณ นคร ภาพนางงามในวรรณคดี นับจำนวนหน้าไม่ได้.

^๓ เอลิซาเบท โลออนส์ จิตรกรรมไทยจากเรื่องทศชาติ หน้า ๕.

ภาพนางมะโนรา โดย หม่อม เวชกร

ของพุทธประวัติ และชาตก ส่วนที่เป็นวรรณคดีชาวบ้านนั้นไม่ค่อยพบ ที่วัดสุทัศน์เทพ-
วรารามมีภาพฝาผนังเป็นภาพนางกนิกรกับสระโนนาค เข้าใจว่าอาจได้อิทธิพลมาจากเรื่อง
พระสุชนคัมภีร์โนรา และยังมีภาพฝาผนังที่วัดประยุรวงศาวาส เขียนเป็นภาพนางโลชิงช้า ซึ่ง
เข้าใจว่ามาจากเรื่องลักษณวงศ์ อีกด้วย

อิทธิพลส่วนใหญ่ของวรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ"ที่มีต่อวงการจิตรกรรม จะมาใน
รูปของการ์ตูน พบว่ามีนักเขียนการ์ตูนหลายคนได้นำเรื่องราวของวรรณคดีชาวบ้านมาเขียน
เป็นเรื่องการ์ตูน เช่น ประยูร จรรย์วงศ์ เขียนการ์ตูนเป็นเรื่องลงในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ
เมื่อไม่นานมานี้ เรื่องที่เขียนมาจากวรรณคดีชาวบ้าน ได้แก่ เรื่องโสณน้อยเรือนงาม
เรื่องนางอัชเชนี เป็นต้น นอกจากนี้ อุดม จงกมานนท์ แห่งทาง-
หุ่นส่วนจำกัดอุดมศึกษาได้จัดตั้งโครงการส่งเสริมและฟื้นฟูวรรณคดีขึ้น โดยนำเรื่องจากวรรณคดี
ชาวบ้านมาทำเป็นหนังสือการ์ตูนพิมพ์จำหน่าย เรื่องที่พิมพ์ออกจำหน่ายในปัจจุบันมี เรื่อง
นางอุทัยเทวี จำปาแสน เจาหญิงจำปาทอง โกมินทร์ ทิณวงศ์ และจักรแก้ว

ในวงการจิตรกรรมประเภทประยุกต์ศิลป์ พบว่ามีอิทธิพลของวรรณคดีชาวบ้านเข้า
ไปเกี่ยวข้อง คือ ในวันที่ ๑-๔ ตุลาคม ๒๕๑๕ กรมไปรษณีย์โทรเลขได้จัดให้มีการประกวด
ภาพเขียนแบบตราไปรษณียากรชุดนิทานพื้นบ้านไทย โดยกำหนดหัวเรื่องให้ดังนี้

๑. ปลาบู่ทอง ตอนนางเอื้อยนำอาหารไปที่ท่าน้ำเรียกหาแม่ปลาบู่ทอง แล้ว
โรยอาหารให้ปลาบู่กิน ขณะเดียวกันนางอายุได้เฝ้าแอบมองดูด้วยความอิจฉา

๒. ไกรทอง ตอนไกรทองต่อสู้กับชาละวันหนามานเทรขลุเมืองพิจิตร

๓. นางแก้วหนามา ตอนพระปิ่นทองแสวงหพระแสงจะแทงพระองค์ นาง
แก้วหนามากลัวพระสามีจะตายจึงถอดหน้ามาออกเป็นนางมณี สตรีงาม

๔. พระรถเมรี ตอนพระรถเสนโรยยาหอสุดท่าย บังเกิดเป็นแม่น้ำใหญ่มี
กระแสน้ำไหลเชี่ยวเป็นแม่น้ำกรด ทำให้นางเมรีไม่อาจติดตามพระรถเสนต่อไปได้

ในเรื่องนี้ คุณธีรพงษ์ สุทธิพันธ์ หัวหน้าฝ่ายไปรษณีย์กองสื่อสารในประเทศ
กล่าวถึงสาเหตุที่เลือกวรรณคดีพื้นบ้านมาตั้งเป็นหัวข้อในการประกวดว่า เพราะต้องการส่งเสริม
ให้วรรณคดีพื้นบ้านเป็นที่รู้จักทั้งในหมู่ชาวไทยและชาวต่างประเทศที่สนใจเรื่องของดวง-
ตราไปรษณียากร และยังได้กล่าวถึงสาเหตุที่เลือกนิทานพื้นบ้านทั้ง ๔ เรื่องที่กล่าวแล้วข้างต้น

ว่า เป็นเรื่องที่รู้จักกันโดยทั่วไป พอเอ่ยถึงชื่อเรื่อง คนไทยส่วนใหญ่ก็จะสามารถนึกถึงเนื้อเรื่องได้ทันที และตอนที่เลือกมากเป็นตอนที่เด่นในเรื่อง และง่ายที่จะเขียนออกมาเป็นแบบของตราไปรษณียกร

๒.๓.๒ นาฏศิลป์และภาพยนตร์

๒.๓.๒.๑ นาฏศิลป์ วรรณคดีและนาฏศิลป์ เป็นศิลปะที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ในวงการนาฏศิลป์มักมีวรรณคดีเข้าไปเกี่ยวข้องอยู่ด้วย เรามักพบบ่อย ๆ ว่าเรื่องที่น่าไปแสดงละครเป็นเรื่องจากวรรณคดี เช่น อิเหนา รามเกียรติ์ ชุนชางขุนแผน เป็นต้น หรือแม้แต่ท้าวกระต่าย ในกลอนตำราว่ากันนำเอาเรื่องจากวรรณคดีหลาย ๆ เรื่องไปตั้งชื่อ เช่น พระรถโยนสาร พระรามากังสีย์ หนุมานฉลาญักษ์ พระนารายณ์ขว้างจักร เป็นต้น

ในการศึกษาถึงความสัมพันธ์ของวรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ" กับวงการนาฏศิลป์ พบว่าวรรณคดีชาวบ้านมีอิทธิพลต่อศิลปะสาขานี้ด้วยเช่นกัน กรมศิลปากรได้คัดเลือกเอาวรรณคดีชาวบ้านเรื่องเด่น ๆ มาแสดงเป็นบางตอน เช่น เรื่อง แก้วหน้าม้า มณีพิชัย นอกจากนี้แผนกวิชาศิลปะการละคร คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้จัดแสดงละครหุ่นเรื่องปลาบู่ทอง ขึ้นเป็นครั้งแรกที่โรงละครของคณะอักษรศาสตร์เมื่อปลายเดือนเมษายน ๒๕๑๘ สำหรับเรื่องปลาบู่ทองนี้ยังได้มีการนำไปแสดงระบำปลาบู่เตา ซึ่งจัดขึ้นโดย ศิษย์ พรพิมล กันหาธรรม ม.ล.สุจิตรา วิศิษฎ์กุล และเสรี ลืออำรุง เพื่อหารายได้บำรุงสถานศึกษาไทย ณ โรงละครแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๒๔ - ๓๐ มกราคม ๒๕๒๐ และที่เกี่ยวข้องกับวรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ"มากที่สุดก็คือละครชาตรี

ธีรพงษ์ สุทธิพันธ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ เติ๋นใจ สันทะเกิต ผู้สัมภาษณ์
ณ กรมไปรษณีย์โทรเลข เมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๑๙.

ภาพเขียนแบบตราไปรษณียากรชุดนิทานพื้นบ้านไทยที่ชนะการประกวด

ปลาบู่ทอง โดย กฤดากร สดประเสริฐ

ไกรทอง โดย กฤดากร สดประเสริฐ

นางแก้วหน้าม้า โดย ชำรง ระหว่างญาติ

พระรามเมรี โดย อรรถศาสตร์ ตูลารักษ์

และลิเก จากการสัมภาษณ์ คุณทองใบ เรืองนนท์ หัวหน้าคณะละครชาตรี และคณะลิเก มีชื่อ คือคณะ สุชิน เทวณลิน พบว่าละครชาตรินั้นจะแสดงเรื่องที่มาจากวรรณคดีชาวมาน จาก"วัดเกาะ"เป็นส่วนใหญ่ เช่น กายแก้ว กวยเพชร ไกรทอง พวงมาลัยทอง แก้วหน้าม้า คาวี พระสุชน พระรถ ลักษณะวงศ์ พระสุวรรณหงส์ พระมณีสूरียง เป็นต้น นอกจากนี้ วิทยุ จิตต์ธรรม ได้กล่าวถึงเรื่องที่ใช้เล่นละครชาตรีว่า

"...นำมาจากนิทานท้องถิ่น และชาดก เช่น พระรถเมรี ลักษณะวงศ์ คาราวงศ์ สังข์ทอง จันทโครบ ท้าวสินธุราช โคบุตร สังข์ศิลป์ชัย นางยอพระกลิ่นหรือนางฉม่อม ไกรทอง และเรื่องพระสุชน นางมโนห์รา..."^๒ ซึ่งส่วนใหญ่มักตรงกับเรื่องที่พิมพ์จากโรงพิมพ์วัดเกาะ ส่วนลิเก เล่ากันว่าในยุคของหนังสือวัดเกาะนั้น พระยาเพชรปानी ตั้งโรงลิเกอยู่นอกกำแพง พระนคร ตรงหน้าวัดราชบุรณศา ประชาชนเรียกว่า ลิเกพระยาเพชร พระยาเพชรปानी ได้ดัดแปลงจากของเดิมโดยมีเครื่องแต่งตัวขึ้นบ้าง มีพระ มีนาง และตัวลิเกต่างก็มีบทร้อง และเล่นเป็นเรื่องราวตามเรื่องวงศ์ ๆ จักร ๆ จากหนังสือซึ่งปกมีปรากฏว่า "เล่มละสลึง ฟังรู้ทันผู้ซื้อ ร้านหนังสือหน้าวัดเกาะเพราะหนักหนา"^๓ ลิเกในยุคหนึ่งนั้นได้นำเรื่อง จากวรรณคดีชาวมานจาก"วัดเกาะ"มาแสดงเป็นจำนวนมาก จนทางโรงพิมพ์ได้จัดพิมพ์ หนังสือกลอนลิเกขึ้น เช่นไกรทองกลอนลิเก ซึ่งมี ๓ ตอนคือ ตอนพ่อล่าง ตอนไกรทอง รับอาสา และตอนไกรทองฆ่าชาละวัน และยังมีกลอนลิเกเรื่อง โกมินทร์ เรื่องปราสาท-เนรมิตร เป็นต้น

ทองใบ เรืองนนท์ ผู้ให้สัมภาษณ์ เตือนใจ สันทะเกศ ผู้สัมภาษณ์
ณ คณะนายพูน เรืองนนท์ ถนนหลานหลวง กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๕ พฤศจิกายน
๒๕๑๕.

^๒ วิทยุ จิตต์ธรรม (ผู้รวบรวม) โนรา หน้า ๔๕.

^๓ ว. ชยางกูร "บ่อเกิดของลิเก" สังคมศาสตร์ปริทัศน์ หน้า ๔๔.

๒.๓.๒.๒ ภาพยนตร์ ในวงการภาพยนตร์ของไทย พบว่ามีอิทธิพลของวรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ"เข้าไปเกี่ยวข้อง คือได้มีการนำเรื่องจากวรรณคดีชาวบ้านไปสร้างเป็นภาพยนตร์ เช่นบริษัทสร้างภาพยนตร์โทรทัศน์บริษัทหนึ่ง คือ คาราฟิล์ม ได้นำเอาเรื่องจากวรรณคดีชาวบ้านไปสร้างเป็นภาพยนตร์โทรทัศน์ แพร่ภาพทางสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง ๙ เรื่องที่นำมาสร้างและแพร่ภาพไปแล้ว ได้แก่ ไกรทอง ปลาบู่ทอง ยอดพระกลิ้ง พระลักษมณ์ พิกุลทอง แก้วพิศดาร พระรถเมรี พระสุชินต์ มะโนรา อูทัยเทวี บัวแก้วบัวทอง นอกจากนี้ยังมีเรื่องที่พิมพ์จากโรงพิมพ์อื่นนอกจากโรงพิมพ์วัดเกาะ เช่น เรื่องโกมินทร์ พระทิมวงศ์ ตะเพียนทอง เป็นต้น

๒.๓.๓ เพลง ในวงการเพลงมีอิทธิพลของวรรณคดีเข้าไปเกี่ยวข้องมาก โดยเฉพาะในเพลงประเภท ไทยสากล ผู้แต่งมักนำเอาตัวละครในวรรณคดีซึ่งเป็นที่รู้จักดีเข้าไปเป็นสิ่งที่เปรียบเทียบ เช่น

" ต่อให้เขามีสืบเสียดสืบหน้าอย่างทศกรรฐ์.....เปรียบเป็นพระรามตามหาสีคันทอง เจ้าไปหมองหม่นอยู่ ณ ที่แห่งไหน เปรียบเป็นขุนช้างต้องมีเล่ห์เพทุบาย เปรียบเป็นนางก่ายก้องตายควยนำคำนาง...."

เศรษฐา ศิระฉายา : พี่เองก็เท่านั้น

" เธอเป็นนางพิมของไคร่มาก่อน คนทั่วทั้งนครเขารู้ทั่วไป ฉันรักเธอไม่เคยคิดแคลงแฉ่งใจ รักเธอตลอดไปเทิดไว้อยู่เหนือชีวา จะเป็นวันทองของไคร์ก็ช่าง....."

สุเทพ วงศ์กำแหง : นางใจ

หรือในบางครั้งผู้แต่งก็จะแต่งเพลงเล่าเรื่องราวของตัวละครในวรรณคดีที่เป็นที่รู้จักกันอยู่แล้ว ส่วนมากเพลงประเภทนี้จะเป็นเพลงแหล่ ที่พบมากคือเพลงของ พร ภิรมย์ เช่น

รุ่งโรจน์ สุนทรกุล ผู้ให้สัมภาษณ์ เตือนใจ สิ้นทะเลเกิด ผู้สัมภาษณ์ ณ สถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง ๙ กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๑๕.

" พรหมเอยพรหมทัต จอมกษัตริย์ผู้ชรา กลับจากเล่นสะกา เข้าสู่ปราสาทสุวรรณ หมายกอดยอกนารี โฉมกาก็เฝ้าจอมขวัญ....."

พร ภิรมย์ : พรหมทัต

" นิมพลีพิมานมาศ สุกสวาทนาฏกาก็ เว้นไต่ยไต่ยินดี ปรีดาแนบแอบชมนาง....."

พร ภิรมย์ : นิมพลี

" รจเอยรจนา เจ้าเกิดมาด้วยกุศล เป็นธิดาท้าวสามล เทพเดินหนคลไจนาง เลี้ยงรักด้วยมาลัย ไห่ยอชู้เงาะคู่สร้าง สามลหมกหนทางแทบลมผางลงกลางคืน....."

พร ภิรมย์ : รจนา

สำหรับวรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ"นั้น พบว่ามีอิทธิพลต่อการเพลงไทยมากพอสมควร มีทั้งประเภทเพลงที่เล่าเรื่องราวของวรรณคดีหรือตัวละครในวรรณคดี และประเภทที่นำตัวละครเข้าไปเปรียบเทียบ หรือกล่าวถึง

๒.๓.๓.๑ เพลงเล่าเรื่อง เพลงประเภทนี้มีหลายเพลง เช่นเพลงที่บุญสม อุษยชา แต่งทั้งคำร้องและทำนองให้ พร ภิรมย์ ขับร้องชื่อเพลง ชาละวัน เป็นเพลงเล่าเรื่องราวของจรเข้ชาละวัน ซึ่งเป็นตัวละครเอกตัวหนึ่งในเรื่องไกรทอง ซึ่งมีเนื้อร้องว่า

" กิระไคยินมา เรื่องกุ่มภาดาอาถรรพณ์ สมญาชาละวัน เป็นเฒ่าพันธุ์ท้าวโคจร ประจำคำพิจิตร มีมิ่งมิตรสองสมร วิมาลาพางอน อีkbังอรเลื่อมใสวรรณ

วันหนึ่งจึงกุ่มก็ เริงวารีดังเลื่อนลั่น คะนองลำพองพลัน เสียงครั่นคลั่นคลั่นเป็นพอง พบนางหนึ่งเล่นน้ำ งามสดศรีไม่มีสอง ชื่อเจ้าตะเกาทองเลยลำพองคาบมาพลัน

ถึงถ้ำพร่ำรายเวทย์ ด้วยฤทธิ์เกษมณต์อาถรรพณ์ วางนางกลายร่างพลัน ชาละวันเป็นหนุ่มงาม เกี้ยวพาราสี ไคนารีเป็นเมียสาม เมียเก่าเจ้าความ เกิดความหึงหวงกัน

แจ้งข่าวท้าวรำไพ ปู่อยู่ในถ้ำอาถรรพณ์ แข่งดาชาละวัน ไม่ถึมันใน
ศีลธรรม จะเกิดเคราะห์เกิดโศก กาลวิโยคจะเหี้ยนบ่ ต้องมันขันติ
ธรรม ล้างบาปกรรมเจ็ดทิวา

สุดท้ายไม่คลายเคราะห์ เพราะกุ่มก็มีบาปหนา ไกรทองทองมนตรา
โคกหอมมาจากอาจารย์ ร่องทาคาเหลวแหลก จนกรรมแตกอย่างแหลกราน
ชาละวันพล้นวายปราณ สุกถานทานฤทธิ์ไกรทอง "

พร ภริมย์ : ชาละวัน

นอกจากนี้ยังมีเพลงประกอบภาพยนตร์โทรทัศน์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการเล่าเรื่องราว
ทั้งหมดของเรื่องนั้นโดยย่อ เช่นเพลงประกอบเรื่อง พิกุลทอง พระรถเมรี แก้วพิสดาร
พระสุชนคัมภีร์ บัวแก้วหัวทอง เป็นต้น ภาพยนตร์โทรทัศน์ที่กำลังแพร่ภาพอยู่ใน
ปัจจุบัน คือ เรื่อง อุทัยเทวี* ก็มีเพลงประกอบ ดังมีเนื้อร้องว่า

" นางอุทัยเทวีแม่ของนางมีชื่อสมุทมาลา เป็นลูกสาวพระยานาคา ใต้กับ
เทวาเจ้าปางามล้ำ มีทองสำรอกลูกออกเป็นไข คางคกกินเข้าไปก็ตาย
ริมน้ำ นางอาศัยร่างคางคกเขาค่ำ คายายจึงนำยางอุทัยไปเลี้ยงกู

นางอุทัยเมื่อโตเป็นสาว ก็ถึงคราวจะโตเนื้อคู่ เจอสุทกumarนงคราญกู
คู่มองกันเนื้อคู่กัน คายายให้สร้างสะพานเงินทอง ราชาวาตองปราสาท
แก้วเจ็ดชั้น พระอินทร์จึงต้องช่วยพลวัน เพราะเนื้อคู่กันสุทกumarอุทัยเทวี

นางอุทัยชะตาตก ถูกมัจฉิอชกโดยนางฉันทนา ยอมเสียตัวเพราะกลัวภัย
จะมา เจ้าชายกมหนำเขาวิวิธด้วยความหมั่นใจ ฉันทนาเจ้าแสนว่าน
เจ้าชายหลงแต่หุ่นนางอุทัย จึงบัญชานกทองให้เหาะไป จินนางอุทัยมา
ทรมานในธารา

กรรมเวรที่ทำไว้ก่อนนั้น กลับหันมายอนยอกนางฉันทนา ผมค้ำกลับหงอก

---

* แพร่ภาพทางสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกของ ๗ ทุกวันอาทิตย์ เวลา ๑๘.๐๕ น.

ขึ้นมา ไ้ทุกขั้รมาจนต้องตายไป เจ้าชายสุทุมารจำต้องทรมาณบวชนำหน้าไฟ
แล้วจึงกลับมาพลอกรักทันใด อยู่กินกันใหม่กับนางอุทัยเทวี "

อุทัยเทวี

๒.๓.๓.๒ เพลงที่เกี่ยวข้องกับวรรณคดีชาวบ้านเพียงบางส่วน

เพลงประเภทนี้พบว่ามีกัรนำตัวละครที่เป็นที่รู้จักดีในวรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ" ไป
กล่าวถึงไว้ เช่น เพลงแหล่หิมพานต์ ซึ่ง ทร เมธา แต่งให้ไวพจน์ เพชรสุพรรณ ร้อง
ยังมีเนื้อร้องตอนหนึ่งว่า

".....โน่นมะงั่วหวา น่นมะนาวโห่คนใหญ่ใบโคไกลโพธิ์ฉิมพลี น่นเทพารักษ์
นั้งเล่นหมากรุกบนยอคหมากสุกกับตาฉาฉี แล้วน้นคนแคะตัวเคี้ยคำค้อยลูกเล็ก
เค็กน้อยไมค้อยจะมี แตนนเงาะป่าหน้าเต้าหน้าคาคันรูกหนากว่ากำลังจูจี
น้นมโนราห์คู่พระสุธนกลับชาติอีกหนจากพระรถเมรี เออนั้นแ่นะครุฑเขาชุก
คนชรพพิพรากจากกันมาจากถากี้....."

ไวพจน์ เพชรสุพรรณ : แหล่หิมพานต์

นอกจากนี้ยังมีที่นำชื่อของตัวละครเอกในวรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ" ไป
แต่งเป็นเพลงใหม่ เช่น เพลงโสนน้อยเรือนงาม ของ กาน แก้วสุพรรณ ซึ่งมีเนื้อร้องว่า

"แม่โสนน้อยเรือนงาม อย่าหาว่าพี่ฉวนลาม น้องงามสมนามของเจ้า
ชาติก่อนแม่นางคงสร้างบุญไว้ไม่เบา ชาตินี้ความงามของเจ้าจึงแผดเผาใจ
ชายหนุ่มทุกคน

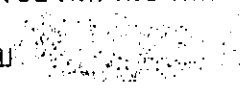
แม่โสนน้อยเรือนงาม ใครๆเขาเฝ้าติดตาม เพราะวาน้องงามเหลือล้น
หนุ่มทั่วโลกเขาพากันหลงหนามน พี่หรือจะไม่คั่นคั่นเสาะหานางไว้แนบ
หว่างใจ

สง่า อารัมภีร์ และ ปรีชา เมตไตรย์ ผู้แต่งคำร้องและทำนอง

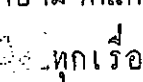
ที่สืบเสาะมาแทบกว่าจะเจอแสนาน พี่แทบจะสิ้นลมปราณมันทรมานแค่ไหน
 เมื่อมาเจอเจอน้องเอื่อยอย่าหนีพี่ไป เมตตาพินิจได้ไหมเห็นใจพี่เถิดแก้วตา
 แม่โสนน้อยนางไพร พี่ขอพูดอย่างจริงใจว่าพี่ไม่เคยรักใคร่มากกว่า ถ้า
 หากไม่รักพี่จะไม่ขอตามมา หากรู้มีคนคอยทำพี่คงเป็นบ้าเพราะนางแนเอ๋ย
 กาน แก้วสุพรรณ : โสนน้อยเรือนงาม

จากที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่าไม่เพียงแต่วรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ"จะได้
 รับอิทธิพลจากสังคมเท่านั้น หากยังมีอิทธิพลต่อสังคม ในยุคสมัย
 ๒๕๐๐-๒๕๐๑ ต่อมาด้วย

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

๑. ลักษณะโดยทั่วไปของวรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ" จากการศึกษาพบว่า ที่มาของเรื่องส่วนใหญ่มาจากนิทานพื้นบ้านเช่นเรื่องไกรทอง ปลาบู่ทอง โสนน้อย-เรือนงาม และมาจากนิทานชาดกได้แก่เรื่องพระรถเมรี และพระสุธน-ทมิฬ ส่วนเรื่องนางอุทัยนั้นผู้แต่ง แต่งขึ้นเองตามแบบอย่างของนิทานชาดก ผู้แต่งมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ความเพลิดเพลินบันเทิงใจแก่ผู้อ่าน รูปแบบ คำประพันธ์ที่ผู้แต่งนิยมใช้คือกาพย์ และกลอน

๒. เนื้อหาของวรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ" พบว่าเนื้อเรื่องส่วนใหญ่เป็นเรื่องของกษัตริย์และชนชั้นสูง โครงเรื่องไม่ซับซ้อน ตัวละครมีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมส่วนใหญ่อยู่ในเกณฑ์ดี ตัวเอกของเรื่องมักมีของวิเศษ มีฤทธิ์หรือมีผู้คอยช่วยเหลือ พัฒนาการของตัวละครมีทั้งที่สมจริงตามหลักจิตวิทยาของมนุษย์ และที่ผิดจากความเป็นจริง พฤติกรรมของตัวละครมักมีสาเหตุมาจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมในวัยเด็ก ฉากของเรื่องเป็นฉากที่เราสามารถพบเห็นได้ และเป็นฉากในจินตนาการของผู้เขียน และส่วนใหญ่ผู้เขียนจะสอดแทรกทัศนะเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องกรรม การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ซึ่งเป็นเรื่องของพุทธปรัชญาลงไป

๓. กลวิธีที่นำมาใช้ ในเรื่องมีทั้งเรื่องความรัก การเกิดทางผจญภัยของตัวเอก ความอิจฉาริษยาอาฆาตแค้น และมักมีแนวเรื่องย่อยเกี่ยวกับความเชื่อในพระพุทธศาสนาแทรกอยู่ใน ทุกเรื่อง สำหรับการสร้างตัวละครนั้นมีทั้งที่สร้างจากลักษณะของคนจริง ๆ ตัวละครในอุดมคติและจินตนาการของผู้เขียนซึ่งมีลักษณะเหนือจริง และตัวละครที่ไต่แบบอย่างมาจากวรรณคดีรุ่นเก่า ส่วนการใช้ภาษานั้น ผู้เขียนใช้คำง่าย ๆ เป็นภาษาพูดมากกว่าภาษาเขียน มีการใช้สำนวนเปรียบเทียบอุปมาอุปไมยบ้างก็เป็นการเปรียบเทียบพื้น ๆ ซึ่งง่ายแก่การเข้าใจ ถ้าพิจารณาในแง่

สุนทรียศาสตร์แล้วจะพบว่าสำนวนภาษาที่ใช้ในวรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ"นั้นค่อนคุณค่าทางกานสุนทรียศาสตร์

๔. คุณค่าของวรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ" พบว่าวรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ"มีเนื้อเรื่องที่สนุกสนาน อ่านเข้าใจง่าย จึงให้คุณค่าทางอารมณ์แก่ผู้อ่าน นอกจากนี้ยังได้สอดแทรกคำสอนตามปรัชญาพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นคุณค่าทางด้านศีลธรรม และคุณค่าประการสุดท้ายคือ วรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ"มีความสัมพันธ์กับสังคมไทยอย่างใกล้ชิด กล่าวคือได้รับอิทธิพลจากสังคม โดยผู้เขียนได้รับเนื้อเรื่องมาจากเรื่องที่เล่ากันในสังคม และมีอิทธิพลต่อสังคมควบคู่กันไป ความรู้ต่าง ๆ ที่สอดแทรกลงไว้จึงเป็นสิ่งที่ให้คุณค่าทางปัญญาแก่ผู้อ่าน

อภิปรายผล

การศึกษาวรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ" โดยการวิเคราะห์ทำให้เราทราบลักษณะและกลวิธีในการประพันธ์วรรณคดีประเภทหนึ่ง ซึ่งมุ่งสร้างขึ้นเพื่อความบันเทิงของชนธรรมดาทั่ว ๆ ไป ซึ่งให้เห็นความสนใจของผู้ประพันธ์และรสนิยมในการอ่านของประชาชนในสมัยนั้น การที่เค้าโครงเรื่องของวรรณคดีชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นไปในทำนองเดียวกัน มีลักษณะปลีกย่อยเท่านั้นที่แตกต่างกันไป เพิ่มอุกนิหารต่าง ๆ ลงไปให้มากยิ่งขึ้น แล้วประชาชนยังสนใจที่จะซื้อหามาอ่าน ก็แสดงให้เห็นถึงความนิยมในการอ่านของบุคคลในยุคสมัยนั้นได้ว่านิยมอ่านเรื่องประเภทที่เกี่ยวกับความรัก วิชาอาผาต และเรื่องผจญภัย อุกนิหารคันทน ซึ่งปรากฏเป็นส่วนใหญ่ในวรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ"

ถึงแม้ว่าวรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ"จะมีเนื้อเรื่องที่เต็มไปด้วยอิทธิฤทธิ์อุกนิหารต่าง ๆ แต่ถาพิจารณาถี่ให้ถี่แล้วจะพบว่าลักษณะของตัวละครแต่ละตัวนั้น มีลักษณะของคนจริง ๆ แฝงอยู่ไม่มากนักน้อย พฤติกรรมต่าง ๆ ของตัวละครในเรื่องมักมีสาเหตุที่สมจริง ตามหลักจิตวิทยาของมนุษย์เป็นส่วนใหญ่เสมอ

นอกจากจะให้ความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่านแล้ว วรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ"ยังแฝงไว้ด้วยคุณค่าในคานต่าง ๆ เช่นคุณค่าทางศีลธรรม ซึ่งแฝงมาในคำพูดของตัวละครหรือในเนื้อเรื่อง เช่นตัวละครที่ทำความดีในคานจบจะได้รับผลดีตอบแทน และตัวละคร

ที่ทำความชั่วก็จะได้รับผลชั่วเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ยังให้คุณค่าทางปัญญา ทำให้ผู้อ่าน
 ใฝ่รู้ถึง ค่านิยม ความเชื่อ สภาพความเป็นอยู่และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ประพจน์
 ปฏิบัติกันของคนในยุคสมัยหนึ่ง ซึ่งสะท้อนออกมาตามสายตาของผู้เขียนด้วย

เป็นที่น่าสังเกตว่าวรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ"บางเรื่องซ้ำกับวรรณคดีชั้นครู
 ในค่านเนื้อเรื่อง เช่นเรื่องไกรทอง แต่วรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ"ได้แทรกลักษณะ
 ปลีกย่อยต่าง ๆ ลงไป มีอิทธิพลมากขึ้น ส่วนภาษาที่แตกต่างไปจาก บทพระราชนิพนธ์
 เรื่องไกรทองในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จึงน่าจะได้อิทธิพลศึกษาเปรียบเทียบ
 ถึงลักษณะแตกต่างเหล่านี้ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ"ในครั้งนี้ ทำให้ผู้ศึกษาได้พบบาง
 สิ่งบางอย่างที่น่าสนใจ และน่าจะได้อิทธิพลการศึกษา วิจัยกันต่อไป จึงขอเสนอแนะไว้ดังนี้

๑. ควรจะได้มีการศึกษาค้นคว้าหนังสือประเภทเดียวกันนี้ ที่พิมพ์จาก
 โรงพิมพ์อื่น ๆ ที่ตั้งขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกับโรงพิมพ์วัดเกาะ เพื่อทราบถึงตลาดหนังสือ
 ไทยในยุคนั้น

๒. ควรจะได้มีการศึกษาค้นคว้าหนังสือประเภทอื่นที่โรงพิมพ์วัดเกาะจัดพิมพ์ นอก
 เนื้อไปจากวรรณคดีชาวบ้าน

๓. ขอเสนอให้ผู้สนใจ ศึกษาเปรียบเทียบวรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ"
 ที่มีเนื้อเรื่องซ้ำกับวรรณคดีชั้นครู หรือ วรรณคดีอื่น ๆ เช่นนิทานพื้นบ้าน นิทานชาดก ทั้ง
 ในค่านเนื้อเรื่อง กลวิธีในการแต่ง ตลอดจนการใช้ภาษา เพื่อทราบถึงสาเหตุที่วรรณคดี
 ฉบับใดฉบับหนึ่งได้รับความนิยมมากกว่าฉบับอื่น ๆ

๔. ควรจะได้มีการศึกษาค้นคว้า ประวัติ และผลงานของผู้แต่งวรรณคดี
 ชาวบ้าน ที่มีชื่อเสียง และมีผลงานเป็นที่นิยม เช่น นายบุษย์ นายเจริญ เป็นต้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กระแสร มาดยาภรณ์ บทความที่เกี่ยวกับวรรณคดีเปรียบเทียบเบื้องต้น โรงพิมพ์โรง-

เรียนสตรีเนติศึกษาแผนกการพิมพ์ ๒๕๑๖, ๔๕๙ หน้า.

กิ่งแก้ว อิตถากร วรรณกรรมจากบ้านใน โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๑๔, ๔๔๔ หน้า.

กุหลาบ มัลลิกะมาส คติชาวบ้าน พิมพ์ครั้งที่ ๒ โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง ๒๕๑๖, ๒๗๓ หน้า.

เกษม บุญศรี "ประเพณีโบราณคดี" วัฒนธรรมไทย ๕: ๑๖-๒๒ กรกฎาคม ๒๕๐๘.

เกษม อุทยานิน สังคมวิทยา พิมพ์ครั้งที่ ๓ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๐๖, ๓๔๖ หน้า.

กองแก้ว วีระประจักษ์ "เครื่องเขียนหนังสือของชาวไทยโบราณ" โบราณคดี ๒ :

๔๔-๑๒๒ ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๑๑.

กำธร สติรกุล หนังสือและการพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ๒๕๑๕, ๓๙๐ หน้า.

จักรวาล ขาญนวงศ์ โลกหนังสือพิมพ์ โรงพิมพ์สุจินตการพิมพ์ ๒๕๐๙, ๔๒๙ หน้า.

จันทร์ศรี สุปัญญากร วรรณกรรมไทยร่วมสมัยจากคำบลทรงคนอง ปริญญาโท กศ.ม.

วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร ๒๕๑๓, ๒๖๕ หน้า.

จุลจักรพงศ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า เจ้าชีวิต คลังวิทยา ๒๕๐๕, ๓๕๓ หน้า.

เจตนา นาควัชร "วรรณคดีวิจารณ์และการศึกษาวรรณคดี" วรรณคดี ชุมนุมบทความทางวิชาการถวายพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ในโอกาสที่พระชนมครบ ๘๐ พรรษาบริบูรณ์ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๑๔, ๑๕๖ หน้า.

เจือ สตะเวทิน ภาษาไทยอุดมศึกษา เล่ม ๓ คติชาวบ้านไทย โรงพิมพ์สุทธิสารการพิมพ์ ๒๕๑๓, ๑๔๙ หน้า.

เจือ สตะเวทิน วรรณคดีและประวัติวรรณคดีไทย ธนบุรีศึกษา ๒๕๐๒, ๓๑๒ หน้า.

ชัยพร วิฑูรย์ศักดิ์ "ลักษณะร่วมน่าเห็นใจของฝ่ายปฏิปักษ์" ศาสตร์และศิลป์แห่งอักษร โรงพิมพ์พิชเนศ ๒๕๑๕, ๒๑๐ หน้า.

ชลธิรา สัตยารัตนา การนำวรรณคดีวิจารณ์แบบตะวันตกมาใช้กับวรรณคดีไทย
 วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 ๒๕๑๓, ๓๐๔ หน้า อัดสำเนา.

ชำนาญ รอดเหตุภัย วรรณกรรมไทยลือ ตำนานลพบุรี อำเภอเชียงคำ จังหวัดเชียงราย
 วิทยานิพนธ์ กศ.ม. วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร ๒๕๑๗, ๓๔๙ หน้า.

คำทรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา ตำนานหนังสือสามก๊ก โครงการ-
 การพัฒนาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๐๔, ๔๙ หน้า.

✓ คำทรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา ตำนานหอพระสมุด หอพระมณ-
เทียรธรรม หอวิชาญาณ หอพุทธศาสนสังคหะ และหอสมุดสำหรับพระนคร อักษร
 เจริญทัศน์ ๒๕๑๒, ๑๐๖ หน้า.

ทรงสรศักดิ์ นิลกำแหง กองจกหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร กรมศิลปากร ม.ป.ป.
 ๔๙ หน้า อัดสำเนา.

✓ เทือก กุสุมา ณ อยู่ชยา "คติชาวบ้านกับวรรณคดีไทย" สื่อภาษา ๕ : ๓๔-๔๒
 ตุลาคม ๒๕๑๔.

นาค ใจอารีย์ "อันเนื่องมาจากวรรณคดี" วัฒนธรรมไทย ๕ : ๓๔-๓๕ กรกฎาคม
 ๒๕๐๗.

นางอุทัย โรงพิมพ์วัดเกาะ ๒๕๐๑, ๑๓๐ หน้า.

นายพลอย พระสุชนดมะโนรา โรงพิมพ์วัดเกาะ ๒๕๕๒, ๖ เล่ม.

✓ นิติย์ รัตนสัญญา "ความเมืองเรื่องวัดสัมพันธวงศ์" อนาคต ๓ : ๙-๑๔ กรกฎาคม -

สิ่งพิมพ์ ๒๕๑๒,
 นิรันดร์ นวมารค และผู้อื่น ประวัติวรรณคดีไทย เล่ม ๑ โรงพิมพ์พิริยกิจ ๒๕๔๔,
 ๑๔๒ หน้า.

นิตยา กาญจนะวรรณ วรรณกรรมอยุธยา โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง ๒๕๑๕,
 ๓๐๒ หน้า.

บุญยงค์ เกศเทศ สถานภาพของสตรีไทยในวรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ ช่วงปี พ.ศ.
๒๓๒๕-๒๓๔๔ (รัชกาลที่ ๑-รัชกาลที่ ๓) ปริญฎานิพนธ์ กศ.ม. วิทยาลัยวิชาการ-
 ศึกษา ประสานมิตร ๒๕๑๓, ๕๕๓ หน้า.

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ วิเคราะห์วรรณคดีไทย พิมพ์ครั้งที่ ๑ โครงการตำรา
 สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ไทยวัฒนา
 พานิช ๒๕๑๓, ๒๒๖ หน้า.

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ "หัวใจของวรรณคดีไทย" วรรณคดี ชุมนุมบทความทาง
 วิชาการถวายพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ในโอกาสที่พระชนม
 ครบ ๘๐ พรรษาบริบูรณ์ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๑๔, ๑๕๖ หน้า.

บุษย์ รจนา ไกรทอง โรงพิมพ์วิคเกาะ ๒๕๔๔, ๓ เล่ม.

/ ประกอบ โชประการ วิวัฒนาการทางชนบประเพณีไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา-รัตนโกสินทร์
 โอเคียนสโลว์ ๒๕๑๓, ๕๕๔ หน้า.

ประจักษ์ ประภาพิตยการ คู่มือวรรณคดีเสภาขุนช้างขุนแผน โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๑๕
 ๑๓๘ หน้า.

ประจักษ์ ประภาพิตยการ ประเพณีและไสยเวทวิทยาในขุนช้างขุนแผน โรงพิมพ์
 เจริญธรรม ๒๕๑๘, ๒๘๖ หน้า.

ประจักษ์ สายแสง วรรณกรรมจากคำบลศรีศรีวิมาศ จังหวัดสุโขทัย ปริญฎานิพนธ์ กศ.ม.
 วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร ๒๕๑๖, ๒๓๓ หน้า.

ประมวญ คิคกินสัน ตัวเรากับพันธกรรมและสิ่งแวดล้อม เอกสารทางวิชาการของ
 วิทยาลัยครูมหาสารคาม และวิทยาลัยวิชาการศึกษามหาสารคาม ๒๕๑๔, ๕๑ หน้า.

ประยุทธ์ สิริพันธ์ ตามรอยบาทพระพุทธรูปเจ้าหลวง สำนักพิมพ์สยาม ๒๕๑๔, ๖๔๔ หน้า.

ปราณี ขวัญแก้ว วรรณคดีชาวบ้านจาก"บุคคาคำ"คำบลร่อนพิบูลย์ ปริญฎานิพนธ์ กศ.ม.
 วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร ๒๕๑๓, ๒๒๕ หน้า.

ปลาบู่ทอง โรงพิมพ์วิคเกาะ ๒๕๔๓, ๔ เล่ม.

เปลื้อง ณ นคร ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนิสิตนักศึกษา พิมพ์ครั้งที่ ๖ ไทยวัฒนา
 พานิช ๒๕๑๓, ๔๔๖ หน้า.

เปลื้อง ณ นคร ภาพนางงามในวรรณคดี โดยนายคำรา ณ เมืองไค้(นามแฝง)และ
บำรุง กลัดเจริญ ภาพโดย เหม เวชกร ไทยวัฒนาพานิช ๒๕๐๕, นับ
จำนวนหน้าไม่ได้.

พรพรรณ ชารานุมาส วรรณคดีที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พิมพ์ครั้งที่ ๒ บรรณกิจ
เทรดดิ้ง ๒๕๑๕, ๔๗๕ หน้า.

พระรตเมรี โรงพิมพ์วัดเกาะ ๒๕๕๒, ๔ เล่ม.

พิทยลาภพฤฒิยากร, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่น ชุมมนิพนธ์ สมาคมสังคมนาจารย์
แห่งประเทศไทย ๒๕๐๗, ๓๐๗ หน้า.

พูนพิศมัย กิตฺกุล, ม.จ. ประเพณีพิธีไทย โพธิ์สามต้นการพิมพ์ ๒๕๑๗, ๔๒๔ หน้า.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ หัวใจชายหนุ่ม ม.ป.ท. ม.ป.ป. ๕๖ หน้า.

ยศ วัชรเสถียร ความเป็นมาการประพันธ์และนักประพันธ์ของไทย แพร่พิทยา ๒๕๐๖,
๕๒๒ หน้า.

ราชบัณฑิตยสถาน สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม ๒๕๐๕,
เล่ม ๕.

ฤทธิยากร (นามแฝง) "ปลาบู่ทอง" ชาวกรุง ๕๑-๕๓ : ๔ มกราคม ๒๕๑๕.

ลาวัญย์ โชคามระ "เรื่องของสำนักพิมพ์" ใคร่ได้หัวเราะ แพร่พิทยา ๒๕๑๒,
๔๖๔ หน้า.

ลอม เฟิงแกว "ฤกษ์และชื่อเคื่อนทางจันทรคติ" วิทยาสาร ๒๖ : ๓๐-๓๑ ๔
กรกฎาคม ๒๕๑๑.

ว. ชยางกูร "บ่อเกิดของลิเก" สังคมนาจารย์ปริทัศน์ ๑ : ๔๑-๔๖ มิถุนายน ๒๕๑๐.

วิจัยแห่งชาติ, สภา รายงานผลการวิจัยเรื่องสาเหตุแห่งความผิดปกติทางลักษณะในคดีเด็ก
และเยาวชน โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี ๒๕๐๕, ๑๑๔ หน้า.

วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร คู่มือการเขียนรายงาน ภาคนิพนธ์และปริณิธานนิพนธ์
วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร ๒๕๑๔, ๑๑๔ หน้า.

วิทยาลัยวิชาการศึกษา สงขลา แผนกภาษาไทย คติชาวบ้านอำเภอสตึงพระ อำเภอระโนด

สงขลา ม.ป.ป. ๒๕๕ หน้า.

✓ วิชา กงกะนันท์ ค่านิยมที่เปลี่ยนไปจากลูกผู้ชายของ"ศรีบูรพา"ถึงคร.ลูกทุ่งของ"บุญเหลือ"

เอกสารประกอบการศึกษาวิชาวรรณคดีไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

๒๕๑๕, ๑๔ หน้า อีกสำเนา.

✓ สมบัติ พลายน้อย เกร็ดโบราณคดีประเพณีไทย บุรินทร์การพิมพ์ ๒๕๑๖, ๔๖๖ หน้า.

✓ สมบัติ พลายน้อย ชาวต่างชาติในประวัติศาสตร์ไทย โดย ส. พลายน้อย(นามแฝง)

แพร่พิทยา ๒๕๑๖, ๔๘๕ หน้า.

✓ สมบัติ พลายน้อย "เล่าเรื่องเมืองบางกอกย่านวัดเกาะ" วิทยุศึกษา ๑๗(๓) : ๑๓

มีนาคม ๒๕๑๓.

✓ สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร ประเพณีไทยโบราณ แพร่พิทยา ๒๕๐๕, ๓๘๖ หน้า.

สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก อิทธิพลของสังคมต่อการพัฒนาการของเด็กที่

ตำบลนาป่า อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี เล่ม ๑ ครูสภา ๒๕๐๕, ๔๓๖ หน้า.

✓ สถิตย์ เสมานิล วิสาสะ แพร่พิทยา ๒๕๑๓, ๓๕๑ หน้า.

ลีธชา พินิจกุล และคณะ ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรม

การปกครอง ๒๕๑๕, ๕๕๖ หน้า.

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ชวนอ่านและวิจารณ์หนังสือต่าง ๆ แพร่พิทยา ๒๕๑๒, ๕๔๔ หน้า.

สุวรรณา เกรียงไกรเพชร พระอภัยมณี:การศึกษาในเชิงวรรณคดีวิจารณ์ วิทยานิพนธ์

อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๔, ๒๑๑ หน้า.

ไสน้อยเรือนงาม โรงพิมพ์วัดเกาะ ม.ป.ป. ๒เล่ม.

อนุমানราชชน, พระยา ประเพณีเนื่องในการเกิด ของเสฐียรโกเศศ(นามแฝง) โรง

พิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ ๒๕๑๓, ๑๔๔ หน้า.

อนุমানราชชน, พระยา วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย ของเสฐียรโกเศศ

(นามแฝง) คลังวิทยา ๒๕๑๖, ๔๘๒ หน้า.

/อาไฟ จันทรจิระ วิวัฒนาการการพิมพ์หนังสือในประเทศไทย ศรีเมืองการพิมพ์

๒๕๑๖, ๒๙๙ หน้า.

เอดิซาเบท ไดออนส์ จิตรกรรมไทยจากเรื่องทศชาติ ธนิต อยู่โพธิ์ แปล กรม

ศิลปากร ๒๕๐๖, ๕๒ หน้า.

ฮอลล์ และ ลินค์เชย์ ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ นวลเพ็ญ วิเชียรโชติ แปล

๒๔ หน้า อักซ่าเนอ.

Boswell, George W., Fundamentals of Folk Literature, Press of Saint Paul's Abbey, Netherlands, 1962, 221 pp.

Dundes, Alan, The Study of Folklore, Englewood Cliffs, Prentice - Hall, 1965, 481 pp.

Forster, Edward Morgan, Aspects of the Novel, New York, Harcourt, Brace & Company, 1927, 250 pp.

Malm, Marguerite, Adolescence, (by) Marguerite Malm, (and) Olis G. Jamison, New York, McGraw - Hill, 1952, 512 pp.

Nuttin, Joseph, Father, Psychoanalysis and Personality, Sheed & Word, Inc., New York, 1962, 333 pp.

Senanan, Wibha, The Genesis of the Novel in Thailand, Thai Watana Panich Co.Ltd., Thailand, 1975, 168 pp.

Urquhart, W.A.M., Tales From old Siam, Bangkok, Progress Publishing Co., n.d., 155 pp.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายชื่อหนังสือประโลมโลกที่พิมพ์จากโรงพิมพ์ต่างๆ *

หนังสือ	โรงพิมพ์	ปีที่พิมพ์
กระต่ายทอง	วัดเกาะ	—
การะเกษมพัฒนา	บางกอกน้อย	๒๔๕๖
กายแก้ว	วัดเกาะ	๒๔๕๓
กายเพชร	วัดเกาะ, พานิชคุณผล	๒๔๖๒
กาگی	—	—
ไถแก้ว	วัดเกาะ	—
แก้วพิศการ	วัดเกาะ	—
แก้วหนาม	วัดเกาะ	๒๔๗๕-๒๔๘๕
ไกรทอง	วัดเกาะ	๒๔๕๕
โกมินทร์	—	—
กรตแก้วสรีง	—	—
เกราะแก้วกายสิทธิ์	วัดเกาะ	๒๔๕๒
เกราะเพชรเจ็ดสี	—	—
ขันแก้วนพเกา	วัดเกาะ	—
คารวี	วัดเกาะ	—
โคบุตร	วัดเกาะ	—
โคมทอง	วัดเกาะ	—
จักรแก้ว	วัดเกาะ	—
จักรวาล	—	—
จันทร์คาช	—	—

* ไม่ใช่รายชื่อทั้งหมด แต่เป็นรายชื่อที่สามารถค้นได้จากสถานที่ต่างๆ เท่านั้น

หนังสือ	โรงพิมพ์	ปีที่พิมพ์
จันทโครบ	—	—
จำปาแกวจำปาทอง	วัดเกาะ	๒๔๖๗
จำปาทอง	—	—
จำปาสีตน	—	—
เจ้าฟ้าสีอวรุช	—	—
จินคาแกว	—	—
ฉัตรแก้วฉัตรทอง	—	—
ฉุยฉาย	—	—
ไชยเชษฐ	ประยูรวงศ์บัณฑิต	๒๔๓๐
ไชยทัต	—	—
ไชยมงคล	วัดเกาะ	—
การวางษ์	—	—
ดาวกระจาย	—	—
ดาวเรือง	วัดเกาะ	—
แดงออน	—	—
ตลกกะตาทอง	—	—
ตลกกะตาเพชร	ศิริเจริญ	๒๔๖๖
ทับทิมทอง	วัดเกาะ	—
ทิพสังวาล	วัดเกาะ, พานิชคุณผล	๒๔๕๓
ทินวงษ์	สะพานหัน	—
ธนูขรรค์	—	—
นระงจิตร	วัดเกาะ	๒๔๖๖
นกกระจาม	วัดเกาะ	๒๔๐๓
นกยูงทอง	—	—

หนังสือ	โรงพิมพ์	ปีที่พิมพ์
นางเคี้ยวเลี้ยงนพคุณตั้งโต๊ะ	โรงพิมพ์ไทย	๒๔๕๔
นางเบ๊เคี้ยว	วัดเกาะ , ห้างสมุก	๒๔๖๔
นางตะเพียนทอง	—	—
นางกะเณกนรวิ	วัดเกาะ	—
นางมะเคือทอง	ห้างสมุก	๒๔๖๔
นางอน	—	—
นางอุทัย	วัดเกาะ, กรุสมิธิ	๒๔๒๖ (กรุสมิธิ)
นางแสนกล	วัดเกาะ	—
นิทานสี่เกลอ	วัดเกาะ	—
บัวแก้วบัวทอง	วัดเกาะ	๒๔๕๑
เบญจมาศทอง	วัดเกาะ	—
ขุนทนางวงศ์	ห้างสมุก	๒๔๕๒
บึงกะชา	วัดเกาะ	๒๔๕๓
ปลาทสรวิวงศ์	ศิริเจริญ	๒๔๕๖
ปลาบู่ทอง	วัดเกาะ	๒๔๕๔
ประวัติพระร่วง	วัดเกาะ	—
พวงมาลัยทอง	วัดเกาะ	๒๔๕๔
พิมพ์าพิลาป	วัดเกาะ	—
เพชรเจ็ดสี	วัดเกาะ	—
พระเจ้าहारอยชาติ	ศิริเจริญ	๒๔๕๑
พระนาวัน	—	—
พระประจเลขา	—	—
พระประทุม	ห้างสมุก	๒๔๖๔
พระหินกร	สะพานหัน	—

หนังสือ	โรงพิมพ์	ปีที่พิมพ์
พระพิมพ์สวรรค์	—	—
พระมณีสุริยง	วัดเกาะ	—
พระโมลีสุริยา	—	—
พระยากาเผือก	—	—
พระยาแกรก	—	—
พระยาภมรพระยาพาน	วัดเกาะ	๒๔๗๑
พระยาสุรราช	วัดเกาะ	—
พระยานันทพันธ์	วัดเกาะ	—
พระยาหงษ์ทอง	สะพานหัน	—
พระรถเมรี	วัดเกาะ	๒๔๕๒
พระวรวงษ์	—	๒๔๓๔
พระสมุท	วัดเกาะ	—
พระสุคนธ์มะโนรา	วัดเกาะ	๒๔๕๒
พระแสงสุริยง	—	—
พระอะไภยมณี	—	—
พระอุไทยมณี	บรรณวิจยาคาร	๒๔๖๔
พิภูลทอง	วัดเกาะ	—
พิภูกกีกือ	วัดเกาะ	๒๔๕๔
พระเทวันนางกุลา	สะพานหัน	—
มหาเวสสันดรชาดก	วัดเกาะ	—
เมฆอรุณ	—	—
มงกุฎทอง	—	—
โมงปา	—	—
ยายกับตา	—	—

หนังสือ	โรงพิมพ์	ปีที่พิมพ์
ยศกิจ	—	—
ยศเกียรติ	—	๒๔๕๓
รัตนบา	บางกอกน้อย	๒๔๕๖
รามสิน	—	—
ลักษณะวงศ์	วัดเกาะ	—
ลีนทอง	วัดเกาะ	—
วิสัย (สครฐน)	ครูสมิธ	๒๔๓๐
วงษ์สวรรค์	ครูสมิธ	—
ศรณรินทร์	วัดเกาะ	—
ศรีชนนชัย	วัดเกาะ	๒๔๕๔
ละอิ่งทอง	วัดเกาะ	—
โสนน้อยเรือนงาม	วัดเกาะ	—
สังข์ทอง	นายเทพ	๒๔๓๖
สังข์สังวาล	วัดเกาะ	—
สังวาลทอง	ศิริเจริญ	๒๔๕๔
สังวาลเพชร	วัดเกาะ	๒๔๕๔
สามฤๅ	วัดเกาะ	—
สิงโตทอง	วัดเกาะ	๒๔๖๖
สุบินทกุมาร	วัดเกาะ, พานิชศุภผล	๒๔๔๐ (พานิชฯ)
สุภมิตร	วัดเกาะ	—
สุริวงษ์พรหมเมศ	ครูสมิธ	๒๔๓๐
สุวรรณดอยทอง	—	—
สุวรรณवास	—	—
สุวรรณวงษา	นายเทพ	—

(๖)

หนังสือ	โรงพิมพ์	ปีที่พิมพ์
สุวรรณเคียร	วัดเกาะ, นายเทพ	๒๔๓๓ (นายเทพ)
สุวรรณหงษยนต์	—	—
หอยทอง	วัดเกาะ	๒๔๕๑
หัตถนาม	—	—
เองตั้งหา	โสภณพิพรรฒนากร	๒๔๓๕

ภาคผนวก ข.

เนื้อเรื่องย่อของวรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ" *

สารบัญเรื่อง

เรื่อง	หน้า
กายแก้ว	๕
กายเพชร	๑๐
แก้วพิศการ	๑๑
แก้วหนามา	๑๒
ไกรทอง	๑๓
เกราะแก้วกายสิทธิ์	๑๔
ชั้นแก้วนพเกา	๑๕
โคบุตร	๑๖
โคมทอง	๑๖
จักรแก้ว	๑๗
จำปาแก้วจำปาทอง	๑๘
ไชยมงคล	๑๙
คาวเรือง	๒๐
ทับทิมทอง	๒๐
ทิพสังวาล	๒๑
ธนูบรรค	๒๒
นระวงจิตร	๒๓
นกกะจาย	๒๔
นางเบี่ยงเคียว	๒๕
นางกะเชอกนรี	๒๖
นางแสนกล	๒๖

* เทาที่สามารถหาได้

เรื่อง	หน้า
นางอุทัย	๒๖
บัวแก้วบัวทอง	๒๗
เบญจมาศทอง	๒๘
ปิงกะชา	๒๙
ปลาบู่ทอง	๓๐
พวงมาลัยทอง	๓๐
พระมณีสूरียง	๓๓
พระยากงพระยาพาน	๓๔
พระรถเมรี	๓๕
พระสมุท	๓๕
พระสุชนคัมมะโนรา	๓๗
พิกุลทอง	๓๘
พิภกกีกกือ	๓๙
ลิ้นทอง	๔๐
ศรณรินทร์	๔๑
ศรีธัญชัย	๔๒
สะอึ้งทอง	๔๒
โสนน้อยเรือนงาม	๔๓
สังข์สังวาล	๔๕
สังวาลเพชร	๔๕
สิงโตทอง	๔๖
สุวรรณเคียว	๔๖
สุบินทกุมาร	๔๗
หอยทอง	๔๗

ภายแก้ว (เป็นนิทานคำกลอนพบจำนวน ๕ เล่มคือเล่ม ๑-๕ ผู้แต่งคือ นายบุญชู
 ปีที่พิมพ์ ๒๔๕๓) พระอินทร์ให้นางฟ้ามาทำลายนางพระยาณี จนนางฟ้ามีกรรมก่อชดช้อยแล้ว
 พายขึ้นไปเฝ้าพระอิศวร พระอิศวรชุบตัวให้เป็นแก้วแล้วตั้งชื่อให้ว่าภายแก้ว มอบอาวุธวิเศษ
 ให้ แล้วจึงให้ภายแก้วลงมาจากสวรรค์ ภายแก้วขับรถขนยอศปราสาทหาวจักรวาลหักจึงเกิด
 รบกัน หาวจักรวาลแพหนีไปหาหาวจักรวรรดิ ภายแก้วไค่นางแก้วฟ้าธิดาหาวจักรวาล โมรา
 และกาลวรุณพี่เลี้ยงภายแก้วช่วยโดยโมราแปลงเป็นหาวจักรวาล กาลวรุณเอาหาวจักรวรรดิไป
 ชิงในถ้ำและเอาหาวจักรวาลไปถ่วงน้ำ ทั้งสองพี่น้องขึ้นมาไค้จึงพากันไปหาหาวจักรกฤษ หาว
 จักรกฤษมาช่วยรบกาลวรุณสู้ไม่ได้จึงไปหาภายแก้ว หาวจักรกฤษแพ้ จักรนารายณ์มาช่วยหาว
 จักรวาลลักภายแก้วไป โมราจึงไปลักหาวจักรนารายณ์มา แล้วทำสัญญาแลกเปลี่ยนกับกาลวรุณ
 เจ็บใจ จึงไปลอบลักกลองทองใจจักรนารายณ์มาและฆ่าจักรนารายณ์ตาย ภายแก้วฆ่าจักรกรค
 ตาย หาวจักรวาลและหาวจักรวรรดิไปฟ้องพระอินทร์ พระอินทร์ให้ภายแก้วคืนเมืองให้หาว
 จักรวาล ขณะนั้นหาวพิชระจักรียกทัพมารบกับภายแก้วแต่แพ้จึงไปชวนหาวจักรพรรดิมาช่วยรบ
 และถูกฆ่าตายทั้งคู่ นางโกสุมธิดายักษ์แปลงเป็นชายยกทัพมาเจรจาและคืน ๒ พี่เลี้ยงให้
 ภายแก้วไค่นางโกสุม หาวกรคสุริยาญจนมาเยี่ยมหาวจักรพรรดิที่เมืองโกสิน เกิดรบกับภายแก้ว
 และถูกภายแก้วฆ่าตาย มเหสีหาวกรคสุริยาญจนให้ไพร่พักตร์สะกดลักเอาภายแก้วไปภายแก้ว
 ฆารพพักตร์ตาย ไค่นางสุคาควงจันทร์ธิดาหาวกรคสุริยาญจน นางโกสุมมาตามภายแก้วแล้ว
 ยกทัพกลับโดยให้โมรา กาลวรุณลักภายแก้วตามไป นางสุคาควงจันทร์ยกทัพตามไปเกิดรบกัน
 นางสุคาควงจันทร์แพถูกจับได้ มารดาขอคืน ถอนมาภายแก้วลานางโกสุมไปเยี่ยมนางแก้วฟ้า

กายเพชร (เป็นนิทานคำกลอนพบจำนวน๑๔เล่ม คือเล่ม๑-๑๔ ผู้แต่งคือ พระแสง
 วัดสระเกษ ปีที่พิมพ์ พ.ศ.๒๔๖๒) พระฤาษีบำเพ็ญฌาน พระอินทร์ให้นางพามาทำลายพืช
 จนนางพามีบุตรชื่อกายเพชร พระอินทร์มอบกำไลและสำเภายนต์ให้กายเพชร กายเพชร
 เล่นสำเภายนต์ไปโดนยอควิมาณท้าวเมษินทร์หัก เกือบกัน ท้าวเมษามาช่วยรบแต่แพกลับไป
 กายเพชรโดนนางวิมานลอยธิดาท้าวเมษินทร์ ท้าวกระโปรงทองมาช่วยรบแต่แพหนีไป
 กายเพชรตามไปให้ศรีอำพรพี่เลี้ยงฆ่าท้าวเมษินทร์ตาย กายเพชรเข้าเมืองท้าวเมษาและ
 โคนางเกสรมาลาธิดาท้าวเมษา ต่อมาท้าวพรหมาและพรหมมินทร์ยกทัพมาเมืองท้าวเมษา
 พรหมมินทร์ถูกฆ่า กายเพชรโดนนางลักดาแก้วธิดาท้าวกระโปรงทองและรบกับท้าวพรหมา
 ท้าวพรหมาแพหนีไป ต่อมาพระกายแก้วโอรสนางวิมานลอยช่วยยกเขาพระสุเมรุซึ่งยักษ์
 ทำเอียงได้ พระอินทร์จึงให้พรให้มีฤทธิ์ กล่าวถึงศรีอำพรซึ่งถูกขังในหีบเหล็กก็หาทางหนี
 โดยแปลงเป็นแมลงหวี่และจับท้าวพรหมาใส่ไว้แทนแต่ฤาษีช่วยไว้ ท้าวพรหมาโดนหนะยักษ์
 ถูสารไปเมืองคีรีวงศ์ พบเกสรมาลากลางทางเกือบกันถูกเกสรมาลาจับได้รู้เรื่องจึงไป
 ช่วยศรีอำพร และจับท้าวประไลยกรตทั้งเหว และรบกับท้าวพรหมา กายเพชรถอดกำไล
 ขว้างประไลยกรตและท้าวพรหมาตาย กาสรมาชวยศรีสมุทรแต่ถูกเกสรมาลาฆ่าตายกายเพชร
 แปลงเป็นนกเข้าหานางควา และได้อยู่กินกับนาง

กล่าวถึงนางลักดาแก้วมีบุตรสองคนคือ กายสุวรรณและลักดาทอง ส่วนกายแก้ว
 โคนางจงกลนคชาของสุราหวัน นางอำพันเลขาธิดาท้าวอุไทยเสียดลัยให้กายสุวรรณ
 สุราหวันมาชิงเอาไปจึงเกือบกัน สุราหวันหนีไปเมืองบาดาล และได้พบกายแก้วจึงยกทัพ
 มาล้อมเมืองท้าวอุไทย กายสุวรรณออกรบกับกายแก้ว และไ้รู้ว่าเป็นพี่น้องกัน ต่อมาทั้ง ๒
 เกือบกับจุลกกล มหากาล กายเพชรจึงล่านางความาช่วยโอรส มหากาลให้อำมาตย์
 แปลงเป็นพระอินทร์มาลวงกายเพชร กายเพชรรู้ทัน จุลกาล มหากาลหนีไป

แก้วพิศดาร (เป็นนิทานคำกลอน พบ๑๕ เล่ม คือเล่ม๑-๑๕ ผู้แต่งคือ นายบุศย์ ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์) ท้าวเกษนิกรมีมเหสี ๒ คนคือนางรัตนาและนางวิลาวรรณ แต่ไม่มีโอรส จึงป่าวร้องให้เจ้าเมืองร้อยเอ็ดมาจับฉลากอภิเษกกับมเหสีเพื่อให้ได้โอรส มเหสีฝ่ายซ้าย คือนางวิลาวรรณท้าวเอกราชได้ไป นางรัตนาพระอินทร์ได้ไป เมื่อกลับมาคลอดบุตรเป็น ควางแก้ว นางวิลาวรรณได้ความว่าลูกนางเป็นกาลี นางรัตนาจึงถูกขับจากเมือง ไปพบ เชี่ยวกางซึ่งเข้ามาลวนลามนาง พระแก้วพิศดารออกจากแควมาช่วย เชี่ยวกางยอมแพ้นางรัตนาได้อาศัยอยู่กับยายตา ต่อมายายตาขโมยควางแก้วไปถวายนางประทุมมา ธิดาท้าว พิศะบาล พระแก้วพิศดารได้นางประทุมมา ภัทรจักรอาสาจับชายชู้ และได้ต่อสู้กับพระ แก้วพิศดารแต่แพ้จึงหนีไป รามจักรยกทัพมารบแทนบุตร เชี่ยวกางได้หัวใจท้าวรามจักรมา จึงถูกฆ่าทั้งรามจักรและภัทรจักร ส่วนท้าวเอกราชยกทัพมาตีเมืองท้าวเกษนิกรได้ พระ แก้วพิศดารมาช่วยรบกับท้าวเอกราช และจับท้าวเอกราชและเพชรรัตน์ได้

พระแก้วพิศดารออกเที่ยวป่า เกิดรบกับนางผีตะเคียน พระแก้วพิศดารแพ้นี้ไป พบวิชาธร วิชาธรช่วยนางตะเคียนจึงแพ้ยอมเป็นข้า พระแก้วพิศดารเดินทางหลงเข้าไป ในเมืองยักษ์ แปลงกายอยู่ในหีบเสียง จนได้เข้าห้องนางรัตมณีธิดาท้าวโลกวินาศ และ ได้นาง ต่อมาก็พานางหนี ท้าวโลกวินาศออกตามเกิดรบกัน ท้าวโลกวินาศแพ้นี้ไป วิชาธรพาพระแก้วพิศดารกลับเมือง กบิลมาศสหายภัทรจักรยกทัพมารบกับท้าวพิศะบาล เหวคาเอารูปจิ้งมาให้นางรัตมณีสวม พระแก้วพิศดารออกรบและถูกจับไป นางจึงแปลง อาสาออกรบจับยักษ์กบิลมาศได้ แล้วนั้คเปลี่ยนตัวกับพระแก้วพิศดาร ท้าวโลกวินาศให้อำมาตย์แปลงเป็นพระแก้วพิศดาร เปลี่ยนตัวมาและลวงฆ่านางจิ้งตาย กลายเป็นนาง รัตมณีพระแก้วพิศดารเอาศพนางใส่โกศตั้งไว้ นายนิรบาลนำนางไปตุนรก สวรรค์แล้วส่งกลับ พระแก้วพิศดาร นางประทุมมา นางรัตมณี ไคร่องเมืองต่อมานางลักเพศมาลักพระแก้ว พิศดารไป สองโอรสคือสิทธิไชย และไกรสุริวงษ์ออกตามไปถึงเมืองยักษ์ แล้วใช้พี่เลี้ยง วิหะภานุราชแปลงตัวไปลักพระแก้วพิศดารกลับมาได้ และให้ภานุราชแปลงตัวอยู่แทน ต่อมาภานุราชหนีกลับ ท้าวมหาราชบิดานางลักกะเพศยกทัพตามมาถูกพระแก้วพิศดาร ฆ่าตาย ท้าวจักรวาทซึ่งเป็นสหายยกทัพมาแก้แค้นและขวางจักรให้พระแก้วพิศดาร กับโอรส

พลัดกัน สิริไชยหลงเข้าไปในเมืองท้าวพันขวาง และได้กับนางมณีนพรัตน์ ยักษ์วันันตะราช
 อยากได้นางจึงแปลงเป็นสิริไชย ขณะนั้นนางมณีนพรัตน์ลงสระน้ำ นางปลากรายชานาง
 ควายแล้วแปลงเป็นนางแทน ยักษ์วันันตะราชได้นางปลากราย ส่วนนางมณีนพรัตน์นั้น
 สิริไชยมาช่วยชุบชีวิตให้

แควหนาม (เป็นนิทานคำกลอน พบจำนวน ๒๐ เล่ม คือ เล่ม ๑-๒๐ ผู้แต่งคือนายบุญ
 ปีที่พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๘๙-๒๔๘๕) ท้าวภูวคลและนางนันทากรองเมืองมิดิลลา มีโอรสชื่อปิ่นทอง
 วันหนึ่งพระปิ่นทองท้าววาชาลอยไป นางแควหนามมาเก็บไค้ พระปิ่นทองจึงจำต้องรับนาง
 เข้าวัง พระปิ่นทองคิดแกล้งนางต่างๆแต่ไม่สามารถทำอะไรได้ ต่อมาพระปิ่นทองได้อภิเษก
 กับนางหัตสมาลีธิดาท้าวพรหมทัต นางแควหนามมาตามพระปิ่นทองไปเมืองท้าวพรหมทัตแล้ว
 ถอรูปร่างมาออกเป็นนางมณีจนไค้เป็นมเหสีของพระปิ่นทอง เมื่อพระปิ่นทองเดินทางกลับ
 เมืองมิดิลลา สำเภาเกิดไปติดคานยักษ์ทาละราชและถูกพวกยักษ์ล้อมไว้ ขณะนั้นนาง
 แควหนามาก็ลอคุมครือปิ่นแควแล้วนำไปฝากพระฤาษีไว้แล้วจึงเดินทางมาช่วยพระปิ่นทอง
 ช่ายยักษ์ตาย พระปิ่นทองได้นางสร้อยสุวรรณ จันสุทธาธิดายักษ์และพากลับเมืองควย ฝ่าย
 นางหัตสมาลีเดินทางตามพระปิ่นทองมาแต่เกิดหึงหวงกับแควหนามาจึงเดินทางกลับเมือง
 กล่าวถึงยักษ์ประกายมาครุชวาทาละราชจึงคิดแก้แค้นแทนเพื่อนโคยยกทัพมายังเมือง
 มิดิลลา แต่ถูกนางแควหนามาฆ่าตาย ท้าวประกายกรคยยกทัพมาช่วยก็ถูกฆ่าตาย

นางแจ่มจันทร์ หิรัญรัตน์และประภัสสร ธิดาทั้งสามของนางแควหนามาก็ไปชมสวน
 ถูกกษัตริย์คนเจียวไปแต่ฤาษีช่วยไว้ได้ นางทั้งสามจึงได้อยู่กับฤาษี กล่าวถึงโอรสท้าวหัตสมิตร
 ชื่อทินกร ศรีนรินทร์และสินนรา ไปเที่ยวทะเลเกิดเรือแตกพระยานาคมาพบจึงนำไปเลี้ยงไว้
 เมื่อลาพระยานาคกลับเมืองก็ได้พบกับนางทั้งสาม ขณะนั้นพระปิ่นทองถูกเสน่ห์ไปอยู่กับนาง
 หัตสมาลี นางแควหนามาก็ไปตามแสร้งนางหัตสมาลีและต้องคิดครุ ปิ่นแควออกตามมารดาได้พบ
 กับน้องทั้งสามจึงพากันเดินทางไปและจับเสน่ห์ไค้ พาบิดามารดากลับเมือง แต่ปิ่นสินไชย
 ถูกพรายมาลักไป ปิ่นแควออกตามและหลงเข้าไปเมืองท้าวอุทต ไค้ นางคารารัศมีและนาง
 รัชนีเป็นมเหสี พอถึงท้าวอุทตให้นางรัชนีเลือกคู่ นางจึงเลือกพระปิ่นแคว ต่อมาปิ่นแคว
 พานางคารารัศมีไปค้างกลางป่า ยักษ์มกลักนางไปแล้วปลอมเป็นนางแทน ส่วนปิ่นสินไชย

หนึ่งนางพรายกระสืนรู้มาได้ นางพรายออกตามพบปิ่นแก้วคิดว่าปิ่นสินไชย จึงเกิดรบกับนาง
มีโชคควายความหึงหวง ปิ่นแก้วได้โอกาสจึงหนีไปได้ ปิ่นสินไชยไค้นางทิพวันธิดาท้าวทรง-
บดินทร์ แต่ท้าวทรงบดินทร์ยกนางทิพวันให้ท้าวไอยราช นางโชคจึงนางทิพวันมาให้ปิ่นแก้ว
แล้วแปลงเป็นนางทิพวันไปกับท้าวไอยราช ปิ่นแก้วพานางทิพวันออกตามนางคารารักษ์มี และ
ปิ่นสินไชยและช่วยท้าวทรงบดินทร์รบ แต่ถูกจิตรนุราชสกัดกั้นไปฆ่า ปิ่นสินไชยพบนางคารารักษ์มี
จึงพากันมาพบและช่วยปิ่นแก้วไว้ได้ รบชนะจิตรนุราชแล้วจึงไปรับนางทิพวันขึ้นเฝ้าพระปิ่นทอง
และนางแก้วหนามา

นางรัชนีออกตามพระปิ่นแก้ว แต่เมื่อธิดานางไปถูกกองรถพระอินทร์ศีรษะขาดตกลงดิน
รณพัทธ์เก็บไค้ศีรษะนาง ยายตาเก็บตัวไค้และนำไปมอบให้ปิ่นแก้ว รณพัทธ์มีสารไปขอ
ตัวนางรัชนี ปิ่นแก้วไม่ให้ รณพัทธ์จึงยกทัพมารบและแพ้ ปิ่นแก้วทำพิธีต่อหัวนางรัชนี
กล่าวถึงพินกร ศรณรินทร์ สีนรา เข้าเมืองหัตถ์วงศ์ และรับอาสารบกับเจ้ากาวิจนชนะ
ท้าวไกรภพจึงประทานนางสุวรรณรักษมีให้กับพินกร ฝ่ายกาวิจนเมื่อรู้ข่าวกาวิถูกฆ่าตายจึงยกทัพมา

ไกรทอง (เป็นนิทานคำกลอน พบจำนวน๗เล่ม คือเล่ม๑-๗ ผู้แต่งคือนายบุญ
ปีที่พิมพ์ พ.ศ.๒๔๔๕) ท้าวโคจร(จรเข้)จำแลงเป็นมนุษย์โดยสารเรือบายตามารบกับท้าว
พันตา(จรเข้)ท้าวพันตาถูกฆ่าตาย ท้าวพันวังนุทองออกมารบและถูกฆ่าตายอีก ต่อมาจรเข้
คางเขนไชยอาละวาดขุนไกรออกปราบแต่ถูกกักตาย ไกรทองบุตรชายขุนไกรจึงเรียนวิชา
ปราบจรเข้จนมีชื่อเสียง ขณะนั้นนางตะเภาแก้ว ตะเภาทองธิดาพระพิຈิตรลงเล่นน้ำชาละวัน
ซึ่งเป็นหลานท้าวโคจรมาพบเข้า จึงพานางตะเภาทองไปไว้ในถ้ำ ไกรทองอาสาปราบชาละวัน
และไค้นางตะเภาทองกลับคืนมา พระพิຈิตรจึงยกนางตะเภาแก้ว ตะเภาทองให้ไกรทอง
ต่อมาไกรทองลงไปยังถ้ำของชาละวันไค้นางวิมาลา ภรรยาชาละวันเป็นภรรยา และพาขึ้น
มาไว้ที่สวนยายตา นางตะเภาแก้ว ตะเภาทองตามมาหึงหวง นางวิมาลาโกรธจึงกลับถ้ำไป
ไกรทองไปตาม และไค้นางเลื่อมไค้ลาวรรณเป็นภรรยาอีกคนหนึ่ง จึงกลับมา

ต่อมานางตะเภาแก้ว ตะเภาทองมีบุตรชายชื่อไกรแก้วและไกรดา นางวิมาลา
เลื่อมไค้ลาวรรณ ก็มีบุตรคือไกรวงศ์และไกรเวช ไกรวงศ์ส่งสารแม่จึงมาลักเอาไกรทอง
ไปอยู่ในถ้ำ ไกรแก้วและไกรคามาทตามเกิดรบกันเป็นหลายครั้งจึงเลิกรากันไป เมื่ออาจารย์

ของไกรทองมาเจรจาให้ไกรทองไปอยู่กับนางตะเภาแก้ว ตะเภาทอง ต่อมาไกรทองได้ขอ
นางสายหยุดลูกสาวขุนรามให้กับไกรแก้ว ไกรวงศ์มาลักเอาไป ไกรทองไปตามและรับนาง
กลับมาแต่งงานกับไกรแก้ว ไกรวงศ์คิดอุบายให้ผีเสื้อสมุทรมากินคนในเมืองทศไชย แล้ว
รับอาสาปราบ ไกรคำก็มารับอาสาปราบด้วย เมื่อผีเสื้อสมุทรตายจึงแบ่งความชอบกัน และ
ต่างอาสาเจ้าแซกซึ่งยกทัพมาตีเมืองตาย ท้าวทศไชยจึงให้ทั้งสองไปกินหัวเมือง

เกราะแก้วกายสิทธิ์ (เป็นนิทานคำกลอน พบจำนวน ๑๐ เล่ม คือ เล่ม ๑-๑๐ ผู้แต่ง
คือ จ. อุปลัมภานนท์ หรือนายเจริญ ปีที่พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๕๒) พระอินทร์แบ่งภาคมาเกิดเป็นโอรส
ท้าวอุดมวงศ์และนางอำไพรัตนา ได้ชื่อว่าเกราะแก้วกายสิทธิ์ เพราะมีเกราะสวมอยู่ ขณะ
นั้นยักษ์ทะเลขึ้นเป็นยักษ์พาลเกราะแก้วพาลล้อมเมืองท้าวอุดมวงศ์พามเหสีและโอรสหนี
นางศุภมาสลักเกราะแก้วกายสิทธิ์ไปจนพบพระฤาษี พระฤาษีจึงเลี้ยงไว้จนโต ต่อมาท้าว
ทะเลขึ้นรบกับพระอินทร์ เกราะแก้วมาช่วยจนยักษ์ทะเลขึ้นแพ้ไป กาสรและพิศราชนาช่วย
แต่ถูกเกราะแก้วฆ่าตาย ท้าวทะเลขึ้นใหม่หาเมษออกมารบและจับเกราะแก้วไป นางสร้อย
สวรรค์ลูกเลี้ยงของท้าวทะเลขึ้นช่วยเกราะแก้วให้หนี เกราะแก้วได้พบกับพ่อแม่ และได้นาง
สร้อยสวรรค์เป็นภรรยา เมษมาพบกับจิงโจ้ยกทัพมา ศุภมาสลักหาเมษตาย ตูกคำ คำคง
และจิ้ง ผู้ช่วยของเกราะแก้วถูกจับ เกราะแก้วไปช่วยไว้ได้ แต่เกิดพลัดกัน ทะเลขึ้นให้
ประกายกรมาช่วยแต่แพต้องทิ้งเมืองหนีไป เกราะแก้วจึงได้ครองเมือง ต่อมาจิงโจ้ย
จับเกราะแก้วไปขังไว้ ศุภมาสลักออกมาจึงได้พบตูกคำ คำคงและจิ้ง เลยพากันไปตามหา
เกราะแก้ว แต่ถูกจิงโจ้ยจับขังไว้ได้ นางหิรัญรัตนายกพามาฆ่าจิงโจ้ยตาย แล้วแปลง
เป็นเกราะแก้วพรมสามทหารยกพลออกมาตามเกราะแก้วแล้วคิดโยแมลงมุม รบกับแมลงมุนยักษ์
ยักษ์ทั้งสามแพหนีไป ท้าวเทวราชนำบุตรภมาหาเกราะแก้ว เกราะแก้วรบกับสี่ยักษ์ เกราะแก้ว
ปลอมยกพลมาช่วยรบแล้วฆ่ายักษ์ตาย เกราะแก้วได้นางเทพจินดา แล้วกลับมาครองรัก
กับนางทั้งสามด้วยความสุข

ขันแก้วนพเกา (เป็นนิทานคำกลอน พบจำนวน ๑๐ เล่ม คือ เล่ม ๑-๑๐ ไม่ทราบชื่อผู้แต่งและปีที่พิมพ์) อำมาตย์เมืองไทรบุรีเป็นกบฏ ท้าววรรณรัตน์และนางแสงจันทร์พร้อมโอรสธิดาคือขันแก้วและนพเกาพากันหนี (นางนพเกานั้นเมื่อเกิดมีแหวนติดมา นางจะเปลี่ยนรูปร่างไปตามเม็ดพลอย คือตอนแรกเป็นเพชร นางจะเป็นกุมารชื่อเพชรรัตน์ ต่อมาแหวนเป็นมณี นางจะกลายเป็นหญิงชื่อมณี แหวนเป็นมรกต นางจะเป็นยักษ์มรกต แหวนเป็นบุษราคัม นางจะเป็นพราหมณ์บุษราคัม แหวนเป็นโกเมล นางจะเป็นคนป่าชื่อโกเมล แหวนเป็นนิล นางจะเป็นเงาะชื่อนิลกาล แหวนเป็นเพทาย นางจะเป็นแขกชื่อเพทาย แหวนเป็นมุกดา นางจะเป็นฉะชราชื่อมุกดา แหวนเป็นเพชรทูลย์ นางจะเป็นนางกนิรี) ท้าววรรณรัตน์ถูกยักษ์จับไปพลัดกับโอรส นางแสงจันทร์พาธิดา (เพชร) ไปอยู่กับยายตา นางกึ่งแก้วมเหสีม่ายของเจ้าเมืองกระแวกรีบไปอยู่ควย นพเกา (มณี) คิดถึงบิดาจึงชวนศรีวิไชยโอรสของนางกึ่งแก้วออกตามหา และมียักษ์มาลักนางไป ขณะนั้นท้าวชาญณรงค์พานางรัศมีจันทร์ธิดาประพาสป่า นกยักษ์มาลักนางไป พระศรีวิไชยพบเข้าจึงช่วยไว้และได้อยู่ด้วยกัน นางนพเกา (ยักษ์แก้วมรกต) มาลักนางรัศมีจันทร์ไป จนเปลี่ยนร่างเป็นพราหมณ์บุษราคัมเข้าไปในเมืองท้าวพิชวงษ์ พระศรีวิไชยตามไปเกิดรบกันท้าวพิชวงษ์ห้ามไว้ พระศรีวิไชยไถ่นางสุวรรณจินดาพากันไปพักอยู่กลางป่า นางนพเกากลายเป็นโกเมลคนป่ามาลักนางไป ท้าวสุเมรุราชมาลักไปต่อ พระศรีวิไชยและโกเมลรบกับท้าวสุเมรุราช

ฝ่ายพระขันแก้วได้พบบิดาพากันหนีนางยักษ์ตามมาและขาดใจตาย พระขันแก้วจึงได้ดวงแก้วในศีรษะนางยักษ์ ท้าวศรีเมศหล่อรูปธิดาไว้ และป่าวร้องให้คนมายก ขันแก้วพบนางและพาเข้าเมืองบิดาของนางจึงยกให้ นางนพเกาเปลี่ยนร่างเป็นชายชราไปช่วยมนเทียรให้กลับไครทองเมือง พระขันแก้วออกรบจับพระศรีวิไชยกับสินราชได้ นางนพเกาขอไว้ พระศรีวิไชยพานางสุวรรณจินดาหนี นางนพเกาตามไป รัศมีมานพมาลักนางสุวรรณจินดาไปเมืองชวาแทนนพเกาจับได้ ต่อมาพระศรีวิไชยซึ่งเฝ้าอยู่ไถ่นางลักกะเพสเป็นภรรยา แล้วพาบิดาหนียักษ์ นางสุวรรณจินดาออกตามเกิดรบกับนางลักกะเพส ท้าววรรณรัตน์อภิเสกนางนพเกาที่เมืองพระศรีวิไชย พระศรีวิไชยยกพลไปฆ่าขุนอำมาตย์ แล้วท้าววรรณรัตน์ไปครองเมืองตามเดิม

โคบุตร (เป็นนิทานคำกลอนพบจำนวน๓เล่ม คือเล่ม๑-๓ ผู้แต่งคือสุนทรภู่ ไม่ทราบปีที่พิมพ์) โคบุตรเป็นบุตรพระอาทิตย์และนางเทพอัปสร ราชสีห์เลี้ยงมาจนโต เมื่อโตเป็นหนุ่มราชสีห์จึงให้ยาชุบชีวิต และโคบุตรก็ลางางออกเดินทางหาญ กล่าวถึงเมืองพาราณสี บุโรหิตซึ่งราชบัลลังก์ นางมณีนีสาครและพระอรุณโอรสและธิดา หนีออกจากเมือง ถูกยักษ์ ๔ตนจับไว้ โคบุตรมาพบเข้าจึงช่วย ยักษ์ทั้ง๔ถวายตัวรับใช้ โคบุตรช่วยกู้เมืองและชุบชีวิต ท้าวพรหมหัตถ์และมเหสี ต่อมาโคบุตรและพระอรุณออกเที่ยวป่าเกิดรบกับวิชาธร และฆ่า หัสกัณฐ์ฆ่าตาย นางยักษ์ที่ลวงโคบุตร หลังจากที่โคบุตรรู้ความจริงแล้วจึงทิ้งนางหนีไป และโคบุตรหนีลงหนองจนได้เข้าเมืองกาหลงของท้าววิหกราช นกขุนทองช่วยสื่อสารจนโคบุตร ได้กับนางอำพันมาลา ครองเมืองปรากฏการบรรพตที่พระอาทิตย์มาสร้างให้

นางอำพันมาลาเห็นโคบุตรรักนางมณีนีสาครมากกว่า นางจึงให้เณรกระอาทำเสน่ห์ จนโคบุตรหลงนางอำพันมาลา พระอรุณรู้เรื่องจึงมาจับเสน่ห์ เมื่อโคบุตรรู้ความจริงก็กริ้ว นางอำพันมาลามากจะให้ประหาร แต่พระอรุณขอโทษไว้ โคบุตรจึงจับนางอำพันมาลา ออกจากเมือง

โคมทอง (เป็นนิทานคำกลอน พบจำนวน๒๐เล่ม คือเล่ม๑-๓๐ ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง และปีที่พิมพ์) ท้าวอาทิตย์และนางกีเบญมาศ มีธิดาชื่อโคมทอง ต่อมาสุริยาย สุริวัน สุริยัน สุริยา ซึ่งเป็นบุตรของนางสนมท้าวอาทิตย์คิดเข้าหานาง นางโคมทองจึงหนีไปกับพี่เลี้ยง ไปอยู่กับพระศรี พระศรีชุบศรีให้นางเป็นอำมาตย์ ยักษ์กบิลพลและกาคะหุคแพศย์นางจึงมายอม เป็นข้า สาลิกานำข่าวนางไปให้พระประทุมโอรสของพระเจ้าบรมวงษา คิดคอกันโดยสาลิกา เป็นสื่อ นางโคมทองฝากผ้าหมไปให้พระประทุม แค้นถูกเหยี่ยวไล่ผ้าตกลงที่เมืองอินทปัตย์ ท้าวสังกระณีจึงยกทัพไปตามหานาง และจับพระประทุมซึ่งไว้พระประทุมไคนางสร้อยมาลี นางโคมทองรู้ข่าวจึงไขกบิลพลและกาคะหุคให้ไปปลงพระประทุมมา ท้าวสังกระณีให้ท้าวรัตตะปะ มาช่วยรบแต่ถูกฆ่าตาย พระประทุมไม่พบนางจึงกลั่นใจตาย แต่ถ้ามารับช่วยชุบชีวิต และมีหาจ สังกระณีมาลักไปไว้ในถ้ำ แล้วควักหัวใจใส่ไว้ในคอกบัว นางกิริณีมาพบร่างพระประทุม ก็พาไปพบกับนางโคมทองเกิดรบกัน นางโคมทองแพ้จึงเรียกยักษ์ทั้ง๒มาช่วยจึงชนะ ยักษ์ ทั้งสองออกหาดวงจิตซึ่งพรานป่าเก็บไปถวายท้าวมงคลจักรวาล นางโคมทองลวงเอามาได้

แต่ปรากฏว่านางทราวมวิไลยนำรูปพระประทุมดวงนำพระยานาคจึงเก็บไว้ และนางกิริณี
ไปเอาคืนมา พระฤาษีจึงช่วยชุบชีวิตให้ พระประทุม นางโคมทองและนางสร้อยมาลีได้
ครองเมือง ต่อมาทั้ง๓เดินทางไปเมืองท้าวอาทิตย์ ราชบุตรทั้ง๔ออกรบแต่แพ้ถูกจับได้
ท้าวอาทิตย์เชิญเข้าเมืองและชำระความราชบุตรทั้ง๔

นางพะกาธิดาพระยานาคหลงรักพระประทุม นางนาคพี่เลี้ยงจึงอาสาสมัครพระ-
ประทุมไป พระประทุมโดนนางพะกาเป็นภรรยา นางโคมทองและนาง กิริณีออกตาม เหลือ
นางสร้อยมาลีอยู่ที่เมือง ราชบุตรทั้งสี่จึงเข้าหานางสร้อยมาลี นางสร้อยมาลีจึงคิดอุบาย
หาราชบุตรทั้ง๔ ส่วนนางโคมทองและนางกิริณีเดินทางตามหาพระประทุมไปพบกับนางยักษ์
นางยักษ์ผละนางโคมทองและนางกิริณีลงเหว นางเงือกมาแก้ไขให้ฟื้น และได้พบพระประทุม
ที่เมืองนาค

จักรแก้ว (เป็นนิทานคำกลอน พยจำนวน๑๐เล่ม คือเล่ม๑๑-๒๐ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง
และปีที่พิมพ์) กล่าวถึงจักรแก้วออกตามนางเทพธำจวนแล้วไปพบยักษ์เกิดรบกับยักษ์ ยักษ์
แพ้ววายดวงแก้วดวงหนึ่งแล้วจักรแก้วลายักษ์มา จักรกรต ทศไชยและนางทิพสุคนธ์ยกทัพ
ออกจากเมืองจะรบกับท้าวณิลทนต์ ท้าวณิลทนต์แพ้ พอดีกับจักรแก้วเหาะมาถึงหามทัพไว้
พอดีจึงรู้จักกัน ท้าวณิลทนต์จึงเลิกทัพกลับไปเมือง จักรกรต ทศไชยและนางทิพสุคนธ์เชิญ
จักรแก้วเข้าเมือง และต่อมาจักรกรตก็ให้สารลานางทิพสุคนธ์ นางทิพสุคนธ์เกิดไม่สบาย
จักรกรตเข้าไปเยี่ยม ต่อมาเมื่อนางหายท้าวณิลทนต์จึงจัดการแต่งงานให้ แล้วจักรแก้ว
จึงลาท้าวณิลทนต์กลับเมืองจักระรัตน แล้วพานางเทพธำจวนกับบุตรเข้าเฝ้าบิดามารดา
ฝ่ายท้าวณิลทนต์ก็ถึงเมืองก็ประจวบและสิ้นชีวิต มหาмирอำมาตย์คิดขบถตั้งตัวเป็นกษัตริย์
นางพวงมณีกับนางสร้อยสวรรค์คิดทั้งสองจึงหนีจากเมืองไปนอนอยู่กลางป่า นางเทพธิดา
อุ้มนางพวงมณีไปอยู่กับท้าวสีทาพรหม แล้วบอกทางให้นางสร้อยสวรรค์ไปเมืองโกษุจา
จนนางได้พบกับทศไชย ทศไชยจึงยกทัพไปเมืองสุขาวาสจับพวกขบถ พวกราษฎรจึงพร้อมกัน
ยกทศไชยให้ครองเมือง ต่อมาทศไชยมีสารไปถึงจักรกรตให้ไปตามนางพวงมณี จักรกรต
จึงลาท้าวณิลทนต์ไปจนพบนางยักษ์ที่กลางป่า เกิดต่อสู้กันจักรกรตแพ้พญานางจำต้องอยู่
กับนางในถ้ำ ต่อมาจักรกรตหาทางหนี นางยักษ์ตามไปจนถึงท้าวสีทาพรหมแล้วกลับมาคอย

จับจักรกรรคกลางทาง จักรกรรคพานางพวงมกามาพบนางยักษ์ ในที่สุดจักรกรรคก็กลับถึงเมือง
สุทวารวดี ท้าวท้าวณิลันธน์แล้วเดินทางไปยังเมืองรัฐา และโคพบกับนางทิพสมลทาและ
โคนาง คอมาณพสุรย์ยกทัพจะไปรบกับท้าวกาละสุรย์ จักรกรรคปลอมไปในทัพจนถึงเมืองก่งจักร

จำปาแก้วจำปาทอง (เป็นนิทานกล่าวกลอน พบจำนวน ๑๐ เล่ม คือ เล่ม ๑-๑๐ ผู้แต่ง
คือ นายเจริญ ปีที่พิมพ์คือ พ.ศ. ๒๔๖๓) เหตุการณ์นางฟ้าทั้งสองไปเกิดในดอกจำปา ท้าวศรีสุรย์
เก็บเอานางไปเลี้ยงไว้ให้ชื่อว่าจำปาแก้วจำปาทอง ท้าวศรีเมศเกิดขวางปราสาทท้าว
หัตถกรรฐ พัง หัตถกรรฐกับรณเกศจึงตามฆ่าศรีเมศตายและจับท้าวศรีสุรย์ไปขังไว้ นางทั้ง ๒
ออกตาม นนทียักษ์ทำหลุมพรางและถ้ำกลแล้วยกทัพออกตีลอสองนาง นางจำปาแก้วตกหลุม
นางจำปาทองลิดลัก กลางถึงแสงแก้ว แสงทองมาเรียนวิชาสำเร็จแล้วจึงลาจากกลับเมือง
ระหว่างทางได้ช่วยแกสองนางและฆาตกรนทียักษ์ตาย นางจำปาแก้ว จำปาทองยกทัพล้อมเมือง
หัตถกรรฐ รณเกศออกรบแต่แพ้หนีกลับเข้าเมืองและพาหัตถกรรฐออกรบอีก หน้ากากมาช่วยตี
ทัพยักษ์แตกกลับเข้าเมือง รณเกศปลอมเป็นหน้ากากมาหาสองนางไปขังไว้ในเมือง แล้วให้
เพ็ชรมหาตเอาท้าวศรีสุรย์ไปฆ่า แต่พวกพลของท้าวศรีสุรย์ชิงแก่ไปได้ คอมารณเกศเข้าหา
นางจำปาแก้วจำปาทอง แต่แสงแก้วแสงทองมาสกดพานางกลับคืนไปได้ หัตถกรรฐ รณเกศ
ยกพลออกรบ รณเกศซอกนกลแปลงเป็นหน้ากากพาจำปาแก้ว จำปาทองไปไว้ในถ้ำ แสงแก้ว
แสงทองไปแกนางมาได้ หัตถกรรฐ รณเกศยกพลออกรบกับท้าวศรีสุรย์ หัตถกรรฐถูกฆ่าตาย
นางจำปาแก้ว จำปาทองตีเมืองได้ รณเกศไปเชิญท้าวอนันตภพมาตีเมืองคืน แดกกลับแตกพาไป
รณเกศแปลงเป็นหน้ากากเข้าเฝ้าเมือง หน้ากากตัวจริงพาสองนางหนีไปพบท้าวศรีสุรย์
ที่เขา อนันตภพ รณเกศยกพลไปล้อมจับท้าวศรีสุรย์ได้แล้วให้เอาท้าวศรีสุรย์ทอดน้ำมัน
นางอำพรแปลงตัวมาช่วยเพ็ชรมหาตจับนางแปลงได้ให้ทอดน้ำมันเสีย รณเกศรู้ว่าแม่ตายจึง
ยกพลตามจับท้าวศรีสุรย์ หน้ากากฆ่าอนันตภพและรณเกศตาย ท้าวศรีสุรย์จึงยกพลกลับเข้าเมือง

อะนันตะวสุ ยุทธเวศแปลงเป็นหน้ากากมารบกับท้าวศรีสุรย์ จำปาแก้ว จำปาทอง
ออกรบ หน้ากาก ตัวจริงถูกหน้ากากแปลงเป่ายาพิษพาไปขังไว้ในถ้ำ นางจำปาแก้ว
จำปาทองหนีออกมาตามแกนากากหนีไปได้ แต่สองนางถูกจับ หน้ากากจึงเผาค่ายพา
สองนางหนีไปได้ ท้าวศรีสุรย์ให้สองหน้ากากจับฉลาก สองหน้ากากได้สองนาง และออก

หน้ากากเป็นแสงแก้ว แสงทอง อะนันตะวรุช ยุทธเวศคิดค้นหน้ากาก จึงคิดไปลักสองนาง

ไชยมงคล (เป็นนิทานคำกลอน พบจำนวน๑๕เล่ม คือเล่ม๑-๑๕ ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง และปีที่พิมพ์) ท้าวอนันท์ไชยและนางสร้อยสังวาลครองเมืองโกโลย เกิดน้ำท่วมเมืองจึงจัดสำเภามาแต่ถูกคลื่นชักเรือแตกพลัดกัน สร้อยสังวาลไปอาศัยอยู่กับขะเขมาจนประสูติโอรสให้ชื่อไชยมงคล ขณะประสูติเกิดอัศจรรย์ กษัตริย์เมืองนั้นจึงให้ทหารมาจับตัวมา แคมหาเมฆพา कुमारหนีไปเสียก่อน และได้ไปอยู่กับไกรศรีและนางพวงแก้ว ต่อมาไชยมงคลออกตามหาบิดามารดา กล่าวถึงนางเทพนมอยากไต่หงส์ทอง มหาเมฆจึงทำไปถวาย ไชยมงคลได้โอกาสจึงพานางขึ้นย่นไต่เหาะไปแต่เกิดพลัดกันกลางทาง ไชยมงคลราชาภิเษกครองเมืองกฤษณา แล้วตามหา มารดาจนพบแล้วจึงออกตามบิดา กล่าวถึงอนันท์ไชยได้อยู่กับนางยักษ์จนมีธิดาชื่อสายสุณี ไชยมงคลจึงพานางนางจึงพาไปหาพ่อแล้วพากันหนีกลับเมือง จิน ลาว มอญ แขก พม่ายกทัพมาล้อมเมือง มังนราต้องการให้พระธิดามาเผ่า ลาว มอญรบกับมังนราและเกิดรบกันเอง จนในที่สุดไชยมงคลก็มาช่วยรบกับพม่ายจนได้ชัยชนะ

ต่อมานางเทพนมคลอดบุตรออกมาเป็นไข ถูกหาว่าเป็นกาลกีนางจึงถูกนำไปลอยแพ และได้ขึ้นฝั่งไปอาศัยกับยายตา ไม่นานโกฬาก็ออกมาจากไข ขณะนั้นมังนราเอาโกมาชนพนันเอาเมืองกับท้าวไกรภพ ท้าวไกรภพได้โกฬาก็เอาไปชนพนันและได้ชัยชนะ และได้ไปอยู่กับนางวิจิตรปัญจงพระธิดา พอกลางคืนสัทธาไชยจึงออกมาจากโกและไค่นางกลางถึงมเหษรามาสู่ขอนางให้หมามิตรบุตรชาย จึงเกิดรบกันขึ้นสัทธาไชยฆ่าหมามิตรตาย มเหษราก็คบสัทธาไชยจึงออกปราบและไค้ครองเมือง ต่อมาสัทธาไชยก็ลาไปตามหาบิดา ะอยู่กลางป่านางคำคงก็ลักเอาสัทธาไชยไป นางวิจิตรปัญจงกับเทพนมออกตามหา ท้าวพัชรลือมาอุ้มนางวิจิตรปัญจงไป ท้าวสุริยาอุจน์อุ้มนางเทพนมไป สัทธาไชยหนีนางคำคงไค้จึงออกติดตาม และไปไค้ นางทิววันวิญญูธิดาท้าวพัชรลือ นางคำคงตามมาลักสัทธาไชยแล้วกลับมาเอานางวิจิตรปัญจงกับทิววันวิญญูไป ไ้พบท้าวสุริยาอุจน์ จึงเกิดรบกัน ท้าวสุริยาอุจน์ถูกนางคำคงฆ่าตาย

ดาวเรือง (เป็นนิทานร้อยกรอง แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกาพย์ พบจำนวน ๔ เล่ม คือเล่ม ๑-๔ ไม่ทราบชื่อผู้แต่งและปีที่พิมพ์) ทะนุไชยเศรษฐีตายเมื่อนางพิมพาภรรยา ตั้งครรภ์ เศรษฐีมูลโคตรอยากได้นางเป็นภรรยาแต่นางไม่ยอม จึงถูกกักขังและทรมานต่าง ๆ จนนางคลอดบุตรเป็นชายให้ชื่อว่าดาวเรือง และได้ไปอยู่ที่กระท่อมข้างคอกควาย มูลโคตร คิดอาฆาตจึงหาทางฆ่าดาวเรือง ดาวเรืองรู้ตัวก็หนีไป และได้ไปอยู่กับกालะหะเศรษฐี จนกระทั่งได้นางสาครลูกสาวของกालะหะเศรษฐีเป็นภรรยา กล่าวถึงโกญทัฬหพานิชเอาสินค่า มาขาย พบนางสาครก็หลงรัก กาละหะเศรษฐีอยากได้สมบัติของโกญทัฬหพานิช จึงคิดอุบาย เอาดาวเรืองไปปล่อยเกาะ ดาวเรืองพบนางได้หวั่นไหวเป็นธิดาของพระอินทร์ซึ่งถูกไลลงมา และได้นางเป็นภรรยา ทั้งสองสาวเกาไปจนถึงเมืองท้าวอะกุตส ท้าวอะกุตสจึงทำอุบายให้ ท้าวมหาดาวเรืองเพราะอยากได้นางโสฬส เสนาอำมาตย์ไม่พอใจจึงพร้อมใจกันยกดาวเรือง ให้ครองเมืองดาวเรืองจึงให้ไปรับนางสาครและนางพิมพามาอยู่ด้วย ต่อมานางสาคร มีโอรสชื่อหนจิกร เมื่อถึงวัยอันสมควรหนจิกรก็ได้เรียนวิชาความรู้จนมีความสามารถ ดาวเรืองจึงมอบสมบัติให้แล้วออกบวช ท้าวทั้งสองแห่งเมืองอภัยสาดีเห็นดาวเรืองออกบวช จึงยกทัพมา หนจิกรออกรบจนท้าวทั้งสองแพกลับไป ก่อนจบมีการกล่าวถึงการกลับชาติ

หับทิมทอง (เป็นนิทานคำกลอนพบจำนวน ๑๖ เล่ม คือเล่ม ๑-๑๖ ผู้แต่งคือนายเจริญ ไม่ทราบปีที่พิมพ์) นางฟ้าจันระบำที่เชิงเขาไกรลาส ยักษ์สุธาฉัตรมาไล่ปล้นนางฟ้า นางฟ้า จึงหนียักษ์ตามไปและเกิดเตียงกับเทพธิดา เทพธิดาโกรธนางฟ้าที่เป็นต้นเหตุจึงสาปให้ลง มาเกิดในก้อนหับทิม นางธรณีพาไปเลี้ยงไว้และตั้งชื่อว่าหับทิมทอง หับทิมทองได้หนีไป เป็นเพื่อน ขณะนั้นเพชรมาลีสาปตามมาเรียนหนังสือ สุธาฉัตรแปลงเป็นฤาษีมาล่อไปขังไว้ พระยานาคมาพบเข้าจึงนำไปเลี้ยง หับทิมทองกับผีโป่งเกิดรบกับสุธาฉัตร และต้องคำค้น หนีไปพบกับท้าวภูษงค์ ท้าวภูษงค์จึงพาหับทิมทองกับเพชรมาลีไปฝากฤาษีไว้ สุธาฉัตรตามไป หับทิมทองขวางพวงเกี่ยวไปถูกสุธาฉัตรกระเด็นไป หับทิมทองและเพชรมาลีได้กลับเข้าเมือง และได้อภิเษกกัน สุธาฉัตรและกบิลเพศยกทัพมาล้อมเมืองไกรเมศ หับทิมทองและเพชรมาลี ออกรบ กษัตริย์สุวรรณราชและเพชรมาลีตาย แต่พระฤาษีมาจับและให้ประจำทองกับ เพชรมาลี เพชรมาลีออกตามหับทิมทอง กบิลเพศเอายาพิษเขาไปในเมืองไกรเมศ

และรับนางหัตถิมทองกับโอรสไปถึงเมืองยักษ์ พรหมสิทธิลงมาแก่พิษในเมืองไกรเมศ
 เพ็ชร์มาลีเข้าหานางอุบลธิดายักษ์แต่นางไม่ยอม เพ็ชร์มาลีจึงลักนางหัตถิมทองกับมณีฉาย
 โอรสกลับคืนสู่ชาลันและกบิลเพศออกตามถูกประจำฟาคกลายเป็นหิน ต่อมาเพ็ชร์มาลีโกรธ
 นางหัตถิมทองจึงหนีไปอยู่กับนางอุบล หัตถิมทองให้ผีไปพบนางอุบลไปตั้งป่า พระพรหมมิตร
 ฤาษีจึงนำไปเลี้ยง เพ็ชร์มาลีออกตามไปพบกบิลเพศจึงเอาประจำฟาคกบิลเพศกลายเป็นลิง
 หัตถิมทองและผีไปง้อออกมาเพ็ชร์มาลี พบนางอุบลและจินตลึงจึงเกิดรบกับ เพ็ชร์มาลี
 ตามนางอุบลไปพบหัตถิมทองนางจึงพากลับและพบนางธรรณี กบิลเพศได้พบกับบุตรจึงชวนกัน
 ยกพลมาตีเมืองไทรเมศแตก นางผีไปง้อจับมัดไว้ขอปราสาท มณีฉายมาแก้ไว้และออก
 ตามบิณฑามารคาพบวาชเป็นฤาษีจึงวอนให้เลิก กบิลเพศไปง้อนางหัตถิมทองกลับเข้าเมืองและ
 ให้นางอุบลไปหา นางอุบลเลยไปอยู่กับฤาษีพร้อมด้วยโกเมนทร์โอรส

มรกตบุษยานุตรนางหัตถิมทองซึ่งอยู่กับนางธรรณีออกตามบิณฑามารคา ได้พบกับ
 โกเมนทร์แต่สรไม่กินกันจึงรู้ว่าพ่อเดียวกัน จึงชวนกันไปตามพ่อและไปนอนอยู่กลางป่า
 ท้าวทินนรมาลิกมรกตบุษยานุไป โกเมนทร์เที่ยวตามและหลงเข้าไปในเมืองกบิลเพศผู้เป็นตา

ทิพสังวาล (เป็นนิทานคำกลอน พบจำนวน๑๐เล่มคือเล่ม๑-๑๐ ผู้แต่งคือหมื่นวิจารณ์
 หรือนายกร ไม่ทราบปีที่พิมพ์) ท้าวไทรบคี่และนางจันทร์งามมีโอรสชื่อพระพิรุณ แต่ถูกนก
 อินทรีย์ฉีดยาไปตั้งแต่เล็กและพระฤาษีได้เลี้ยงไว้ กล่าวถึงท้าวประไพสุริยาและนางประไพ
 สุมาลี มีธิดาชื่อทิพสังวาล เมื่อท้าว ประไพสุริยาสิ้นชีวิตก็ไปเกิดเป็นพระยานาคอยู่ใน
 พิภพบาดาล เกิดคิดถึงบุตรจึงนิมิตรกายเป็นพระอาทิตย์มาเยี่ยม ท้าวทินนุราชยกทัพมาและ
 เอาสารมาถวายนางสุมาลี ทิพสังวาลรับอาสาออกรบ ขณะนั้นพระพิรุณออกตามหาบิณฑามารคา
 มาพบเข้าจึงช่วยรบและฆ่าทินนุราชกับไวรณทัตตาย ได้อภิเษกกับนางทิพสังวาล

ท้าวจิตรนุราชมาเยี่ยมท้าวทินนุราชรู้ว่าตายแล้วจึงคิดแก้แค้นโดยไปจับนางทิพสังวาล
 มาขังไว้ พระพิรุณมาตามและไถ่นางสู่สนธิ์ประไพวิธิจิตรนุราช แล้วนางออกจากปราสาท
 พระยานกวางบุคก็รับอาสาท้าวจิตรนุราชไปตามพระพิรุณที่เขาตีวัน ท้าวจิตรนุราชยกทัพ
 ตามไปเกิดรบกัน นางทิพสังวาลมาช่วยรบและได้ชัยชนะจึงพากันกลับเมือง นางนิลภักตร์
 ซึ่งเป็นยักษ์มาลักนางทิพสังวาลขณะปลอมเป็นชายและเดินทางกลับเมืองไป แต่ถูกนางฆ่าตาย
 และออกตามหาพระพิรุณ เสนาเมืองจิตรนุราชให้ทหารไปสืบข่าวของกองทัพ

ธนุชรรค์ (เป็นนิทานคำกลอน พบจำนวน ๑๐ เล่ม คือเล่ม ๑-๑๐ ผู้แต่งคือ มณฑา ไม่ทราบปีที่พิมพ์) มเหสีท้าวพรหมหัตถ์ประสูติโอรสออกมาเป็นงูเขียว พระอินทร์แปลงเป็นเหยี่ยวมาเฉี่ยวไป ขายกับตาไค้เก็บไปเลี้ยงไว้ ธनुชรรค์ซึ่งซ่อนร่างอยู่ในงูเขียวเนรมิตสะพานเงินสะพานทองจึงไค้อภิเษกกับนางประไพสุริยาธิดาเจ้าเมือง เจ้าเมืองรังเกียจงูเขียวจึงไล่นางประไพสุริยาไปอยู่กับยายตา ต่อมาเมื่อธนุชรรค์ออกจากงูเขียวและเจ้าเมืองรู้เรื่องจึงมารับไปครองเมือง เศรษฐีคนหนึ่งเห็นดังนั้นจึงไปหางูเหลือมมาแต่งงานกับลูกสาว แต่ปรากฏว่าถูกงูเหลือมกินเสีย ฝ่ายธนุชรรค์คิดถึงบิดามารดาจึงเดินทางกลับเมือง ระหว่างทางนางอำพันซึ่งเป็นเปรตลอบวางยาธนุชรรค์ นางประไพสุริยาประสูติโอรสกลางป่าและถูกหัสตินเฉี่ยวไป นางประไพออกตามและไค้ไปอยู่กับถาญี ฝ่ายธนุชรรค์สาปนางอำพันให้ไปอยู่นอกจักรวาล แล้วออกตามโอรสจนไปพบนางยักษ์ นางยักษ์ชักพาให้ไปพบนางเกสรบุษบัน ท้าวภูเวงราชพระบิดาของนางไค้หีบเพลงกลจับธนุชรรค์ไปทิ้งกลางป่า นางเกสรบุษบันออกตามกล่าวถึงหัสตินเกิดรบกับประลัยจักร นางสุวรรณจึงพาโอรสซึ่งให้ชื่อว่าพระหัสตินหนีไปพบธนุชรรค์ ธनुชรรค์รู้เรื่องจึงไปช่วยประลัยจักร เปรตนางอำพันมาแย่งพระหัสตินไปทิ้งดงคา พระสมุทเก็บเอาไปเลี้ยงไว้

นางเกสรบุษบันประสูติโอรสกลางป่า นางเทพศิรีเลี้ยงไว้ให้ชื่อว่าธนูเวท พระหัสตินและธนูเวทออกตามหาบิดาและไค้พบกันจึงชวนกันแปลงกายเป็น คำคงและคำทมิฬ เดินทางไปถึงเมืองท้าวสินนุราช ขณะนั้นนางสร้อยสุณีและรัศมีคารา ธิดาท้าวสินนุราชเลี้ยงพวงมาลัยลอยนำหาคู คำคงและคำทมิฬไค้พวงมาลัย

นระงจิตร (เป็นนิทานคำกลอน พบจำนวน ๑๑ เล่ม คือเล่ม ๑ - ๑๑ ผู้แต่ง คือ นายบุษ (บุศย์) ปัทมพัฒน์ พ.ศ. ๒๔๖๖) พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖ เป็นกาพย์ แล้วให้ใส่เพลงไป แปะแต่งขึ้นดังแล้วลงเข้าไปในส่วนเสนาะ ศรีผู้จึงจับไปขังไว้ นระงจิตรไต่ นางบุษบังลูกสาวเสนาะผู้เป็นภรรยา ต่อมา นระงจิตรอาสาท้าวกรมราชออกชก มวยกับจันทก้าง จันทก้างแพยกเกศราหรรษาให้ท้าวกรมราช ท้าวกรมราชจึงอภิเษกนาง - บุษมาลีกับนระงจิตร ต่อมาไม่นานเกิดมีเหตุกันในเมืองมจฺรราชผู้คนล้มตาย นระงจิตรจึงพา สองนางหนีออกจากเมือง ขณะนอนอยู่กลางป่า นางยักษ์ได้มาจับสองนางกินเสีย แล้วแปลง เป็นสาวงามและไต่อยู่กับนระงจิตร บิดาทั้งสองนางมาเข้าฝันเล่าความจริงให้ฟัง นระงจิตร จึงหนีไปและไต่ไปเรียนศิลปศาสตร์กับฤาษี เมื่อเรียนวิชาจนสามารถแล้ว นระงจิตรก็ลา เดินทางต่อไปจนพบยักษ์วิจิตรเกิดต่อสู้กัน และฆ่ายักษ์ตายจนลง เข้าแดนสิทธิกันธุ์ สิทธิกันธุ์ จับนระงจิตรไว้และให้แก้ปริศนา นระงจิตรแก้ได้ สิทธิกันธุ์จึงยอมเป็นขล ต่อมา นระงจิตร ไต่ นางสุรินธรรักษาหาวิชาและไต่ครองเมือง

ท้าวไกรสุริวงษ์และโอรสยกทัพมาตีเมืองนระงกาซึ่งเป็นเมืองของพระราชบิดา - นระงจิตร เสรีทัณฑ์พ้อกรบแก่ถูกฆ่าตาย นระงจิตรจึงอาสาและจับไกรสุริวงษ์ได้ - ไกรสุริวงษ์ยอมแพ้และไปเกณฑ์ทหารร้อยเอ็ดมาถวาย นระงจิตรจึงไปรับนางสุรินธรรักษาเมือง พรานไปแจ้งสุทนต์ราชเรื่องธิดาร้อยเอ็ด สุทนต์ราชจึงยกทัพมาชิง ครีดาจับพรานได้ และ นระงจิตรจับแม่และเมีย นักสนมกรมในมาเยยสุทนต์ราช สุทนต์ราชยอมแพยกนางศรีบุษมา - ลีให้ นระงจิตรยกทัพกลับเมือง ท้าว นระงกาผู้บิดาอภิเษกนระงจิตรให้ครองเมือง และ จับพระราชนิพนธ์เข้า ให้ลอยแพไทร จากนั้นนระงจิตรก็ไปหาฤาษี ชุบน้ำมนต์กับบุษมาลี แล้วพานางกลับเมือง ระหว่างทางยักษ์นนทะไพรกับธรรณิสุรย์ เข้าแย่งสองนาง นระงจิตร ฆ่ายักษ์ตาย ตอนจบกล่าวถึงการกลับชาติ.

นกกะจาบ (เป็นนิทานร่ายกรองแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกาพย์พจนจำนวน๑เล่ม ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง ปีที่พิมพ์คือ พ.ศ.๒๕๐๒) นกกะจาบสามีภรรยาทำรังอยู่ในป่าอ้อ วันหนึ่ง พอนกไปหากิน หลงชมเกสรบัวจนติดอยู่ในดอกบัว วันนั้นเกิดไฟไหม้ป่า แม่นกคอยพอนกจน รังถูกไฟไหม้หมด เมื่อพอนกกลับมาแม่นกโกรธมากจึงอธิษฐานว่าชาติหน้าจะไม่พบกับชายใด แล้วบินเข้ากองไฟตาย พอนกก็อธิษฐานขอไปเกิดตามนางและขอให้นางพูดกับตน แล้วตาย ตามนางไป

พอนกมาเกิดในตระกูลเศรษฐีชื่อสรพลสิทธิ์กุมารได้เรียนวิชาต่างๆและสามารถ ลอกดวงใจได้ ฝ่ายแม่นกก็มาเกิดเป็นธิดาชาวพรหมทัตชื่อนางสุวรรณเกสร นางไม่พบกับ ชายใดเลยแม้แต่ชาวพรหมทัต เมื่อถึงวัยอันสมควรชาวพรหมทัตจึงไปประกาศว่าชายใด ทำให้นางสุวรรณเกสรพูดด้วยใจจะรักก็ยกให้ครองเมือง กษัตริย์ร้อยเอ็ดพากันมาพยายาม ใ้หานางพูดแต่นางก็ไม่ยอมพูดกับชายใด สรพลสิทธิ์จึงมาทำอุบายลอกดวงใจใส่ไว้ในประตู ในชวาลา ในพานหมากและในมาน แอ้วเจ้านิทานให้นางฟังทำให้นางพูดด้วย ชาวพรหมทัต จึงจัดพิธีอภิเษกขึ้น ต่อมาสรพลสิทธิ์ออกเที่ยวป่าออกหัวใจใส่ไว้ในเนื้อทราย พี่เลี้ยงคิด ทรยศจึงถอดหัวใจของคนที่ใส่ในร่างของพระสรพลสิทธิ์แล้วกลับเข้าเมืองพร้อมทั้งเผาร่าง ของตนเสีย แต่ไม่สามารถเข้าใกล้นางสุวรรณเกสรได้เพราะร่างของนางร้อน ฝ่ายพระ สรพลสิทธิ์พบนกตายอยู่จึงถอดหัวใจใส่ร่างนกแล้วบินไปหานางสุวรรณเกสรเล่าเรื่องให้นาง ฟังแล้วทำอุบายให้นางดวงใจให้พี่เลี้ยงในร่างของพระสรพลสิทธิ์ถอดหัวใจให้ดู เมื่อพี่เลี้ยง ถอดหัวใจแล้ว พระสรพลสิทธิ์ก็ถอดหัวใจใส่ในร่างของคน แล้วให้จับพี่เลี้ยงในร่างของแพะ นั้นฆ่าเสีย ต่อจากกล่าวถึงการกลับชาติ

นางเบ๊ยะเกี้ยว (เป็นนิทานคำกลอน พบจำนวน๑๓เล่ม คือเล่ม๑-๑๓ ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง ปีที่พิมพ์คือ พ.ศ.๒๔๖๔) มณีวงศ์ไปชวนนางเบ๊ยะเกี้ยวกับท้าวพรหมทัต ท้าวพรหมทัตจัดการอภิเษกให้ ต่อมามณีวงศ์พานางเบ๊ยะเกี้ยวมาปล่อยส่วนตัวเองเมื่อคิดได้ก็เสียใจถึงกับกระโดดน้ำแต่ไม่ตายกลายเป็นบ้าไป ส่วนนางเบ๊ยะเกี้ยวทำไร้จนเป็นเศรษฐีเห็นว่าการขายวันหนึ่งนางฝันว่าไถยาเมื่อตื่นตื่นมานางไถยามาจริงๆ จึงเอายาไปแก้มณีวงศ์จนหายคิดถึงมณีวงศ์ตามมาอุณวอนให้นางกลับเมือง แต่นางไม่กลับจนพระมารคามาชวนนางจึงกลับ ต่อมานางมีบุตรชื่อวงศ์จินดา วงศ์จินดามีปัญญามากขอเรือไฟไปเที่ยวค้าขายถึงเมืองปำรังวงศ์จินดาถวายหีบเพลงเจ้าเมือง ต่อมาหีบเพลงเสียจึงเอามาแกะและทำกลซ่อนตัวเข้าไปหานางพวงนาคธิดาเจ้าเมือง แล้วปลอมตัวนำนางพวงนาคกลับเมืองสกล บิดานางพวงนาคกับสหายยกทัพมารบวงศ์จินดากับสุคนธ์ทองออกต่อสู้และโค่นชัยชนะ เสร็จฟ้าสะกั้นยกทัพกลับเมืองเสร็จแล้วพากันไปเมืองอิศาเรนทำศพบิดา แล้วไปหาบาทหลวงปรึกษาเรื่องตีกบาทหลวงกับนางพวงนาคเกิดทะเลาะกัน นางพวงนาคลอบยิงบาทหลวง การศึกยังดำเนินต่อไป จินดางค์จับขางน้ำมันออกทำลายทัพฝรั่งแตกไป ฟ้าสะกั้นกับบาทหลวงพลัดไปเมืองสินธารและได้เข้ารักษานางศีลวรรณหายไค้นางเป็นภรรยา ต่อมาลี้กนางหนีไปเมืองอิศาเรนแล้วส่งบรรณาการไปให้นารคาของนาง ทั้งคู่จึงได้ครองเมืองสินธาร ต่อมานางพวงนาคคลอดบุตร เป็นชายชื่อนิสุรีย์วงศ์มนิสุรีย์วงศ์เดินทางไปหาตาชากลับแวะจอดเรือที่เกาะผีเสื้อสมุทรมาลี้กมนิสุรีย์วงศ์ไปอยู่กับนางจนเมื่อนางจะตายจึงจัดทางกลับเมืองให้ นางการารัตน์ธิดาของนางศีลวรรณลงตรงนำจร เขาไปชักรากไม้ตาย มณีสุรีย์วงศ์ไปพบเขาจึงช่วยชุบชีวิตให้จนไค้คืนเขาไว้

นางกระเชอกันรื้อ (เป็นนิทานคำกลอนพบจำนวน ๒ เล่ม คือ เล่ม ๑-๒ ไม่ทราบชื่อผู้แต่งและปีที่พิมพ์) นายอาภุและนางกระเชอ เป็นคนยากจนมีอาชีพหาปลาขาย วันหนึ่งออกหาปลา กันของรื้อนางกระเชอก็ไม่สนใจ ปลาที่จับได้เท่าไรก็หลุดหมด ขณะนั้นนายพานิชและภรรยาผ่านมาพบเขา ภรรยาพานิชจึงแนะนำให้หูกกันของเสียก่อน นายพานิชโกรธภรรยาหาว่าชอบชาวประมงจึงขอแลกภรรยา กับนายอาภุ ภรรยาพานิชมาอยู่กับนายอาภุช่วยกันค้าขายจนร่ำรวย วันหนึ่งท้าวพรหมินทร์ออกประพาสป่ามา เกิดพายุฝนนายอาภุช่วยจับไว้ได้ และช่วยชีวิตมเหสีคือนางลดาวัลย์ไว้ ท้าวพรหมินทร์จึงตั้งอาภุเป็นเสนาบดี เมื่อท้าวพรหมินทร์สิ้นพระชนม์บรรดาข้าราชการบริพารก็พร้อมใจกันยกอาภุขึ้นเป็นกษัตริย์ กล่าวถึงท้าวพิทวงจักรไม่มีมเหสีรู้ข่าวความงามของนางลดาวัลย์ จึงยกทัพมาเพื่อชิงนาง เกิดต่อสู้กัน

นางแสนกล (เป็นนิทานคำกลอน พบจำนวน ๓ เล่ม คือ เล่ม ๑-๓ ไม่ทราบชื่อผู้แต่งและปีที่พิมพ์) นางแสนกลเป็นหญิงฉลาด แต่ใช้ความฉลาดของนางไปในทางที่ผิดๆ นางได้เป็นภรรยาติดกั้วซึ่งเป็นคนมั่งมี เมื่อติดกั้วติดกั้วแล้วนางแสนกลก็ยังมีชู้อีกหลายคน และใช้เงินทองของติดกั้วจนหมด นางจึงใช้อุบายหลอกสมภารซึ่งมีเงินเก็บมากให้เสียแล้ว หลอกเอาเงินจนหมด เมื่อหมดแล้วก็ใช้อุบายหลอกเอาเงินเจ้าตัวป่อ ต่อมาติดกั้วจับได้ว่านางแสนกลมีชู้จึงฆ่าชู้ตาย นางแสนกลแยกทางกับติดกั้ว เอาชโมยสี่ตนซึ่งขึ้นบ้านนางไปขายแขก และนางโคสามี่เป็นนายสำเภา ตอนจบของเรื่องเป็นการสอนมนุษย์ให้รู้ในเล่ห์กลสตรี

นางอุทัย (เป็นนิทานร้อยกรอง คำประพันธ์ที่ใช้เป็นฉาพย์ เนื้อเรื่องจบใน ๑ เล่ม ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑) นางสมุทมาลาธิดาพระยานาคขึ้นมาเล่นน้ำได้กับรุกขเทวดา จนถึงครั้นนางจึงสำรอกไขไว้แล้วกลับเมือง นางคางคกมาพบไขไขก็กลืนเข้าไปนางจึงตายด้วยพิษนาค ต่อมานางอุทัยจึงออกมาจากไข และซ่อนตัวอยู่ในรางคางคกจนยายกาวัดและเขากุลโกถาตมาพบเขาและนำไปเลี้ยงไว้ เมื่อถึงวันพระนางอุทัยก็ออกจากรางคางคกไปทำบุญที่วัด วันนั้นพระสุทุมารโอรสท้าวการพและพระนางกาวัดมาพบนางและหลงรัก และไปขอกับยายตา ยายตาจึงให้สุทุมารสร้างสะพานเงินสะพานทองมายังบ้านของตนก่อน ท้าวการพโกรธจึงให้ยายตาสร้างปราสาทนาง นางอุทัยจึงเนรมิตรปราสาทด้วยทองแก้ววิเศษ และพระอินทร์ช่วยสร้างสะพานเงินสะพานทอง

ให้สุทุมาร ทั้งคู่จึงไต่ถามถึงกัน แต่สุทุมารนั้นมีคู่หมั้นอยู่แล้วคือนางฉันทาธิดาท้าวภุจา และนางสันครา พระองค์จึงต้องไปอภิเษกกับนางแตมีโคสนิใจนางเลย นางฉันทารูเรื่อง นางอุทัยจึงทำอุบายหลอกนางอุทัยไปฆ่าทิ้งน้ำ เผลอผู้ขายตาช่ายมาพบเข้าจึงช่วยนางไว้ นางอุทัยหาทางแก้แค้นนางฉันทาโดยแปลงเป็นคนแก่แต่มีฝีมือทำงาน นางฉันทาอยากมีฝีมือ งานจึงให้นางอุทัยทำให้นางอุทัยแกล้งทรมาณจนนางฉันทาสิ้นใจ พระสุทุมารบวชให้นางฉันทา แล้วจึงสึกมาอยู่กับนางอุทัยอย่างมีความสุข

บัวแก้วบัวทอง (เป็นนิทานคำกลอนพบจำนวน ๑๐ เล่มคือเล่ม ๑-๑๐ ผู้แต่งคือนายเจริญ ไม่ทราบปีที่พิมพ์แต่เข้าหอพระสมุดวชิรญาณก่อนปีพ.ศ. ๒๔๕๑) นางลัคคาวลย์ถูกอริจนาริษา และใส่ร้ายจนนางถูกไล่ออกจากเมืองขณะตั้งครรภ์ เมื่อนางคลอดบุตรก็ถูกนำไปทิ้งน้ำ เหวความมีความสงสารจึงนิมิตกรงจักรให้เป็นคอกบัวมารองรับกุมารนั้นไว้ และห่อหุ้มตัวไว้ในคอกบัว จนพระฤาษีพบเข้าจึงนำไปเลี้ยงไว้และตั้งชื่อนางบัวแก้ว กล่าวถึงเพชรคารา โอรสกษัตริย์เมืองหนึ่งมีพระโอรสชื่อว่าเหาะเหี่ยวปามาพบพระฤาษี จึงอยู่เรียนวิชาควยจนเก่งกลาสามารถ แล้วจึงลาพระฤาษีกลับเมืองและไต่มนเป็นทหาร กล่าวถึงพระฤาษีที่เลี้ยงนางบัวแก้วไว้ ทำพิธีเลี้ยงคูนางบัวแก้ว เมฆสีดอยากได้นางบัวแก้วจึงเกิดรบกับเพชรคารา เมฆสีดแพหนีไปและลักนางไปควย เพชรคาราออกตามจนพบนางลัคคาวลย์รู้ว่า เป็นมารดาของนางบัวแก้ว และลานั้นออกตามนางบัวแก้ว เรือบินไปชนเมืองเมฆสีดพัง จึงเกิดรบกัน และได้พบนาง ส่วนเมฆสีดไปหาเมฆพัตรและยกพลมาล้อมเมือง เมฆสีดออกรบแต่ถูกขวางควยจักร กระเด็นไป เพชรคาราพานางอัปสรมาเหย้าเมฆสีดออกมาเย้ย ยักยักขวางควยจักรถูกเรือหักกลาง เพชรคาราไปตกเมืองเมฆพัตรและไต่มนแก้วกนิรี นางบัวแก้วขึ้นทรงจักรหนี เมฆพัตรไล่จับเลยตัวขาด นางบัวแก้วได้พบนางคานีและนางคานียอมเป็นข้า เมฆพัตรจับเพชรคาราได้แต่นางคานีช่วยไว้ เมฆพัตรออกตามแต่แพ้ เพชรคาราออกตามนางบัวแก้วไปพาไปพบนางลัคคาวลย์

นางแก้วกนิรีออกตามเพชรคาราและจะผูกคอตาย เมฆสีดช่วยไว้และพาไปเมือง นางบัวแก้วและนางลัคคาวลย์กลับเมืองพบขุนสามกลเลยสมทบทัพยกเข้าล้อมเมืองอินทมาศ พระราชมณเฑียรกับเพชรคาราแต่แพ้กลับเข้าเมืองและคิดตั้งกล เพชรคารากับสามกลอุบายประจวบวกละเลกลบัวแก้ว กงจักรพัดตัวขาดตาย พระราชมณเฑียรกับเมฆสีดพาไป นางบัวแก้ว

จนชนะโคตรองเมืองและไคนางจันทราธิดาท้าวภาวะสิทธิ์เป็นภรรยาด้วย ต่อมาทั้ง๓เดินทาง
ไปเยี่ยมท้าวทศวงศ์ นางวิสาโลยกินลูกสรรพสาครกลายเป็นลิง และนางจันทราถูกนกเงี้ยวไป
ควาเรือออกตามรบกับยักษ์เมฆนายและถูกจับไปขังไว้กรคปรกาศกับทมิฬเข้าไปช่วยมาได้
และจับเมฆนายไคควย ควาเรือพา๒นางขึ้นเผ่าท้าวทศวงศ์

เบญจมาศทองมีโอรสชื่อเบญวัน เมื่อโตออกหาครู ขณะนั้นท้าวศรีสุริยอุภิกษณะภาแก้วกับท้าว
จักราชโอรสท้าวจักรักกัทร พระเบญวันลักนางเมฆาแก้วมา ยักษ์ออกตามแต่ถูกเบญวันฆ่าตาย
ขณะนอนอยู่กลางป่าจักราชก็มาลักนางคืน พระเบญวันออกตามและถูกนางยักษ์พัทกาลจับไปไว้
ในถ้ำแต่สามารถหนีกลับได้ ส่วนควาเรือมีโอรสคือคารานิกและจันทร์ทั้งคู่ออกเรียนวิชา
นางยักษ์มาลักคารานิกไปและปลักจันทร์ลงบ่อน้ำกรต พระฤาษีมาชุบชีวิตให้ ขณะนั้นพราหมณ์
ท้าวทศวงศ์พระจันทร์อาสาพาพราหมณ์ตายโคตริต้าวทศวงศ์ พระไกรสรโอรสท้าว
ไกรสุริยาญจึงโคตริต้าวทศวงศ์อีกคนหนึ่ง ไกรสรอิจจาจันทร์จึงให้บิดาส่งทัพร้อยเอ็ดมารบ
กับพระจันทร์ พระจันทร์ฆ่าท้าวไกรสุริยาญตายแต่ตนเองถูกยาพิษ กล่าวถึงพระคารานิก
หลงเข้าเมืองพระกาล พระกาลจึงให้หนักชูปคน และไคไปชุบพระจันทร์ ต่อมาทั้งสองเดิน
ทางไปเยี่ยมบ้านเมือง

บังกะชา (เป็นนิทานร้อยกรองแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกาพย์ พบจำนวน๔เล่ม
คือเล่ม๑-๔ ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง ปีที่พิมพ์คือพ.ศ.๒๔๙๓) ท้าวกาสิกราชออกประพาสป่าไคนาง
บังกะชาลูกสาวนายบ้าน นางคารวิมเหสีเอกรินยาใส่ร้ายจนนางถูกขับไล่ไปอยู่กับยายตา
และประสูติโอรสชื่อสุริยาพราหมณ์มาพบจึงนำไปเลี้ยงไว้ ขณะนั้นภคิราชคิการ้ายสุริยา
จึงไปปราบภคิราชยอมแพยกเมืองให้ สุริยาจึงโคตรองเมืองรัตน และไคเดินทางไปเยี่ยม
บิดามารดาที่เมืองพาราณสี จันทศิริพาศรีสินทรลูกพระฤาษีไปหาสุริยา ต่อมาสุริยาไคอภิเษก
กับนางเกศสุตา ท้าวพรหมาและโอรสทั้ง๓ยกทัพมาตีเมืองสุริยา จันทศิริและศรีสินทร ภคิราช
มาช่วยรบฆ่าท้าวพรหมาตาย สุริยาโคตริต้าวพรหมา ต่อมาท้าวบรมไกรจักรยกพลมาสะกด
ลักเอาสองนางไป สองนางหนีและพลัดกัน ไกรพบนางสุเมธาทาจึงพามาถวายสุริยา จันทศิริ
ศรีสินทรจับบรมไกรจักรมาถวายสุริยา สุริยาขกโทษให้ ส่วนนางเกศสุตาพลัดไปพบนาคและ
อยู่กับนาคจนประสูติโอรสชื่อนราธิเบศ ต่อมานราธิเบศกับลูกพระยานาคชื่อไพทวงศ์หนีแม่

จะไปตามพ่อ เข้าไปในเมืองสุริษาและได้พบกันเมื่อรู้เรื่องแล้วณราชิเบศพาสุริษามารับนาง เกศสุคาเข้าเมือง ต่อมาก็พามเหสีและโอรสไปเฝ้ามพระราชบิดา มารดา ตอนจบกล่าวถึง การกลับชาติ

ปลาบู่ทอง (เป็นนิทานร้อยกรองแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกาพย์ พบจำนวน๔เล่ม คือเล่ม๑-๔ ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง ปีที่พิมพ์คือพ.ศ.๒๔๕๔) ทารกเศรษฐีและนางชนิษฐาภรรยา หลวงไปทอดแห แต่ได้ปลาบู่ทองตัวเดียว ทารกเศรษฐีคืนางชนิษฐาจนน้ำตายและไปเกิดเป็น ปลาบู่ทอง และมาหานางเอื่อยลูกสาว เมื่อนางชนิษฐาภรรยาของเศรษฐีรู้เรื่องก็ให้นางอายลูกสาวไปดวงหาปลาบู่เสีย นางเอื่อยกลับจากเลี้ยงโคได้เกิดปลาบู่ก็เอาไปฝังเกิดเป็นคันมะเขือ นางชนิษฐารู้เรื่องก็ให้นางอายไปหาลายเสีย นางเอื่อยได้มะเขือจึงเอาไปปลูกอธิฐานเป็นโพธิ์เงินโพธิ์ทอง กล่าวถึงท้าวพรหมหัตถ์เสด็จประพาสป่าพบคนโพธิ์จึงให้เสนาบดีสืบหาเจ้าของ เมื่อพบนางเอื่อยก็พวพระทัยจึงรับนางไปเป็นสนมเอก นางชนิษฐาทำอุบายลวงนางมา ฆ่าและส่งนางอายลูกสาวมาแทน นางเอื่อยตายแล้วเกิดเป็นนกแขกเต้า มาหาท้าวพรหมหัตถ์ ท้าวพรหมหัตถ์จึงเลี้ยงไว้ เมื่อพระองค์ออกคล้องช้าง นางอายก็พยายาม ฆ่าแต่นางนกหนีไปได้ และไปอยู่กับพระญาติซึ่งช่วยขุนนางขึ้นเป็นคน และยังมีเงินเจ้าลบให้อยู่เป็นเพื่อน ต่อมานางเอื่อยร่ายพวงมาลัยเป็นเรื่องราวคล่องคอ ขอมือเจ้าลบเข้าไปในเมือง ท้าวพรหมหัตถ์พบเรื่องราวของนางเอื่อยที่พวงมาลัย รู้เรื่องก็มารับนางเข้าเมือง และอุกิเชกเป็นมเหสี และจัดการลงโทษนางชนิษฐา ส่วนนางอายก็กินยาตาย

พวงมาลัยทอง (เป็นนิทานคำกลอน พบจำนวน๓๐เล่มคือเล่ม๑-๓๐ ผู้แต่งคือ นายบุญ บัณฑิตพิมพ์.ศ.๒๔๕๔) พระครูโหรถวายลูกสาวแก่ท้าวบุญศิริธรรม บ้านเมืองเกิดวิบัติ ภัยนางกาลกนิ ท้าวบุญศิริธรรมให้โหรทำนาย โหรแถลงทายว่าเกิดวิบัติเพราะนางสุวรรณมรรจงคัมมเหสีและให้นำไปบูชาญู เทวดาให้พระพามาหอบนางไป นางโคอยู่กับพราหมณ์จนคลอดบุตร ภรรยาพราหมณ์เอาลูกของนางไปฝัง มะเหมี่ยวมาเอาไปเลี้ยงไว้ ฝ่ายท้าวบุญศิริธรรมและนางกาลกนิสร้างเมืองใหม่แต่ถูกโจรปล้นและจับทั้งสองไปลอยแพ ยายตาพบเขาช่วยไว้และยกลูกสาวให้ท้าวบุญศิริธรรมสร้างเมืองใหม่ ฝ่ายท้าวศรีธรรมาออกประพาสป่าพบนางสุวรรณมรรจงคัมมจึงรับเข้าเมือง ส่วนมาโดยทองธิดาของนางลามาเมียงออกตามหา มารดาจนมาถึงเมืองศรีธรรมา

ท้าวตรีชะวาออกรบแต่ถูกมาไลยทองจับได้นางจึงได้พบมารดา ค่อมามาไลยทองกับพระ
ทรงศิลป์ไชยโอรสท้าวตรีชะวาชวนกันออกตามหาบิดา และได้ไปเรียนวิชากับฤาษี เมื่อ
เรียนสำเร็จแล้วก็ชวนกันเดินทางต่อไปได้รบกับนกกาศกดิ์และพยัคฆ์พาชี ทรงศิลป์ไชยถูก
ท้าวผลาญปลงไฟจับใส่กลองแก้วแล้วเป่าไป เผอิญตกในปรารังศิกาของตน ทรงศิลป์ไชยจึง
ได้รักษาท้าวผลาญปลงไฟ มาไลยทองออกตามเกิตรบกับท้าวผลาญปลงไฟ ท้าวผลาญปลงไฟสู้ไม่ได้
จึงให้ท้าวทำลายภพและโลกาพินาศมาช่วย มาไลยทองถูกจักรสลบไป มะเหมี่ยว และ
ตุ๊กตุ มาช่วยฆ่าท้าวทำลายภพ และ โลกาพินาศตาย มาไลยทองเข้าเมืองท้าวผลาญปลงไฟ
มะเหมี่ยวไปเอาหัวใจท้าวผลาญปลงไฟมาได้ อสุรธรมปีศาจฆ่ามะเหมี่ยวตาย หัวใจท้าว
ผลาญปลงไฟจึงเข้าสิงมะเหมี่ยว กลับมารบกับมาไลยทอง ท้าวทำลายโลกม้วนแผ่นดิน
แต่นางเมฆลามาลวงให้คลายออกแล้วหลอกให้ไปรบกับมาไลยทอง มะเหมี่ยวหลอกลักนาง
ไปใส่กรงเหล็ก นางจับมะเหมี่ยวและฆ่าท้าวทำลายโลกตาย พระฤาษีมาสั่งสอน และ
แก้มะเหมี่ยวกลับคืนคักกัน

กล่าวถึงนางศรีฟ้า ลักพระทรงศิลป์ไชยไป มะเหมี่ยวไปตามไล่เกลี้ยให้คืน
นางศรีฟ้าไม่ยอมจึงเกิตรบกันกับมาไลยทอง แต่เทวดามาทรมไว้ พระทรงศิลป์ไชย กับ
มาไลยทองกลับเมือง มาไลยทองไปคามบิคาจนพบกับท้าวบุษติธรรมและพามาพบกับมเหสี
ท้าวบุษติธรรมจึงอุกิเศกพระทรงศิลป์ไชยกับมาไลยทอง ค่อมามาไลยทองไปตีเมืองสาวคฤ
ฆ่าพวกขบด แล้วกลับมารับท้าวบุษติธรรมกับนางสุวรรณบรรจงค์ไปครองเมืองเดิม

พระศรีธรรมราช (โอรสนางศรีฟ้า) หนีมารดาไปตามบิดาแต่หลงเข้าไปใน
สวนยักษ์ และได้รักษาท้าวมหาสุร ขณะนั้นท้าวปราบไกรภพมาขอรักษาท้าวมหาสุรให้กับ
เมฆาประไลย พระศรีธรรมราชจึงพาหนี พวกยักษ์ตามมาเกิตรบกัน มะเหมี่ยวและ นาง
ศรีฟ้ามาช่วยรบและชนะ เมฆาประไลยหนีไป นางนารีนมาช่วยฆ่าเมฆาประไลยตาย แต่
พระศรีธรรมราชถูกนางนรสิงห์ลวงไปขังในถ้ำ มะเหมี่ยวมาช่วยก็ถูกจับแต่นางศรีฟ้าหนีไป
ได้ มาไลยทองจึงมาช่วยนรสิงห์แพยอมเป็นข้าแล้วพากันกลับเมือง กล่าวถึงทรงพิไชย
และทรงไกรภพโอรสของมาไลยทองไปเรียนวิชากับฤาษี เมื่อเรียนสำเร็จแล้วเดินทาง
กลับเมืองโคกพยัคฆ์ และเกิดพลัดกัน ทรงพิไชยไปอยู่เมืองยักษ์และได้นางแสงเดือน -

ธิดายักษ์ เกิดรบกับนางยักษ์มาลักทรงพิไชยไป นางแสงเดือนหลงป่า ตูตตุมาพบเข้าจึงพากลับเมืองและได้พบกับทรงพิไชย ส่วนทรงไกรภพนั้นถูกศรีธรรมราชจับไป ภายหลังรู้ว่า เป็นญาติกันจึงยกธิดาให้

พระมณีสूरียง (เป็นนิทานค่ากลอน พบจำนวน ๒๐ เล่ม คือเล่ม ๑ - ๒๐ ไม่ทราบ
ชื่อผู้แต่งและปีที่พิมพ์) ท้าวพิไชยสุริวงษ์กับนางมณีนพรัตน์ออกชมสวน นางมณีนพรัตน์ประสูติ
มณีสूरียง แต่ถูกปักษาวายุภักตร์พาเอาไปตกที่ภูฎาณี พระญาติจึงเลี้ยงไว้และสร้างกุมาร -
ทรงภานุให้อยู่เป็นเพื่อน วันหนึ่งทั้ง ๒ ออกเที่ยวป่าพบกับท้าวตรีเมฆและผาตรีเมฆตายแล้ว
จึงลาญาติไปเผ่ามิดาที่เมืองเบญจวรรณ ระหว่างทางนางยักษ์คินีอุ้มพระมณีสूरียงไปให้ลูกสาว
ทรงภานุออกตาม ส่วนมณีสूरียงฆ่ายักษ์แล้วเดินทางไปพบนาโคไคช่วยชีวิตนาโคไว้นาคจึงชวน
ไปเมืองบาดาล ฝ่ายทรงภานุเดินทางไปพบพวงษ์จึงพากันเข้าเมือง ต่อมามณีสूरียงก็ลา
นาโคเดินทางไปพบนกแก้ว นกแก้วชี้ทางไปเมืองนันทราช มณีสूरียงจึงไคนางสุวรรณคารา
ธิดาทำนันทราช ทำนันทราชโกรธมณีสूरียงจึงอุ้มนางเหาะหนีไปสลบบนยอดเขาเทพคา
มาชวยรบกับวิหยาธร และเนรมิตรพลปลาให้ชนะทั้งสองนอนหลับอยู่ นางกนิราทั้ง ๕ มา
ลักพระมณีสूरียงไปไว้ในถ้ำ นางสุวรรณคาราแปลงเป็นชายออกตาม มาถึงเมืองทวากาละ
ราชเกิดรบกันทวากาละราชตาย ทวากาลจักรและกาลสุรยกทัพมารบ แต่แพ้จึงยกธิดาให้
นางสุวรรณคารา

กล่าวถึงพวงษ์กับทรงภานุ ออกตามหาพระมณีสूरียงและไคช่วยชีวิตยักษ์ไว้ ยักษ์
บอกทางไปเมืองโกญจา เทพคามาลักนพวงษ์ไปไว้ในห้องนางเกสรสูมาลีจึงถูกจับ สอง
นางยักษ์เข้าไปช่วยไว้แล้วพากันหนี ทรงภานุเที่ยวตามหาจนนางเทพอัปสรเลี้ยวรถมาเกย
จึงไคครองเมืองเหมราชกับนางสุดาจันทร์ สองยักษ์พบพระมณีสूरียงกับกนิร พระมณีสूरียง
จึงพานพวงษ์กลับเมืองหัตถกรรฐกับบรรณราชยกทัพมาช่วยกาลจักรรบ แต่ถูกมณีสूरียงฆ่าตาย
นพวงษ์ถูกศรพระอินทร์จึงให้วิศณุกรรมเอาน้ำทิพย์กับกลองแก้วมาให้พระมณีสूरียง ลูกพระยา
นาคมาอาสาจับทวากาละจักร มณีสूरียงไคนางสุวรรณธรมีธิดาทวากาละจักร ทรงภานุช่วย
ให้มณีสूरียงกลับเมือง มณีสूरียงกับนพวงษ์ออกตามหานางสุวรรณคารา ขณะนั้นนางตั้งทัพอยู่ที่
เมืองหิรัญ มณีสूरียงยกทัพเข้าเมืองหิรัญรบกับนางสุวรรณคาราแต่จำกันไม่ได้

พระยาภักตพราหมณ์ (เป็นนิทานคำกลอน พบจำนวน ๓ เล่ม คือเล่ม ๑ - ๓ ผู้แต่ง คือนายบุญย์ ปีที่พิมพ์ เล่ม ๑ และเล่ม ๒ พิมพ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๓ และเล่ม ๓ พิมพ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๑) พระยาเกษมครองราชสมบัติแล้วเสด็จสวรรคต พระยาภักตครองราชสมบัติสืบต่อไป ต่อมาเหลือพระยาภักตประสูติโอรส โอรสทำนายว่าจะฆ่าพ่อ พระยาภักตจึงใจให้น้ำพระโอรสไปฆ่า แต่เหลือคิอุบายเอาลูกไปฝากยายหอมไว้ ยายหอมเลี้ยงไว้จนอายุได้สิบห้าปี จึงนำพระกุมารซึ่งให้ชื่อว่า พาน ไปมอบให้พระยาราชบุรีเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม ต่อมาพระยาพานยกทัพไปรบกับพระยาภักตและฆ่าพระยาภักตตายได้ครองราชสมบัติ เมื่อพระยาพานเข้าหาแม่เหลือพระยาภักตจึงได้ทราบว่าพระยาภักตเป็นบิดา พระยาพานโกรธยายหอมที่ไม่ได้เล่าความจริงให้ตนรู้จึงสั่งให้เอายายหอมไปฆ่า และรู้สำนึกในบาปของตน จึงสร้างพระปฐมเจดีย์ เพื่อเป็นการล้างบาปที่ฆาตিকাและยายหอม

กล่าวถึงพระยาราชบุรีไม่ไว้ใจพระยาพานเพราะคิดว่าบิดาของตนยังฆ่าได้ จึงคิดฆ่าพระยาพานเสียก่อนโดยจัดทัพยกมา พระยาพานทราบข่าวก็อพยพไพร่พลหนีไปสร้างเมืองอยู่ใหม่ ไม่คิดสู้พระยาราชบุรีเพราะความกตัญญู และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดีโดยสร้างวัดขึ้น เมื่อพระยาพานสวรรคต โอรสคือพระพรหมรักษ์ได้ครองเมืองแทนสืบต่อมา.

พระรตเมรี (เป็นกลอนบทละคร พบจำนวน ๔ เล่ม คือเล่ม ๑ - ๔ ผู้แต่งคือ นายบุค(บุษย์) ปีที่พิมพ์ พ.ศ.๒๔๔๒) เศรษฐีพวหมจรรย์ มีธิดา ๑๒ คนทำใหยากจนลงมากจึงนำธิดาทั้ง ๑๒ ไปปล่อย นางยักษ์สารตราพบเข้าจึงนำไปเลี้ยงไว้ ต่อมานางสืบสองรู้ว่านางสารตราเป็นยักษ์จึงพากันหนีไปจนถึงเมืองทวายาสัทธี ทวายาสัทธีจึงรับไปอภิเษกทั้งสืบสอง ส่วนนางสารตราขอธิดาทวายปทุมคือนางเมรีมาเลี้ยงเป็นธิดาบุญธรรม และออกแกล่แคนนางสืบสองโดยแปลงเป็นสาวงาม ทวายาสัทธีพบเข้าก็หลงใหลรับนางไปอภิเษก นางทำกลอุบายให้ทวายาสัทธีจับนางสืบสองไปขังและควักลูกตาเสีย นางสืบสองออกอยาก เมื่อคลอบุตรออกมาถึงก็ถกเนื้อแบ่งกันกิน แต่นางเฝ้ามองคนสุดท้ายของใช้สติปัญญาแอบเลี้ยงบุตรของตนไว้จนโตให้ชื่อว่า รตเสน พระอินทร์ส่งสารจึงส่งไก่มาให้พระรตเอาไปตีพ่นเอาขามมาเลี้ยงแม่และป้า ต่อมาภคิตรียต่างเมืองมาทำพินันต์ไก่เอาบ้านเมืองกับทวายาสัทธี พระรตเฝ้าไก่ไปตีพ่นได้ชัยชนะ นางสารตรารู้เรื่องจึงทำอุบายให้พระรตไปเมืองทานตะวันและเขียนสารไปถึงนางเมรีให้ฆ่าเสีย แต่พระฤาษีช่วยแปลงสารให้ พระรตจึงได้อภิเษกกับนางเมรี ต่อมาพระรตหลอกให้นางเมรีกินเหล้า ขโมยห้อยา ห่อดวงตาและไม้เท้าวิเศษหนีมา นางเมรีออกติดตามและกลั่นใจตาย พระรตกลับมารักษาตาให้แม่และป้า และฆ่านางสารตราตายแล้วจึงกลับไปเมืองทานตะวันและกลั่นใจตายตามนางเมรี.

พระสมุท (เป็นนิทานคำกลอน พบจำนวน ๔๐ เล่ม คือเล่ม ๑ - ๔๐ ผู้แต่งคือ นายภู ไม้ทราบปีที่พิมพ์ แต่เขาหอสมุทควชิรญาณเมื่อ ปี พ.ศ.๒๔๖๗) ประโรหิตพูดท้าวพรหมทัตว่าพระสมุทจะชิงราชบัลลังก์ ท้าวพรหมทัตจึงสั่งให้หาพระสมุทกับวิชาธร วิชาธรจึงพาพระสมุทหนีไปหลบอยู่กลางป่า พระยานกวางยักเจี้ยวเอาวิชาธรไป ท้าวภาณุราชประพาสาพบพระสมุทจึงพาไปเลี้ยงและไปช่วยวิชาธรมาก็ได้ ต่อมาพระสมุทลาไปเยี่ยมบิดามารดา ท้าวสีทหาพรหมรู้ว่าพระสมุทถูกไล่ออกจากเมืองก็โกรธยกทัพไปเมืองท้าวพรหมทัตกล่าวถึงพระสมุทไคนางวิมานจัน แต่ต่อมานางยักษ์มาลักพระสมุทไป นางวิมานจันกลับเข้าเมืองท้าวภาณุราช พระสมุทหนียักษ์เข้าเมืองบุษมาลี ท้าวภาณุราชออกตามพระสมุท พระสมุทพานางบุษมาลีหนี ท้าวรณจักรยกทัพตามนางบุษมาลีรบกับท้าวไวยกาณ ท้าวภาณุราช

ยกทัพมาพบจึงช่วยรบกับรณจักร์ รณจักร์ถูกฆ่าตาย ท้าวภาณุราชพาพระสมุทกับนางบุษมาลี
 เข้าเมืองแล้วออกบวชเป็นฤาษี ต่อมานางบุษมาลีลาพระสมุทไปปลงศพบิดา และจับสุทนต์ -
 โอรสของพระสมุทลวไปหาตายายเกิดรบกับหัตถี ท้าวภาณุราชออกมาห้ามไว้เพราะเป็นพี่
 น้องกัน ต่อมาท้าวสุเมรุจักรวัด เพื่อนท้าวรณจักร์มาลักพระสมุทไป จับสุทนต์กับหัตถีออก
 ตามรบกับท้าวสุเมรุจักรวัด ต่อมาพระสมุทลงไปเมืองพระยานาคและไคยนาถสุวรรณรังสี
 จับสุทนต์กับหัตถีหนีบิคากลับเมือง พระสมุทเกล้งทำจับไข้อยู่เมืองนาค ท้าวภาณุราชจึงให้
 วิชาธรกับกาลหูกุมพภาศลงไปรับพระสมุท อนันตราชจับพระสมุทไว้เมืองบาดาล จับสุทนต์
 หัตถี หัตถ์กำพล ลงไปตามรบอนันตราชจับอนันตราชได้ อนันตวันกับนางอัคคีออกตามบิดา -
 พระสมุทถูกพิษนาคสลบ นางอัคคีรบกับจับสุทนต์ วิชาธรรอจับสุทนต์ให้ไม่นอนกับนางอัคคี -
 อนันตวันรู้เรื่องจึงให้ลอมจับเกิดรบกัน นางอัคคีฆ่าอนันตวันตายและแก้พระสมุทฟื้น พระสมุท
 ยกทัพกลับเมือง ต่อมาท้าวคชราชมาลักจับสุทนต์ไป นางอัคคีตามไปแย่งคืนมาได้ ท้าวคชราช
 แพ้ วิชาธรรอรบแต่ถูกนางอัคคีฟันพิษใส่ กุมพภาศรับอาษา แปลงเป็นท้าวคชราชทำอุบายรับ
 หัตถ์เข้าเมือง หัตถีเข้าหานางนพรัตน์และไคยนาถ นนทะราชคิติกุลอุบายไปขอนางนพรัตน์
 กับท้าวคชราช ท้าวคชราชให้มาแต่พอรู้ว่า เป็นพวกหัตถีก็โกรธยกทัพมารบแต่แพ้ไป พระฤาษี
 ช่วยฆ่ายักษ์ตาย นางอัคคีหนีพรัตน์หลงเข้าเมืองท้าวพินธุราช ท้าวพินธุราชวางยาพรหมณ์
 นพรัตน์และเข้าหานางอัคคี นางอัคคีฟันพิษใส่ท้าวพินธุราชสลบไป จับสุทนต์ หัตถี ตามมา
 และไคยพบกัน จับสุทนต์เข้าหาธิดาท้าวพินธุราช นางอัคคีเสียใจจึงไปเสียจากเมืองและพา
 ท้าวจักระวาฬมารบ นางนพรัตน์ จับสุทนต์ หัตถี อ่อนวอนนางอัคคีในที่สุดนางก็ยอมคืนดีพา
 กันกลับเมือง มาตลอดบุตรที่กลางป่า นกหัสติวัชรสีมาคาบไป

กล่าวถึงหัตถ์กำพลแปลงเป็นงูไปหาธิดาท้าวจักราณี ยักษ์จับได้พระอนุชาจึงมาช่วย
 ท้าวจักราณียกทัพตาม หัตถ์กำพลพานางหนีไปเมืองจับสุทนต์ ยักษ์ตามมารบกันท้าวจักราณียาย
 ท้าวรังษิตต้องการฆาตกรหัตถ์วัชรสี พระศรีสมุทพาได้ท้าวรังษิตจึงยกธิดาให้ และให้ครองเมือง
 ต่อมารามจักร์กับศรีสมุทลาท้าวรังษิตไปตามบิดา ขณะอยู่กลางป่ายักษ์มาสกลลักนางไป -
 ผีเสื้อตนมาแกสกล ท้าวครอบจักร์หวัดชวนท้าวไวมาตามรบกับศรีสมุท ศรีสมุท รามจักร์ตาย
 เทวดาเอายามาแก้ ในที่สุดศรีสมุท รามจักร์ ก็พบกับจับสุทนต์ หัตถ์กำพล ต่อมาลาเดินทาง

ต่อไปเกิดพลัดกัน รามจักร์เข้าเมืองหัตถี รามจักร์ไปเมืองไวยมาสและลักลูกสาวท้าวไวยมาศหนี ศรีสมุท ก็เช่นกัน บิดาของนางทั้งสองออกตามเกิตรบกัน ศรีสมุท รามจักร์หนีไปเมืองจันทบุรี นางอัคริษายักษ์ไวยมาศตาย และจับหัตถีได้ ต่อมาท้าวภูษณ์มอบสมบัติให้พระศรีสมุทครองเมืองบาดาล.

พระสุธนตะโนรา (เป็นนิทานคำกลอน พบจำนวน ๖ เล่มคือ เล่ม ๑ - ๖ ผู้แต่งคือ นายพลอย ปีที่พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๕๒) ท้าวอาทิตย์และนางจันทวีครองเมืองอุครปัญจราชมีโอรสชื่อ พระสุธน ที่สระนอกเมืองมีพระยานาคจิตต์ชมภูอาศัยอยู่ มีผู้คนนับถือและมาบูชาเสมอ พระยานาคพอใจจึงบันดาลให้ราษฎรในเมืองมีความสุข อุดมสมบูรณ์ - กษัตริย์เมืองปัญจราชบุรีริษยาจึงให้หมอเขามาฆ่าตัวพระยานาคไป แต่พรานบุญมาช่วยฆาหมอเขาคาย พระยานาคจึงพาพรานบุญไปเที่ยวเมืองบาดาลและพาดลับมาส่ง วันหนึ่งพรานบุญไปพบนางกนิรทั้ง ๗ มาเล่นน้ำก็อยากได้ไปถวายพระสุธน จึงไปยืมบ่วงบาศก์ของพระยานาคจิตต์ชมภูมาและจับนางมะโนราซึ่งเป็นน้องสุดท้องได้ แล้วนำไปถวายพระสุธน ขณะนั้นพระสุธนออกประพาสป่าเห็นนางมะโนราก็เกิดความรักใคร่จึงนำเข้าเมืองท้าวอาทิตย์และนางจันทวีพอใจจึงจัดการอภิเษกให้

กษัตริย์ต่างเมืองรู้เรื่องนางมะโนราก็อยากได้นางจึงยกทัพมาตีเมืองอุครปัญจราชพระสุธนออกรบ ขณะนั้นพราหมณ์ประโรหิตซึ่งมีจิตริษยานางมะโนราได้โอกาสจึงคิดอุบายทำนายสุบินนิมิตรของท้าวอาทิตย์ว่าเป็นเรื่องร้ายให้เอนางมะโนราไปบูชายันต์เสีย นางมะโนราจึงร้องขอกับนางมาใส่ทำที่จะฆ่าตัวก่อนตายแล้วบินหนีไป พบพระฤาษีนางจึงฝากแหวนและกุษาไว้ให้พระสุธนส่งความแลวกลับไปยังเมืองไตรลาค

พระสุธนขณะศึกยกทัพกลับเมือง เมื่อไม่พบนางมะโนราก็มีความเสียใจมากจึงลาพระมารดาออกติดตาม เมื่อพบพระฤาษี พระฤาษีจึงมอบของที่นางมะโนราฝากไว้พร้อมทั้งบอกวิธีการไปเมืองไตรลาคให้ พระสุธนเดินทางไปถึงเมืองไตรลาคและได้พบนางมะโนราซึ่งอยู่นอกเมืองเพื่อทำพิธีสงฆ์ชำระล้างมลทินที่ติดมาจากเมืองมนุษย์ และได้เข้าเฝ้าท้าวปทุมและนางจันทกนิร พระปทุมให้พระสุธนแสดงความสามารถโดยให้ยกศร และ

ให้นางกนิรทั้ง ๗ มาให้พระสุธนคิดว่าคนไหนคือนางมะโนรา พระอินทร์จึงมาช่วย จนพระสุธนได้เจอกับนางมะโนราอีกครั้งหนึ่ง ต่อมาพระปทุม นางจันทกนิร พระสุธน และนางมะโนรา เดินทางไปเมืองอุรุปัญจาราช ท้าวอาทิตย์และนางจันทกนิรใจมากและให้ลงโทษพราหมณ์ประโรหิต ซึ่งในตอนแรกจะให้ประหารชีวิตแต่นางมะโนราขอไว้ จึงให้เนรเทศไปจากเมือง.

พิกุลทอง (เป็นกลอนบทละคร พบจำนวน ๑๖ เล่มคือเล่ม ๑ - ๑๖ ไม่ทราบชื่อผู้แต่งและปีที่พิมพ์ เข้าหอพระสมุดวชิรญาณ ก่อนปี พ.ศ.๒๔๕๔) นางพิกุลทองไปสร่งน้ำ มีพระยาแรงกินหมานาอยู่ นางคำว่าพระยาแรง พระยาแรงโกรธจึงนิมนต์เป็นมนุษย์ไปขอนางพิกุลทองต่อท้าวสุวรรณ ต่อมาพระยาแรงพานางพิกุลทองออกชมทะเล และไปเรียกบริวารมากินนางพิกุลทองแต่เมื่อนางเรือขื่อนางไว้จึงพ้นภัย ต่อมานางพิกุลทองเอาหมใส่ตะบองลอยน้ำเสียงหาคุณ พระพิไชยมงกุฎเก็บได้จึงออกตามและได้นาง พานางขึ้นเฝ้าพระสังข์ศิลป์ไชยและนางสุพรรณ ต่อมาพานางไปเที่ยวป่า นางยักษ์กาขาวจำแลงเป็นนางแล้วสาปนางให้เป็นชะนี แต่พระโอรสรู้ว่านางยักษ์แปลงไม่ใช่มารดา พระพิไชยมงกุฎจึงคิดชะนีใส่จันทมาไว้ในสวนและฆ่ายักษ์ตายเอาเลือดมารคนางพิกุลทองจึงฟื้น นางพิกุลทองชวนพระพิไชยมงกุฎไปเยี่ยมท้าวสุวรรณเกิดพลัดกันกลางทาง พระพิไชยมงกุฎ พระลักษมณ์ พระยมเที่ยวตามหานางไปพบพระฤาษี จึงได้แหวนจำแลงตัวมาคนละวง แล้วเข้าเมืองเวรุจักรจำแลงเป็นนกแก้วไปพบนางอรุณธิดาท้าววิรุญจักรพระพิไชยมงกุฎได้นาง ท้าววิรุญจักรให้กุมภกัณฑ์สุรย์ไปจับตัว พระลักษมณ์ พระยมออกฆ่ากุมภกัณฑ์สุรย์ตาย หัศกรรฐ์ยักษ์กำพลนาคมาช่วย พระพิไชยมงกุฎออกรบชนะและฆ่าท้าววิรุญจักรตายโคตรองเมือง นางพิกุลทองเป็นคนทำเครื่องจึงเอาดอกพิกุลทองใส่ในแกงจึงได้พบกัน นางพิกุลทองลุยไฟพิสูจน์ความบริสุทธิ์นางอรุณธิดาจึงให้นางยักษ์ที่เลี้ยงแปลงเป็นนางพิกุลทองแล้วจับนางขังไว้ พระพิไชยมงกุฎกับโอรสและนางแปลงไปเมืองบิคมราคนางพิกุลทอง เทวคำมาบอกความจริงกับพระยม พระลักษมณ์ ทั้งสองจึงออกตามนางพิกุลทอง ท้าวสุวรรณจับนางยักษ์แปลงได้จึงให้พาไปตามนางพิกุลทองกลับเมือง

พระลักษณ์ พระยมหงเข้าไปในเมืองยักษ พระลักษณ์ได้นางพิทวงธิดาท้าวอสุรสังหาร จึงถูกยักษ์จับ พระพิไชยมงกุฎตามมาช่วย ท้าวอสุรสังหารจึงยอมยกธิดาให้ ต่อมาก็พากันตาม นางพิทูลทอง ขณะนอนกลางป่า นางยักษ์มาลักพระยมาไป แต่นางเงาะพาหนีไปได้ นางยักษ์ ตามมาฆ่าเงาะตาย พระยมาหนีเข้าเมืองโกยทัตและเกิดเป็นความกับลูกนายคาน พระยมา ถวายแก้วกับพระบุตรี ท้าวชีวหายกทัพมาล้อมเมืองพระยมาอาสาออกรบ ฆ่าท้าวชีวหาตาย ท้าวโกยทัตจึงยกพระธิดาให้และอุปภิเษกให้ครองเมืองคีรีวัน นางยักษ์ตามมาลักนางสุวรรณจินดา ไป พระลักษณ์ตามหาพระยมาและได้พบนางสุวรรณจินดา จึงพานางกลับเมือง แต่นางยักษ์พา พระยมาเหาะหนีไปกลางป่า คลอดบุตรเป็นลูกกรอกและถูกพระยมาตาย ท้าวทศมิตรยกธิดา องค์หนึ่งให้พระยมา นางฉวีวรรณธิดาอีกองค์หนึ่งได้กับพระรัชนิกร พระรัชนิกรอิจจาพระยมา จึงให้พระบิดายกทัพมา พระยมาอาสาออกรบฆ่าบิดาพระรัชนิกรตาย นางฉวีวรรณจึงแก้แค้น โดยวางยาพระยมาถึงสิ้นชีวิต

พิภุกกีกือ (เป็นนิทานคำกลอน พบจำนวน๓เล่มคือเล่ม๑-๓ ผู้แต่งคือนายพลอย ปิติพิมพ์ พ.ศ.๒๔๕๕) ท้าวอุคมโคตรทรงสุบินให้หาโหรมาทำนาย โหรทำนายว่าจะเกิดเหตุร้ายให้ขับโอรสทั้งสองคือพิภุกกีกือ กับต๋องบงตันออกจากเมือง ขณะทั้งสองรอนแรมอยู่ในป่า ยักษ์หัวตะกั่วมาหาอุบายหลอกลักเอาสะเบียงอาหารไปหมด และทั้งสองได้หลอกลวงวิชาธมาเป็นบ่าว แต่พิภุกกีกือกับต๋องบงตันเกิดพลัดกัน ต๋องบงตันกับวิชาธพากันติดตามไปจนพบพระยานาค ส่วนพิภุกกีกือนั้นพระยานาคจับตัวไป ต๋องบงตันเมื่อรู้เรื่องก็ออกรบกับพระยานาค พระยานาคแพ้จึงพาตัวพิภุกกีกือมาส่งให้ต๋องบงตัน กล่าวถึงท้าวหิง โยนโลกกับนางจุ่มจุ่มมะระดี ครองเมืองหลักแจว มีธิดาชื่อจะโจงเหงงโหน่ง นางจะโจงเหงงโหน่งเกิดฝันประหลาด ท้าวหิง โยนโลกจึงหาโหรมาทำนาย

ล้นทอง (เป็นนิทานร้อยกรองแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกาพย์ พบจำนวน ๑๐ เล่ม คือ เล่ม ๑-๑๐ ไม่ทราบชื่อผู้แต่งและปีที่พิมพ์) ล้นทองเป็นโอรสท้าวบึงสระคี่และนางแก้วเกษมาลา แห่งเมืองโลฬัส วันหนึ่งล้นทองไปฟังเทศน์ที่วัดพบกาคะเสรษฐีจึงคบเป็นเพื่อนกัน บิดาของ กาคะเสรษฐีไม่พอใจจึงขับไล่อากะเสรษฐี กาคะเสรษฐีไปอยู่กับญาติ ญาติให้ชื่อใหม่ว่ากาคะยักษ์ ส่วนล้นทองเมื่อไปเรียนหนังสือกับญาติมหาจุล เมื่อเรียนสำเร็จแล้วได้นางสุวรรณมาลาและ ลาญาติกลับเมือง ระหว่างทางนางเทพกนิริธิดาท้าวศีลย์นคตลามิธามาเที่ยวป่า พบล้นทองจึง พาเขาไป ล้นทองได้นางเทพกนิริธิดาพานางมาตามนางสุวรรณมาลาแต่ไม่พบจึงเข้าเมือง โลฬัส นางเทพกนิริธิดาตามล้นทองมาพบนางสุวรรณมาลาจึงพานางไปเมือง นางสุวรรณมาลา จึงประสูติโอรสที่เมืองท้าวศีลย์นคต ฝ่ายล้นทองแปลงเป็นไก่ให้มารคนำไปขายที่บ้านเศรษฐี จึงได้นางน้อยนาฏบุตรเศรษฐีเป็นภรรยา ต่อมาแปลงเป็นนกสาธิดาและได้นางกลีบสมุทรธิดา เศรษฐีเป็นภรรยา และแปลงเป็นม้าให้มารคนำไปขายกาคะยักษ์ กาคะยักษ์จึงกินเสีย เนื้อมาคิอยู่ที่ยักษ์กลายเป็นปลาตะเพียนทอง นางสุวรรณมาลาได้ไป ล้นทองจึงได้นาง สุวรรณมาลาเป็นภรรยา ต่อมาท้าวบุรุษรู้ว่านางสุวรรณมาลาถูกตั้งครมจึงป่าวร้องให้คนมาจับ ชายชู กาคะยักษ์มาจับนางสุวรรณมาลา ล้นทองอุ้มนางสุวรรณมาลาหนีไปหาพี่ชาย มารทริชยกทัพเขารบกับล้นทอง ล้นทองฆ่ายักษ์ตาย วิรุณจักร์รบกับล้นทองและถูกฆ่าตาย กาคะยักษ์ก็ถูกฆ่าตาย ท้าวบึงสระคี่เชิญนางกลีบสมุทรเข้าเมือง ขณะเดียวกันนั้นนางสุวรรณมาลา คลอดบุตรชื่อไชยแสง นางสุวรรณมาลา กับสุวรรณกนิริธิดาเป็นบุตรและนางกนิริธิดาออกตามล้นทอง สุวรรณกนิริธิดาพบกับยักษ์และเข้าเมืองลักขณา แผลงศรสร้างปราสาทให้ท้าวลักขณา แล้วจึงพา มารตามาเมืองโลฬัส พบป้าและชูปกาคะยักษ์ขึ้นมา นางสุวรรณมาลาจึงใช้กาคะยักษ์ไปตาม ล้นทอง ล้นทองกลับมาพบนางสุวรรณมาลา โอรสและนางกนิริธิดา ต่อมาสุวรรณกนิริธิดาเกิดรบกับ ไชยแสงแต่ล้นทองห้ามไว้ ท้าวบึงสระคี่จึงพิโรธให้ไล่ล้นทองกับทักนางในครองเมือง ต่อมาล้นทอง ให้กาคะยักษ์ สุวรรณกนิริธิดาและไชยแสงไปตีเมืองอินทพาส และตนกับสามนางไปเฝ้าท้าวศีลย์นคต สุวรรณกนิริธิดาโดนพิษกับนางวิมานลอยธิดาท้าวลักขณา ล้นทองกลับเมืองแล้วให้กาคะยักษ์ไป ครองเมืองชวนตะวัน ตอนจบกล่าวถึงการกลับชาติ

ศรนรินทร์ (เป็นนิทานคำกลอน พบจำนวน ๓๐ เล่ม คือ เล่ม ๑-๓๐ ผู้แต่งคือนายบุญ
ไม่ทราบปีที่พิมพ์) นางชะนีนีบุตรเป็นคน พระนารายณ์เห็นเป็นนางร้ายจึงลงมาทำลายเสีย
แล้วปักศรลงบนแผ่นดินเกิดเป็นนางงามชื่อว่าศรนรินทร์ ท้าวปักชินเสด็จประพาสป่ามาพบเข้า
จึงรับนางไปเป็นมเหสี พราหมณ์รามเวทได้ข่าวความงามของนางจึงยกพลมาชิงโดยให้หูกยักษ์
มารบแต่แพนางจึงใช้วิธีตั้งค่ายกลแล้วล่อให้นางไปติด ทำพิธีดักดวงใจแล้วจึงรบกับนาง
ศรนรินทร์ฆ่าพราหมณ์ตายแล้วพาธิดาพราหมณ์หนีไปอยู่ในป่า นางประสูติโอรส ธิดาพราหมณ์
ชโยมไปพึ่งน้ำ พระฤาษีเก็บไปเลี้ยงไว้ ศรนรินทร์กลับเข้าเมือง ท้าวปักชินเกิดหลงนางพราหมณ์
ศรนรินทร์จึงหลอกนางไปทิ้งในป่า นางพราหมณ์ไปพบฤาษีกับโอรสศรนรินทร์จึงชวนกันเดินทาง
กลับเมือง แต่หลงเข้าไปในเมืองยักษ์ นางพราหมณ์ได้กับยักษ์และให้เอาศัลปนราไปจำไว้
จึงใจและตักค้อนไปช่วยแต่แพยักษ์จึงไปหาฤาษี ฤาษีให้นำสารไปยังศรนรินทร์ให้รับมาช่วย
ศรนรินทร์ช่วยตายเอานางพราหมณ์ลอยแพแล้วกลับเมือง ศัลปนราเดินทางตามมารดาเจอ
นางสร้อยมณีซึ่งจะเดินทางไปอภิเษกกับพระจักรพรรดิจึงได้นางเป็นภรรยา เงามะพื่อนองมาพบ
เข้า เงามะพื่อนองจึงชโยมนางไป เงามะพื่อนองแปลงเป็นนางแทน พระจักรพรรดิโกรธมารบกับ
ศัลปนราแต่ถูกจับได้ ท้าวอุทัยมาช่วยแต่แพ้จึงทำสัญญาเป็นไมตรีกัน ต่อมามียักษ์มาลักตัวศัลปนรา
ไป ท้าวอุทัยยกพลออกตามกลับมาได้เพราะพระฤาษีช่วยไว้ แล้วจึงทำการอภิเษกศัลปนรา
และนางสร้อยมณีให้ครองเมือง

พระจักรพรรดิออกเที่ยวป่าถูกโม่งลักตัวไปแต่หนีออกมาได้ ขณะนั้นนางเทพศธิดา
ท้าวสิทธิไชยออกชมสวนแล้วถูกนกคาบไป พระจักรพรรดิพบเข้าจึงช่วยนางไว้ และได้นางเป็น
ภรรยา แล้วชวนกันเดินทางไปพักอยู่กับเศรษฐีหิรัญ เศรษฐีหิรัญอยากได้นางเทพศจึงทำอุบาย
เขานาแต่ต้องกลนางจึงต้องตาย ทั้งสองเดินทางต่อไประหว่างทางโม่งป่ามาลักนางเทพศไป
พระจักรพรรดิตามนางกลับมาได้และกลับสู่เมือง

ศรีธนัญชัย (เป็นนิทานคำกลอน พบจำนวน ๔ เล่มคือเล่ม ๑ - ๔ ผู้แต่ง คือ นายบุญ ปัทมพิพ พ.ศ. ๒๔๔๔) ท้าวเจษฎาครองกรุงศรีอยุธยา กับนางสุทนต์มา กล่าวถึง นางเหราปลุกศาลบวงสรวงขอมุตร ท้าวโกสีย์จึงให้เทพบุตรลงมาจุติเป็นศรีธนัญชัย ต่อมา ศรีธนัญชัยนางองคตยจึงถูกไล่ออกจากบ้านและได้ไปเป็นบ่าวหลวงนายศรี ศรีธนัญชัยก่อเรื่อง ฆ่าแม่หลวงนายศรีตาย หลวงนายศรีจึงเอาศรีธนัญชัยไปถวายกับท้าวเจษฎา ท้าวเจษฎา จึงตั้งให้เป็นนายเวรและไต่ถามนวลจันทร์เป็นภรรยา ต่อมาท้าวเจษฎาตรัสกับขุนนางทั้งหลายว่าใครมีของประหลาดให้เอามาถวาย ศรีธนัญชัยถวายดอก หี แก่ท้าวเจษฎา ท้าวเจษฎาโกรธให้หาศรีธนัญชัยไปประหารแต่ศรีธนัญชัยเอาตัวรอดด้วยปัญญา มีหญิงฝรั่งมาทำ พนันนกพิศได้ ศรีธนัญชัยอาสาเล่นนกของศรีธนัญชัยกินนกของฝรั่งเสีย ท้าวเจษฎาประหาร รางวัลและลงปัญญาศรีธนัญชัยให้เสนาลงค่านำเอาไข ศรีธนัญชัยแก้ตัวด้วยปัญญา แต่ทำให้ท้าวเจษฎาโกรธให้ทำโทษโดยเอาใส่กรงเหล็กไปทิ้งไว้ชายหาด แต่ศรีธนัญชัยรอดตาย มาได้เพราะปัญญา ต่อมาทางอังกฤษและรามัญมาทำพนันและศรีธนัญชัยชนะ ท้าวเจษฎา รับสั่งให้เอาศรีธนัญชัยไปปล่อยเกาะ จันทอคำไปแวะจอดเรือศรีธนัญชัยจึงเข้าซ่อนตัวใน หายหางเสือ จันทอคำเอาพักทองมาพนัน ศรีธนัญชัยทายปริศนาได้ ศรีธนัญชัยเอาหม้อ มาขายให้กับยายพัก แล้วทำกลเอาตัวไปขายกับเศรษฐี แล้วพวกแขกสองพวกมาพนันกับ ศรีธนัญชัย ศรีธนัญชัยหลอกเอาทรัพย์ขุนนาง หามานั่งให้เศรษฐีสารถิ พนันขำน้ำกับลาว และทายว่าพระมเหสีจะตายภายในเจ็ดวัน ในท้ายที่สุดศรีธนัญชัยแพพนันเรื่องเมื่อกแต่โม กับนายเวร ทำให้แค้นใจจนถึงแก่ความตาย.

สะอึ้งทอง (เป็นนิทานคำกลอน พบจำนวน ๑๓ เล่มคือเล่ม ๑ - ๑๓ ไม่ทราบ ชื่อผู้แต่งและปีที่พิมพ์) ท้าวภาณุราชและนางศรีสัจจา ทำพิธีขอมุตรต่อมาไม่นานนางสัจจา ก็ประสูติธิดาให้ชื่อว่า สะอึ้งทอง ขณะนั้นยักษ์ผละญูศรีภพยกทัพมาตีเมือง เทวดาพาท้าว - ภาณุราชไปอยู่กับฤาษี นางสะอึ้งทองกับนางศรีสัจจาหนีไปพบนางสุวรรณมาลีที่เขาวัวธ นางพาทั้ง ๒ ไปไว้ในถ้ำและให้นางกษัตริย์ร้อยองค์เป็นบริวารนางสะอึ้งทอง ท้าวพรหมจักร ยกทัพมาตีคนางสะอึ้งทอง รบกับผ่ายพยนต์ของนางและจะเอาไฟเผา นาง ยักษ์โจงเครื่อง

กับพลายอากาศมาช่วยนางไว้ ท้าวพรหมจักร์สลบไปแต่นางสะอื้นทองแก่ไขให้ฟื้นขึ้นมา -
 นางสะอื้นทองเดินทางไปพบบิดาที่ภูธธานี แล้วไปเมืองสาวดีเกิดรบกับเบญจกัศกร์ นาง
 สะอื้นทองเอาละครวางเบญจกัศกร์ปลิวไปตกที่เมืองของท้าวผลาญตรีภพซึ่งเป็นบิดา -
 และถูกปราสาทหัก ท้าวผลาญตรีภพจึงยกทัพมารบกับนางสะอื้นทอง พระจักรารุช มงกุฎ
 แกว และท้าวพรหมจักร์ยกกองทัพมาช่วยนางสะอื้นทอง ท้าวผลาญตรีภพถูกอาวุธกายขาด
 พันทอนต้องหนีไปหาท้าวผลาญสิบทิศผู้เป็นพี่ ท้าวผลาญสิบทิศมารบกับนางสะอื้นทอง ยักษ์
 โจรงโคร่งกับพราหมณ์อาสาไปเอาดวงใจท้าวผลาญสิบทิศที่เขาเทพอาวุธ นางสะอื้นทอง
 ฆ่าอัคคะกัศกร์ตาย และเมื่อยักษ์โจรงโคร่งเอาดวงใจท้าวผลาญสิบทิศมาไค่นางก็ฆ่าท้าว -
 ผลาญสิบทิศตาย ท้าวอัคคิกรยกทัพมาล้อมเมือง นางสะอื้นทองจึงนิมนต์ชายเพชรป้องกัน
 เมืองไว้แล้วออกรบฆ่าท้าวอัคคิกรตาย แล้วเอาสะอื้นทองเป็นนาครักท้าวผลาญตรีภพ
 แต่ท้าวผลาญตรีภพหนีไปได้ นางสะอื้นทองออกตาม จักรารุช มงกุฎแกว ไปตามนาง -
 สะอื้นทองและพบยักษ์ฉีฬลาว ยักษ์ฉีฬลาวยอมสามีกักก็ ท้าวผลาญตรีภพไปหาประไลยโลกย์
 ขอให้ช่วย ประไลยโลกย์ยกทัพมารบแต่ถูกนางสะอื้นทองฆ่าตาย ท้าวผลาญตรีภพไปขอให้
 ยักษ์บั้ง และยักษ์มังกรให้ช่วย และในที่สุดท้าวผลาญตรีภพก็ถูกฆ่าตาย เมื่อฆ่าท้าวผลาญตรีภพ
 ตายแล้ว นางสะอื้นทองก็ไปรับมารดากลับมาเมือง แล้วออกตามจักรารุช มงกุฎแกว -
 กล่าวถึงท้าวคราสสุรย์ปาวร้องไห้คร่ำครวญเมืองต่าง ๆ มาให้นางรัตนามณีเลือกคู่ จักรารุช
 มงกุฎแกว แปลงเป็นยักษ์ไปให้นางเลือกคู่และไค่นางมา พวกยักษ์ออกตามมาเกิดรบกัน
 วายุเวกมาฉีกนางไปและไปพบนางสะอื้นทอง นางสะอื้นทองแย่งเอานางมาได้ และพา
 กันไปช่วยจักรารุช รบกับพระยายักษ์ร้อยเอ็จ.

โสนน้อยเรือนงาม (เป็นนิทานร้อยกรองแต่งด้วยคำประพันธ์ ประเภทกาพย์
 ไม่ทราบชื่อผู้แต่งและปีที่พิมพ์) พระหัตสวไลยและนางเกศเสนี นิธิดาชื่อโสนน้อย -
 ซึ่งมีเรือนเล็ก ๆ ถัดมาเมื่อแรกเกิด ต่อมานางต้องออกเดินป่าเพราะกรรมที่ทำไว้ พระ
 อินทร์มอบยาชุบชีวิตคนให้นาง และนางช่วยชีวิตนางกุลาไว้ นางกุลาจึงยอมเป็นข้า นาง
 เดินทางไปถึงเมืองของท้าวกาลตึก และนางประไลยลักษณะซึ่งมีโอรสชื่อ พระวิจิตรจินดา

ขณะนั้นพระวิจิตรจินดาถูกพิษนาคสิ้นชีวิตนางจึงช่วยชุบชีวิต แต่นางกล่าวดื้อโอกาสกลับแก้แค้น และบอกว่าตนเป็นผู้รักษา จึงไต่ถามกับพระวิจิตรจินดา ต่อมาพระวิจิตรจินดาออกชมทะเล นางโสณน้อยฝากชื่อโสณน้อยเรือนงาม พระวิจิตรจินดาได้มาให้นาง และนางก็ได้ อยู่ในเรือนนั้นพร้อมด้วยข้าทาสบริวาร พระวิจิตรจินดารู้เรื่องจึงไต่ถามกับนาง ต่อมานางโสณน้อยทรงครรภ์ นางกล่าแกล้งเอางูเห่าใส่กลองแล้วบอกว่า เป็นกลองจันทน์หอมนางโสณน้อย จึงเอาไปให้พระวิจิตรจินดา ทั้ง ๒ จึงถูกไล่ออกจากเมือง เดินทางไปพบปู่เจ้าและนางกุลา ชุบตัวในบ่อทอง ผลักนางโสณน้อยลงไปในบ่อน้ำซึกแล้วเดินทางไปอยู่กับยายตา วิไลบุตร เศรษฐีมาพบเข้าจึงรับนางกุลาไปอยู่ด้วย นางโสณน้อยคลอดบุตรเป็นชาย นางกุลานำไป ถวายหน้าแด่พระฤาษีช่วยไว้ กล่าวถึงพระวิจิตรจินดาออกตามหานางไปพบยักษ์ และพบพระวิจิตรไพรวันโอรส เมื่อรู้ความจริงก็ชวนกันออกตามหานางจนพบและลงโทษนางกุลา

พระวิจิตรไพรวันออกหาภรรยาพระฤาษีชุบราชสีห์กับสุนัข ให้เป็นนางให้พระไพรวัน พากลับเมือง ระหว่างทางนางสุนัขแกล้งไล่ความนางราชสีห์ จนพระไพรวันทิ้งนางราชสีห์ และพานางสุนัขเข้าเมือง พระวิจิตรจินดาจับพิรุณนางสุนัขไต่จึงให้นำไปปล่อยและพระไพรวัน ก็ออกตามหานางราชสีห์ ไปพบนางเกสรศรีวิชัยยักษ์ ยักษ์ตายและพาทั้ง ๒ นางกลับเมือง แล้วเดินทางไปเมืองตา ยักษ์กุมภกราชมาลักนางไป นนทจิตรอยากได้นางจึงเกิดรบกัน - นางจึงหนีไปอยู่กับฤาษี พระไพรวันออกตามไปได้นางสร้อยแก้วธิดาท้าวศรีสุริย์ นางราชสีห์ หรือนางสิงหราแปลงตัวเป็นพราหมณ์ ไปถวายช่างเผือกพระไพรวันและขอนางสร้อยแก้วมา ต่อมาพระไพรวันออกตามและได้พานางทั้ง ๒ คือนางสิงหรา และนางสร้อยแก้วกลับเมือง

พระไพรวันให้มารับนางเกสรศรีไปอภิเษก นางเกสรศรียกพลมานอนกลางป่า - นางยักษ์กาลวันมาลักนางไปแล้วแปลงเป็นนางเกสรศรีไปอภิเษกกับพระไพรวัน ต่อมานางยักษ์ หักขอนางสร้อยแก้วและคิดฆ่าท้าวทศวิไชยกับนางสิงหรา กุมภกรักษ์มาจับนางยักษ์ นางยักษ์ อุ้มเอาพระไพรวันหนีไป พระวิจิตรจินดาจับนางยักษ์ได้แล้วรับพระไพรวันมาเมือง นางโสณน้อย แกล้งนางเกสรศรีกับนางสร้อยแก้ว พระไพรวัน นางสิงหรา นางสร้อยแก้ว นางเกสรศรีได้ รับอภิเษกให้ครองเมือง.

สังข์สังวาล (เป็นนิทานคำกลอน พบจำนวน ๒ เล่ม คือเล่ม ๑ - ๒ ไม่ทราบ
 ที่อยู่แต่และปีที่พิมพ์) นางนพทวงเจ้าเมืองจักระหวัด ป่าวร้องให้บรรดาหน่อ -
 กษัตริย์ มาห้ามลูกโลกในเมืองนางที่กำลังหมั้นให้หยุดหมั้น สังข์สังวาลมาห้ามไว้ได้จึงได้
 อภิเษกกับนางนพทวงต่อมานางนพทวงออกรบกับชาวพุกาม ชาวพุกามแปลงเป็นนกหัสติ
 คานนางไปทิ้งกลางป่า นางได้พบนางหัตถิมาร.

สังวาลเพชร (เป็นนิทานคำกลอน พบจำนวน ๑๐ เล่ม คือเล่ม ๒๑ - ๓๐ ผู้
 แต่งคือ นายบุญย์ ไม่ทราบปีที่พิมพ์ แต่เข้าหอพระสมุทวชิรญาณ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๔)
 ชำมราชอุทิศอิศริยากับพระกฤษณา สองนางเงาะมาลัคนางรักษาไปตีจนสลบแล้วเข้าหา -
 พระกฤษณา ท้าวชำมราชหลงรักนางเงาะแล้วขับพระมเหสีไปอยู่สวน ส่วนนางรักษาไป
 อยู่กับพระฤาษี กล่าวถึงพระเกษแก้วพานางทิพมาลีมาทำศพบิคานางแล้วกลับเมือง ขณะคาง
 กลางป่าเหวดคางอุมพระเกษแก้วไปสมนางรักษา พระเกษแก้วพานางรักษาเข้ามาเมือง พระกฤษณา
 รู้เรื่องก็ออกไปรับนาง เกิดรบกันพระกฤษณาแพ้ ท้าวชำมราชขอกรบแต่ในที่สุกก็คืนกัน
 พระชำมราชพาเกษแก้ว นางรักษา และมเหสีเข้าเมือง เกรทมพิ อินทะพราหมณ์ พระกฤษณา
 เป็นขบถเกิดรบกันพระกฤษณาแพ้ ลีคอบายฆ่าพระเกษมาลีโอรสพระเกษแก้ว ยงโยมาพบ
 จึงช่วยเอาไว้ รบกับเกรทมพิแต่แพ้จึงพาพระ เกษมาลีหนีเข้าป่า พระเกษมาลีเกิดหลงนาง
 เงาะ นางเงาะนำไปให้พระกฤษณา พระกฤษณาขังไว้ พระเกษมาลียกกับนางสังวาลเพชร
 ผู้เป็นป้าออกตามช่วยไว้ พระเกษมาลียกกลับเมืองระหว่างทางนางยักษ์มานำตัวไปเมือง
 บาตาล ไคธิดาพระยานาคแต่ถูกพระยานาคจับได้ นางยักษ์มาลัคนางพระเกษมาลียกไป และ
 พาธิดาท้าวจักระรัตนหนีไปช่วย ท้าวจักระรัตนออกตาม ยงโยพบเข้าจึงช่วยรบ ท้าวจักระ
 รัตนยกธิดาให้พระเกษมาลียก พระเกษมาลียกพานางสุวรรณบรรจงมาคางกลางป่า เกรทมพิ
 มาลัคนางไป พระเกษมาลียกตามไปเกิดรบกัน พระกฤษณาหนีเข้าเมืองยักษ์ พระเกษมาลียก
 รบกับท้าวมงคลจักระวาฬ พระเกษแก้วผู้บิดามาช่วย พระเกษมาลียกฆ่ายักษ์ตาย และจับ
 พระกฤษณาไคพาพระกฤษณาเข้ามาเมืองศรีเมศ.

สิงโตทอง (เป็นนิทานคำกลอน พบจำนวน ๙ เล่ม คือเล่ม ๑ - ๙ ไม่ทราบ
 ผู้อันแต่ง ปีที่พิมพ์คือ พ.ศ. ๒๔๖๖) โจรเข้าปล้นบ้านเศรษฐีมหาชัย และนางมณี ทั้ง
 สองหนีไปอาศัยในวัดร้าง และได้สิงโตทองจึงนำไปถวายท้าวทศวงศ์ ท้าวทศวงศ์ และ
 นางบันจางมีโอรสชื่อสิงห์รัตน์ ท้าวไชยวงศ์ยกทัพมารบ ท้าวทศวงศ์แพหนีเข้าเมือง -
 สิงห์รัตน์ออกรบและจับท้าวไชยวงศ์ได้ ท้าวไชยฤทธิโอรสท้าวไชยวงศ์มารบและถูกสิงห์รัตน์
 ฆ่าตาย นางสร้อยรังสีและนางวิไลวรรณลาจึงแปลงเป็นชายยกทัพมา นางชักสุบพุนน้ำกรร
 กงสองพีเลียงหนีไปหาสิงห์รัตน์- สิงห์รัตน์คืนท้าวไชยวงศ์ให้ ขณะนั้นท้าวไชยวงศ์ป่วย
 เมื่อกลับถึงเมืองก็ตาย สิงห์รัตน์เกิดรักนางสร้อยรังสีจึงชวนสองพีเลียงไปตามนาง บิศาจ
 ท้าวไชยวงศ์เข้าสิงห์รัตน์ให้โจนลงในเหว แต่สิงโตทองมาช่วยไว้ นางสร้อยรังสียก
 พลมามาสิงห์รัตน์ สิงห์รัตน์พบพีเลียงแล้วพากันเข้าเมือง นางวิไลวรรณลา และนาง-
 สร้อยรังสีตามเข้าไปในเมือง ขณะนั้นนางอากาศตะไลยมาลักสิงห์รัตน์ไป นางสร้อยรังสี
 และนางวิไลวรรณลา ค้างตงสัยกัน.

สุวรรณเคียร (เป็นนิทานคำกลอน พบจำนวน ๓ เล่ม คือเล่ม ๑ - ๒ และ๔
 ผู้อันแต่งคือ โฟชิน และโนเรศ ไม่ทราบปีที่พิมพ์) ท้าวพรหมทัตครองเมืองพาราณสี
 กล่าวถึงนางจันทาระบัตย์คัลลอคบุตรชื่อ สุวรรณเคียร ซึ่งมีแต่หัวเท่านั้น สุวรรณเคียร
 ช่วยมารดาเลียงโคแล้วชวนอนวมารดาให้ไปเยี่ยมทงนาย ตนจะออกค้ากับพวกพานิช เมื่อ
 ออกค้าขายแล้วไปทำไร่ปลูกผักแพงอยู่ที่เกาะแห่งหนึ่ง ธิคาพระยานาคสองพี่น้อง มา
 เล่นน้ำและไปทำลายพืชของสุวรรณเคียรที่ปลูกไว้เขา จึงต้องไปขอทรัพย์พระยานาคมาให้
 สุวรรณเคียร นายพานิชค้าขายแล้วมารับสุวรรณเคียรกลับเมือง ต่อมาสุวรรณเคียรให้
 มารดาไปขอธิคาท้าวพรหมทัตให้ ท้าวพรหมทัตให้สร้างสะพานทอง สุวรรณเคียรสร้างได้
 จึงได้นางรจนา ธิคาคนเล็กของท้าวพรหมทัต (ขาดเล่ม ๓) พระอินทร์ลงมาผูกปริศนาให้
 ท้าวพรหมทัตแก่ สุวรรณเคียรรับอาสาแก้ปริศนาและตัดลิ้นกับพระอินทร์จนได้ชัยชนะ ท้าว
 พรหมทัตสมโภชสุวรรณเคียรและอภิเสกให้ครองเมือง ตอนจบกล่าวถึงการกลับชาติ.

สุบินทกุมาร (เป็นนิทานร้อยกรองแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกาพย์ พบ
จำนวน ๑ เล่ม คือเล่ม ๑ ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง ปีที่พิมพ์คือ พ.ศ. ๒๕๐๓) พรานสุวักข์ และ
นางปิ่นนาคี ไม่มีบุตรธิดาจึงปรึกษากันและไปบวงสรวงขอบุตรกับเทพารักษ์ ต่อมานางปิ่นนาคี
จึงตั้งครรภ์และคลอดลูกเป็นชายให้ชื่อว่า สุบิน พรานสุวักข์ตายสุบินจึงไปบวชเณร นางปิ่นนาคี
ไปป่าถูกบีศาจจับไปยังเมืองนรก และถูกจับใส่ในกองไฟแต่ด้วยบุญที่ลูกของนางบวชเณร -
จึงปรากฏเป็นคอกบัวมารับนางไว้ และพระยายมให้ส่งนางกลับ ตั้งแต่นั้นมานางก็ทว่าแต่บุญ
ส่วนสุบินก็เทศนาโปรดบิดาให้พ้นทุกข์ และได้ขึ้นสวรรค์ทั้งบิดาและมารดา.

หอยทอง (เป็นนิทานร้อยกรองแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกาพย์ และ ฉันท์ พบ
จำนวน ๓ เล่ม คือเล่ม ๑ - ๓ ผู้แต่งคือ นายบุญย์ ปีที่พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๔๑) นางสุชะคา
ถูกพระอินทร์ขับไล่งมาจากสวรรค์เพราะทำผิด ขณะนั้นนางตั้งครรภ์เมื่อคลอดบุตรแล้ว นาง
จึงใส่ไว้ในหอยและกลับไปสวรรค์ คายายมาเก็บเอาหอยทองไปเลี้ยงไว้จนโต หอยทอง
เกิดหลงรักธิดาของเจ้าเมืองคายายจึงไปขอให้ เจ้าเมืองโกรธมาก แค้นนางศรีสมุทร -
ธิดาองค์เล็กเห็นใจหอยทอง เจ้าเมืองจึงให้สร้างสะพานเงินสะพานทอง ค่ายอำนาจของ
พระอินทร์ หอยทองจึงสร้างได้และได้นางศรีสมุทร ต่อมาเจ้าเมืองหายโกรธจึงมารับไป
ครองเมือง ต่อมานางศรีสมุทรมีโอรสคือ ศรีสุนทร เมื่อโตศรีสุนทรก็ไปเรียนวิชา พบ
นางรจนางิพากลับเมือง ระหว่างทางถูกยักษ์สุวรรณกะกา ลักนางไปและนางคลอดบุตร
พระอินทร์จึงมารับไปฝากไว้กับพระฤาษี ศรีสุนทรออกตามหานางในที่สุดพอลูกก็พบกัน.